FEYZA PERİNÇEK-NURSEL DURUEL

Cemal Süreya

"Şairin hayatı şiire dahil"

FEYZA PERİNÇEK - NURSEL DURUEL Cemal Süreya

176

KAYNAK YAYINLARI

KAYNAK YAYINLARI

Bu kitabın yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Uygulama Ltd. Şti.nindir.

Birinci Basım: Kasım 1995
Teknik Hazırlık: Kaynak Yayınları
Baskı: Kuşak Ofset

ISBN: 975-343-109-0

KAYNAK YAYINLARI: 176

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM UYGULAMA LTD. ŞTİ.
İstiklal Cad. 184/4 80070 Beyoğlu/İstanbul
Tel/Faks: (0212) 252 21 56 – 252 21 99

FEYZA PERİNÇEK-NURSEL DURUEL

Cemal Süreya
Şairin Hayatı Şiire Dahil

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 9

I. BÖLÜM
ÇOCUKLUĞU VE İLK GENÇLİĞİ 11
Erzincan 11
Şairlik Duygusunun İlk Uyanışı 15
Sürgün 16
Gülbeyaz'ın Ölümü 19
İstanbul ve Sansaryan Han 21
Yeniden Bilecik 26
"Babaanne, Neyiz Biz?" 30
İlk Dergi, İlk Gazete 31
Esma Geliyor! 37
Parasız Yatılı 40
İlk Okumalar 45
Şair Adını Buluyor 48
Kızıl Mısralar 50
Haydarpaşa Lisesi 53
Esma Kaçıyor! 61

II. BÖLÜM
İLK ŞİİRLER 65
Mülkiye mi Siyasal mı? 65
Sabah Yürüyüşleri 70
Yazar Arkadaşlığı 74
Kazgan 82
İlk Şiir: Şarkısı Beyaz 89
İlk Evlilik 97
Bir Kadın Adı: Üvercinka 105
Ankaralı Şair İstanbul'da 109
Evde Huzur Yok 118
Babasının Ölümü 119

III. BÖLÜM

ÜVERCİNKA

GÖÇEBE

BENİ ÖP SONRA DOĞUR BENİ

ŞAPKAM DOLU ÇİÇEKLE

GÜNÜBİRLİK 121

İkinci Yeni ve Cemal Süreya 121

İlk Kitap: Üvercinka 135

Üvercinkalar Sobada Yanıyor 147

İlk Teftiş: Nazilli-Söke 149

Üvercinka'ya Yarım Elma 150

555 K 151

İlk Papirüs 156

Paris-Kars 162

R. Tomris 168

Göçebe 173

Papirüs Çıkış Öyküsü 184

Nasıl Bir Dergi 188

Sosyalist Düşünce Papirüs'e de Yansır 192

Zuhal Tekkanat'la Evleniyor 201

"Benim Bünyaminim Memo" 203

Memuriyete Dönüş 205

Doğum Günü Değişiyor! 220

Şiir Mektuplar 223

Beni Öp Sonra Doğur Beni 238

Güngör Demiray'la Evleniyor 251

Yine Ayrılık 255

Darphane'den Geçen Kuyrukluyıldız 258

Şapkam Dolu Çiçekle ve **Günübirlik** 263

Yeniden Zuhal 270

Kırk Yıl Sonra Erzincan 279

Bayan En Nihayet 281

Son Papirüs 288

IV BÖLÜM
ÇAĞDAŞ DERVİŞ
SEVDA SÖZLERİ
GÜNLÜK
İZDÜŞÜMLER-SÖZ SENARYOLARI
SICAK NAL VE GÜZ BİTİĞİ 299
Emekli Oluyor 299
Tuzaklarla Dolu Bir Meslek 301
Maliye ve Şiir 306
Son Ev, Son Durak 313
Memo Bir Kâbustur Artık 315
Sevda Sözleri 321
Dergiler 325
Milliyet Sanat-Gösteri Günlük 326
Çocukça, Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi 328
Maliye Yazıları 328
Saçak 329
2000'e Doğru İzdüşümler-Söz Senaryoları 331
Sıcak Nal-Güz Bitigi 340
"Lacivert Bir Çıngıraktır Ölüm" 348
"Behçet Hoca Kalktı, Beni Alnımdan Öptü" 353
Ajandasındaki ve Dosyasındaki Notlar
1 Mayıs ve Ötekiler 358
Doğu-Batı Çelişmesi 361
Türkçenin Şairi 364
"Şiir Hayatın Köpüğüdür" 369
Aşkta Vicdan Muhasebesi 373
Seçilmiş Bir Hayat 383
Son Bir Ay 385
Son Pazartesi 389
Son Vapur 396

V BÖLÜM
Desenler 401

VI. BÖLÜM
Fotoğraflar 411

SUNUŞ

Cemal Süreya üzerine bir kitap yazma düşüncesi *2000'e Doğru* dergisindeki "Cemal Süreya Arşivi" çalışmaları sırasında doğdu.

Dergi, Cemal Süreya'nın ölümünden hemen sonra oğlu Memo'ya başvurarak kitaplığıyla dosyalarını satın aldı.

Dosyalar (mektuplar, yarım kalmış çeviriler, incelemeler, şiir taslakları, notlar vb.) karmakarışıktı. Bu malzemenin sistematik bir biçimde düzenlenmesi, Cemal Süreya ile ilgili her türden bilgi ve belgenin toplanması, olabildiğince geniş bir arşiv kurularak günün ve geleceğin araştırmacılarına sunulması amacıyla bir çalışma grubu oluşturuldu. Bu grupta, Doğu Perinçek, Hulki Aktunç, Orhan Alkaya ve Tuğrul Tanyol'la birlikte biz de yer alıyorduk.

Cemal Süreya'nın ölümü yalnız edebiyat dünyasında değil Türkiye'nin dört bir yanında yankılanmıştı. Gazete ve dergilerde hakkında sayısız yazı çıkıyor, çeşitli kentlerde art arda anma toplantıları düzenleniyordu. Ama biliyorduk ki, toplumumuzun belleğini saran sis, bir süre sonra onun da üstünü örtecek.

Görev bölüşümü yapılarak hızla girişildi işe. Arşivin düzenlenmesini biz üstlendik. Kitap hazırlığına da aynı zamanda başladık. Bir yandan dosyaları fişliyor; gazete, dergi koleksiyonlarını tarıyor; kimbilir kaç kez okuduğumuz şiirlerini, yazılarını tekrar tekrar elden geçiriyor; bir yandan da yakınlarıyla, dostlarıyla konuşmalar yaparak banda kaydediyorduk. Ulaştığımız her yeni bilgi bizi daha fazlasını öğrenmeye kışkırtıyordu. Böylece son derece çekici, bir o kadar da ürkütücü bir alanda dolanırken bulduk kendimizi.

Ürkütücüydü, çünkü hem biyografi türünün taşıdığı tuzakların, hem de Cemal Süreya'nın boyutlarının farkındaydık. Bir değil, birçok Cemal Süreya vardı karşımızda. Şair, denemeci, dergici, maliyeci olarak bilinen yönleriyle olduğu kadar, hayatının ve kişiliğinin bilinenden çok bilinmeyen yönleriyle farklı Cemal Süreya'lar...

"İnsan her durumda başka biridir" diyen, bunu doğrulayan, yine de hep kendisi olarak kalan Cemal Süreya...

Doğruluk derecesi birkaç kaynaktan sınanmamış tek satır girmedi kitaba. Ancak, hayatının akışını izlerken ortaya çıkan bazı boşlukları gidermek elimizde değildi. Çelişkili durumlardaysa kimi kez dikkate almadık, kimi kez de yorumu okura bıraktık.

Cemal Süreya, "Yanılma Payı" başlıklı yazılarından birinde, şairin hayatının şiire dahil olduğunu; şiir okurunun, şairin yapıtına yansımamış hayat bölümünü de o yapıtın bir parçası saydığını söylüyordu. Biz, bu kitapla, Cemal Süreya'nın hayatıyla şiiri arasındaki bağı daha görünür hale getirmeye çalıştık. Aslında Cemal Süreya, özellikle günlüklerinde, somut bilgiler dışında ipuçlarını da bırakmıştı. Ayrıntıya girdikçe, hayatının şiiriyle bağlantısı kendiliğinden ortaya çıkıyordu.

Her kitabı hakkında, gerek yayımlandığı yıl gerekse daha sonraki yıllarda yapılan tartışma ve değerlendirmeleri olabildiğince aktarmaya çalıştık.

İki kişinin araştırma yapması dünyanın en zevkli işlerinden biri, ama yazmaya gelince değişiyor durum. Uğraş alanları farklı iki insan olarak en temel sorunumuz ortak zaman bulabilmekti. Daha da önemlisi, yazma eyleminin, özünde tek kişilik bir eylem oluşu ve bunun sürekli direticiliğiydi. Kimi kez tek sözcük için saatlerce tartıştığımız, çalışmaya ara verme gereğini duyduğumuz oldu. Bu nedenle öngördüğümüzden daha uzun sürede bitti kitap.

Bitti mi?

Cemal Süreya söz konusu olduğuna göre, farklı yaklaşımlarla daha pek çok kitap yazılacak, bizimki de onlarla tamamlanmış olacak.

Bu kitap, ne yazık ki, adlarını tek tek sayamayacağımız çok sayıda kişinin ve bazı kuruluşların değerli katkılarıyla oluştu.

Bize zaman ayırıp anılarını anlatan, tanıklıklarını aktaran, ellerindeki mektupların, yazıların, desenlerin, fotoğrafların vb. aslını veya kopyasını almamıza ya da görmemize izin veren yakınlarına, dostlarına, arşivlerini açan kuruluşlara bir kez daha teşekkür ediyoruz.

Feyza Perinçek-Nursel Duruel

I. BÖLÜM

ÇOCUKLUĞU VE İLK GENÇLİĞİ

Erzincan

1931 yılında Erzincan'da doğdum. Bir doğum günüm yoktur benim.[1]

Anası da "hiç olmadı" Babası, "bin yıl önce" öldü. Hem de iki kere. Birincisinde kör oldu[2] Cemal Süreya. İkincisinde, babasının parçalanmış başını gazete kâğıdına sarıp toprağa gömdüklerinde, tek damla yaş akmadı gözlerinden.

Bir doğum günü yok ama, ilerde bol bol seçer kendine. Bir ara "10 Ağustos" der, biriyle yan yana kutlasın diye. Sonra "4 Mart"a çevirir, o da başkasıyla beraber olsun diye.

Cemalettin Seber, 1931 yılında Erzincan'da doğan, nüfusa kayıtlı* 185 erkek çocuktan biri.

O tarihte Erzincan, Türkiye'nin yolu en az bölgesi. Sokaklarında kaldırım yok. Meyve ve sebzelerinin eski tadı olmasa da Trabzon, Erzurum ve Kars bölgesinin ihtiyacını karşılıyor. Fasulye ve hayvan ürünlerinde Türkiye çapında pazarı var. Sanayi gelişmemiş. Ortaokul sayısı iki.

1047'de başlayan depremler, birkaç önemli yapı dışında eski uygarlıkların izlerini silip süpürmüş. Türkü, Kürdü, Ermenisi, Rumuyla bütün halk yoksul.

1 Güngör Demiray'a mektup, Cemal Süreya Arşivi. (Cemal Süreya'dan yapılan alıntılar. bütün kitapta italik olarak gösterilmiştir. (Y.N.)

2 "Sizin Hiç Babanız Öldü mü?" *Üvercinka! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri). Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.24.

* Nüfus Hüviyet Cüzdanı Numarası: 342212-K
Molla Güzel Mahallesi, Cilt 46. Sayfa 80, Hane 214.
Nüfus kütüğü önce Bilecik, İzzet Paşa Mahallesi 326 No.lu Haneye, daha sonra da Ankara-Çankaya ilçesi Meşrutiyet Mahallesine nakledilir.

1929-30 istatistiklerine göre, içki ve sigara tüketiminde Türkiye'nin başta gelen illerinden biri. Aslında bu özelliği çok eskilere uzanıyor. Seyahatnamelere "çevresi dağlık ortası bağlık" bir belde olarak geçen; Fırat'ın suyu, havasının hoşluğu, meyvelerinin bolluğu (Evliya Çelebi 73 çeşit armut gördüğünü yazar) anlatılan Erzincan'ın halkı için İbni Bibi şöyle der:

"Erzingân'da gül gülistandır. Halkı yiyiciliği men etmiştir, eğlenceye düşkündürler. Hezeyan duymanın ehlidirler. Çok yaşlı ihtiyarların öğütlerini dinlemezler, ulûlemrin (Padişahın) ulemaların rey ve tedbirlerini kabul etmezler ve memleket beylerinin katline azmederler."[3]

Cemalettin'in doğduğu yıl kentin valisi olan Ali Kemali, *Erzincan* adlı kitabında, ısrarla aramasına rağmen, "Erzincan'ın hayat aşamalarını dile getirmiş bir şair bulamadığı"nı söyler. Buna karşılık zengin bir folkloru vardır: gurbet türküleri, Esman ile Zincan'ın aşkı, Seydi Sultan, maniler vb...

İlhan Berk'e göre,[4] "Erzincan Türkçenin en çığlıklı, en çın çın sesi" dir. "Er zin can!"

Annem bir Alevi kızıdır. Adı da Gülbeyaz'dır.[5]

Cemal Süreya'nın ailesi hakkında bilinenler, iki kuşaktan öteye geçmiyor. Büyükbabası Kamer Bey, büyükannesi Hatice Hanım. Cemal Süreya, büyükbabasını hiç görmemiş.

1900'lerin ilk on yılında Kamer Bey'le Hatice Hanım'ın dört çocukları olur: Fatma, Memo, Hüseyin ve Hasan.

Erzincan'ın hatırı sayılır, varlıklı aileleri arasındalar. Vali ava gittiğinde geyik vurursa bir but da onların eve gelir. Önünden dere akan, geniş bahçeli bir evde otururlar. Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus-lardan kaçıp köylere sığınmak zorunda kalsalar da, esas olarak bu evde büyür çocuklar. Ataerkil bir aile düzeni. Kamer Bey öldüğünde, yerini büyük oğlu Memo alır. Ayrıca ailenin tek okumuşu o. İdadi mezunu.

3 Ali Kemali, *Erzincan* , Kaynak Yayınları, İstanbul 1992, s.259.

4 Cemal Süreya Arşivi, Mektuplar Dosyası.

5 Cemal Süreya, 1987'de, İstanbul-Kadıköy Gençlik Kitabevi'nde bir dizi sohbet toplantısı düzenlemişti. Her cumartesi bir edebiyatçı Cemal Süreya'nın konuğu oluyordu. Bu toplantıların birincisinde kendisi konuştu ve hayatını anlattı. Dipnotlarda "Gençlik Kitabevi Konuşmaları" adıyla geçecek alıntılar, bu konuşmaya aittir. (Y.N.)

Baba tarafından da varlıklı olan Hatice Hanım, kocasının ölümünden sonra mallarını satıp oğullarına sermaye yapar. Memo ve Hüseyin nakliyeciliğe başlarlar. O zamanlar Erzincan'da çok az aile motorlu araca sahip.

Hüseyin, yakışıklı bir adam. Hep takım elbiseli, kıravatlı, tiril tiril.... İstanbul'a gide gele büyük kent görgüsü kazanmış. "Süslü Hüseyin" derler ona.

Gülbeyaz, Erzincan'ın en yeşil köyü Karatuş'tan. Nüfus kaydındaki adı Güllü. Kara kaşlı kara gözlü bir Zaza kızı. Annesini küçük yaşta kaybetmiş. Babası Çanakkale'de şehit düşmüş. Kardeşleriyle onu, amcası büyütmüş.

Cemal Süreya'nın kız kardeşi Ayten, yıllar sonra Karatuş köyüne gittiğinde, dayısı ona, hiç tanımadığı annesini şöyle anlatır: "Annen bir tül kadar beyazdı. Biz ona 'Beyaz' derdik. O kadar güzel bir kadındı."[6]

Hüseyin, yollarda gidip gelirken Karatuş'tan bir geçişinde âşık olur Gülbeyaz'a. Onun da gönlü Hüseyin'de. Bir sabah, ağabeyi Memo'yla birlikte kaçırırlar kızı. Böylece Gülbeyaz, Karatuş köyünden Erzincan'daki büyük eve gelin gelir.

Önce Cemalettin doğar. Ardından sırasıyla Kemal, Perihan ve Ayten.

Kemal küçücükken ölür.

> *Dört yaşındayım. Bir yaşındaki kardeşim Kemal ölmüş. Babam kollarındaki bir yastığın üstünde taşıyor onu. Ardında bir kalabalık. Ağır ağır ilerliyorlar. Ben penceredeyim. Kış.*[7]

Ölümle bu ilk karşılaşma, Cemal Süreya'nın son kitabı *Güz Bitigi*'ndeki dizelerde uç verir.

> *Bir kış göğü gibi o saat alçalır ölüm*
> *yalnız işitme duygusu kalır ortada* [8]

6 Ayten Seber Kazak. Biyografi Görüşmesi.

7 56. Gün, *Üstü Kalsın*, Broy Yayınları, İstanbul 1992, s.31. (Günlükler'den yapılan alıntılar bundan sonra dipnot olarak verilmeyecek, hangi gün olduğu geçtiği yerde belirtilecektir. (Y.N.)

8 "Bir Kış", *Güz Bitigi/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları. İstanbul 1994. 5. basım, s.293.

Ailem güzel bir aileydi. Amcam okurdu. Babam pek bir şey okumazdı. Ama konuşmayı severdi. Konuşmayı çok seven bir ailenin çocuğuyum.[9]

Ana tarafı da baba tarafı da Kürt olduğu halde evde konuşulan dil Türkçe. Özellikle babaanne, torunlarının kulaklarında sürüp gidecek temiz bir Türkçeyle konuşur. Cemal Süreya da kardeşleri de Kürtçe bilmezler. Bir iki türkü dışında Cemal Süreya'da kulak dolgunluğu bile yok, ama bir ses var. Kardeşlerinde o ses de kalmamış.

Benim dil serüvenim şu: Küçük çocuk bakıcıya veriliyor, daha doğrusu o çocuk kendini bakıcının elinde buluyor; seviyor bakıcısını; onu ana belliyor. Türkçeyle ilişkim böyle. Bir noktada gurbetin aşka dönüşmesi. Bu dil yorganımdır benim: biraz haşhaş, biraz balık kokar. Biraz da zeytin tadı taşır. [10]

Bir özlem gibi kalır içinde Kürtçe. Belki biraz da annesiyle özdeşleşir. Son yıllarında "insanın anadilini bilmemesi ne kötü" diyerek, eşi Birsen Hanım'ın desteğiyle Kürtçe öğrenmeye karar verir. Alfabe bulunur, dersler başlamak üzereyken 12 Eylül gelir. Ortadan kaldırılan kitaplarla birlikte alfabe de yok olur.

O yıllarda ülkemizde
Çeşitli hükümlerle
Yetmiş iki dilden
İkisi yasaklanmıştı:
İkincisi Türkçe [11]

Cemalettin 6 yaşına kadar annesi, babası, kardeşleri, halası, amcaları ve babaannesiyle mutlu bir çocukluk geçirir. Üstelik evin ayrıcalıklı çocuğu. Özellikle babaannesinin ve büyük amcası Memo'nun gözünde özel bir değeri var. Töre gereği erkekler için ayrı, kadınlar için ayrı sofra kurulur. Cemalettin'in yeri, amcası Memo'nun yanı. Ailenin soyadını sürdürecek ilk erkek çocuk olarak yaşının üstünde yetkilerle donatılır. Kız kardeşleri, hatta amca çocukları doğduğunda, adlarını o verir.

9 Aktaran Necati Güngör, "Cemal Süreya'nın Öğrencilik Yılları", *Gösteri* , Aralık 1991.
10 Enver Ercan'ın röportajı, *Düşün* dergisi, Ocak 1986.
11 "KISA TÜRKİYE TARİHİ IV", *Sıcak Nal/Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.257.

Hemen karşılarında bir ev vardır. Daha büyük, daha güzel, daha zengin bir ev. Evin kızı 18 yaşında, adı Perihan. Cemalettin daha 6 yaşında. Kız kardeşinin adını Perihan koyar.

1980'lerin sonunda, Ali Koçman'ın sorularını yanıtlarken, yedi sekiz yaşından itibaren, belki daha da önceden, kadınların kendisini etkilediğini söyleyecek. [12]

> *Erzincan'daki son evimiz. Beş yaşındayım. Dama çıkmışım. Yandaki avluda bir kadın kendi bedenini seviyor. Bayağı kucaklıyor, okşuyor bedenini. Orhan'ın annesi. Orhan'ın ablası ilkokulda. Sınıfını geçmiş. Sokaktaki bütün kapıları çaldı. Bütün annelerin elini öptü.* (307 Gün)

Şairlik Duygusunun İlk Uyanışı

Cemalettin zayıf, çelimsiz, hastalıklı bir çocuk. Zaman zaman havale geçiriyor. Annesinin gözü hep üstünde.

Her gün aynı sahne: Gülbeyaz eşiğe oturmuş, elinde bir çay bardağı süt. Cemalettin, sımsıkı yummuş ağzını açmıyor. İnatçı mı inatçı. Sütü içirmenin tek yolu var: *Kerem ile Aslı*... O, ezbere bildiği *Kerem ile Aslı*'yı okuyacak, Cemalettin de sütü içecek.

Öyle inanıyor Gülbeyaz.

Başlar okumaya; manzum-mensur. Cemalettin dinler, dinler; çoğunlukla kandırır annesini, sütü içmez. O zaman da dayağı yer.

Bu anı, Gülbeyaz'ın çok yakındaki ölümüyle trajik bir boyut kazanır.

> *Bir çocuktun sen.*
> *Bir çocuktun sen, bir bardak su duruyordu eşikte.*
> *Dolu bir bardak duruyordu eşikte.*
> *O zaman sen daha neydin ki, annen Alucra'nın gizli su kürelerinden geçirdi seni; at arabalarıyla ve büyük bir kalabalıkla gidilen baş döndürücü mavi su kürelerinden. Neden sonra aldın o bardağı; o yüzyıl beklemiş sütü; çırpınarak bir tülbentten süzülmeye uğraşan*

12 Ali Koçman'ın röportajı, "Şiir Bir Başkaldırma Sanatıdır", *Vizon* dergisi, Kasım 1988.

o koyu, o beyaz, o rahatsız sübyeyi içtin elinden; onun süreğen elinden. Annen miydi? Kesik saçı ve açık ensesi miydi teyzenin? İçtin elinden. Kar mı yağacaktı artık.[13]

Kendi deyişiyle hayatını sarsan "on an"dan biri. Şairlik duygusunun ilk uyanışı olarak anımsayacak *Kerem ile Aslı* hikâyelerini. Ondan esinlenerek piyes yazmayı bile deneyecek. Bile bile yarım bıraktığı bu çalışmanın üzerinde şu notlar var:

"Zavallı Kerem ile Yüzvermez Aslı'nın son iki günü.
Kişiler: Zavallı Kerem (47 yaşında zavallı bir adam)
Yüzvermez Aslı (38 yaşlarında)
Yer: İstanbul."[14]

Sürgün

Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi [15]

Bizi bir kamyona doldurdular. Tüfekli iki erin nezaretinde. Sonra o iki erle yük vagonuna doldurdular. Günlerce yolculuktan sonra bir köye attılar. Tarih öncesi köpekler havlıyordu. Aklımdan hiç çıkmaz o yolculuk, o havlamalar, polisler. Duyarlığım biraz da o çocukluk izlenimleriyle besleniyor belki. Annem sürgünde öldü, babam sürgünde öldü. [16]

1925 Şeyh Sait isyanıyla başlayan Kürt ayaklanmaları dönemi, 1938 Dersim harekâtıyla son bulur. Harekâtı Korgeneral Abdullah Alpdoğan yönetir. Şeyh Sait ayaklanmasından sonra çıkarılan Yasak Bölgeler Kanunu'yla Kürtlerin yaşadığı yerler çeşitli derecelerde

13 "Yüreğin Yaban Argosu". *Beni Öp Sonra Doğur Beni! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.99 (Şiirde adı geçen Alucra, Karadeniz'de bir kaplıcadır. Erzincan'da oturdukları sırada bütün aile bu kaplıcaya bir gezi yapmıştır. YN)

14 Cemal Süreya Arşivi. Cemal Süreya'nın dosyaları arasında bulunan üç sayfalık daktilo metin üzerinde tarih belirtilmemiş.

15 "Kişne Kirazını ve Göç, Mevsim", *Beni Öp Sonra Doğur Beni! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım s.85.

16 Zuhal Tekkanat'a mektup. 23.7.1972, Ankara, Cemal Süreya Arşivi.

yasak bölgelere ayrılmıştır. 1934'te çıkarılan bir kanunla da, Türkiye üç bölgeye ayrılır. Kürtlerin yoğunlukta olduğu yerlere, içerden ve dışardan getirilen Türk göçmenler; Türklerin yaşadığı ikinci bölgeye de sürgünler yerleştirilir. Üçüncü bölge ise ayaklanmaların merkezidir. Buralar tamamen boşaltılır, iskân ve ikamet yasaklanır.

Bu yasaya dayanarak 500 bin kişi, köyünden toprağından alınarak, o ikinci bölgeye sürülür. Sürgünler, Orta ve Batı Anadolu'ya, dağınık bir biçimde yerleştirilir. Cemal Süreya'nın ailesi de, bu 500 bin kişinin arasındadır. Yerleşme planında onlara Bilecik ili gösterilir. Zorunlu ikamet süresi 20 yıl. Daha sonra çıkarılan aflarla kısalır bu süre.

Ayten'in büyüklerden duyduğuna göre, sürgün edilmelerinin nedeni amcasıyla ilgili bir olay:

"Bizimkilerin olaylarla bir ilgisi yokmuş. Ama Erzincan'da hava genel olarak ağır. Vali, bir gün amcamı makamına çağırıyor. Memo amcam, güçlü kuvvetli bir adam. 'Demir Yumruk' diyorlar ona. Vali, o gün ne dediyse, amcam, Valinin kafasına bir yumruk indiriyor ve her şey ondan sonra oluyor."[17]

Emir akşama gelir: "Üç gün içinde Erzincan'ı terk edin!"

Sürgün edilen aslında Memo. Cemal Süreya'nın babası Hüseyin Bey, Memo'nun sürgünü. Ağabeyini yalnız bırakmamak için düşer ardına. Öbür kardeşleri Fatma'yla Hasan ise sürgünden kurtulup İstanbul'a giderler.

İşlerin iyi zamanı. Bir kamyonları var zaten, yedek motor da alınmış. O üç gün içinde motor dahil değerli olan ne varsa bahçedeki kör kuyuya saklanır; bir bölümü de alelacele satılır. Birkaç parça altın, babaannenin kemeri içinde kaçırılır.

Fırat suyu bütün bir bölgeyi
Takma adlarla dolanmak
Zorundadır.[18]

Cemalettin, annesi, babası, kardeşleri, amcası, yengesi; yanlarında denkleri, biraz da yiyecek binerler trene.

17 Ayten Seber Kazak, Biyografi Görüşmesi.

18 "Düşüncesi değil kendisi", *Sıcak Nal/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.265.

Trene ilk binişi. Tren dedikleri yük vagonu.

Başlarında iki jandarma...

Nereye götürüldüklerini bilmiyorlar. Hepsini ölüm korkusu almış. Ayten, annesinin kucağında, henüz 6 aylık. Perihan eteğine yapışmış. Cemalettin bir yere kıvrılmış, uyuyor pozunda. Aslında dikkat kesilmiş dinliyor. Büyükler, çocuklar duyup da ürkmesin diye fısıltıyla konuşuyorlar. Babasıyla amcası tartışıyor. Babası, "Yok canım, öldürecek olsalardı öldürürlerdi" diyor.

Yol bitmek bilmiyor.

Cemalettin sıkışmış. Yük vagonunda yüznumara yok, kaçırdı kaçıracak. Tren bir ara yavaşlıyor, durur gibi oluyor. Fırsat bu fırsat, atlıyor aşağıya. Çişini yapıyor ama o daha toparlanamadan kalkıyor tren. Babası canhavliyle yakalayıp çekiyor onu içeriye. Bir yandan kıçına kıçına vuruyor, bir yandan da öpüyor oğlunu.

Cemal Süreya, bu anı, sık sık anımsayacak, gülerek anlatacak çevresindekilere.

Yüzünde hep aynı ifade.

Yük vagonuna inat, o iki jandarmaya inat.

O belirsizliği, o karanlığı, o büyük korkuyu eliyle bastırıyor.

Acılar dibe gidiyor.

> *Gülümsemeyle hüzün yan yana gider benim şiirimde...*
> *Özgürlük ve kendine güven durumu beni hep lirizme, sıkıntı ve bunalım ise hep humor'a atmış.*
> *Küfürden kaçma girişimimin yarattığı bir şeydir belki de bende humor. Çocukluk günlerimi düşündüğümde, böyle bir olay vardı gibi geliyor. Bir şeyi aşağılanmaktan kurtarma. İşi şakaya vurma.*[19]

Cemal Süreya'nın bütün hayatını etkileyecek, şiirini besleyecek bir dönemin başlangıcıdır bu yolculuk. Bir doğum anıdır.

Sevdikleriyle hep uzun tren yolculukları düşleyecek. Kendi isteğiyle çıktığı, sandviçlerin yendiği, kitapların okunduğu, penceresinden bakılan normal yolculuklar.

19 Zeynep Oral, "On İnsan Bin Yaşam", *Milliyet Sanat Eki*, 1988.

Tren düdüğü kalkışta da varışta da benim için her zaman ağlatı içermiştir. Kalkışta ayrılık, varışta burun kemiğinde uzun bir sızı. Ikisinde de acı, hüzün. (61. Gün)

Sonunda gerçekten durur tren.

Komut verilir: "Hazırlanın!"

Büyükler, istasyon tabelasını okur: Bilecik. Bu adı hiç duymamışlar.

Bir cami avlusunun kenarına yığarlar denklerini.

Ne tanıdık bir yüz, ne gidecek bir yer. Koca dünyada yapayalnızlar.

Bitkin, yorgun ve aç.

Sürgüne baklava börek yaraşır mı? Bilecikliler, sini sini taşır. Önce çocuklar atılır, sonra büyükler. Ama lokmalar boğazlarında kalır, bir türlü yutamazlar. Buralarda haşhaş yağı kullanılıyor. Oysa onlar, tüm Doğululer gibi tereyağına alışık. Ne yapacaklarını şaşırırlar. Yemek zor, yememek ayıp. Bir çukur açıp sinileri boşaltır, üstünü de toprakla örterler.

Bilecik halkının sevecenliğini unutmazlar hiç. İlk kez gördükleri bu insanlar, akrabadan ileri olur onlar için. Horlamamış, itip kakmamışlar, tam tersine bağırlarına basmışlardır.

Memo Amca'ya şehrin merkezinde iki odalı güzel bir ev gösterilir. Hüseyin'e, Kırklar Tepesi'nde tek oda düşer.

Hep böyle olmuş. Nakliyecilik günlerinde de Memo otelde yatar, Hüseyin kamyonda. Memo lokantada yemek yer, o kamyonda...

Erzincan, bir masal şehri olarak, rüyalarda ve anılarda kalır. Belleğindeki birkaç çizgiyi sürekli tazeler Cemal Süreya:

Askeri okulun önündeki ağaçlar... o zamanlar moda olan "Sarı kurdelem sarı" şarkısı.. Babası sobanın üzerinde patlatırken yüzüne sıçrayan kestaneler.. Arkadaşlarıyla oynarken ellerinde ölen, bahçenin ucundaki helaya attıkları kedi yavrusu..

Ve kulaklarında annesinin sesi.

"Ateş Kerem, tutuş Kerem, yan Kerem...

Gülbeyaz'ın Ölümü

Küçük kalbimdeki kuş ölmüştü [20]

20 Enver Ercan'ın röportajı, *Düşün* dergisi, Ocak 1986.

Bilecik'te ilk birkaç aydan sonra bütün aile, Şeyh Edebali Türbesi yolundaki evde birleşir.

O evi anımsamaya çalışıyorum. Çok büyük bir sofaya açılan iki büyük oda. Kullanılmayan bir alt kat. Sofadan merdivenle inilen bu bölüm oldukça genişti; tek odadan oluşuyordu. Gündüz bile inilmezdi oraya. Odaların pencereleri Yediler Tepesi'ne, istasyon yoluna açılıyordu. Önden tek katlı, arkadan birkaç katlı görünümlü bir yapı. O iki odada on kişi barınırdık (büyük amcalar ve biz). ...Korkardım alt kattan. Bu arada sofanın eni konu büyük bir salon büyüklüğünde olduğunu da unutmamak gerek. Annem ölene dek sofada yattım. (753. Gün)

O sofada çok yatamaz Cemalettin. Sürgünün altıncı ayında ölür annesi. Henüz 23 yaşında. Düşük yapmış, kanama durdurulamamıştır.

Cemalettin 7 yaşında. Ağlamaz, sızlamaz, acısı içine oturur.

Her gün, cenazenin kaldırıldığı camiye gidip musalla taşının başında annesi için dua eder.

Gülbeyaz'ın ilk mevlidini de "hoca" olarak Cemalettin okur. Şekerler hazırlanır, komşular camide toplanır. Babaannenin fesini, çevresine tülbent dolayıp sarığa benzetirler, Kitabı da önüne açarlar. O bakmaz bile. Günlerdir okuya okuya ezberlemiş.

Annesinden tek bir fotoğraf kalmamış. Belleğindeki resimse teyzesiyle karışır durur.

Annen miydi? Kesik saçı ve açık ensesi miydi teyzenin? [21]

Anıları kopuk kopuk. *Kerem ile Aslı* öyküsü dışındakiler birkaç cümleyi geçmiyor. Gözlük taktığını anımsıyor. Bir de yaramazlık yaptığında kendisini korkutmak için ölü taklidi yaptığını.

Odaya girerdim ki, bembeyaz ehramı üzerine çekmiş, peykede uzanmış.

Son bir sahne:

Akşamları eve doğru, beş yaşında, ve annemin elinde fener yürürken, yıldızlar Kars'a doğru gidiyordu sanki. (976. Gün)

21 "Yüreğin Yaban Argosu", *Beni Öp Sonra Doğur Beni/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.99.

Tükenmez bir kaynak, sonsuz bir özlem...

Üvey annelerle, yatılı okullarla, yalnızlıkla yoksullukla geçen çocukluğuna kök salar annesi. Anılarıyla büyür ve her anıyı içinde büyütür. Giderek derinleşir acısı; hayatına, şiirine siner.

Sevdiği her kadında annesini arar. Sevdiği her kadın öbür yarısıyla annesi olur. Bu arayış, "Beni Öp Sonra Doğur Beni"de doruğa ulaşır.

Annem çok küçükken öldü
beni öp sonra doğur beni[22]

İstanbul ve Sansaryan Han

Sürgün ve ardından Gülbeyaz'ın ölümü, zaten yabancısı oldukları Bilecik'te hayatı daha da zorlaştırır.

Hüseyin Bey de, şansını denemeye, ablası Fatma'yla kardeşi Hasan gibi, evi İstanbul'a taşımaya karar verir.

Fatma'nın kocası, aynı zamanda akrabası Musa enişte, Beşiktaş'ta bir şarap imalathanesinde çalışıyor. Dört çocukları var; Yaşar, İsmail, Kâzım ve Sevim.

Hasan ise Beykoz Kundura Fabrikası'nda usta.

Hüseyin Bey hemen gidemese de, oğlunu göndermeye kararlı. Öğrenimini büyük kentte yapmalı Cemalettin. Yalnız önemli bir engel var: Sürgünlerin, bulundukları kentin sınırları dışına çıkması yasak. Nasıl olsa yasağı aşmanın bir yolu bulunur diye düşünür. Tek güvencesi, Bilecik'te kendilerini sevdirmiş olmaları.

Kararını uygular, oğlunu İstanbul'a, halasının yanına gönderir. Fatma Hanım'ın Cihangir Tavukuçmaz sokaktaki (şimdiki adı Akyol sokak) evinde yeni bir dönem başlar Cemalettin için.

Firuzağa'daki Beyoğlu 37. İlkokulu'na kaydı yapılır.

Ben ilkokula bir yıl geç gittim. Hastaydım... Gittiğim zaman okumayı yazmayı her şeyi biliyordum. Hatta amcam bana beş

22 *Age.* s.88.

sıfırlı rakamlarla matematik yapmayı bile öğretmişti. Bu yüzden birinci sınıfta arkadaşlarınızla aranızda büyük bir fark vardı. O fark hep devam etti. Bu beni tembel olmaya götürdü. Ama bir yandan da dışardan okumaya götürdü. [23]

Yalnız bilgisiyle değil kullandığı dille de öbürlerinden farklı. Tahtaya kalktığında söze "ikiyle ikiyi zarf edersek" diye başlayışı hocasını bile şaşırtır.

İstanbul'a ve okula alışmak zor olmaz. Zor olan, halasından harçlık almak. Kendini yük gibi görür, olabildiğince az para harcar. Halasının oğluyla aynı okulda. Sabahları evden çıkarlarken ikisine de birer yiyecek paketi verir halası. Cemalettin hep boynu bükük. Kendi paketine konanların, öbür pakettekinden daha az, daha özensiz olduğunu düşünür. Sonradan öğrenir ki, babası kendisi için düzenli olarak para yollamış ama halası söylememiş.

Yine de fena sayılmaz durumu. Okul, ev, mahalle oyunları..

Kış günlerinde Kazancı Yokuşu'ndan aşağı bir iskemleyi kızak yaparak indiğimi anımsıyorum. Fındıklı durağının oraları odun depolarıyla kaplıydı. Aralarından geçip denize yaklaşamazdım. Dolmabahçe Camii'nin yanındaki denizden ayrılmış havuzda suya girerdik. Fındıklı, Cihangir, Kabataş'ın setüstü baştan başa ahşap. [24]

İlk iki yıl manzum din kitapları okur.

Cihangir camisine devam ederdim. Arkadaşlarım da oraya devam ederdi. Ben namaz kılıyorum. İki kez de Cihangir Camii'nin minaresinde ezan okudum. Müezzin ödülü olarak. [25]

Oruç da tutar. Ama nasıl? Oruçlu kişi, unutup bir şey yerse orucu bozulmaz ya, o da unutmuş gibi yapar, yemeğin son lokmasına geldiğinde, "A..ben oruçtum" der. Onunki "acıkana kadar oruç"!

Alevi geleneğinden gelen ailesinin etkisiyle Cenk kitaplarına yönelir. Hz. Ali Cenkleri...

23 Necati Güngör, *Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi*, Broy Yayınları, İstanbul, Nisan 1993, s.12.
24 Ece Ayhan, *Şiirin Bir Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 1993, s.168.
25 Necati Güngör, *age*, s.17

...on kere, bin kere okudum. Başkalarına, sesli olarak okuyordum. Bazıları okuma yazma bilmiyorlardı bizim mahallede. toplanıyorlardı, ben açıp okuyordum. Zaten ezberlemişim.[26]

Şairlik duygusunu yaratan ikinci bir etken. İlerde, Aleviler arasında "şiir duygusunun çok yoğun yaşandığını" ve kendisinin de bundan etkilendiğini söyleyecek.

Eline ne geçerse okur. Bir arkadaşının evinde bulduğu Köroğlu ciltlerini tümüyle okur.

Pek bir şey de geçmez eline. Yol gösteren yok. Halkevine de göndermiyorlar.

İlkokulda kitap bulmak bizim için kolay değildi. Yere atılmış kesekâğıtlarını özenle açarak bazı tefrika parçalarını, çizgi roman bölümlerini okuduğumuz dün gibi aklımda. Başı sonu olmayan bir serüvenin parçası, bir yerinden kesilmiş beş altı karesi.. Elbet 1001 Roman'ı, Yavrutürk'ü düzenli olarak izliyordum. Yine de eski dergilerden koparılmış böyle parçalara bakmanın ayrı bir tadı vardı.[27]

Müezzinin ödülünü saymazsak, ilk edebiyat ödülünü ilkokul ikinci sınıfta yazdığı kompozisyon nedeniyle Türkçe öğretmeninden alır.

Öğretmen tavşanla kaplumbağa öyküsünü anlattı bize. Dedi ki, gelecek ders bunu sizler yazın... bu bir yarışmadır; birinci gelene, işte, şunu vereceğim... Ertesi derste yazdık hepimiz, verdik. Ben kazanmışım. Tek farkla: Herkes şöyle yazmış; bir tavşanla bir kaplumbağa arkadaş olmuşlardı...Ben şöyle demişim: "Bir tavşanla bir kaplumbağa ***canciğer*** *arkadaş olmuşlardı." Ondan sonra uzun zaman, tahrir ödevlerinde bu "canciğer" lafını herkes kullanmaya başladı! Tatilinizi nasıl geçirdiniz? diye bir ödev veriliyor mesela. Herkes şöyle başlıyor: Canciğer bir arkadaşım vardı...*[28]

Aynı yılın yaz tatilinde halasının oğluyla birer defter edinirler. Arkadaşlarıyla konuşmalarını vb. yazarlar bu defterlere.

26 *Age.* s.17.
27 *Age.* s.17
28 *Age.* s.17.

Cenk kitaplarıyla, halk hikâyeleriyle başlayan okuma tutkusu, üçüncü sınıfta yön değiştirir.

..kimin yazdığını bilmiyorum, bir serüven romanı geçti elime. İçinde aşk ta var. Onu okudum. Bendeki Mevlut okuma bitti, tamamen tersi bir şey başladı. Önümde okuma yolları açıldı.[29]

İstanbul'da en çok yaptığı şeylerden biri sinemaya gitmek. Sinemayla ilk kez Erzincan'da karşılaşmış.

...beş yaşında, yanlışlıkla sinemanın içine daldığımı hatırlıyorum. Küçük olduğum için kimse farketmemiş olacak. ...Kocaman bir kafa, kaşını gözünü oynatıyordu. Bir sessiz film. Salondan çıktım. O siyah-beyaz kafa, o kaş göz, tek bir saniye...[30]

Serüven romanlarının yanı sıra serüven filmleriyle beslenir hayal gücü.

Bitişiğimizde oturan Osman ağabey ve iki kız kardeşi, ben ve halamın oğlu Kâzım, her pazar öğleye doğru evden çıkardık. Sinema 7.5 kuruştu, gazoz 100 para (2.5 kuruş). Haftalık harçlık da onların toplamından ibaret: 10 kuruş. Daha sonra sinema biletine 100 paralık zam gelmiş, harçlığımız da o kadar artırılmıştı. 1939, 1940, 1941 yılları... Hemen hemen aralıksız biçimde, her hafta gittim Halk Sineması'na. İlk renkli filmi de orda gördüğümü sanıyorum: Balalayka ya da Kanlı Balalayka. Elbet araya sokulmuş bir renkli filmdi bu. Bir kereliğine. Sonra her şey yine siyah beyaz olarak sürüp gitti.

Liderimiz Osman Ağabey, ilkokulu üçüncü sınıfta bırakmış biri. Ya da eve ekmek getirsin diye bıraktırılmış. On iki, on üç yaşlarında, ama giyimi ve tavırlarıyla çok daha büyük izlenimi uyandıran bir delikanlı. Tophane'de bir konserve fabrikasında çalışıyor. Sözcük bana o sıralar ilginç geldiği için unutmadım: İdeal Konserve Fabrikası.

29 "Bir Romanda Serüven Mutlaka Olmalıdır", *Folklor Şüre Düşman*, Can Yayınları, İstanbul, s.74.
30 "Halk Sineması", *Şehir* dergisi, Nisan 1988.

(...)Osman ağabey, önümüzdeki hafta oynayacak filmler üzerine bilgilerle de gelirdi İdeal'den. Hafiye kim? Çocuk kim? Kıza ne oluyor? Bir bir anlatırdı Osman ağabey. Aslında sinema girişindeki "Gelecek Program" fotoğraflarını açıklamaktaydı. Ama biz onun daha önce o filmi görmüş olduğuna inanırdık. Osman ağabey bir filmi anlatırken eski filmlerden aklında kalan bazı sahnelerden de söz ederdi. Böylece eski film de yenisine eklenirdi. Birden elini dudağının ucuna götürüp "Geronimo!" derdi. Belli ki Geronimo, daha önce görmüş olduğu bir filmdeki kötü adamın adıdır. Ayrıca biraz da korku filminden çıkıp gelmiş bir adam gibidir. Ürpererek birbirimize bakardık: Geronimo! Yok canım, hafiyenin düşmanı, o kadar. Ama "eski", hiçbir zaman göremeyeceğimiz filmlerdeki böyle adlar ürperti yaratırdı bizde. Zaten birkaç hafta önce ***King-Kong****'u görmüşüz;* ***Frankeştayn'ın Nişanlısı*** *gösterilmiş kısa bir süre önce. Komedilerin (sözgelimi Malek güldürüleri) etkisi sürekli olmazdı.*

Ağırlık kovboy filmlerindeydi: ***Kenmaynard, Bıcuk Cones, Zoro, Kamçılı Süvari****... bunların hepsini severek izlediğimi söyleyemem. Bana kalırsa* ***Pompei'nin Son Günleri*** *gibi filmler daha iyiydi. Ama bir çeşit koşullanma içindeydik. Sinema demek, Halk Sineması'nda gösterilenler demekti. Sinemaya gitme olayı sinemanın kendisi kadar önemliydi. Bir törendi sinemaya gitmek.*

(...) Kötü adamı biraz tutan, hiç değilse ona acıyan bir yanım mı vardı? Tam öyle denemezse de 'kız'ın 'hafiye'ye yönelmesinde fazla kolayına getirilmiş bir şey bulurdum. Yönetmen hafiyeyi açıkça tutuyordu. Aslında haklıdan haksızdan çok, güç durumda kalanın yanında yer almaydı beninki. Öte yandan, filmlerde de haklılar o kadar haklı değillerdi. Sözgelimi ünlü ***Gungadin*** *filminde Gungadin'i alkışlayanlara katılmışımdır. Sonradan öğrendik Gungadin'in hain olduğunu.*

(...) Halk Sineması bizde doğallığı silip süpürüne tutkusuyla akan karmakarışık bir düş ırmağı yarattı. Bir yandan Cenk kitapları okuyorum. Öbür elimde 1001 Roman.

Yatağıma uzanmışım, karşı duvarda beyaz perde.[31]

31 "Halk Sineması", *Şehir* dergisi. Nisan 1988.

Bir süre sonra Halk Sineması'ndan vazgeçilir Yenisi keşfedilmiştir çünkü; Şık Sineması. Onun koltukları kadife, oysa Halk Sineması'nınki tahta. Sinemanın girişi aynalı. Daha da önemlisi, aynı film art arda iki seans izlenebilir.

Gördüğü her filmi tatillerde kız kardeşlerine anlatır, onlar da görmüş olsun diye.

Kitaplar, filmler, arkadaşlar... her şey güzel ama hep bir korku var içinde. Ya kaçak olduğu anlaşılırsa!

Bilecik'ten ses çıkmayınca, "demek küçüklerin kent dışına çıkmasında bir sakınca yok" diye yatıştırır kendini.

Hüseyin Bey, Cemalettin'den sonra bir yıl bekler, sorun çıkmayınca, annesiyle iki kızını da gönderir İstanbul'a. Üçüncü yıl da kendisi gider. Arnavutköy'de bir iş bularak çalışmaya başlar. Böylece İstanbul'a yerleşme planı aşama aşama gerçekleşir.

Ama kötü haber kapıda.

Dünyanın sanki öbür ucuna gitmiştik, kimse bulamaz bizi. Kimse bir şey de demiyor işte. Kendimizi sevdirmiş olamaz mıyız Bilecik'te. Babam akşamları, yemekten sonra, bu tür sözleri eve gelen konuklara söylüyordu da galiba. Birkaç kadın dinleyicisi vardı. Her akşam, onlara, bir sürü olay, öykü anlatırdı. Hepsi kendi başından geçmiş. Bir akşam eve polis geldi. Hepimizi alıp Emniyet Müdürlüğü'ne (Sansaryan Han) götürdüler. Bir gece orada kaldık. O sıra, küçük kız kardeşim daha beş yaşında. Büyükannem ise en az altmış beş. Kafese konmuş, saçı sakalı uzun dev bir adam anımsıyorum. Tahta sıranın üzerinde uyumuştuk. Kadınlar kavga çıkarmışlardı. Ertesi gün jandarma refakatinde sürgün yurdumuz olan Bilecik'e posta edildik.

Ben kaç yaşındayım? Onbirin içinde. (753. Gün)

Yeniden Bilecik

Bilecik'e kesin dönüşle birlikte aile yeniden Memo Amca'nın evinde toplanır Hüseyin Seber, makinist olarak Karayollarına girer. Annelik görevini babaanne üstlenir. Hatice Hanım, mavi gözlü, beyaz

tenli, ufak tefek bir kadın. Çocuklara karşı her zaman yumuşak, şefkatli. Hiçbiri, sesini yükselttiğini, bağırdığını anımsamıyor. Hele Cemalettin! O herkesten başka. Oğlu Hüseyin'in verdiği paraları çıkın yapıp torunu için göğsünde saklar. Yalnız küçükken değil. koca adam olduğunda da...

Benim bir ninem vardı, Goryo Baba'nın dişisiydi. Müfettiş olmuşum, evlenmişim, bilmem ne, beni görünce ne yapardı biliyor musunuz? Yanına çağırır, mendil içinde düğümlediği ve kimbilir ne zamandan beri sakladığı bozuk paraları verirdi.[32]

Hatice Hanım, Cemal Süreya fakülteyi bitirdiğinde Ayten'e sorar "Cemal ne oldu, Paşa mı oldu?"

"Paşadan da büyük" yanıtını alınca sevinir.

"Oh oh... Allahıma şükür!"

Annesinden sonra Cemal Süreya'yı en çok etkileyen kişiler, babası ve amcasıdır. Amcası, çocukluğunda verdiği bütün ilk derslerle, babası ise uzaklığıyla...

Hüseyin Bey işi gereği ayın 15 günü dışarda.

Kamyonların uzun yol kokusu, bir mutluluk, bir sevinç anlatır bana. Kamyon, dönmüştür sonunda: Benzin, makine, yağ ve lastik kokusu birbirine geçmiş, solunur bir kıvama gelmiş, baba kokusuyla(bende) birleşmiştir. Zaferdir, uzun yol kokusu. Hiç değilse, atlama, erteleme, gün alma.

Kamyon biraz eski olacak.

Bilirdim ertesi gün, iyi bir gün değil. Sürekli azarlanacağım; şu üstüne başına bak! Daha dün yaptırdık şu ayakkabıları! Niçin gitmedin İlhami Bey'e?

Ama uzun yol kokusu da bilirdi kendisinin uzun yol kokusu olduğunu. Ben uyurken, gece yatağıma eğilir, yanağımdan, daha çok da kaşlarının ve gözlerimin birbirine en yakın olduğu yerden hafifçe öperdi. Belli belirsiz ayrımsardım, yarın iyi bir gün olacak. (61. Gün)

32 *Papirüs*, sayı 33, s.59.

Feodal bir baba Hüseyin Bey. Çocuklarıyla arasında hep bir mesafe var. Ayten, babasının, ağabeyini sevip okşadığını, öptüğünü bir kez bile görmemiş. Cemalettin de ona karşı daima çekingen. Para bile isteyemez. Hüseyin Bey, "Bu çocuk benden hiç para istemiyor" diye yakınır. Görünür bir yerlere bırakır, Cemalettin de gider ordan alır.

Birlikte oldukları sayılı günlerde de, özlemini duyduğu yakınlığı kuramaz babasıyla. Yanındayken bile hasrettir ona.

Yitirdim ya da hiç olmadı sanıyordum
Oysa karışık bir anı gibi
Seni uyurken öpmesi gibi babanın
Bir ilkkar tonurcuğu gibi [33]

Babasının boşluğunu amcası doldurur. Memo amca, kendi çocuklarından bile üstün tutar Cemalettin'i. Sofraya oturduklarında karısı, karnıyarığı biraz yamuk koymuşsa tabağına, hemen müdahale eder: "Git onu değiştir!" Ve düzgün yerleştirilmiş bir karnıyarık gelir önüne.

Evin prensi!

Yalnız okumayı yazmayı, matematiği değil, başka şeyleri de amcasından öğrenir.

Amcam bana resim dersi de verdi. Resim dersi verilir mi? Kendisi kadın resmi yapardı. Kıçlarını böyle yukarda, hani derler ya, kıçından Kütahya görünüyor; resimler; kıçlar, memeler. Sanatını açıkladığı için söylüyorum. Amcam matematikte çok kuvvetliydi de resim hiç bilmiyordu. Bana öyle geliyor.[34]

Ne var ki, on yıl sonra sürgün bittiğinde, amca yeğen arasındaki büyü bozulur.

Aile arasına nifak sokan olay, Ayten'in anlatımına göre şöyle:

"Memo amcamla babam, birlikte çalışmışlar, birlikte kazanmışlar. Babadan kalma mallar da var. Amcam, Erzincan'da ne varsa satıyor, Cihangir'de 8 bin liraya bir apartıman alıyor, tapuyu da kendi üzerine çıkarıyor. Babama diyorlar ki, 'Senin de çoluğun çocuğun var; yarın sen

33 "Ortadoğu", *Beni Öp Sonra Doğur Beni! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri). Can Yayınları. İstanbul 1994, 5. basım, s.113

34 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

ölürsen, bir kaza olursa, kardeşin vermeyebilir sana'. Doğu insanı olarak büyük bir saygı vardır, yanlış olsa bile söylememe tutumu vardır. Konuşulmaz. Yine de gitmiş konuşmuş babam. Kahvedeler. Amcam, 'sen ne biçim konuşuyorsun, kalk kâtip Ali'den senet yaptıralım senin üzerine' diye çıkışmış. Babanı öyle bir insan ki, ağabeyim nasıl bana öyle bir şey yapar diye, üzerinde durmamış.

Hüseyin Seber, senet de yaptırmaz, evin önündeki arsayı da almaz. Ama sonunda komşuların dediği olur.

> *Birlikte kazandıklarını kardeşiyle bölüşmeye yanaşmadı. Onlar varlıklı oldu, biz yoksul kaldık. Tuhaf şey, sadece kızıyorum amcama.*(207. Gün)

Görüşmeler azalsa da gönül bağı sürer. Memo amcası onun başarılarını gururla izler. Mülkiye'ye girdiğinde bir kenara çekip "Beş kızım var, hangisini istiyorsan al" der.

Yaşlandığında daha da duygusallaşır: "Öldürmek istediğin birileri varsa, söyle; benim yaşım zaten yetmiş bir, geri kalan birkaç günümü de mahpusta geçiririm, olur biter." (517. Gün)

Cemal Süreya da, oğluna onun adını verir.

Ne içkiciliği, ne de kavgalar-dövüşler belini bükebilir taksici Memo'nun. Başına düşen asansörün altından bile sağlam çıkar. Bir tek yaşlılığa yenilir.

Cemal Süreya yıllardır görmediği amcasının ziyaretine koşar.

87 yaşındaki Büyük Memo'yu son görüşü.

> *Kısa sürede erimiş, o koca beden bir çocuğunki olmuş. Boyu da küçülmüş. Kemiklerin boyları da mı kısalıyor? O benim değil, ben onun amcasıyım sanki. Tavrı, konuşması da öyle. Hep çocukluğundan söz ediyor. Sonra benim çocukluk günlerime geçiyor. Biraz da birbirine karıştırıyor bunları.*
>
> *(...) Hekime göre on günü var, yok.*
>
> *Benim amcam o. Büyük Memo! Her şeye karşın, hep sevmişimdir kendisini. Beden gücüne ve zekâsına her zaman hayranlık duymuşumdur.* (190. Gün)

Öldüğünde nüfus cüzdanından iki fotoğraf çıkar, biri Cemal Süreya'nın.

Cenazeyi Kulaksız Mezarlığına götüren akraba kalabalığı içinde, bütün geçmişi harmanlayarak yürür amcasının arkasından.

Amcam, içinde bir ayrılık acısı, aşk ayrılığı... şu yürüyen iki üç yüz kişiden çok seviyordu beni. Çocuklarından bile. Biliyordum bunu. Ama kırgındım. Hacil etmişti bizi; hele babamı. Babam ki. (517. Gün)

Birkaç yıl sonra o da Kulaksız'a, Büyük Memo'nun yanına gömülecek. Ardından da küçük Memo gelecek.

"Babaanne, Neyiz Biz?"

1941-42 ders yılının tam ortası. Sansaryan Han'daki geceden sonra, ailesiyle birlikte apar topar Bilecik'e dönmek zorunda kalan Cemalettin, üçüncü sınıfın ikinci yarısını Bilecik Birinci İlkokulu'nda okuyacak.

İlk gün utanç, acı, sıkıntı dolu bir gün olur.

Bizim gibi sürgün edilmiş başka bir aile daha vardı Bilecik'te. Diyarbakır'dan gelmişlerdi; evlerimiz de bitişik. Onların kızları olan Hanım da üçüncü sınıfta. Benim geleceğimi bir gün önceden bütün sınıfa haber vermiş. Akraba olduğumuzu söylemiş, yanında yer ayırmış... Hanım'la bir gün önce birlikte yemek yediğimiz halde sınıfta onu tanımamaya karar verdim. Tanımadım onu. Elbet yanına da oturmadım.

Şimdi çok sevdiğim sürgün sözcüğü beni allak bullak ediyordu. Bir gün büyükanneme sormuştum: "Neyiz biz?" diye. Bir şey anlamadı.

"Sürgün ne demek?" diye yineledim. Sürgün "menfi" demekmiş, "menfa"ya gönderilenlere "menfi" denirmiş. Bir an aklıma Yavrutürk dergisindeki bir tefrika geldi. "Bir Göçmen Çocuğun Anıları." Göçmen miyiz yoksa biz diye soruyu değiştirdim.

"Evet, işte buldun, göçmeniz biz" dedi. Rahatlamıştı.

Ondan sonra kendimi bir süre göçmen olarak düşündüm. (753. Gün.)

Ne yazık ki, "göçmenlik" kısa sürer. Bir gün okulda arkadaşlarından biriyle kavga eder, küsüşürler. Araya kim girdiyse barıştıramaz Cemalettin'i. Sınıfta tam bir kargaşa.

Birden öğretmenin sesini duyar: "Kürt damarı tuttu!"

Olan olmuştur. Başını önüne eğer.

Demek herkes biliyor!

Öğretmen gönlünü alır. O söylediği, bir deyimdir yalnızca. İnadını vurgulamak istemiştir o kadar.

İnanır Cemalettin. Ama bir başka gün, oğlanın biri arkasından "Sümüklü Kürt" diye bağırınca dayanamaz artık. Koşa koşa eve gider, çantayı bir yana fırlatır, odaya kapanır, bütün gün ağlar.

Okula gitmeyecek!

Bir kez daha gönlü alınır. Arkadaşının davranışı kasıtlı değildir. Öfkesinden, küfür olsun diye bağırmıştır öyle.

O istediği kadar gizlesin, saklasın, adı çoktan konmuş: "Kürt Cemo!"

Aslında sever okulunu. Öğretmenleri de onu. Özellikle Başöğretmen Reşat Bey ve Türkçe öğretmeni Afife Erinç.

İlk Dergi, İlk Gazete

Bilecik ilkokulundaki o ilk günü, Altan Günalp, yıllar sonra şöyle anımsayacak: "Arkamda sıska, zayıf, koca kafalı bir çocuk oturuyordu. Döndüm, adını, nerden geldiğini sordum. Ve o hafta beni evine davet etti."[35]

Aslında başım oldukça küçüktür. Ama öylesine hastalıklı(sıtma) ve zayıftım ki, kafam bedenime göre çok iri görünüyordu. Gözlerim de yüzümün beşte birini kaplıyordu. (753. Gün)

35 Aktaran Cemal Süreya, 753. Gün.

Öğretmen, onu Altan'ın arkasına oturtmakla bilmeden iyilik etmiştir. Altan, o zor günlerde bir "sığınak" olur Cemalettin için.

Arkadaşlıkları süresince ne çok şeyi paylaşırlar! Kitaplar, dergiler, kızlar...

> "Cemalettin, bak dedi, benim burda nelerim var! Odada bir sandığın yanına götürdü beni. Kocaman bir sandıktı. Bizim boyumuz kadar. O sandığın içi tepelerine kitap ve dergi doluydu. Ben o günlerde daha çok okul dergileri okurdum. O, benden bir yaş daha büyüktü galiba. Bir sürü kitap, roman, hikâye geçiyordu elinden. Ben ilk okuma zevkini Cemalettin'den aldım."

İlk dergiyi Altan'la çıkarır.

> *Bir sürü "birinci sayı" çıkardık. İki hafta uğraştır derginin yazılı çizili bölümlerini tamamlar, "tefrika"larını kaleme alırdık. Fiyatı: 1 kuruş. Sınıftaki kızlara satardık.*
>
> *Ama dergi dediğin basılı gibi olmalı, değil mi? Altan'ın babası ortaokul müdürü ya, okuldaki yazı makinesinden yararlanmaya karar verildi. Gerekli izin alındı. Bir ya da iki cumartesi-pazar bütünüyle bu işe ayrıldı Ama makinede yazmak ne zormuş. Dergi berbat oldu. Yine geleneksel üretim biçimine dönüldü.* [36]

Resimleri bazen Cemalettin çizer bazen Altan. Yazılar da öyle; bazen o bazen öbürü. Dergi beş altı sayı çıkar ve kapış kapış gider.

Dergileri satmak ve paraları öğretmene götürmek onun görevi. Ama bu görev başına beklenmedik bir dert açar. Arkadaşından ödünç aldığı dolmakalemin ucunu kırınca dergi parasıyla yeni bir uç alır. Bir hafta sonra bayram. El öpme harçlıklarını toplayıp açığı kapayacağını hesaplar. Aksilik, öğretmen parayı hemen ister. Amcasına söylerse azar işitecek. Çareyi fırıncıya gitmekte bulur. Fırıncı, amcasının ahbabı. Ekmek ondan alınıyor; börekler, çörekler, onun fırınında pişiriliyor. "Amcam bana ikibuçuk lira vermeni söyledi" der ve alır parayı. Amcası fırıncıya aylık borcunu ödemeye gittiğinde, marifeti ortaya çıkar.

36 *Milliyet* gazetesi, 17 Haziran 1984.

Parasal ilişkilerde kılı kırk yaran dürüstlüğünde, titiz görev anlayışında bu olayın da payı olmalı.

Altan'la aynı kıza âşık olurlar. "Kuğular" şarkısını söyleyen Şadan'a hayran hayran bakarlar ama 102 Hikmet'e âşıklar. Cemalettin ayrıca öğretmeni Afife Erinç'e âşık. Bir de helvacının kızı Hatice Helvacı var; ona da "tutkun"sayılır.

Ve aşkta ilk yenilgi!

23 Nisan geldi. Müsameredeki oyunda başroldeydim. Ama o gün Altan'ı çok kıskandım. Dans bilmiyordum. Öğrenemeyecek kadar da utangaçtım. Altan bütün kızlarla dans etti. (753. Gün)

O sınıfta kendine yakın bulduğu bir arkadaşı daha var: Alptekin. Onunla da gazete çıkarıyor. Şiir sütunundan Cemalettin sorumlu, düzyazıdan Alptekin. Cemalettin, duvar gazetesinin ilgi çekmesi için ayrıca süslemeler yapıyor. Etkilendiği olayları yazıyor, resimliyor bunları.

Ziraat Bankası yangını ve o yıllardaki Bilecik görüntüleri, duvar gazetesinde kalmaz dizelerine kadar yürür.

Benim gördüğüm ilk yangındı o. Bilecik'in kent içi nüfusu o günlerde 2000. Bütün kent yangını baştan sona izledi. Üç dört katlı bir yapıydı Ziraat Bankası. Üst katları lojman. Bir sürü eşya atıldı aşağıya.

*Hiç unutmamı, ertesi gün yangın artıkları arasında bir kitap bulmuştum: **Ev Doktoru**. Yazarı Dr. Nuri Ergene. Cildi kopmuş ve bir kısmı yanmış olan bu el kitabını belki yüz kez okumuşumdur. Hele bazı bölümlerini.*

*Uyuz olmuştum. **Ev Doktoru**'nda uyuzla ilgili bölüm en fazla 10 satır. O 10 satırın altında anlamlar, bilgiler, ipuçları arardım. Kitaba göre uyuzböceği derinin altında yollar, kanallar açıp gidermiş. Geceleri uyanır ellerimin, kollarının delik deşik edildiğini düşünürdüm.*

Tifüs salgını da var o sıra. İkinci Dünya Savaşı yılları. Filmlerdeki kolera sahnelerini anımsatan olaylara tanık oluyorduk. Sokakta tifüsten ölmüş bir iki adam gördüm. Bir depocuktan ve

iki tekerlekten ibaret "etüv" arabası pazar yerinin hemen ortasında şeye hazır dururdu. Üstündeki "etüv" yazısıyla deposu ütüleyirdi bana bu aracın.

Olaylar, adları ve ayrıntıları nasıl da derin çizgilerle kazıyor belleğe! Yangından ötürü Ziraat Bankası müdür yardımcısının kızının adı hâlâ aklımda: Ayten. Tifüsten ötürü de belediye şoförünün adı: Işık Mehmet.

(...) Tifüs deyince kendini asmış adamlar da gelir aklıma. O günlerde bir pazarcı kendini parkta asmıştı. Bizim sınıftan bir kızın iki yıl sonra Ali Bey adlı bir ipek imalathanesi sahibiyle (adam ellilik) adı çıkacaktı. Şöyle bir türkü yakmışlardı.

Ali Beyin hurkası
Dırt dırt eder arkası
Kız on iki yaşında.[37]

46 yıl sonra yazılan bir şiir: "Türkü"

Bir kitap düştü yanan bankadan
Kaptım hemen eve koştum
Sayrılıklar yapıtı ki baştan sona
Bağ bahçe tutkusuyla okudum[38]

Duvar gazetesini üç beş sayı çıkarırlar.

Alptekin'le asıl yarış Türkçe dersinde. "Malazgirt" başlıklı kompozisyonu arkadaşı daha iyi yazınca biraz bozulur. Beklenmeyen hatalar yaptığından için için yer kendini. Öğretmen, ikisine de aynı notu verir ve kulağına fısıldar: "Aman Alptekin duymasın!" Bu daha da beter gelir.

Daha beteri minnet duygusu belki. İri yarı, uzun boylu bir çocuk olan Alptekin, Cemalettin'i bir iki kez dayaktan kurtarır. Annesi özel bir şefkat gösterir, sık sık evlerine, yemeğe davet eder. Çekinerek gitse de, sıcak aile ortamı rahatlatır onu.

37 Ece Ayhan, *Şiirin Bir Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Nisan 1993, s. 180-181.
38 "Türkü", *Sıcak Nal/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.246.

Onu o eve asıl çeken, Erzincan'dan gelmiş olmaları. Alptekin'in babası Seferberlik Müdürü. 1939 depreminden sonra Bilecik'e tayin olmuşlar.

Alptekin depremde kız kardeşini kaybetmiş. Evlerindeki yoksul ve kimsesiz Tuncelili kız, hayatını ona borçlu. Deprem gecesi, Alptekin'in kız kardeşiyle o kızcağız, bir nedenle yataklarını değiştirirler. Kaderleri de değişir.

Cemalettin birkaç kez anlattırır depremi. Usul usul, çok da üstüne düşmeden, sırrını sımsıkı koruyarak.

"Dezavantajlarının avantaj haline geldiği" düşüncesi o günlerden mi kalma? Sürgünde teselli mi arıyor?

> *Biz sürgün edildikten birkaç ay sonra Erzincan depremi oldu. Bir yaranın iyi tarafı olur mu? Benim için olmuştur.*[39]

Altan ve Alptekin, koca adam olduklarında bile sokakta görse hemen tanıyacağı iki çocukluk arkadaşı. Ancak Alptekin'le ilişkilerinde onu tedirgin eden bir yan var. Çok sonraları su yüzüne çıkan, kendisinin de çözümleyemediği bir tedirginlik.

> *Alptekin'i gördüm. Kurukahveci'de "nescafe" alıyordu. Başında Avusturyalı bir şapka. Bununla daha genç, çok eski resimleri anımsattığı için de, daha hüzünlü görünüyordu. Beni ayırmsadı mı, bilmem.*
>
> *...niçin kaçarcasına uzaklaştım kurukahveciden? Bunun Alptekin'le değil, kendimle ilgili bir nedeni olmalı.* (350. Gün)

Memo amcalardaki büyük aile hayatı çok sürmez. Babaanneyle yenge anlaşamazlar. Hüseyin Seber, İzzetpaşa mahallesinde ayrı bir ev tutar, çoluğu çocuğu toparlar oraya taşınır, babaanneyi de yanına alır.

Oturdukları yer, Bilecik'in dışına doğru mütevazı bir mahalle. Komşular da az çok onlara benzer; saklı gizli yok. Kendini daha güvenlikte hisseder o çevrede. Okuldaki çekingen, içe kapanık oğlan, bambaşka bir çocuk olur. Mahallenin elebaşısı. Gece, bütün çocuklar toplanır; başlarında Cemalettin, yağmur duasına çıkarlar. "Yağ yağ yağmur, sellice çamur...

39 Enver Ercan'ın röportajı, *Düşün* dergisi, Ocak 1986.

Kapıları tek tek çalar, her evden yiyecek bir şeyler alır, sonra da bir güzel ziyafet çekerler kendilerine.

Cesurdur da... bahçelerden erik, çağla koparacak kadar.

Bilecik'te birinin ağacından dut yemek hırsızlık sayılmaz. Ayva koparmaksa ufak kabahattir. Ceviz yemek için de balıçe sahipleri sizi çok eski bir özdeyişe havale ederlerdi: "Ceviz ağacından düşen kişi bir daha iflah olmaz." Öylesine bir meyve bolluğu vardı. Haşhaş tarlasına dalmak ise büyük suç sayılırdı. Kaçarken bir iki yerinize kurşun yiyebilirdiniz. [40]

En yakın arkadaşları hakimin oğlu Kaya; bir de Oğuz. Oğuz'un kız kardeşleri Sönmez'le Solmaz ise güzellikleriyle unutulmazlar listesinde. Altan da gelince grup tamamlanır. Akşamüzerleri duvar dibindeki taşa oturur, "Karakız Ayten"e türkü söyletirler.

Altın yüzük var benim
Parmağıma dar benim
Küçücük yaşım ama
Çok dertlerim var benim

Çok sevdikleri bu türküyü, Cemalettin'in de katıldığı başka bir türkü izler.

Karakolda ayna var.
Kız kolunda damga var

Şaşırtmayı o zamandan seviyor. Aile içinde şakacı.

En çok Perihan'a takılır. Ayten korkusuz, atak bir kız. Onun adı "aslan Ayten", "kahraman Ayten" Ama bedava değildir bu iltifat. Cesareti her gece sınanır. Cemalettin, "kim kahramansa bana su getirsin" dediğinde, karanlıktan korktuğu halde, bu unvanı kaybetmemek uğruna yataktan fırlar Ayten.

Perihan ise sessiz, çekingen. Cemalettin'in en büyük eğlencesi onu korkutmak. Ayten'den bir anı:

40 Zeynep Oral'ın röportajı, "On üç on beş yaşında", "On İnsan Bin Yaşam", *Milliyet Sanat Eki*, İstanbul 1988.

"Babaannem yün eğirirdi. Abim o yünlerden sakal yapar, babaannemin paltosunu giyer, bastonunu eline alır, sırtını onun gibi kamburlaştırır, 'Perihan... Perihan' diye bağırarak onu arıyormuş gibi evin çevresinde dolanırdı. Ablam, bir babaanneme bir kapıya bakar, ikisini bir arada görünce korkudan düşüp bayılacak hale gelirdi."

Korku oyunlarının sonu yok. Ders kitabındaki iskelet resimleri bile oyun aracı olabilir.

Ürkek ve çekingen çocukla mahallenin elebaşısı iç içe büyür.

Bende utançla cüret arasında çok küçük bir mesafe vardır. Çocukluğumla bugünkü ben arasında da çok kısa bir mesafe olduğu için belki de bu. Her şey o günlerden kalma ve çok taze.[41]

Esma Geliyor!

Kuyuya sarkıtan kadın
Saçından kavrayıp kız kardeşini[42]

Karısı öldüğünde 33 yaşında olan Hüseyin Bey, altı yıldır dul. Kızlar okula başlamış. İyice yaşlanan babaanne, çoğalan işlerin altından kalkamaz hale gelmiş.

Cemalettin, babası evlensin, evin içinde bir anne dolansın, güzel bir annesi olsun istiyor.

Konu komşu da aynı görüşte. Hüseyin Bey'i evlendirmek için herkes seferber.

Bir gün, yakındaki Çerkes köyüne davet edilirler. Düğün gibi, şölen gibi bir toplantı. Çerkes töresinde kaçgöç yok, kızlar ortada oynuyor. Babası sorar:

"Hangisini istiyorsun?"
"Hepsi güzel!"
"Oğlum, şimdi ben bu kızlardan biriyle evlenirsem ondan da çocuklarım olur, sizlere bakmaz."

41 Zeynep Oral'ın röportajı, "On İnsan Bin Yaşam", *Milliyet Sanat Eki*, İstanbul, 1988.
42 *Gülüz Bitigil Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri). Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım, s.304.

Altı yıldır bu tür kaygılarla kararsız davranan Hüseyin Bey, sonunda evlenmeye karar verir. İstanbul'a, ablası Fatma'ya mektup yazıp uygun birini bulmalarını ister. İki koşulu var; kadın kendisinden büyük ve kısır olacak.

> *Cevapta Refika Hanım önerildi. Babam, "o çok şişman, çamaşır yıkayamaz, Esma Hanım olsa.." dedi. Anlaşılan gözü ondaydı. Amcalardan yanıt geldi. O size uygun değildir diye. Yine de bir gün, yenge, Esma'yı getirdi. Esma ilk gün çamaşır yıkadı, ikinci gün babamla kavga etti, üçüncü gün eve yerleşti.*[43]

Dördüncü gün de babaanneyi evden kovar.

Cemalettin bir köşeye büzülür, öylece kalır...

Maddi manevi izleri hayat boyu silinmeyecek, karanlık bir sayfa açılır çocukların önünde. Anneyle ilgili beklentilere, özlemlere acımasız bir yanıttır Esma. Kötü ruhlu bir kadındır.

Hüseyin Bey, annesi için bitişik komşu Kör Emine'nin bir odasını kiralar. Babaanne, Cemalettin ve Kör Emine, bir yıl kadar birlikte otururlar. Perihan'la Ayten, Esma'nın yanında kalır.

Cemalettin, bu süre içinde kendi evlerine adım atmaz. Ama kardeşlerini sürekli izler, onlarla konuşabilmek için çırpınır. Esma konuşmalarını yasaklamış.

Bir gün Perihan yasağı çiğner ve "nasılsın ulan!" diye ağabeyinin hatırını sorar.

Ne devlet! Yıllar sonra bile dilinden düşürmez bunu Cemal Süreya: "Bana, nasılsın ulan, dedi."

Esma, temizlik hastası, illetli bir kadın. Perihan'la Ayten'e her sabah kuyudan su çektirir, avludaki yumurta taş denen taşları tek tek sildirir. Okula bir gün bile zamanında yetişemez kızlar. Sabah erkenden kalkmak, maltızı yakıp çayı hazırlamak onların görevi. Esma'nın kahvaltısını önüne koyduktan, evi baştan aşağı silip süpürdükten sonra gidebilirler okula. İlk dersi kaçırdıkları için bir de orda azar işitirler. İki günde bir kurulan kazanlar, kaynatılan çamaşırlar da cabası.

Bir gün Periban su çekerken, ip elinden kayar, kovayı kuyuya kaçırır. Esma evde yok. Perihan korku içinde. Bilir ki, döndüğünde

43 Zeynep Oral, "Kırlangıç Kanadında Günışığı", *Sözden Söze*, Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s.172-174.

kovayı yerinde görmezse dayak atacak. Tek çare inip almak. Kuyunun örgü taşlarına tutuna tutuna inmeye çalışır. Ayten, tutar bırakmaz ablasını. Perihan inmek zorunda. Ne olursa olsun alacak kovayı. Hiçbir şey Esma'dan daha korkunç değil. Kardeşinin elinden kurtulup yeniden davranır. Tam o sırada kapı açılır. Esma gelir. Perihan'ı saçlarından kavradığı gibi sarkıtır kuyuya. Sonra da döndürüp döndürüp dışarı fırlatır.

Bu yüzden kız kardeşlerimin saçları "gür" değildir. [44]

Bir başka gün kilim yıkanacak. Samsun Köprüsü'nde yıkanır kilimler. Esma, el dokuması ağır kilimi Perihan'ın omuzuna atar. Ayten de yanlarında, yola koyulurlar. Cemalettin hep tetikte. Kardeşlerini uzaktan uzağa kollamaktan başka çaresi yok. Onlar yoldan yürürler, Cemalettin tepelerden izler. Yolun yarısında, kilim Perihan'ın omuzundan kayıp yere düşer. Esma sinirlenir, eline geçirdiği taşla vurmaya başlar. Tam o anda, ayaklarının dibine, nerden geldiğini anlayamadığı koca bir taş düşer. Hışımla kaldırır başını, ortalıkta kimse yok. Cemalettin tepenin ardında çoktan kaybolmuş. Kızlar ağabeylerini görmüşlerdir ama belli etmezler.

Esma'nın işkence yöntemlerinden biri de zorla yemek yedirmek. Önce kıyasıya döver Perihan'ı, ardından "bugün senden çok kan aktı, çok yemen lazım" diye tutturur. Tereyağ üzerine bal sürüp koyar önüne. Öylesine kalın sürer ki yağı, çocuğun midesi almaz. Bu kez saçlarından tutup masaya vurmaya başlar. Komşular sesini duymasın diye de ağzına mendil tıkar. Bayılırsa su döküp ayıltır.

Ayten dik başlı bir kız. Her seferinde bir yolunu bulur, kurtulur Esma'nın elinden. Daha da ileri giderse evden kaçar. Canına tak ettiği bir gün, "ölümden öte yol yok" deyip alır başını gider. Baba Bursa'da. Pazaryeri'nden yürüyerek ona ulaşabileceğini düşünür. Yol ıssız, etrafta köpekler havlıyor. Yardım etmek isteyen kamyon şoförlerini bile görmez gözü. Ağlaya ağlaya yürür; yolun yarısına varmadan yakalanır.

Üç çocuk içinde Esma'nın en nefret ettiği, Cemalettin. Şerri belası bitişik eve de uzanır. Pişirdiği yemekten arada bir oraya da götürür; ama içine kesip kavurduğu tırnaklarını katarak...

Bu yüzden, babaanne, Esma'dan gelen her şeyi geldiği anda döker.

44 Zeynep Oral, "Kırlangıç Kanadında Gümüştü" *Sözden Söze*, Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s.172-174.

Cemalettin babaevine döndüğünde, Esma, birikmiş bütün öfkesini boşaltır. Gece uyurken üstüne çıkıp çiğner. Büyü niyetine türlü türlü otlar kaynatıp içirir. Dindirilemeyen bir hırs! Sonunda, Cemalettin'in canını en çok yakacak silahı bulur. Kitaplarını, dergilerini, defterlerini, notlarını, neyi varsa toplar, bodruma indirip yakar!

Cemalettin ortaokula yeni başlamış. Saatlerce ağlar. Ve o gece evden kaçar. Bir handa sabahlar, ertesi gün amcasının evine sığınır. Sonra da "parasız yatılı" olur.

Ağabeyleri evden gidince, Ayten ve Perihan, daha da yalnız kalırlar. Hüseyin Bey olup bitenin farkında değil. Yoldan döndüğünde gördüğü manzara, şu anlatılanlara hiç uymuyor. Esma o geldiğinde sofralar hazırlar, çocuklara gayet iyi davranır, bir melek kesilir. Hüseyin Bey çocukların yakınmalarını ciddiye almaz. Oysa yara bere içindedir bedenleri. Bunlar ne diye sorduğunda, Esma'nın ifadesi hazırdır: "Ben bir tiske bile vurmuyorum onlara. Kendi kendilerini dövüyorlar, yaralıyorlar."

Bunlar, görünen yaralar. Esma, işkence uzmanı gibi şişliklere tuz basıp izleri yok etmesini iyi biliyor.

Bir keresinde çamaşır asarken çarşafın ucu yere değdi diye öyle şiddetli vurur ki, Perihan'ın bacak kemiği ezilir. Bu yüzden 6 ay hastanede yatmak zorunda kalır. Esma, ben yapmadım akrep soktu, der kocasına. Akşam yemeği için hazırlanan balığı kediye kaptırdığında da kolundan bıçaklar.

Her olayda bir açıklama uydurur. Hüseyin Bey, inanır ya da inanmak ister.

Babadan da umut kesilince kızların hayatı iyice kararır.

> "Babamı artık yabancı olarak görüyorduk. Bize yardım edemiyor gibi geliyordu. Müthiş bir korku. Konuşamıyorduk. Çekingen duruyorduk. Babam diyordu ki, siz niye konuşmuyorsunuz benimle. "[45]

Parasız Yatılı

> *Ben evden kaçmak için gizlice parasız yatılı sınavına girdim. Oradan, o evden kaçtım ama kardeşlerimin derdi hep içimdeydi.*[46]

45 Ayten Seber Kazak. Biyografi Görüşmesi.
46 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

1944'te ortaokula başlayan Cemalettin, üç ay sonra parasız yatılı olur. Onun kendisinden gizli sınava girdiğini öğrenince Hüseyin Bey'in canı sıkılır. Oğlunun parasız okuyan öğrenciler arasında olması onuruna dokunmuştur. Evet, yoksuldur ama çocuğunu okutamayacak kadar değil. Cemalettin içinse övünç kaynağıdır. Parasız yatılılığı bir ayrıcalık ve mutluluk nedeni olarak görür.

O yıl Bilecik Ortaokulu'ndaki 200 öğrenciden 100'ü yatılı. Bunların da 70'i parasız yatılı.

> *Bizim zamanımızda parasız yatılıya dâhi gözüyle bakılırdı. Bu sınavı kazanmış kimselere herkesin üstünde, iki üç not daha fazla verilirdi... yani fakirlik meselesi değil, tersi muamele görürdüm.* [47]

İlk gece, yatakhanede bütün çocuklar ağlarken o, sevinçten uyuyamaz.

İlkokuldan beri parlak bir öğrenci, ama öyle kendini öne çıkaran biri değil. Öğretmenleri tarafından keşfedilmesi gerekir. Bunun için de bir kez tahtaya kaldırılması yeterli. O âna kadar "miskin" sayılabilecek çocuk birden dikkat çeker, "dâhi muamelesi" görmeye başlar. Onu bir yandan tembelliğe iterken bir yandan da daha çok okumaya yönelten bu durum, ortaokulda da öylece sürer.

> *Ben artık öyle biri oldum ki, dâhi olarak gösterilip iftihara geçmeyen biri. Bir iki tane de kötü notum var. Ama temel derslerde herkesten daha iyi not veriliyor.* [48]

Fiziği çok iyi de kimyası o kadar değil. Tarihi, nerdeyse edebiyatı kadar iyi, coğrafyası orta. Resmi kötü olduğu halde yazısı çok iyi. Müzik zayıf. Matematik başından beri iyi. Ortalama notu yedi. On olmamasının nedeni çizimlerdeki başarısızlığı. Ev ödevlerini de yapmıyor.

Türkçe-edebiyat derslerinde her zaman önde. Sınavda, bir iki kişi dışında, bütün sınıfın kompozisyon kâğıtlarını o yazıyor. Yalnız edebiyatta değil, kuvvetli olduğu bütün derslerde ona yakın oturmak bir güvence arkadaşları için. Hem de kayıtsız şartsız bir güvence. Bir sınavda kopya verdiği Turan Tükenmez sekiz aldığı halde kendisi yedi alınca çok güler bu işe. Yıllarca güler.

47 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.
48 Agk.

Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin, edebiyata yönelmesinde doğrudan etkileri yok ama, itici güç olarak kimilerinin özel bir yeri var hayatında. Tarih romanları yazarı M. Sami Karayel'in eski eşi Nimet Kolçak, geniş ufku ve sağlam edebiyat bilgisiyle silinmez izler bırakır onda. Cemal Süreya, bir radyo konuşmasında, edebiyat öğretmenlerinden söz ederken onu da anar.

> *Bir sözü kalmış bende, bir tanım: "Hüseyin Cahit Yalçın sıcak bir yazardır; Falih Rıfkı Atay ise çok usta, çok daha ayrıntılara inebilen, ama soğuk bir yazardır." Bu tanım bende kalmış. Öğretmenimiz böyle biriydi.* [49]

Dâhi çocuk ama bazı şeyleri de kolay öğrenemiyor. Saate bakmayı ilkokul beşinci sınıfta öğrenebilmiş. En çok çeyreklerde şaşırıyor. Askeri rütbeleri yedeksubay okuluna girince, sigorta tamir etmeyi evlenince karısından öğrenecek.

Matematikte ideali kendisinden bir üst sınıfta okuyan Daver Kazak. "Akla gelebilen ilk matematik dehasıdır" diye yazacak Günlükler'inde onun için (339. Gün). Aslında okulun iki ünlüsü de denilebilir onlara. "Bir şey soracaklar da bilemeyeceğiz" diye korku salmışlar öğretmenlerin içine.

Daver Kazak, ince uzun boyuyla da özendiği biri. Aralarında bir arkadaşlık yok. O kadar yüceltiyor ki gözünde, yanına yaklaşamıyor, tek kelime konuşamıyor. Uzaktan izliyor yalnızca, eniştesi olacağından habersiz...

Bu olağanüstü rastlantıyı Ayten'den dinleyelim:

> "İstanbul'a gidiyorum. Bir doktor var, benimle evlenmek istiyor. Abime danışacağım. Yanıma abimin çevirdiği bir kitap aldım, *Aşkın Suçları*. Açtım okuyorum, paldır küldür birisi oturdu yanıma. Ayaklarını gördüm, kocaman bir postal. Hiç bakmıyorum o yana. Biraz sonra, 'hanımefendi, affedersiniz, kitabı rica edebilir miyim?' dedi. Baktı, çevirmenin adını görünce, 'kusura bakmayın benim arkadaşım olur da Cemal Süreya' dedi. 'Ama uzun süredir görmüyorum. Şiirlerini okurum hep' diye konuşmaya devam etti. Ardından iki dize okudu bana. Dayanamadım güldüm. Şiir okuyuşuna

49 Necati Güngör. *Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi*. Broy Yayınları. İstanbul. s.7

gülüyorum sandı, biraz da alınarak, 'ben çok güzel şiir okurum' dedi. Ben de, 'Abiimi unutmadığınız için, onun şiirlerini okuduğunuz için sevindim' dedim. Adam şaşkına döndü. 'Siz yoksa Cemal'in kardeşi misiniz?' diye, nerdeyse sarılacak boynuma. Artık sohbet başladı. Ordan burdan konuştuk, kendisini anlattı falan. Sevdiğin var mı diye sordu bana, durumu anlattım. Otobüs yemek molası verdi, nasıl ısrar ediyor, ille bir çorba içelim diye. Ben tabii kabul etmiyorum. Suratını astı. 10 dakika sonra evlenme teklif etti!"

Ayten'in yanıtı belli. Hiç tanımadığı bir adama "evet" diyecek hali yok. Eve vardığında, ilginç bir olay olarak anlatır ağabeyine. Cemal Süreya'nın tepkisi çok farklı:

"Abim adını duyunca, 'Türkiye'nin en akıllı adamı o. 10 yıldır görmüyorum. Ayten n'olur evlen onunla, bırak şu doktoru. O bir dehadır. Durdun durdun turnayı gözünden vurdun' dedi.

Ve evlenirler.

İlkokul arkadaşı Alptekin'le yine aynı sınıftalar. O, okulun futbol takımı kaptanı. Öbür çocuklar zayıf diye karşı çıktıkları halde, ağırlığını koyar, Cemalettin'i takıma alır. Artık en büyük zevki futbol oynamak. Futbolla birlikte atletizme de başlar ve bir yıl içinde güçlenir bedeni.

19 Mayıs'ta, 100 metre koşuda, ayağındaki postallara rağmen birinci gelir. Ödülü, validen dolmakalem. İlk dolmakalemi bu.

O günü, onun için asıl önemli kılan, tribünde oturan kardeşlerinin yanında Esma'nın da olması. Kardeşlerini sevindirmek, Esma'ya karşı onlara güç katmak, Esma'yı çatlatmak için canını dişine takarak koşmuştur öyle. Finalde seyircilerden gelen alkış arasında yırtınırcasına bağıran Esma'nın sesini duyar: "Zupe... zupe... zupe.."*

Artık bütün yarışlarda var. Gülle atma, çuval yarışı, yumurta yarışı... hepsinde birinci.

Şiir günlerinde kürsü onun. En çok okuduğu şiir "Bingöl Çobanları":

* Esma "züppe" sözcüğünü "zupe" diye telaffuz ediyor.

Daha deniz görmemiş çoban çocuğuyum
Gönlümü yayla yaptım çobanlara
Kuzuyu kurda verdim
Sunamın başka köye gelin gittiği akşam.

Bir başka merakı Fransızca. Öğretmen olmadığı için Tekel Başmüdürlüğü'nden emekli Abdullah Bahri geliyor derslere. Aynı zamanda edebiyata düşkün bir adam olan Abdullah Bey, Cemalettin'in dile eğilimini fark eder, özel olarak ilgilenir onunla. Bir yandan ders yapılır bir yandan edebiyat sohbetleri. "Eski edebiyatı kurcalamak, ayrıntılara inmek bakımından" etkilendiği biri olur hocası.

Bu arada bir fırsat çıkar önüne. Alptekin, bir Macar kızından özel Fransızca dersleri almaktadır. Babası, "Arkadaşın da seninle birlikte gelsin" der ve onun da ders ücretini öder.

Okulda her şey yolunda. İki şikâyeti var yalnız. Birincisi akşam saat 9 olunca ışıklar söndürülüyor; tam okumaya dalmışken elinde kitap kalakalıyor. Oysa o, bütün harçlığını kitaba, dergiye yatırmış.

İkinci şikâyet formadan.

Lacivert elbiselerimiz vardı. Senede bir tane lacivert elbise giyerdik. Top oynuyoruz, çamura yuvarlanıyoruz... Tören olsun diye lacivert elbise. Çok kötü kumaştandı. Güneş gören yeri atardı, bir tarafı kırmızı olur öbür tarafı lacivert kalırdı. Ama 19 Mayıs'a o elbiselerle katılırsın, yatak ütüsü yaparsın, döşek altına koyarsın. [50]

Okul dışında yapacak pek bir şey yok Bilecik'te. Sinemaya gidemez çünkü sinema salonu yok. Üç ayda bir film gelecek de, Hacı İbrahim'in garajında gösterilecek.

Tek zevkimiz hamama gitmekti, kentin hamamına. Kentin hamamı buhar. Bizim okulun hamamı öyle ki, ortada soba yanıyor, odunla ısınıyor, teneke soba koymuşlar.

Bir de zaman zaman haşhaş tarlalarına dalıp koynumuza doldururduk, tabii çizilmiş. [51]

50 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.
51 Agk.

Öbür öğrenciler gibi, hafta sonlarını iple çekmez. Olabildiğince uzak kalmak istiyor evden. Neden gitsin ki! Zehirlemeye bile kalkmış onu Esma!

> "Abim o gün eve gelecek. Esma, içerde ablama bir şeyler söylüyor. Benden gizliyorlar. Esma, az sonra posta müdürünün hanımına, güne gitti. Baktım ablam düşünceli. Ne var, ne söyledi dedim. Esma aynayı kırmış, ufalamış kâğıda koyup ablama vermiş. Bunları iyice ez, abinin yemeğine koy, diye tembihlemiş. Ablam, ben şimdi ne yapacağım diye ağlıyor. Bodruma inelim, keserle çukur açalım, oraya koyalım. Ayaklarımızla basarız, hiç belli olmaz; sen Esma'ya koydum dersin, dedim. Öyle yaptık. Abim geldi yemeğini yedi gitti. Ona bir şey söylemedik." [52]

Esma üç gün haber bekler okuldan, Cemalettin'in ölüm haberini. Hırsını alamayınca, eve gelmesini yasaklar.

Yalnızlık, Bilecik'in durgun hayatı, ağır akan zaman, onun yapısıyla birleşince itici bir güce dönüşür. Her şey şiire dönüşmek üzere kök salar derinlere.

> *Bir çocuktun sen parıltılar yaratacaktın*
> *düzensizliğinden*
> *Bunun için belki de*
> *Masmavi bir örtü gibi bırakarak gölgeni*
> *Geçtin resim çeken söğütlerin içinden*
> *Bir yalvaç ılıklığı içindeki ıhlamurları*
> *Geçirdin bakışlarının eziklerinden* [53]

İlk Okumalar

> *Dostoyevski'yi okudum, o gün bugündür huzurum yok*

İlkokuldaki düzensiz okumalar ortaokul yıllarında da sürüp gider. Her şeyi okuduğu için ansiklopedik bilgisi kuvvetlenir. Ansiklopedik bilginin çok önemsendiği zamanlar.

52 Ayten Seber Kazak, Biyografi Görüşmesi.

53 "Yüreğin Yaban Argosu", ***Beni Öp Sonra Doğur Beni/Sevda Sözleri*** (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.99.

Okuldan arta kalan saatlerini Bakırcılar Çarşısı'ndaki Halkevi Kitaplığı'nda geçirir. Dergi koleksiyonları, *Akbaba*, *Saka*, *Karikatür*... Kendi deyişiyle kötü romanlar okur. Ama sezgileriyle gerçek bir edebiyat yapıtını hemen algılar. Yazarına bakmaz, baksa da aklında kalmaz.

Hiç unutmam, o kitaplıkta, bir gün masanın üstünde duran bir dergide bir öykü gözüme çarptı. Elimde olmadan okudum. Bir başka türlü sarmıştı beni, o güne dek okuduğum şeylerden o türlü bir tat almamıştım. Konusu da çok basitti aslında. Sarhoş bir adamın yolda yürüyüşü, yürürken düşündüğü şeyler anlatılıyordu. ...Daha sonra, zaman zaman aklıma geldi o öykü. Hatta, hep ona benzer bir öykü yazmak istedim. Bir iki yıl sonra edebiyatımızı izlemeye başladığımda, bir gün bir kitapta o öyküyle yeniden karşılaştım. Yazarı kimdi dersiniz? Sait Faik! [54]

Polis romanı niteliğindeki ilk kitabımın adı Yakut Yüzük. İlkokul dörtte okumuştum. Aşk, hırsızlık, cinayet, her şey vardı bu kitapta. Bayağı güzel bir kitaptı.

Ortaokulda Şerlok Holmes'leri düzenli olarak alırdık. Şerlok Holmes'in kapağında "dünyanın en meşhur polis hafiyesi" yazardı. Natpinkerton'da ise "dünyanın en zeki polis hafiyesi" Arkadaşlarla tartışırdık aramızda, "meşhur olan mı, zeki olan mı yener" diye. Bir süre sonra ikisini de yenen bir Japon polis hafiyesi sürdüler ortaya. İko Teruko. İko Teruko, öyle büyüktü ki, Şerlok Holmes'in, Nat Pinkerton'un çözemedikleri işler için onu çağırıyorlardı. Ha bir de Orhan Çakıroğlu vardı. Türk hafiye. Orhan Günşiray'ın sinemada yarattığı tipe benzeyen biri. Onu da severdik. Elbet onun da bir yardımcısı, bir Dr. Watson vardı. Hafiye sözcüğü de öztürkçeleştirilmişti. Orhan Çakıroğlu'na "baş araman" deniyordu, yardımcısına da "yer araman" Her ay bir serüven. "Hedefini şaşıran kama"yı hiç unutmam.

Sonra Edgar Wallace'ın ve o tür yazarların yapıtları. Söz gelimi Esrarengiz Ev, Lastik Yüzlü Adam... Artık yazarların adlarına da bakıyorduk. Akba'nın kedili kitapları.

54 "İlk İzlenim" *Uzat Saçlarını Frigya*. Yön Yayınları, İstanbul,. Mayıs 1992, s.118.

Yıldızlı Ziya Kozanoğlu'nun romanlarını ise daha çok cinsel sahiçin okurduk. Bu kitaplar ayrıca gururlandırırdı bizi. Çünkü [illegible] bütün Hristiyan ve Budist prenseslerle rahatça düşüp kalkıyordu onlarda. Baltacı Katerina öyküsü her birinde yinelenip çıkıyordu karşımıza. Ben de altı yaşıma kadar yaşadığım sürgün yerinde, kendi payıma, ulusal tatlar alıyordum bundan.

Pardayanlar, Buridan hemeninden eskitti Kozanoğlu'yu. Ayrıca bir atlama yaptım. Bir yerde bir yazı okumuştum. Yazar, Nur Baba'yı kösnül tatlarından ötürü, yatakta okuduğunu söylüyordu. Ben de yatakta okumak üzere Nur Baba'yı aramaya başladım. Ne yazık ki o günlerde ele geçiremedim.

Paris Esrarı ise beni, sanırım, Dostoyevski'ye fırlattı.

İlkokul üçüncü sınıfta Osman ağabeyinin getirdiği *Suç ve Ceza*'dan a döne döne okuyacak Dostoyevski'yi. *Karamozof Kardeşler*'i beş kez okumuş. Tutkulu bir Dostoyevski hayranı olarak, kendi hayatında onun kahramanlarının karşılıklarını bulacak.

Razmulin'i olmadığı için biraz lüzümlü bir Raskolnikov gibi yürürdüm. Sonya'm da yoktu. Nastasya Filipovna yok. Ama ilkokulda (geriye doğru düşününce) Dimitri'm (Oğuz Bulut); lise Rogojin'im (Cüneyt Evci), siyasalda Lujin'im (Hasan Basri), maliye müfettişliği yıllarında sessiz bir Svidrigaylov'um (Doğan) olmuştur.

Vedat Üretürk, romancının (Dostoyevski'nin) değil, ortalama bir romancının kendisi gibiydi. Vedat'a ne zaman rastlasam, romancının kendisi kesilir, bunun için de bana biraz nihilizm ekmeği uzatırdı. Ödülmüş gibi uzatırdı. Sonya'nın babası değil de kocası olan bir Mermaladov gibi monologa başlar, kuru sözlerden başyapıtlar(sonunda) yaratırdı.

(....) Mişekin'in uzattığı haç ve Rogojin'in elindeki bıçağın parıltısı...

Eli açıklık hatta savruklık... Ama Delikanlı'da elde para tutma özlemi başlayacak. Ordaki adam artık Napolyon değil, Rothchild olma özleminde. Rogojin parayı ateşe atsın diye vermişti (verdirmişti) Nastasya Filipovna'ya. Delikanlı, parayı başkalarının suratına atmak için isteyecektir. (527. Gün.)

Cemal Süreya, birçok röportajında, bu büyük romancıyla ilişkisini, "Dostoyevski'yi okudum, o gün bugündür huzurum yok" diye açıklar.

Çadır Bekçisi-Koza İşçisi
Şair Adını Buluyor

Dağın başında birkaç çadır. Yaz. Öğle sıcağı basmış. Çevrede kimse yok, in cin top oynuyor. Çadırların arasında dolanan Cemalettin kendi kendine konuşuyor. Güneş yanığı yüzü kapkara.

Korkunç bir olaydır o benim hayatımda. Üç ay çalıştım, bir elbisem oldu. Hayatımı sarsan on olaydan biri çalıştığım günlerdir. İşimin adını da söyleyeyim. Çadır bekçiliği.[55]

Teklif, Nafıa'da çalışan bir mühendisten gelir. Yanında görevli Hüseyin Bey'e, "Bu çocuk çalışsın bu yaz, kendisine elbise yapar" der. Hüseyin Bey, o yıl orta birden ikiye geçen oğlunun çalışmasına razı değil. Nasıl olursa olur, yol yapımına giden Karayolları ekibine Cemalettin de katılır.

Şantiye niyetine kullanılan çadırların kurulduğu dağ, Bilecik'ten çok uzakta.

İşçiler sabahın 6'sında kalkar, kamyonlara biner, giderler. Akşamın 8'ine kadar çalışırlar. Döndüklerinde tencerelerde su kaynatır, içine şeker atar, bir ellerinde ekmek, kaşığa davranırlar. Tek besinleri bu.

Kalktığım zaman kimse yok. Dağ başındasınız, kimse yok. En korktuğum hayvan yılan. Hep yılanı gelir zannediyorum. Akşama kadar tamamen yalnızım.[56]

Güçlü bir imgeye dönüşür yılan korkusu.

Babası ip yerine yılana çekilmiş
Bir çocuğun çifte korkusu öyledir[57]

55 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.
56 Agk.
57 "Öğle Üstü" *Göçebe! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.51.

Perdeler yılan gibi kıvrılır. Spikerin elindeki mikrofon çıngıraklı yılana benzer. Orman perisini yılan sokar... Kıvrılan yılan desenleri çizerek düşler kendi ölümünü.

Kenan Evren'in İzdüşüm başlığı; "Yılan Paşa"dır.

Okumadan duramadığı halde hiç kitap almamış yanına. Mübendiste var mı acaba? Çadırları karıştırır. Kimsede yok. Koskoca gün nasıl geçer!

90 uzun gün!

Mutlak bir yalnızlık!

Hayal kurar. Durmadan hayal kurar. Yüksek sesle kendi kendine konuşur.

Hayallerimden biri şöyleydi: Sesim hiç güzel değildir benim. Bilecik'te sesi güzel olanlar çoktu. Alaturka şarkılar söylerlerdi. Benim hayalim şu: Orta ikiye geçtik ya, o elbiseyi alacağım bir kere. Üç aylık para, ne kadar olduğunu bilmiyorum. Babama verecekler, ben de elbiseyi çekeceğim. Bilecik'te gençler, bizden büyükler kollola girerler –oranın bir şosası vardır– o şosada bir ağızdan, kızlar da duysun diye şarkı söyleyerek yürürlerdi. O zaman "Hicran yine hicran", "İçimde bir sızı var" bunlar moda. Benim sesim yok, fakat kendimi şöyle hayal ediyorum. Ben bu şarkıları çok iyi öğrenmişim, o elbiseyi giymişim, onların arasında yürüyorum. Sınıfımızın kızları da orada sıralanmışlar ve beni seyrediyorlar, tabii elbisemi de... Elbisem dahil beni çok beğeniyorlar. Her gün bu hayal...

Üç ay aynaya bakmadım. Ayna yok. Akşam kamyonlar geliyor ya, onların ön camına bakardım, kendimi görürdüm. Aynaya bakmak da bir ihtiyaç demek ki.

Sonra büyüdüm, para kazandım biraz. O elbise gibi, o kumaş gibi görmedim. Benzerlerini aldım, hepsi kötüydüler. [58]

O yazdan elinde kalan yalnızca elbisesi değil. Yazarlığının, duyarlığının kaynaklarından biridir o üç ay?

Gündüzleri börtüböceği, geceleri yıldızları seyrederken kurduğu hayallerden biri de yazar olmak. Ama önce, yazara yakışır bir ad bul-

58 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

mah. Bir ad bulsa arkası gelecek. Ünlü yazarlara bakar, hepsinin adı üçlü; Fahir Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu... O da Cemalettin'i kısaltır, yanına Süreyya ekler ve Cemal Süreyya Seber olur.

İlk kez düşünmüyor, adını değiştirmeyi. Beyoğlu 37. İlkokulda'yken, *Zindancı Kaptan, Şahin Reis* gibi serüven kitaplarının rüzgârına kapıldığı günlerde takılmış aklına. Kaptan olacak, bütün denizleri dolaşacak ve soyadını Denizaslanı yapacak. Ayrıca kendini bildi bileli sevmiyor adını.

> *İlkokulda beni adımdan, soyadımdan, okulumdan, mahallemizin adından, sokağımızın adından utanırdım. Düşün: adım Cemalettin, soyadım Seber (ki anlamı yok, herkes yanlış anlıyor); Pürtelaş mahallesinde oturuyoruz, sokağımızın adı da Tavukuçmaz... Okulum da ahşap bir yapı; A, B, C diye şubeleri olmayan çok küçük bir okul. Pürtelaş'ın anlamını da bilmiyordum. Yıllar sonra anladım gerçeği: O adlar (benim kendi adım dışında) ne güzel adlarmış! Ben o sıralar 8-10 yaşlarındaydım. Ama beş on yıl önce kocaman kocaman adamlar Tavukuçmaz gibi son derece ince bir sokak adını değiştirdiler.*[59]

Çadır bekçiliği ilk işi değil. Ondan önce koza işçiliği var.

İlkokuldayken sabahları erkenden kalkıyor, kimseye söylemeden bir yerlere gidiyor. Esma'nın dikkatini çekiyor bu ve babasına anlatıyor Hüseyin Bey, gizlice peşine düştüğünde koza fabrikasına girdiğini görüyor oğlunun.

Çocuklar sıra halinde, ipek kozalarının doldurulduğu tabut gibi sandıkları bir yerden alıp başka bir yere taşıyorlar. Cemalettin, zorla kaldırdığı sandığı tam omuzuna yerleştirirken babasıyla göz göze geliyor. Baba oğul birbirlerine sarılıp ağlıyorlar.

> *Orada yirmi gün çalıştım, paramı Esma'ya götürdüm.*[60]

Kızıl Mısralar

"27, ününe dön!"

59 Ece Ayhan, *Şiirin Bir Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 1993, s.168.
60 Gençlik Kervanı Konuşmaları.

27 Cemalettin, yine dalıp gitmiş kızıl saçlara. Bütün sınıf hocayı dinliyor, dersi izliyor; Cemalettin, sırasında hafif kaykılarak yan oturmuş, hayran hayran az ötesindeki Seniha Nemli'yi seyrediyor.

Orta ikideler. Söğüt'ten Bilecik'e o yıl gelen Seniha, 20-25 erkek öğrencinin bulunduğu sınıftaki 8 kızdan biri.

"27 önüne dön!"

Seniha, hocaların sık sık yinelemek zorunda kaldıkları bu uyarılar yüzünden utansa da memnun. Biliyor ki, sınıfın bütün kızları Cemo'ya âşık; Cemo'ysa kendisine. Arkadaşları Cemalettin demiyorlar ona. Çeşitli adları var: Şair, Âşık, Tunç, Cemo...

Seniha yalnız sınıfta değil teneffüslerde de üzerinde hissediyor onun bakışlarını. Bahçede, sokakta, nereye gitse Cemo hep karşısında.

Okulun en gözde öğrencisiyle en güzel kızı, birbirlerini görmeden edemiyorlar. Konuşma yok. Bakışarak anlaşıyorlar.

Konuşma yok ama şiirler başlamış.

O zamanlar içinde yaldızlı noktalar olan kırmızı mürekkep vardı. Özel, süslü olsun diye bununla yazıyordum. Kızıl Mısralar diye bir şiir yazdım tahtaya. Şöyle başlıyordu:

Seni sevdiğim anda her şeyim kızıl oldu.
Masmavi defterime kızıl satırlar doldu.[61]

Kızıl satırlarla dolu defterler elden ele dolaşmaya başlar ve bütün okul öğrenir Cemalettin'in aşkını. Yaşça daha büyük arkadaşlarından Abdullah Macit, Cemalettin'i uyarır: "Yahu, ne yapıyorsun, sana komünist derler!"

Şiirdeki sözcükler de mürekkebin rengi de değişir.

Seni sevdiğim anda her şeyim yeşil oldu
Masmavi defterime yeşil satırlar doldu. [62]

Cemal Süreya, *Milliyet Sanat*'ın 1988'de çıkardığı "On İnsan Bin Yaşam" ekinin kendisine ayrılan sayısında, "On üç on beş yaşında" başlığıyla kaleme aldığı düzyazı şiirinde bu aşk serüveninden ve defterlerinden şöyle söz eder:

61 A. Koçman'ın Röportajı, *Vizon* dergisi. Kasım 1988.
62 Gençlik Kitabevi Konuşmaları

Her gün bir şeyler yazıyor ve sıranın gözüne atıyor. Her gün bütün sınıfın bir araya gelerek defteri "gizlice" okuduğundan da haberli.

Dedikodu: O kızla cumartesi günleri Derebağ'da buluşuyormuş. Öğretmenler de aynı sanıda. Bu yüzden kızın da rol aldığı Scapin'in Dolapları oynatılmadı.[63]

Orta üçte de aynı sınıftalar. Aşkları, söylence haline gelmiş. Henüz karşı karşıya gelip bu konuda birbirlerine tek söz etmemişler. Ama bir süredir yazışıyorlar. Cemalettin'in mektuplarından biri idarenin eline geçince kıyamet kopar. Hüseyin Seber okula çağırılır ve oğlunun büyük kabahati anlatılır. Babasının yanıtı hiç de beklenildiği gibi olmaz: "Benim oğlum okuyor ya, kıza âşık olmuş, ne var bunda!"

İdare yine de cezasız bırakmaz Cemalettin'i. Ahlak notu düşürülür. Ve o günden sonra hangi kızın cebine mektup atılsa ilk o sorguya çekilir. Eh, hem şair hem sabıkalı!

Başkalarına yazılan mektuplarda ne kadar katkısı var bilinmiyor ama Seniha'ya yedi yıl her hafta, dergi kalınlığında mektuplar gönderecek.

Evet, Seniha onun kraliçesi, okulun en güzel kızı.

Bunun böyle olması, öbür kızlara da ilgi duymasını engellemez. Romantizm uç noktada. Bir duruş, bir tavır, bir söz etkisini yıllarca sürdürecek izler bırakır onda.

Okul bahçesinde *Madam Krizantem* adlı kitabı okurken gördüğü kızı, kapak resminde krizantemler arasında duran Uzakdoğulu kadınla özdeşleştirir. Krizantemin kasımpatıyla aynı çiçek olduğunu öğrendiğinde bile bu sözcüğün onun için taşıdığı şiirsel yük azalmaz. Günlüklerinin satır aralarında, o kıza da, sınıfındaki öbür kızlara da göndermeler yapmaktan alıkoyamaz kendini.

Aramızda söylenmemiş sözler vardı.
Hiç söylenmeden kaldı o sözler.
...O kız mutlaka İstanbul'dadır.
Sırada kamburunu çıkararak otururdu. Uzun süre öyle oturan kızlar güzel gelmiştir bana. (17. Gün)

63 *Milliyet Sanat Dergisi.*

Cemalettin'de her şey bir arada ve her şey çelişik. Bir yanda platonik aşkın göklere uçuran kanatları öte yanda sınır tanımaz ergenlik hayalleri... Hayalinde sınıfın bütün kızları sıraya giriyor, o, her biriyle teker teker yukarı çıkıyor.

Bir yanda ezbere okunan, sarhoş eden şiirler, öte yanda elden ele geçen bir kitapçık: "Lokman Hekim(!) imzalı 32 sayfalık bir şey.

Çok mastürbasyon yaptım. Uzun yıllar, özellikle de 12-25 yaş arası, hayatımın en önde gelen işi oydu. İğrenirdim kendimden. Her başarısızlığımı ona bağlardım. Her seferinde bir daha yapmamaya yemin ederdim. Yine de günde 5-10 kez yapmaktan kendimi alamazdım. ...Kitabı okuduktan sonra o iğrenme duygusuna bir de korku eklendi. Verem olmak vardı işin sonunda, erken yaşta cinsel güçsüzlük, beyin sulanıyor...

Lokman Hekim'in kitabından sonra işi daha sıklaştırmıştım. Sapık olarak görüyordum kendimi. Kısacası, büyük bunalım.

Bir gün, bir gazetede ya da dergide küçük bir yazı gördüm. Mastürbasyonun zararsız olduğunu anlatıyordu. Bir anda her şey değişiverdi. Bir aydınlanma oldu. Bir sevinç geldi şurama kondu. Kestim o yazıyı. Aylarca cebimde gezdirdim. Günde beş vakit çıkarıp yeniden okuyordum. Sıklıkta bir değişiklik olmadı. Daha doğrusu hemen olmadı. Ama bunalımdan o saat kurtulmuştum. (362. Gün)

Haydarpaşa Lisesi

1947-48 öğrenim yılında Haydarpaşa Lisesi'ne girer. Şubesi Edebiyat G. Yine parasız yatılı. Amcasına ya da halasına evci çıktığı hafta sonları dışında bütün zamanı okulda geçiyor. Dönem tatillerinde, yaz tatillerinde boşalan okulda kalan birkaç kişiden biri de o. Aile İnegöl'de.

Bilecik, anılara karışmış.

Kilise kalıntıları, ahşap köprüler, dağlık taslayan tepecikler, coşkulu Halkevi temsilleri, güzel futbol, o saat yayılan aşk söylentileri... Böyle anımsıyorum Bilecik'i. [64]

64 Ece Ayhan, *Şiirin Bir Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 1993, s.174.

Genel profil aynı. Sırlar yine sır. Sessiz ve çekingen.

Şamatanın bol olduğu, haytalıkların gırla gittiği erkek topluluğu içinde farklı bir konumu var. Arkadaşlarıyla ilişkilerinde uyumlu ama mesafeli. Kavgalardan uzak. Sille tokat giriştiği bir kez görülmüş. Arkadaşlarından biri Haydarpaşa Lisesi aleyhine konuşunca dayanamamış, bir iki yumruklaşmadan sonra sıranın üzerine fırlayıp bağırmaya başlamış: "Sen bir müessesenin şerefiyle oynayamazsın!"

Ancak en yakınları arasında bırakır kendini, o da belli bir sınıra kadar.

Kimler var o sınıfta? İzci oymağı başkanı Cevat Geray Geray aynı zamanda Yeşilaycı. Mülkiye'de, derneğin şubesini kuracak, Cemalettin'i de kurucu üyeler arasına alacak. Eski arkadaşı Turan Tükenmez de orda.

"Yine dâhiler arasında, yine yazar, yine şair."

Ezberinde yüzlerce şiir İstanbul sokaklarında yürür durur.

Çadır bekçiliğinde bulduğu addan vazgeçmiş, yeni adlar arıyor. Behçet Kemal Yazar'ın "Tahrir" dersinde Cem Süreyya diye imzalar kâğıdını.

İki kişiyi çok beğendi. Bir beni bir de Necati Akgül adlı arkadaşı... Yalnız ben, tahrir ödevinin üzerine "Cem Süreyya" yazmıştım.

Geldi, "Cem Süreyya kim?" dedi.
"Benim" dedim.
"Sahiden Cem mi adın?" diye sordu.
"Yok, dedim, benim adım Cemalettin.
Arkasına "..alettin" ekledi. "Bir daha adınla yaz!" dedi.[65]

Bu yıllarda edebiyata ilgisi derinleşir. Özellikle eski edebiyata araştırmacı bir gözle bakmaya başlar. Kendi kendine eski yazı öğrenir. Burhan Cahit Morkaya'nın *Ayten* adlı romanını okuyacak kadar da ilerletir. Bu çabasında büyük destek veren hocası Behçet Kemal Yazar'ın hakkını hiç unutmaz.

Eski metinler konusunda tam bir uzman kişiydi. Asya dillerinin bazılarını ve santrim bir iki Batı dilini iyi biliyordu.
Fecr-i Âti şairlerindendi.
Şiirlerinin hemen hepsini ezberlemiştik.

65 Necati Güngör. "Cemal Süreya'nın Öğrencilik Yılları". *Gösteri*. Aralık 1991

Hoca olarak çok büyük değerdi. Çoğumuza, bu arada bana büyük katkıları olmuştur. Ama fazlaca akademik düzeyde konuşuyordu (sözgelimi bir sözcüğün tarih boyunca aldığı yüz biçimi varsa yüzünü de tek tek söylemeden edemezdi) bu katkılar daha büyük olamıyor, daha çok birkaç meraklı öğrenci için üretici bilgiler sağlayabiliyordu.

(...) Bir dönemi temsil ediyordu o; tarihe geçmiş bir okulun üyesiydi. Şairlikle kalmamış, kendi dönemini değerlendiren çalışmalara da girişmişti. "Münekkit" olarak da tanınıyordu. **(532 Gün)**

Aruzu ise o sırada *Milliyet* gazetesinde dil konusunda yazıları yayımlanan Ali Oksal hocaya borçlu. Şadi Usal'ın İstanbul'un fethiyle ilgili dörtlüğü dilinden düşmez, nereye gittiyse yanında götürür.

"Bakar ibretle denizler, karalar dalgalanır."[66]

Aruzla birkaç şiir denemesi olur. Günlük hayatlarına kadar girmiş aruz.

Aruzla ne yapardık? Ustalaştık artık. Kolkola girerdik arkadaşlarla, bir vezinle yürümek. Kolbaşı vezni değiştirirdi, yürürdük.[67]

Tuhaf bir dans, bir mehter yürüyüşü çıkardı ortaya.[68]

Lisede ilk iki yıl, yeni şiir duyarlılığının dışında kalır. Nedeni aruz değil. Sonradan değerlendirdiğinde bunu, ufkunun geniş olmamasına bağlayacak.

Yeni edebiyatla ilgilenen sınıf arkadaşları var elbet.

Ben bunlara yaklaşmadım. Orhan Veli bana gülünç geliyordu. Nasreddin Hoca fıkrası gibi geliyordu. Şiir böyle olmaz diye düşünüyordum. İki arkadaş vardı lisede, birisi Hüseyin Karakaş, şimdi doktor. O çocuk yeni edebiyatı çok severdi. Bana, "yahu gel şunları oku" derdi. Ben son sene okumaya başladım.[69]

Onu yeni şiire yönelten, Ahmet Muhip Dranas olur. Dranas'ın "Kar" şiirinden olağanüstü etkilenir. Günlerce döne döne okur. Kendi deyişiyle "bin kez" okur. Ezberlesinler diye başkalarının defterine yazar.

66 "Şiir Yaz Denize At", *Uzat Saçlarını Frigya*, Yön Yayınları, İstanbul 1992, s.185.
67 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.
68 *Uzat Saçlarını Frigya*, Yön Yayınları, İstanbul 1992, s.102.
69 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

Kardır yağan üstümüze geceden,
Yağmurlu, karanlık bir düşünceden,
Ormanın uğultusuyla birlikte
Ve dörtnala, dümdüz bir mavilikte
Kar yağıyor üstümüze inceden

Sesin nerde kaldı, her günkü sesin,
Unutulmuş güzel şarkılar için
Bu kar gecesinde uzaktan, yoldan
Rüzgâr gibi tâ eski Anodolu'dan
Sesin nerde kaldı? Kar içindesin!

Ne sabahtır bu mavilik, ne akşam!
Uyandırmayın beni uyanamam.
Kaybolmuş sevdiklerimiz aşkına,
Allah aşkına, gök, deniz aşkına
Yağsın kar üstümüze buram buram

Buğulandıkça yüzü her aynanın
Beyaz dokusunda bu saf rüyanın
Göğe uzanır –tek, tenha– bir kamış
Sırf unutmak için, unutmak ey kış!
Büyük yalnızlığını dünyanın

Olduğu gibi içime indirdim. Aruzla bir-iki manzumesi olan kararsız öğrenciyi yeni bir şiire Orhan Veli ve arkadaşlarının her şeyi altüst etmiş ürünlerinden çok "Kar" gibi birkaç parça sürüklemiştir.(450. Gün)

Öbürü de, Özdemir Asaf'ın bir dizesi: "Bağırdım kan gibi aktı sesim"
Çok sevdiği bu dizeyle "aylarca oyalanır", Siyasal'a kadar taşır.
Aruza ilgisi, liseden sonra küçümsemeye dönüşür. Aruzla te**kerlemeler** uydurur, aruzla küfretmeye başlar.

Mehmet Akif aruzu en iyi kullanıyor derlerdi değil mi? Arkadaşlara şunu söylerdim: bana üç ayrı konu verin, ben size

derhal ordan bir dörtlük yazayım. Ustalığı göstermek. Daha doğrusu aruzu bilmenin o kadar önemli olmadığını, onun bir kalıp olduğunu, insanın onu nasıl olsa mümarese ile elde edebileceğini anlatmak için.[70]

Kazgan dergisinde yayımladığı bir örnek:

Vezn-i Aruz
Dilberliği çektikçe dili vezn-i aruzun
Mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün
Günlerce inekhanede ben gözyaşı süzdüm
Bir tarz-ı kadim üzre mefâîlü feûlün
Ol gözleri ahuya şiirler düzdüm

Yollarda Hasan Basri ve Min-Yar ve Cemasef
Tüysüz ve uyuz şarkıların ardına düşmüş
Ford marka Hasan Basri mefâîlü feûlün
Min-Yar ise tavşandır açık gözle görür düş
Mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün[71]

Onun döneminde, Haydarpaşa Lisesi'nin öğretmen kadrosunda seçkin isimler var. Örneğin Melahat Babacan.

M. Behçet Yazar'dan sonra sınıfa genç bir bayan öğretmen gelmeye başladı: Melahat Babacan. Yeni şiir de tam o sırada açık pencerelerden içeri dolmaya başlamıştı. Melahat Babacan, Şerif Hulusi'nin eski eşiydi. Ünlü M. Behçet Yazar'dan sonra onu tam benimseyemeyeceğimizi sanıyorduk. Gelgelelim, bu genç öğretmen kürsüye oturduktan kısa bir süre sonra gözümüzde öncekilerden çok daha büyük saygınlık kazanmayı bilecekti. Büyük savları yoktu, yalnızca öğretmen olmak istiyor, işine dört elle sarılıyordu. [72]

Nahit Hanım ise onun mezuniyetinden bir yıl sonra tayin olur Haydarpaşa'ya. Orhan Veli'yle yakınlığı bilinen Nahit Hanım'ı sonradan tanıyacak ve dost olacaklar.

70 Agk.
71 *Kazgan* dergisi, 1953.
72 "Türkçe Öğretmenlerim", *Günübirlik*, Adam Yayınları, İstanbul, s.105.

Selahattin Savcı'nın onu "keşfi" ise disiplinlik bir olaya bağlı.

Selahattin Savcı (Hoca)'ya bir kez para bozdurmak istedim. (Babamdan gelen 20 lirayı veznede bozmamışlardı) beni disiplin kuruluna vermeye kalktı. Nasıl olur da ona para bozdurmaya kalkışırmışım! Sonra da şiir yazdığımı öğrenince, ünlü "Operas"ının başına geçirdi. Bütün güzel kızlar orada... Danışman Cemal! (532. Gün)

Ama en güzel kız Kandilli'de! Seniha da ortaokuldan sonra İstanbul'a gelmiş, Kandilli Kız Lisesi'nde yatılı öğrenci olmuş. Mektuplaşma bütün hararetiyle sürüyor. Söylendiğine göre buluşma görüşme çok az. Cemal sürekli izleme halinde. Hafta sonları akrabaları, okul çıkışında Seniha'yı alıp götürürken, o uzaktan bakıyor. Yol boyunca peşlerinden gidiyor. Onlar nereye o oraya. Onlar vapura, o da vapura. Arada bir fırsatını bulup yan yana düştükleri de oluyor.

Seni usulca öpmüştüm ilk öptüğümde
Vapurdaydık vapur kıyıdan gidiyordu
Üç kulaç öteden İstanbul gidiyordu
Uzanmış seni öpmüştüm
Hemen yanımızdan balıklar gidiyordu[73]
1954

Futbola yine meraklı. Koyu Fenerbahçeli ve Lefter hayranı. Şöyle diyor arkadaşlarına: "Bu, futbolu bırakırsa ben onun için yazı yazacağım." Başlığını bile atmış: "Güle Güle Lefter!"

Gerçekten de yazar. *2000'e Doğru*'da, Metin Oktay'ın izdüşümünde Lefter'den söz edecek.

...yalnızlığın büyük serüveninden dönen Ulysseus. Evde kimseyi bulamadı. Attığı golleri bir de İstanbul surlarının burçları arasından geçirirdi.

Metin Oktay jimnastikçi. Lefter sanatçı.
Metin'de destan. Lefter'de roman[74]

73 "Güzelleme", *Üvercinka/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994. 5. basım, s.12.
74 *99 Yüz*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1991, s.226.

Üç yılını geçirdiği Haydarpaşa'nın pek bir ağırlığı yok hayatında. Kırk yıl sonra oğlunu kaydettirmeye gittiğinde, "anılar kendi mekânında soluk alır" ve geçmişe döner Cemal Süreya.

Ortaokul ve fakülte yıllarımda kendime daha çok benziyorum. Haydarpaşa Lisesi'nde sporcuydum. iyi öğrenciydim, o kadar. Bazı silinmez anılarım var. Var da beni ben eden bir dönem değil orada geçirdiğim yıllar.(323. Gün)

Silinmeyen anılarından biri, sahip olduğu ilk kol saatini arkadaşına kaptırması.

Çok seviyordum saatimi. Ne yazık ki, iki-üç ay kullanabildim. Haydarpaşa Lisesi'nin hamamında yok oluverdi. Soyunma bölümüne astığım ceketimin cebindeki 16 liramla birlikte uçup gitti. Paralı yatılı bir arkadaş vardı. Ondan kuşkulanıyordum. Tatilde vapurda rastlaştık; kolunda benim saat. Olayı unutmuştu bile.

Adı neydi o Adapazarlı çocuğun? (390. Gün)

Başarılı lise öğrencisinin görünmeyen yüzü acılarla örülü. Esma'nın yasağı sürüyor. Kardeşlerine hasret. İçinde hep bir kaygı; ne yapıyorlar, nasıl yaşıyorlar? Bir şubat tatilinde her şeyi göze alıp yola çıkar. Tren gece vakti varır Bilecik'e. O saatte eve gitmeye çekinir. Cebinde tek 1 lira. Yıkık dökük bir handa yatar. Uyandığında yorganın üstünde bir karış kar...

Sabah erkenden çalar kapıyı.
O ân, üç kardeşte üç ayrı çınlama...

"Kapı tak tak etti. Abimi gördük, bir çığlık attım. Kadın evde yok. Ablam baktı, 'kapıyı açamayız sana' dedi. İkimiz de nasıl ağlıyoruz. Abim 'açın!' dedi. Ablam, 'açamayız döver bizi' dedi, 'akşama gel, babam evde olur.'"[75]

...kardeşlerim pencerenin parmaklıklarına tutunmuş içerde ağlıyorlardı, ben dışarda. Ve beni içeri alamıyorlardı. Çünkü onlara eve kimseyi sokmayacaksınız, ağabeyinizi bile denmişti. Öyle bir baskı vardı üzerlerinde. Hayır eve giremezdim, geri döndüm.[76]

75 Ayten Seber Kazak, Biyografi Görüşmesi.
76 Zeynep Oral, "Kırlangıç Kanadında Gümüşlüğü" *Sözden Söze*. Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s.174.

Perihan'la Ayten cama yapışıp gece boyu ağabeylerini beklerler.

Dönüş, gidişten de beter olur. Cebinde trene binecek para kalmamış. Yakınlarda yardım isteyebileceği kimse yok. Aklına Karaköy'deki yol bekçisi Ali Efendi gelir. Babasının eski bir tanışı. Karaköy kilometrelerce uzakta. Kar-kış. Kurtlar yollara inmiş. Yüreğinde kardeşlerinin derdi, ensesinde kurt soluğu, Karaköy'e kadar yürür.

Köpek, diliyle içer suyu
Kurt, soluğuyla

Yüreğinin kokusunu taşır
Boynundaki kutup çiçeği
Öfkeli değil lacivert
Yırtıcı değil sıcak.
Kurt: büyük karbonun sesi
Karanlıktan çağlayarak
Atardamarıyla koşar,
Ulur gözlerinin arasıyla.

Kıt karınlı iki mevsimli
Yazları kızıl kışları ak
Birşimdiki zaman içinde
Belleğini örttükçe tipi
Yorgun atların tarazlı tipisi
Ay tutulur gözlerinde
Kaçar ufuk
Bulanır gezegen. [77]

Onlara ulaşabileceği hiçbir yol kalmamış mektuptan başka. İşte Ayten'in aklında kalan birkaç cümle: "Sevgili kardeşlerim, ikinizi çok seviyorum, biz hayatta, dalgaların sürüklediği küçük bir tahta parçası, bata çıka ilerleyeceğiz. Sizi ben kurtaracağım. Göreceksiniz. Bütün acılarınızı unutacaksınız."[78]

Hiç mi isyan etmedi?

"Acıları hep içimde taşıdım" diye yanıtlıyor bu soruyu Cemal Süreya.

77 "*Kurt*", *Beni Öp Sonra Doğur Beni! Sevda Sözleri*. Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.133.

78 Biyografi Görüşmesi.

İçine gömdüğü acılar isyana dönüşünce beklenmedik işler yaptırır ona. Arkadaşının fotoğraf albümünü çalar.

Yıl 1946. Cemalettin, Bilecik Ortaokulu'nda. Yaz tatilinin ilk günü. Kendisi gibi parasız yatılı arkadaşı Temiz Tolga'yla birlikte trene binerler. Evlerine gidiyorlar. Temiz ondan bir sınıf önde, o yıl okulu bitirmiş. Son görüşmeleri bu.

Cemalettin, Gündüzbey İstasyonu'nda inecek. Tren istasyona girerken;

Albümü önüne geçemediğim ani bir itiyle çantama atmıştım. İçi tıklım tıklım fotoğraf doluydu. Az önce birlikte bakmıştık. Aylarca her gün o fotoğraflara baktığımı anımsıyorum. Üstündeki ağırlık onların değerini de artırıyordu sanki. Babası öğretmen, o ilde kutlanan ulusal bayram nedeniyle kürsüde söylev veriyor. Temiz, bir yaşında. Temiz, ilkokula gidiyor. Temiz, kardeşiyle. Kentin bahçelerinde grup fotoğrafları.

(...) Mutluluğunu çalmıştım Temiz'in.(168. Gün)

Esma Kaçıyor!

Esma'nın zulmü İnegöl'de de ün salmış mahalleye. Komşular Hüseyin Bey'i defalarca uyardıkları halde sonuç yok. O da bıkmış, yılmış Esma'dan. Kaç kez kovduğu halde göndererememiş bir türlü.

Bir gün bitişik komşu öğretmen Nesrin Hanım yolunu keser:

"Hüseyin Efendi, artık dayanamıyorum, çocuklar o kadar ıstırap çekiyorlar ki... N'apacaksan yap!"

Bir gayret atar Esma'yı evden Hüseyin Bey. Çocukları da, kendisi yokken kapıyı kilitli tutsunlar diye, sımsıkı tembihler.

Esma inatçı. Hüseyin Bey gidince eve girmenin bir yolunu bulur mutlaka.

Merdiven dayar, pencereden atlar... Perihan ve Ayten için hiçbir çıkış yolu kalmamıştır artık: Bu kadından kurtuluş yok!

Kimsenin baş edemediği Esma, sonunda kendisi kaçmak zorunda kalır. Mahallenin fırıncısıyla aralarında tartışma çıkar. Fırıncı Behiye, "Sen ne ahlaksız kadınsın, öksüzlere yaptıklarından utanmıyor

musun?" diye bağırınca Esma sinirlenir ve ekmek küreğiyle vurur başına. Yaşlı kadın düşer bayılır. Olay büyür, işe polis karışır ve Esma İstanbul'a kaçar.

Bu sefer gerçekten kurtulmuşlardır. Hepsi sevinç içinde.

Hüseyin Bey kapıyı kilitler, çocukları geçici bir süre için komşulara emanet eder ve işine döner.

Haber İstanbul'a ulaşınca, Cemalettin, biriktirdiği paralarla ufak tefek armağanlar alıp kardeşlerini görmeye gider. Karşılaştığı manzara kahredici: Şiddetli yağmur yüzünden evi su basmış. Kırık tahtalardan döşemenin altına geçen su, dona çekmiş. Biri dördüncü sınıfa öteki beşe giden çocuklar buz gibi evde yapayalnız.

Yanlarında kaldığı bir hafta boyunca çırpınır durur onlar için. Makarna pişirir, süt alır...

Son gün, kızlar okuldan döndüklerinde, buz tutmuş camın üzerinde ağabeylerinin notunu görürler: "İkinizi de çok seviyorum. Beni unutmayın!"

Buzlar çözülünceye kadar kalır o yazı orda.

Sen bir çocuksun, annen sinirden bir de sevinçten doğurdu seni

Yırtılan ipek sesiyle;

Bir çocuksun sen, bedeviler gibi ezberindeki şiirlerle bulmak zorundasın çölde yitirdiğin yolu; yeryüzü şenliğinin azımsanamaz bir parçasıdır yaktığın ateş, kıvrıldığın dönemeç, açtığın şemsiye, kucakladığın yaşlı ağaç; iyi çocuksun; tuhaf çocuksun; ağzını burnunu tıkasalar gözlerinle soluk alırsın; gözlerini bağlamaya kalksalar el ve ayak tırnaklarınla; kalsiyum ve kalker destekler seni, yeraltı suları destekler seni

yırtılan ipek sesiyle; [79]

Esma kaçınca Hüseyin Bey, kardeşlerine mektup yazıp yeniden evlenmek istediğini bildirir. Bu kez düşündüğü Refika Hanım'dır. Onların daha önce önerdiği ve kendisinin "şişman, çamaşır yıkayamaz" diye reddettiği kadın.

79 "Burkulmuş Altın Hali Güneşin. *Beni Öp Sonra Doğur Beni/Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri). Can Yayınları. İstanbul 1994. 5. basım, s.96.

Refika Hanım o sırada Divan yolunda bir aşçıyla yaşıyormuş. Kalkmış, gelmiş. Fakat bunların çevreleri küçük olduğu için, hepsi birbirini tanıyor. Esma gitmiş, divan yolundaki o aşçıyı bulmuş. Senin karı demiş, benimkine kaçtı. Adam da gidip vurayım onu bari demiş, takımlarını tabancasını almış; Esma ile pederi vurmaya gelecekler. Nereye gideceğiz diye sormuş. Esma biraz geri zekâlı olduğu için, Bursa'nın başka bir ilçesi kalmış aklında; Mustafa Kemal Paşa demiş. Bunlar, İnegöl yerine Mustafa Kemal Paşa'ya gitmişler. [80]

Hüseyin Bey bulunamayınca adam Esma'ya kızar ve İstanbul'a geri dönerler. Böylece Esma, hayatlarından çıkıp gider. Yıllar sonra, felç olup İstanbul'da ölür.

Cemal Süreya son yıllarında şaşırtmacalı bir başlıkla oyun haline getirecek bu öyküyü: "Mustafa Kemal bizim pederi nasıl kurtardı!"

Biliyor musun, diye başlar söze.

"Pederi bulamayınca amma da şaşırmıştır Esma!" derken, sesinde yansır üç küçük çocuğun zaferi.

Yüzünde aynı gülümseme.

Yük vagonunda babasının çekip kurtardığı çocuk.

Tehlikenin atlatıldığı ân.

45-50 yaşlarındaki Refika Hanım, melek gibi bir kadın. Onun gelişiyle birlikte her şey değişir. Çocukların yüzü güler. Geç de olsa özlemini çektikleri anneye kavuşmuşlardır.

Yeni bir eve taşınırlar Beş odalı ferah bir ev. Bahçesinde böğürtlen dahil çeşit çeşit meyve ağacı..

Cemalettin önceleri Refika Hanım'a kuşkuyla bakar, uzak durur ondan. Ama o, kısa zamanda sevdirir kendini.

Odası tertemiz, badanalı. Yatağı her an gelecekmiş gibi hazır. Sofrada sevdiği yemekler

Cemal Süreya son yıllarında orada geçirdiği güzel günleri anarken, "param olsa o evi satın alırdım" diyecek, Refika Hanım'dan sevgiyle söz edecek.

80 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

Bugün benim kız kardeşlerim anne olarak onu anımsarlar. Her zaman mutlaka mezarına giderler. Dünyada onun kadar iyi insan olamaz. Bir çocuk sahibi olmaya karar verirken, bu kadını düşündüm. Hatta o zamanki eşimle de konuştuk. Dedi ki, gidelim, Refika Hanım'la konuşalım, acaba bizim bir çocuğumuz olsa bize katkıları olur mu? Başka türlü mümkün değil. Çok sevinerek, "olurum" dedi. Fakat ne oldu, benim oğlum doğmadan 15 gün önce öldü.[81]

81 **Agk**.

II. BÖLÜM

İLK ŞİİRLER

Mülkiye mi Siyasal mı?

Lise mezuniyet derecesi ve olgunluk sınavı notu pekiyi.

Üniversite giriş sistemine göre, bu iki kademede yüksek not alan, istediği fakülteye sınavsız girebiliyor. Cemalettin bu hakkı kazanmış ama henüz kararsız. Çeşitli seçenekler var önünde. Araştırır, çevresindekilere sorar. Birisi "Siyasal Bilgiler'e git" der, bir başkası Mülkiye'yi önerir. İkisinin de aynı yer olduğunu fakülteye başlayınca öğrenir.

Mülkiye'yi seçmesinin nedenleri çok. Duymuş ki, çalışkanlar oraya gidiyor. Ayrıca burs veriliyor, iyi. Mülkiye Ankara'da, oraya giderse İstanbul'daki aile çevresinden uzaklaşmış olacak, bu daha da iyi. Seniha ile arkadaşlığı sürüyor, evdekiler engel olmak isteyebilirler...

Bir neden daha var... Olcay!

Olcay, Bilecik Ortaokulu'ndan arkadaşı. Ankara Tıp Fakültesi'ne girdiğini duymuş.

İçimde bir şey var, belki rastlarım[1]

Mülkiye, o yıl Siyasal Bilgiler Fakültesi olmuş. Öğrenci sayısı 400. Fakültenin ilk öğrencilerinden biri olarak kaydını yaptırır. Numarası 471.

Ankara'ya ilk gelişi. Kentin nüfusu 300 bin.

Fakülte hakkında pek bir bilgisi yok. Bildiklerinin çoğu da yanlış. Orada hitabet dersi olduğunu sanıyor. Onu asıl çeken bu. Güzel konuşmayı öğrenecek, hariciyeci olacak. "Bir gittim sükûtu hayale uğradım" diye anlatacak, ilerde. "Hukuk, İktisat gibi bir fakülte Mülkiye

1 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

de." Üstelik Hariciye bölümüne girebilmek bazı koşullara bağlı. Birincisi yabancı dil. Kendi kendine öğrendiği Fransızca'nın yeterli olacağından kuşkulu. Tam o sırada bir söylenti yayılır: Bir dil de yetmez, iki dil bilmek gerekli. Hariciye seçeneği böylece ortadan kalkar. Sonradan anlaşılır ki, bu tür söylentileri, Galatasaray'dan, Saint Joseph'ten gelenler çıkarıyor.

Geriye Maliye ve İdare kalır. İdare'yi hiç düşünmez.

Sanata başladık, şiir yazıyoruz. İdareci olunca insan kasabalarda yiter gider diye düşünüyorum. İyi ki öyle düşünmüşüm. [2]

Oysa Seniha'nın gönlü İdare bölümünde.

Kasabalı olduğu için kaymakam olmamı istiyordu. Çünkü ona göre o büyük. Ben Maliye'ye girince bozuldu. Hayalleri yıkılmış gibi oldu.[3]

Sonunda Maliye ve İktisat bölümünü seçer.

Maliye'nin güzel bir şey olduğunu sonradan öğrendim. Yine de pek sevmem. Maliyeyi ben toplama çıkarma, hesap yapma sanıyordum. Halbuki Maliye de bir hukuktur.[4]

Mülkiye'de geçirdiği dört yıl, dünya görüşünün, kişiliğinin ve sanatının oluşumunda önemli bir yer yutar. Bir okul olmanın ötesinde, "bir hayat tarzı" olarak görür Mülkiyeli olmayı.

SBF'nin koridorları hayatımda sözcüğün tam anlamıyla belirleyici bir rol oynamış. Sanat oluşumumda da, düşüncemde de orada geçirdiğim dört yıl bir doğrultu yaratmış. Oysa "camia" içinde biraz da yabancı gibi geçirmişimdir o yılları. Küçük bir entelektüel grup dışında, fakültede beni pek tanımazlardı. Sınıfta bile durumum, hele ilk yıllarda öyle sayılırdı. Hiçbir hocamla, sınav dışında yüz yüze geldiğim, konuştuğum olmamıştır. Hiçbir etkinliğe, hatta hemen hemen hiçbir eğlenceye katılmadım. Öğrenci derneği genel kurullarında hiç konuşmadım. Hiç seçilmedim.

2 Agk.
3 Agk.
4 Agk.

Yabancı, ama karşısındaki tabloyu içine sevgiyle sindiren bir yabancı. Seviyordum Mülkiye'yi. (75. Gün)

Mülkiyelilik, o koridorlardan geçen herkesin ruhuna siner. Ancak Cemal Süreya'mn yaklaşımı, "herkes"ten biraz farklı. Hatta yer yer çatışıyor da. Muzaffer Uyguner, fakülte dergisinde şöyle açıklıyor Mülkiyelilik Ruhu'nu:

> ...yıllarca dershanede, yatakhanede, yemekhanede, teneffüshanede birlikte bulunmanın yarattığı bir sevgiden ileridir. Bu sevgide kardeşlik, ağabeylik ilgileri de rol oynar."

Cemal Süreya'nın sınıfı bu geleneği bozar ve şimşekleri üzerine çeker.

> *Mülkiye'de katı bir ağabeylik sistemi vardı. Bir sınıf üsttekine saygı göstermek, hatta bir bakıma boyun eğmek zorundaydınız. Sözgelimi yemek kuyruğunda bir ağabey, sonradan gelip rahatça önünüze geçebilirdi. Bir şey diyemezdiniz. Bu sistem bizim sınıfta bozuldu. Ne de olsa. 1950 seçimlerinin, demokrasinin çocuklarıydık. ...Bu yüzden eski Mülkiyelilerce uzun süre suçlanmışızdır.*[5]

Daha sonra Ece Ayhanlar'ın sınıfı işi daha da ileri götürür, birinci sınıf öğrencileri olarak, son sınıfların salonunda oturup çalışırlar. Bu, Mülkiye tarihinde o güne dek görülmemiş bir olay.

Her ne kadar "demokrasinin çocukları" olarak ağabeylik otoritesini kırsalar da, Demokrat Parti iktidarının demokrasi maskesi çabuk düşer. DP'nin, Türkiye'yi Amerika'nın kucağına iten iktidarı, askeri anlaşmalar, üsler; içerde diktatörce uygulamaları, gençliği antiemperyalizme ve demokratik haklara sahip çıkmaya yöneltir. Cemal Süreya'nın hayat boyu izleyeceği politik tavır, bu yıllarda biçimlenir.

> *Mülkiye'de herkes izlerdi politik tartışmaları. (...)Politik gerginlik vardı o dönemde, tartışma vardı; partiler arasındaki sürtüşme ilericilik gericilik kavgası haline gelmişti. Buna hocalar da katılıyorlardı. Böyle bir dönemden geçtiğimiz için sıcak bir ortamda bulduk kendimizi; ama ben hiçbir zaman sözcüğün dar anlamıyla siyasetçi olmadım.* [6]

5 "Dük dö Cebeci", *Milliyet Sanat Dergisi*, 15 Nisan 1982.
6 A. Koçınan'ın röportajı. *Vizon*. Kasım 1988.

Sonraki yıllarda, "Mülkiye ruhu"nun özelliğini yitirdiğini düşünecek ve *Mülkiye Dergisi*'ne yolladığı 10 Ekim 1965 tarihli mektupta, "Mülkiye artık bir hayat tarzı olma nitelik ve geleneğinden uzaklaşmaya başlamıştır" diye yazacak.

> *Mülkiye oluşmakta olan yeni bir insan nebülözünün yanında ve tabii önünde yer almak istiyorsa bir otokritik denemesine girmelidir. Kendini eleştirmenin buruk neşesini tatmalıdır.*

Fakültenin yurduna yerleşir. Burslu olmak, yurtta kalmak yine bir azınlıktır onun için. Bir ara yurttan ayrılıp oda tutmaya heveslenir. Karşı çıkan arkadaşlarına da bunun tutumluluk olduğunu savunur. 80 kuruş tabldot parası vereceğine, ekmek peynir yiyerek daha ucuza getirecektir hayatını.

Fakültenin karşısında bir oda bulur, taşınır. Ancak, 100 lira olan bursunun 40 lirasını kiraya verince, bu işi yürütemeyeceğini anlar. Bu tür hesaplara hiçbir zaman aklı ermez zaten.

Çalışkanlar gidiyor diye Mülkiye'yi seçtiği halde, "çalışkanlar grubu"ndan çabuk kopar.

> *Daha ilk günden başlayarak hayatlarını etüt salonlarında geçiren arkadaşlar vardı. Bu benim gözümü korkutmuş olacak. Yarışı bıraktım. Etüt salonlarına hiç çıkmamaya karar verdim. O dört yılı kantinde geçirenlere katıldım.* (75. Gün)

Kantin hayatı, onda, başkalarına göre ters bir alışkanlığa yol açar. Çalışırken kalabalık mekânlar arar, yazılarını kahvelerde yazar. Evdeyse eğer, radyo ya da televizyonu açık bırakır.

Yurt hayatına, kantin sohbetlerine karşın yine içe kapanık, çekingen. Özel hayatından hiç söz etmez. Kürt ve sürgün olduğunu yine özenle saklar. En yakın arkadaşlarına (Hasan Basri Gültekin, Emin Bayar, Nihat Kemal Eren, Sezai Karakoç) bile söylemez. Ankara'da her gün birlikte olduğu Muzaffer Erdost'la kız kardeşini tanıştırmaktan kaçınır. İfade verir gibi hep aynı şeyi söyler: Erzincanlıdır o kadar.

Yalnızca kişisel planda değil siyasal alanda da uzak durur bu konulardan. 1967'de *Papirüs*'ü çıkarırken, Muzaffer Erdost'un bu sorunu ele

alan bir yazısından rahatsız olur ve yayımlanmasını istemez. "Bu konuyu şimdi deşmeyelim, çok insan ölür sonra" der. "İyi ama Kürtler yok mu?" diye sorduğunda da, Erdost'un tanımıyla "gelin gibi kızarır"

Çocukluktan kalma bu sır, 80 sonrasında tam bir patlama halinde dışa vuracak. Her yerde Kürt ve sürgün olduğunu anlatacak. Oğlunun, nüfus kaydında adı "Memo" olarak yazılan tek Kürt olmasıyla övünecek. "Kadıköy'ün Kürdü" diyecek ona.

Mülkiye'de ilk iki yıl yabancılık duygusunu çok yoğun yaşar. Yalnızlık, fantezilerini iyice kamçılar. Mektup yazmaya başlar.

Muzaffer Buyrukçu'nun[7] aktardığına göre, kendi kendine mektup yazar: hayali mektuplar. En çok da Ankara'nın hangi caddesinde yürümüşse, hangi kızı çok beğenmişse o kızdan geliyor mektup.

Buyrukçu ondan dinlediklerini şöyle anımsıyor: "Sanki o kızla ilişki kurmuş gibi oluyorum ve kızın bana olan hayranlığını yazıyorum mektupta. Alıyordum mektubu, bahçede kendi kendime dolaşıyordum. Yani çok önemli bir mektup okuyorum. Bir yandan da bu mektubu okuyacak çok yakın bir arkadaş da arıyorum. Bak kız bana bunları yazmış diyebileceğim.

En sevdiği şey yüzlerini görmediği insanlarla yazışmak.

> *Diyarbakır Türkçe öğretmenine yazmıştım (Kim olduğunu bilmem). Mektup iki sayfalıktı. Birinci sayfanın başında şöyle bir not vardı: "Erkekseniz" İkinci sayfadaki de, "Kadınsanız" Erkeğe ayrı kadına ayrı metin, karşılık geldi; kadınmış... Ama bir daha yazmadı. Oysa kadın oluşuna çok sevinmiştim.* (151. Gün)

Mektup yazma bir tutkudur onda. Sevdiği her kadına her gün yazar. Aynı şehirde mektuplaşır. Bir röportajında, aşkı, "aynı masada mektuplaşmak" olarak tanımlar. Ütopyası, "kendi mektubunun postacısı olan kız!"[8]

Tıpkı şiirinde olduğu gibi utancın yerini cüret alır mektuplarında.

Bir bakıma şiirinin beşiği olur. Pek çok dizesi mektuplarda doğmuş, mektuplarda denenmiş. Kimi kez ilk halleriyle kimi kez olgunlaşmış birer dize olarak...

7 Biyografi Görüşmesi.

8. "Bir Dünya İstiyorum", *2000'e Doğru* , 1 Ocak 1989.

Ne diyor Şeyh Galip: Mektup yaz alışkanlıkların tazelensin. Başkalarının yazdığı her şiir, şair kişinin adresine yeni gönderilmiş bir mektup gibidir. Her biriyle tazelenecektir şair kişi.[9]

Yayıncı olarak da en çok mektubu Cemal Süreya'nın yazdığı söylenebilir. *Papirüs* dergisini çıkarırken, tanıtım için tek tip mektup yerine, yüzlerce ayrı mektup yazar.

Sabah Yürüyüşleri

SBF'de hayat son derece canlı. Eğlenceler, balolar düzenlenir. Bu toplantıların heveslisi daha çok özel okullardan gelenler, Hariciyeciler... Öğretim üyeleriyle, biraz resmiyet de sızar o toplantılara. Masalar önceden ayrılır, biletler satışa çıkarılır. Onlar toplantıların havasına yabancı. Hepsi Anadolu çocuğu. En başta paraları yetmez. Ona göre kıyafet gerekir. Dans etmeyi bilmezler. Kız arkadaşları da yok. Ortalıkta şöyle bir görünüp ya sinemaya giderler ya da etüt salonuna.

Sezai ile ben çıkardık etüt salonuna, ben bu kıza (Seniha-Y.N.), o da birine, otuz sayfalık manzum mektup yazardık.[10]

Bazen günde iki film birden izler. Son yıllarındaysa bıktığı birkaç şeyden biri olur sinema.

O küçük (iyice küçük) grup içinde Ahmet Cemil'in acılarını yaşar, bunlara hırs, çoğunca da soytarılık katardık. Her şey jesti aramızda.*

İdiot(gece bekçisi) gelir ışıkları söndürürdü.

Şimdi çoğu bakan, vali, işadamı, profesör, büyük bürokrat olmuş o çocuklar nasıl çocuklardı? Bir tayf içinde şöyle belirsiz bir cümlenin içinde onlar: Ortaokul duyarlığı içinde geleceğin erken parodisi... İki sözcüğün altını çizdim. Bugün de mülkiyeliler yan yana gelince ortaokul duyarlığı içinde olurlar ve her şeyi gülünçlü yanıyla anımsarlar. (75. Gün)

9 "Bizler Okuduk Eskileri", *Aydınlık Yazıları*. Kaynak Yayınları. İstanbul 1992. s.849.
10 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.
* Günlüklerinde (668. Gün. 745 ve 789. Gün) jest konusuna geniş yer ayırır, konuyu derinleştirir. Jestle şiir arasında ilişki kurar.

Küçük grubunu sever. Hele sabah yürüyüşleri... Hasan Basri'yle, Sezai Karakoç'la, Veteriner'den arkadaşı Muzaffer Erdost'la ya da yalnız. Güzergâh genellikle aynı. SBF'den çıkılır Dikimevi-Dörtyol-Doğumevi-Samanpazarı-Ulus, sonra Dil-Tarih, Sıhhiye; bugün Abdi İpekçi Parkı'nın olduğu yerden geri dönülür.

Yürüyüşlerin keyifli bir yanı da, kuru pasta almak. Dağıtımı o yapar. Bu işi en "âdilane" kendisinin yapacağını düşünür. Bir yuvarlak kendisi alır, bir tane Hasan Basri'ye verir; bir çubuk kendine, bir çubuk ona. Çubuk bir taneyse, tam ortadan bölünür.

Hasan Basri'yle ayrı bir yakınlığı var. Her şey bölüşülür. İstanbul'a yaz tatiline gittiğinde beğendiği 45 liralık Philips marka traş makinesinden 22.5 lira düşer adam başına. Seher ablasının (halasının kızı) Japonya'dan getirdiği iki kravattan biri, üzerinde Fujiyama resmi olan mavi kravat, Hasan Basri'nin olur.

Maliyeci olarak Konya'da buluştuklarında, Ankara'daki sevgilinin gönderdiği bir torba okaliptüslü şeker de, "bir sana bir bana" hesabı paylaşılır.

Fakülteye girdiğinin ikinci günü arkadaş olmuşlar. Cemalettin, Hasan Basri'nin hemen arkasındaki sırada oturan Dikmengil'in yanına sığınmış! Dikmengil, Haydarpaşa'dan arkadaşı, başka bildiği yok. Ona, Nedim'den dizeler okurken bir yerde takılınca, Hasan Basri dönüp tamamlar. "İşte bir şiirsever arkadaş daha" diye sevinir ve o ilk izlenim silinmez. Hasan Basri'nin eleştirilerine değer verir, zaman zaman onun beğenisinde sınar dizelerini. "Üvercinka" şiirini ilk okuyanlardan. Edebiyatçı değil ama, okuru görür onda.

Fakülte dergisi *Kazgan*'da da birlikteler.

Gün gelir, *Papirüs*'e şiir çevirir, altına Hasan Basri imzasını koyar. Bilir ki, oradan bir sahiplenme gelmeyecek.

Dört yıl: yatakhanede, kantinde, sinemada, çapkınlıkta, meyhanede, 24 saat yan yana geçer. Artık birbirlerinin aklından geçeni okur hale gelmişler.

Yine de "canciğer" arkadaş olamaz. Eksik olan bir şey vardır hep. En yakın olduğu an birden çok uzağa düşebilir, tam tutacakken elinden kaçırır. O kadar anlattığı Seniha'yı bile ancak uzaktan gösterir ona.

Kandilli Kız Lisesi'ni bitirdikten sonra Söğüt'e dönen Seniha, dört yıl boyunca bir kez gelir Ankara'ya. Cemal o gün çok heyecanlı. İçi içine sığmıyor. Hasan Basri de merak içinde, öyle çok dinlemiş ki... işte sonunda tanışacaklar.

Cemal utanır, sıkılır.

Ziyaret saati yaklaştığında, öğrenci konuklarının kabul edildiği bölümde beklemesini söyler arkadaşına: "Burda dur. Ben Seniha ile orada konuşacağım. Sen şöyle yana kayarak camdan görebilirsin!"

35 yıl sonra Günlüğünde şunları yazıyor Hasan Basri için:

> *Hasan Basri'yi düşünüyorum. Fakülte yılları ve daha sonraki beş altı yıl Hasan Basri'yle doludur. On yıl. Ama daha sonra geçmiş bir yirmi beş yıl daha var. Bu uzun süre içinde arkadaşlığımız yavaş yavaş aşınmış, bir yerde de tükenmiş. Bir şeyleri aşamamış, bizi yan yana getirememiş, ortak hiçbir plan ya da özlem esinletmemiş, apayrı gelişen koşullarımız içinde tıkanmış.*(350. Gün)

Oysa 1958'de *Üvercinka*'yı, "Seni anmak yalnızlığa yergi" sözleriyle imzalamış.

Arkadaşlıktan söz açıldı mı Hasan Basri'yi anmadan edemiyor.

> *On yıl arkadaşlık yapmışız ama, yirmi beş yıldır da arkadaş değiliz Hasan Basri'yle. Korkunç uzun bir süre! Ve acı bir tanım: Arkadaş değiliz! Niye yazıyorum sanki bunları, Hasan Basri'nin eline geçsin diye mi? Ne demiş Nietzsche: 'öldürmeye yetmeyen her darbe güçlendirir beni. Benim arkadaşlıklarım ölmek için hep küçük darbeler bekledi.*(350. Gün)

Bu sözlerdeki sitemi, kırgınlığı haklı kılan örnekler olabilir. Ama çoğu, onun alınganlıklarından kaynaklanır. Çok önemsediği halde arkadaşlık bir sorundur onda.

> *Arkadaşlarıma çok fazla bağlandım. Bu da belki beni onlardan çok şey istemeye götürdü. Çoğunca da başkalarından kıskandım. Kimi zaman da arkadaş yerine mürit aradım. Bütün bu kusurlar var bende. Aşk gibi gördüm arkadaşlığı da. "Kazık yedim" demek, işi çok ucuza bırakmak olur.*(350. Gün)

Her an ihanete uğrayacakmış gibi tetikte. "Ne zaman başımı kaldırsam, tepemden bastırdılar" diye düşünür. Bunu yüksek sesle söylediği zamanlar da olur.

> *Dostluk ilişkilerinde, sevgi ilişkilerinde, her ilişkide aradığım, istediğim, nasıl demeli... mertlik diyebiliriz, tam karşılamıyor ama mertlik, ödün vermemek başkaları adına kendini bir ölçüde riske edebilmek. Fedakârlıktan söz etmiyorum. Fedakârlık güzel bir şey değil bence.*[11]

Arkadaşlıkları kesintilerle sürer. Mektupları, Günlükleri, sohbetler, onun küsme-barışma haberleriyle dolu hep. Bunların çok ciddi nedenlere dayanması da gerekmez. Akla gelebilecek kusurlar da değil. Rekabet, kıskançlık hiç değil. Bencillik de değil. En tipik örnekleri Hasan Basri'yle yaşanmış:

> "Olmadık bir şey teklif eder. Kışın ortasında, hava soğuk, gel şuraya gidelim der. Yahu bu soğukta gidilir mi derim, kızar. Teklifinin reddedilmesini kolay kolay kabul etmez."[12]

Gösterdiği kızı beğenmediği için de küsmüş Hasan Basri'ye.

> "Kızla birlikte bizi lokantaya götürdü. İki çeşit yemek istendi diyelim, bir parça benimkinden kızın tabağına aktarıyor, bir parça ondan bana. Müthiş bir çaba içinde. Ama ben kızı beğenmedim. Sonra Ankara'dan ayrıldık. Hiçbir şey yazmıyorum bu konuda. Tamam dememi istiyor. Kızdı. Arkadaşlığımız bitmiştir diye mektup yazdı.
>
> "Ermenek Kaymakamıyım. Vali çağırdı, Konya'ya gittim. Tek başıma Alâeddin Tepesine doğru yürüyorum. Baktım karşıdan Cemal geliyor. Küsüz ya, tam karşı karşıya geldik, Cemal kollarını iki yana açtı, 'hiçbir kadın seninle arkadaşlığımızı bozamaz' diye bağırdı. Kucaklaştık."[13]

11 Zeynep Oral, *Sözden Söze*, Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s.184
12 Biyografi Görüşmesi.
13 Biyografi Görüşmesi.

Küslükler, hayatını altüst eder. Küstüğüyle karşılaşabileceği hiçbir yere gitmez, yolunu değiştirir. Her seferinde acı çeker. Ama barışma girişimi ondan gelmez, haksızlığa uğradığını düşünür. Aniden parlar. Alınganlık kırıcı yapar onu.

Yazar Arkadaşlığı

Günübirlik'teki "Edebiyat Sevgisi" başlıklı yazısında, yazarlar arasındaki sevgi bağının azalmasından ve bunun edebiyat sevgisinin yitmesine uzanan sonuçlar doğurmasından yakınıyor. Çok hoş bir soruyla noktalanır bu yazı:

Anlamıyorum, yoksa burs mu veriyorlar birbirlerini sevmeyenlere?[14]

Yine de başkadır yazar arkadaşlığı. Orası bir tekke'dir. Orada "gizil şans" tükenmez. "Ters düşerek geledurduğun kişi de arkadaşındır." Kalıcı arkadaşlığı orada görür. Tevfik Akdağ, Ülkü Tamer, Muzaffer Erdost, Ahmed Arif, Vecihi Timuroğlu, Arif Damar'ı bu başlık altında sayar. (38. Gün)

Ahmed Arif'le arkadaşlığı nerdeyse akrabalıkla taçlanacakmış ama olmamış. Ahmed Arif, öylesine hayrandır ki Cemal Süreya'ya, yüzünü bile görmediği kız kardeşi Ayten'le evlenmek ister. Cemal Süreya'nın duyguları da ondan farklı değil. "Evlen kız, der, Türkiye'nin en iyi şairi!" Ayten önce şaşırır ama sonunda ağabeyinin sözünü dinler. Zafer Çarşısı'nda buluşmak üzere sözleşirler; gelin ve damat adayı tanışacak. Bekle bekle Ahmed Arif yok! Cemal Süreya ertesi gün öğrenir ki, temiz bir gömleği olmadığı için gelememiş.

Muzaffer Buyrukçu için yaptığı tanım çok özel: "Mahalle arkadaşı" (38. Gün)

Adını ilk kez *Mülkiye* dergisini çıkarırken duymuş.

Bir gün Buyrukçu'nun İstanbul'dan yolladığı bir hikâyesi elime geçmişti. Dere kenarında yıkanan gençlerden biri arkadaşlarının yanlarından ayrılmış, bir çalılığın arkasına sinmiş, bir takım

14 "Edebiyat Sevgisi" *Uzat Saçlarını Frigya*. Yön Yayınları. s.6.

kadınları hayal ederek, onların yüzlerini, vücutlarını gözlerinin önünde canlandırarak orgazma ulaşıyordu. Şaşırdım! 'Bu gençte iş var, cins bir sanatçıya benziyor, ben bununla arkadaş olmalıyım azizim' dedim, müstehcenliğini budadım, yayımladım. [15]

Edebiyat çevresindeki ilişkilerinde alıngan değil mi? Hem de nasıl! Ama orada arkadaşlığı yeniden üretecek zemin var. Yanlışın düzeltilmesi olanağı var.

Hayatımdaki temel duygu nedir bilir misiniz? Yanlışlığın giderilmesi. Filmlerde hep o anda ağlarım. Diyelim oğlanla kız karşılaşır, birbirlerini iten trükler olur. Birleşirler, bir yanlışlık yüzünden ayrılırlar, sonunda yanlışlık anlaşılır, birbirlerine koşarlar. Orda ağlarım. Yanlışlığın düzeltildiği anda ağlarım. Her ilişkide, çevremdeki tüm ilişkilerde yanlışlığın giderilmesi önemlidir benim için. Aşklarda, dostluklarda. Dostluklar.. [16]

Ne çok selam gönderir günlüklerinde Sezai Karakoç'a.

Mülkiye'nin ayrılmaz ikilisi, Gülten Akın'ın anılarında bir fotoğraf gibi kalmış:

"Arkadaki avluda oturur, şiir konuşurlardı hep. Fransız ozanlardan çeviriler yaparlardı, Fransızca çalışırlardı birlikte." [17]

"Sezo" der Cemal Süreya ona.

Mizaçları ve politik görüşleri taban tabana zıt bu iki şairin arkadaşlıkları küsüp barışmalarla sürüp gidecek. En uzağa düştükleri zaman bile nasıl olursa olsun birbirlerini anmadan edemeyecekler. Sevgiyle, özlemle, övgüyle ya da yakınma dolu, iğneleyici, eleştirici...

Cemal Süreya'nın 11 Aralık 1988'de, "İzdüşümler"de[18] yayımladığı Sezai Karakoç'un portresi ile Karakoç'un kendi dergisi *Diriliş*'te yayımladığı Hatıralar'ındaki Cemal Süreya bölümünün birlikte okunması, iki arkadaşın dünya görüşleri ve mizaçları çerçevesinde birbirlerine bakışını sergilemesi açısından dikkate değer.

15 Muzaffer Buyrukçu. *Milliyet Sanat Dergisi*, Şubat 1990.
16 Zeynep Oral, *Sözden Söze*. Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s.184.
17 Biyografi Görüşmesi.
18 *99 Yüz*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1991, s.306.

Bulgucu adam. Belki de ülkemizde tek bulgucu. Çok daha yetenekli bir Mehmet Akif'in tinsel görüntüsüyle adamakıllı dürüst bir Necip Fazıl'ınkini iç içe geçirin, yaklaşık bir Sezai Karakoç fotoğrafı elde edebilirsiniz.

Türkiye'de özellikle sağın, özellikle de nukaddesatçı kesimin içinde yalnız. Bir başına. Hiçbir ortaklığa girmez. Dışarda ve yukardadır. Düşüncesini de, öfkesini de hemen ortaya koyar. Amcı yalnız olması yalnız kalma anlamında değil, diyorum. Yapısı öyle.

...bir yerde inancının çılgını. Onunla delici bir ideolojiye ulaşmak ister. Bunun için her şeyi bilmesi gerektiği kanısındadır. İnancı hem silahı, hem çocuğudur. Düşüncesini iyice soyut bölgelere götürür. Mantığını yitirir, bir başka mantık bulur. Sözgelimi, İstanbul başkent kalsaydı Türkiye'nin durumu daha iyi olurdu diyebilir. Ayasofya'nın cami olarak açılmasıyla bir kurtuluş olasılığının belireceğini bile sezdirebilir.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde birinci sınıf öğrencisiyken kendisine asistanlık önerilmiş, amcı kabul etmemiştir. Kendisi için gazetede üst üste başyazı yazan Prof. Osman Turan'ın yüzüne bakmamıştır.

Diriliş yayınevi de sahibine benziyor. Yalnız Karakoç'un kitapları basılır bu yayınevinde.

Dışarıya karşı bağnaz değil. Her şeyi tartışabilirsiniz.

Kimseyi küçük düşürmez. Ama bazı kişileri büyük düşürdüğü olmuştur.

...Öyle bir Müslüman ki Marx da bilir, Nietzsche de bilir, Rimbaud da bilir. Salvador Dali de sever. Nâzım da okur.

Sıkışmış, sıkıştırılmış deha. Alçakgönülle katı yüksek uçuyor. Şemsiyesi yok.

Sezai Karakoç, *Diriliş*'teki yazısında gençlik günlerine kadar uzanır:[19]

19 Temmuz 1989.

Yeni şairleri değerlendirmemiz, her günkü konuşmalarımızdan, alelade konuşmalarımızdandı. Bir konuyu ben bir ucundan tutardım, o öbür ucundan. Ön ve arka yüzüyle anlamını ortaya dökmek isterdik adeta. Konuşmalarımız, gençlik icabı, bir imaj ve espri sağanağına dönebilir ve birdenbire noktalanabilirdi. O sırada aklımızın takıldığı nokta, mantık dışı, mantık ötesiydi. Bu benim şiirime, metafizikle ilintili olarak üstü kapalı ya da imajlar halinde girmişken, Cemal, hemen, tam onunla dolu, fakat daha çok ironi şeklinde birkaç şiir yazmıştı. Diyelim, hamamlardan konuşulmuşsa, hamamlar arasında bir gizli bağ ve akrabalıklar sayılmışsa, onları Cemal derhal şiirleştirmiştir. Bu, gerçeküstücülük gibi görülebilirse de bizimkisi, aslında, duygu ve görüntü sürrealizminden çok realite zorlamasıydı. Cemal'in şiirleri o zamanlar bir tema ya da imaj etrafında dönerdi. Benimki ise kesik kesik bir ruh ifşası gibi bir şeydi. Onun için, Cemal'in konuşulan konularla derhal ilişki kurması olağandı. Bendeyse, hayatın en yakın ve en uzak binbir esintisi kombine bir şekilde, son derece değişimlerle, sembollerle ve belli bir süre geçince şiire giriyordu. Kimi zaman iyice ertelenerek.

Cemal, kendi şiirini göstermekte son derece kıskanç davranırken, başkasının şiirini yazılırken okumaktan çekinmezdi. Bu yüzden, diyelim, ben 'üçgen' konusuna kafamı takmış, üzerinde uğraşırken, bir de bakardım ki, Cemal 'üçgen'li bir şiir yazmış. Gerçi benim düşündüğüm şiir başka türlü, ama o yazmış bir kere. Ve şiirde, anahtar kelime olan 'üçgen' geçmiş. Artık ben vazgeçerdim o şiiri yazmaktan.

Cemal, sevdiği ve beğendiği her şeyi hemen kendine mal etmek mizacındadır. Beğendiğini almaktan ve alıntılamaktan kendini alamaz. Ancak, aldığını kendi üslubuna sokmasını bilir. Şiiri için her şey bir malzemedir onun için. Bir tesbit, bir espri, hatta bir mısra, bir imaj.

Bütün bunlara rağmen demek istemiyorum ki, şiirlerini benden, şiirlerimden almıştır. Durmadan konuştuğumuz, ötesinden berisinden didiklediğimiz konular, kelimeler, sözler, imajlarla çevrili şiirlerini görünce, o dönem şiirlerini kendi şiirim gibi

sevmem, benimsemem olağandır. En bana ait olanı ortaya koymaya gayret ettiğim benim kendi şiirlerimde de bu ortak sanat düşünüşünden yansımaların bulunmaması imkânsızdır.

(...) O kadar aynı konuları konuşmuşuzdur ki, aynı şeyi birbirimize danışmadan, sormadan sonradan bulduğumuz çok olmuştur. Diyelim ki, ben kütüphanede adı gotik harflerle yazılı 'Afrika' adlı bir gazete gördüm. Onun verdiği çağrışımla Afrika adlı bir dergi çıkarmayı düşündüm. Afrika üzerine konuşup durduk. Nereye kadar? Bunu hatırlamak imkânsız. Herhalde sömürgeciliğe değindik. Batılıların Afrika devletlerinin sınırlarını çizdiğini de konuştuk. Bir de bakarsınız Cemal: 'Afrika dediğin bir garip kıta' diye yazmıştır bile şiirini. Benim şiirime girişi ise daha geç ve yavaş olur Afrika'nın. İşte bu iki örnek iki mizacı biraz belirler.

(...) Zekâsı, gece gündüz şiirle yoğruluşumuz ve dünyama büsbütün kapalı olmaması arkadaşlığımızın temel taşlarıdır diyebilirim. Ara sıra tartışsak bile bu, iplerin büsbütün kopmasına sebep olmazdı. Bir nevi, yan yana akan, birbirine karışmayan iki su gibiydik.

Sezai Karakoç 1963'te Nazilli'den gönderdiği mektupta Mülkiye yıllarını özlemle anar:

"Cebeci'den geçen tren yolunun üstünden, kelimelere şahsi estetiklerini yükleyerek geçen, Ankara'nın hür hayalli çocukları bizlere ne oldu?" [20]

Çok sonra bir karşılaşmalarında, "nerelerdesin, geleyim, biraz sohbet edelim" dediğinde aldığı yanıtı hiç unutamaz Cemal Süreya: "Sen randevu alınadan benimle görüşecek adam mısın!"[21]

"Hür hayalli çocuklara" olan olmuştur!

Az küsmemiş, Fazıl Hüsnü'yle, Tahsin Saraç'la, Tevfik Akdağ'la, Edip Cansever'le.

20 Cemal Süreya Arşivi.
21 Erdoğan Alkan. *Broy*. Şubat 1990.

Yufka bir küslük onunki.

Edip Cansever'le arkadaşlıklarının ilk yılları. Eskişehir'den Buyrukçu'ya gönderdiği mektupta barış güvercini dergi kılığına bürünür: "Edip Cansever'e selam söyle. Şöyle iyi bir dergi çıkarabilmeyi göze alırsa onunla barışırım."[22]

Daha sonra "Cemal Süreya'ya içki içmeyi ben öğrettim" dediğini duyduğunda çok alınır, intikamını da fena alır. "Edip'e şiir yazmayı ben öğrettim" der bir yerde. Barıştıklarında da, dünyaya ilan eder: "Edip'le barıştık.

"İçki içmeyi bana Edip öğretti" diye eklemeyi de ihmal etmez.[23]

Tahsin Saraç'ın ardından İzdüşüm yazdığında, küslük duygularının yazıya yansımış olmasından kaygılanır, döne döne okur.

Saraç'ın 69'da yazdığı mektup, dosyasında duruyor:

> ...bu arada serbest çalışıyorsun, ölü mevsimdeyiz ayrıca, hesaplarını belki bu paraları alabileceğini göz önünde tutarak düzenlemişsin; onun için istersen sana ben bir miktar para gönderebilirim bu paraların tutarınca, aşağı yukarı, örneğin bin lira kadar, sen alınca ödersin sonra bana. Dostluğumuzun yeniden açılım kazanmasından gerçekten ben çok memnunum; aslında suskunca birbirine doğru akışan iki yeraltı suyu gibi bir şey söz konusuydu sana karşı benim için."[24]

Arif Damar'la küsme nedeni, alınganlığının zirvesidir. Arif Damar 1986'da yeniden basılan *Günden Güne* kitabını imzalayıp verdiğinde, bu davranışı yanlış anlar. *Üvercinka*'nın ayrı bir kitap olarak yeniden basılmadığını ima ettiğini düşünür.

Onu en çok yaralayan Fazıl Hüsnü Dağlarca olur. Papirüslü yıllar. Fazıl Hüsnü, "sen şiiri bırak da düzyazı yaz" demiş!

Muzaffer Buyrukçu anlatıyor:[25]

> "Cemal, kükrüyor, arslan gibi: 'Bana bunu nasıl der. Ben ki... Onun için en iyi yazıyı ben yazmışım. Nasıl benim için böyle

22 Cemal Süreya Arşivi.
23 Doğan Hızlan, "Cemal Süreya ile HerŞey Üzerine" *Günümüzde Kitaplar*. Haziran 1984
24 Cemal Süreya Arşivi.
25 Biyografi Görüşmesi.

söyler.' Cemal aylarca tartıştı. Her önüne gelene anlatıyor. Bir hafta sonra *Papirüs*'teyiz, Fazıl Hüsnü, İskender Kebapçısı'nda (Sofra) Cemal'i bekliyor. Cemal gitmek istemiyor. 'Ben suçlu değilim ki, gene inkâr edecek, benden özür dilemesi gerekir' diyor, gitmiyor. Çok kızgın. Cemal'in içine işlemiş. O acı ne kadar şiddetliyse, o kadar karşılık istiyor. Sonunda birlikte gittik. Tahsin Saraç da orada. Dedin demedin, Fazıl Hüsnü, 'öyle demedim, deneme yazmaya devam dedim' diyor. Öteki benden özür dile diyor...

"Fazıl Hüsnü, padişahların koskoca bir danayı yediklerini anlatmaya başladı. Dana birinci kazanda kaynamaya başlıyor; ikinci, üçüncü, dördüncü kazanlardan sonra tencerelere kadar iniyor. Hikâyelerle Cemal'i yatıştırmaya çalışıyor."

Barış sağlanır ama, olay unutulmaz.

Dosyalarında, "DAĞLARCA'dan sözler" başlığı altında elyazısıyla tuttuğu notlar var:

"Papirüs Cemal Süreya'nın o güzel resminin yitmesidir. Bir daha çıkarırken bulabilir mi bilmiyorum eski yüzünü."[26]

Örnekler çoğaltılabilir. Aslında bu, sanat dünyasının ortak sorunudur. Cemal Süreya, denemelerinde bu durumdan yakınır.

Başka sanatçıları sevmeyen, hiçbir hayranlık duygusu kalmamış bir sanatçı artık ölmüş bir sanatçıdır. Ne yazık ki edebiyatımızda nicedir böyle bir durum var. Bunu yalnızca siyasal tavırlardaki bölünmelerle de açıklayamayız. Bir bölük şair, yazar, edebiyatı siyasal açıdan küçümsüyor, hafife alıyor, doğru. Ama bunların dışındaki yazarların da edebiyata sevgiyle bakmadıklarına tanık oluyoruz. Acıdır bu. Kendi uğraş alanını küçümseyen bir kimsenin büyük yaratı ürünleri ortaya koyabileceği düşünülebilir mi? Bir Yunus'un Mevlana'ya bir çeşmeye koşar gibi koştuğunu düşünün, bir de bizim arkadaşlarımızı?

Kısaca, hepimiz kötüyüz. Sevmiyoruz birbirimizi. İki yüzlüyüz.

26 Cemal Süreya Arşivi.

Bu durum günümüz edebiyat ürünlerinin üretici bir ortak devinimin sonucu olmasını engelliyor.[27]

Atilla Özkırımlı'ya göre hoşgörünün en somut simgesidir Cemal Süreya. Bağışlayıcıdır. Küçük bir davranış, tatlı bir söz yeter bütün kalleşlikleri unutmasına. İyi olan yanlarıyla sever çünkü insanları. "Hayır" demesini bilmediği için başına gelmeyen kalmamıştır.

> "Kızmaz görünür, alabildiğine soğukkanlıdır, ağırdır ilk bakışta. Yeni tanıdığı kimselere karşı hep bir uzaklık koyar araya. Hemen açılıvermez. Herkes hakkında çok şey bilir, oysa kimseler dişe dokunur bir şey bilmez onun hakkında. Kimseyle dost olamadığı, dostluk kuramadığı için midir bu? Yine hayır. Sürekli ihanet edilmiştir dostluğuna. Çevresinde pervane olunmuş, övgüler düzülmüştür kendisine, ardından uzattığı el ısırılıvermiştir. Bu nedenle bir büyük yalnızdır."[28]

Melisa Gürpınar, "en yakın çevresinin içinde dağın başında kadar yalnızdır" diyor. Nazif Kocayusufpaşaoğlu, "Çok rahat arkadaş olur, dost olmaz" derken, bir İngiliz centilmenine benzetir onu. "Kendi kalesinin içindedir daima. Kapıyı kendi açmak ister, ona da kendi karar verir."[29]

> *Zaman ve koşullar her şeyi eskitiyor ve ufalıyor. Dostlukları bile. Kişi onsuz yapamayacağını sandığı birçok kişiyle ilişkilerinin gevşemiş, yüzeyselleşmiş olduğunu farkediyor günün birinde. Yine de dostluğu bireyin onuru olarak düşünmek bana güzel gelir. Çıkarın üstüne yükselmiş karşılıklı bir onaylama ancak sınamalardan sonra gerçekleşir. Belli yaştan sonra yeni dost bulmak zorlaştığı için, eski dostlarla ilişkiyi sıklaştırmak, firelerin yerini yeni kazanımlarla doldurmak gerekiyor. Kişi, bozulmuş bir dostluğun üstüne gidebilmelidir bence. Ne yazık ki, bozulmuş bir dostluk bitmiş bir aşk gibi, düşmanlığa da dönüşmekte.* [30]

27 "Edebiyat Sevgisi", *Uzat Saçlarını Frigya*, Yön Yayınları, s.5.
28 *Milliyet Sanat Dergisi*, 16 Temmuz 1976.
29 Biyografi Görüşmesi.
30 Doğan Hızlan, "Cemal Süreya ile Her Şey Üzerine", *Günümüzde Kitaplar*, Haziran 1984.

Kazgan

Mülkiye'nin üçüncü yılında, içe kapanık, kendini saklayan delikanlı yavaş yavaş kabuğundan çıkar. Edebiyat bilgisi ve yetenekleriyle arkadaşları arasında sivrilir. Fakültenin geleneksel dergisi *Kazgan*'ın hazırlanması işi ona verilir. Üyeler; Hasan Basri Gültekin, Emin Bayar. Ünal Yaltırık. Yayın Kurulu Başkanı, Cemalettin Seber.

Kazgan, "Siyasi, edebi, aşki, ruhi ve ezeli, mizahi gazete"dir. Sahibi Saksağan, Yazışleri Müdürü Ganlı Kaz. Fiyatı, "en aşağı elli kuruş"tur. Ve "Bazan Çıkar"

"Cemasef" takma adıyla şiirler, yazılar, desenler yayımlar orda. Eğlence olsun diye yazılmış olsalar da, "Mahpusane Çeşmesi" "İnekname", "Vezn-i Aruz", "Yedi Adet Sultan" vb. Cemal Süreya şiirinin ipuçlarını taşırlar.

İşte Charles Cros'nun Çiroz name'sinden uyarladığı "İnekname":

Herifçioğlu inek mi inek
Mekteb-i Şahanenin bir tanesiydi
Eşref saatlerinde profesörlerin
Hiç ihtiyacı olmadığı halde
Sırf zevk olsun diye kıllar çekerdi
Bini bir paraya marifetlerin.

Herifçioğlu inek mi inek
Bir gün her nasılsa sokağa çıktı
Bir kıza rastladı kıyak mı kıyak
Amanın kızın gözleri, amanın o boyun
Vay kızın saçları vay vay da vay vay
Kızın saçları uzun mu uzun

Herifçioğlu âşık mı âşık
Ver yansın etti düşüncelere
İdare hukuku kalın mı kalın
Amma döşenmiş Sıddık Sami de
Kız ise yakında, kız Cebeci'de
Cebeci bu şehrin semti mi semti

Randevu kelimesi (R) harfi ile başlar
Büyük Sinema'da Alevli Sahiller
Kız bir randevu verdi bin bir naz ile
Mezkûr sinemada balkon yüz yirmi kuruş
Ve noktası noktasına aşk
Herıfçioğlu sarhoş mu sarhoş

Herifçioğlu inek mi inek
Tam beş saat kaybetti on iki aydan
O tarihte Bay Fadıl dekan mı dekan
Bir yoklama yüzünden bir tek mi bir tek
-Bay Fadıl'ın bu işte şakası yoktu-
İmtihanda kondurdu direk mi direk

"Mülkiyeli Kızların Kadınlıkları" başlıklı sütunda çeşitlemeler yaparak keyifli bir oyun oynar.

Az kadın...	*Ülkü Çıtak*
Biraz kadın....	*Nermin Soyer*
Beyaz kadın...	*Asuman Akyüz*
Haz kadın...	*Aysel Asal*
Naz kadın...	*Serap Akalın*
Safinaz kadın...	*Muazzez Akkaya*
Yaz kadın....	*Şükran Güneş*
Saz kadın...	*Muazzez Uluğbay*
Yaramaz kadın...	*Şükran Macan*
Maraz kadın...	*Günseli Kötüz*
Şahbaz kadın...	*Perihan Tunçata*
Garaz kadın...	*Necla Durak*
Kiraz kadın...	*Sümer Kalaç*
Kocamaz kadın...	*Ülker Akçakoca*
İki defa kocamaz kadın...	*Sevim Görüyorlar*
Caz kadın...	*Muazzez Akış*
Cambaz kadın...	*Suzan Kayaöz*
Bahtı az kadın...	*Suzan Davran*
Palaz kadın...	*Yıldız Engin*
Hokkabaz kadın...	*Perihan Arsu*

Yıllar geçer, ortamlar değişir, oyun sürer.

Münir Nurettin'in edebiyattaki karşılığı Halit Fahri Ozansoy. Siyasadaki karşılığı Hamdullah Suphi Tanrıöver. Safiye Ayla ise parlamentodaki ilk kadın milletvekillerinin sesidir. Tenis oynayan bir ses.

Kibariye'nin edebiyattaki karşılığı Latife Tekin, İnci Çayırlı'nın Adalet Ağaoğlu, Madonna'nın Tomris Uyar, İbrahim Tatlıses'in Yaşar Kemal...

Cemal Süreya olarak yazdığı sanatçı portrelerine, İzdüşümlere ve bazı şiirlerine, bu oyunun yazınsal boyuta ulaşmış çeşitlemeleri gözüyle de bakılabilir.

Nurullah Ataç çeliştirmen
Tahir Alangu soruşturman
Cevdet Kudret geliştirmen
Suut Kemal çekiştirmen
Mehmet Kaplan uyuşturman

Sabahattin Eyüboğlu yetiştirmen
Orhan Burian barıştırman
Vedat Günyol biriştirmen
Adnan Benk veriştirmen
Fahir Onger geçiştirmen

Mehmet Fuat alıştırman
Fethi Naci kızıştırman
Hüseyin Cöntürk yarıştırman
Raif Mutluay daluşturman
Asım Bezirci koğuşturman

Mehmet H. Doğan geliştirmen
Doğan Hızlan buluşturman
Konur Ertop araştırman
Vecihi Timuroğlu seviştirmen
Muzaffer Uygıner üleştirmen

Adnan Binyazar örtüştürmen
Füsun Akadlı konuşturman
Atilla Özkırımlı dalaştırman
Murat Belge yakıştırman
Enis Batur ileştirmen
İlhan Berk eleştirmen [31]

Kazgan'da Cemal Seber üzerine yazılanlar da, arkadaşlarının onunla ilgili izlenimlerini yansıtması bakımından ilginç. "Mektebi Âli'ye Gelmeselerdi Ne Olurlardı?" sorusuna onun için verilen karşılık şöyle: "Anafartalar eczanesindeki kızın çırağı"

Yanına çırak gireceği kız için şiir yazdı mı bilinmiyor ama Siyasal'ın en güzel kızı için (öyle derlermiş) hem şiir hem mektup yazar.

Türkü
Ben Ayselim
Kaşım kaş, gözüm göz benim
Takunyalarla en güzel ben yürürüm
Esmerliğime esmerim amma
Eğer meyva olarak dünyaya gelseydim
Kavun olurdum.
İmza: Yürüyen Adam

Neden Cemasef değil de Yürüyen Adam? Cemasef'in kim olduğunu o çevrede herkes biliyor. Oysa "Yürüyen Adam" imzalı bu şiirin arkasında sayısız mektup var. Uzaktan uzağa âşık Aysel'e. Cesaret edip duygularını açamamış, mektup yazmış her gün. Günün birinde *XX. Asır* dergisinde bir şiir görür Aysel. Bazı sözcüklerden, üsluptan Yürüyen Adam'ın kim olduğunu çıkarır. Yanıtını da *Kazgan*'da verir:

"Yürüyen bir adam muhakkak ki daha güzel mektuplar yazar."

Bu arada Seniha, Söğüt'te. O, orada dursun. Yeni bir mektuba başlar Cemal. Adres Gazi Eğitim Enstitüsü. Fransızca Bölümü öğrencilerinden Güzin'i bir şiir matinesinde görmüş.

31 *Uçurumda Açan/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.217.

Durum bu kez farklı; mektuplar yanıtsız kalmaz. Her zaman olduğu gibi gün gün yazılır. Sabah yürüyüşlerinden birinde Samanpazarı'ndan geçerken, vitrinde Güzin'in büyütülmüş resmini görünce bir mektup da Foto Harbiye'ye yollar: "Ulan Foto Harbiye, sen Güzin'in resmini nasıl koyarsın!"

Filmler gelir sinemalara
Yeni sinemaya, Ulus sinemasına ve saire
Lana Turner'in dudakları hışımlı
Rüyalarda buseler var vacibül eda...
Ama ben o kızı konferansta gördüm ilk defa
Hani bir gezi gösteri kolu var ya
Başkanı da Erdoğan Nirun ya hani
İşte ben o kızı konferansta gördüm ilk defa[32]

Kazgan'daki bu mesajı gerçek şiirler izler. 1954'te *Kaynak*'ta "ŞİİR"i yayımlar.[33]

İstanbullar geminin altında
Kadınları sorarsan onlar da
öyle
Şişeler de geminin altında,
Güzin de
Allahtan beni kimsecikler
görmüyor
Canımın istediğini yapıyorum
Çırılçıplak sularda
yıkanıyorum, utanıyorum
Güzin utanmak istiyor ama
nerde
Nasıl utanacak bu boş şehirde
Güzin utanmak gerektiğini
ileri sürüyor

32 *Kazgan*, 1953.
33 Cilt 8, sayı 97; *Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri). Can Yayınları, İstanbul 1994. 5. basım, s.10.

Boyuna ileri sürüyor, gözleri
mavi
Güzinciğim ufak bir kadın bir
öpüşlük canı var
Hakkın var diyorum
utanıyorum
Ama İstanbullar kadınlar
deniz yıldızları
Hepsi hepsi geminin altında
Şişeler de orda çuvalın
üstünde
Elimle koymuş gibi biliyorum.

1955 tarihli "Hür Hamamlar Denizi"nin ünü ise başka fakültelere kadar gider. Veterinerlik'te, boş bir derste, Haydarpaşa'dan arkadaşı askeri öğrenci Hayati, "size bir şey okuyacağım" diye kalkar ayağa ve başlar okumaya. Büyük bir heyecanla izlenir. Merak edilen, şiirden çok Süleyman'ın nereye kadar öpeceği.

Kadınlar hamamında Güzin
Bacağının birini suya uzattı
Erkekler hamamında Süleyman
Uzandı bu bacağı bir güzel öptü
Öpsün bakalım

Kadın kısmı n'apar Güzin onu yapacak
Bacağını azıcık yukarı çekti
Süleyman yutar mı kaçın kurrası
Bu sefer biraz aşağıdan öptü
Hadi bakalım

Az daha biraz daha derken sonunda
O güzelim bacak sudan çıkacak
Bacakla beraber bir mesele önemli
Acep şimdi Süleyman nerden öpecek
Dur bakalım

Erkekler hamamında Süleyman
Az namussuz adam değilmiş hani
Kalkıp dosdoğru Eskişehir'e gitti
Geçirdiği gibi başına şapkasını
Enflasyon parasıyla otuz lira [34]

Kazgan'dan önce, ikinci sınıftayken bir arkadaşıyla "Ve" adlı bir dergi çıkarmayı planlamış ama gerçekleştirememiş. Okulda yapılan bir sanat gününde, Nurullah Ataç'ı dinlerken düşmüş bu fikir aklına. Salt Ataç'ı kızdırmak, ona karşı çıkmak için bulmuşlar "Ve" adını da.

"Ve" sözcüğünü sevmiyordu Ataç... Ataç çok şeye karşı çıkıyor ya, ona karşı çıkmak da bir şeydi sanki... Bu mu acaba? Bilmiyorum, Ataç'a karşı olma duygusunu yıllarca taşıdım. Belki de Garip ve Garip galaksisine tepkimdendi bu. Haksızlık var sanıyordum.

Ataç'ı ilk ve son o gün gördüm. Ama Ataç'la anılarım çok. Hepsi de yazılar yayınlar üzerinden. Bizim kuşak yazarlarının, şairlerinin özel kişisel hayatlarında da bir Ataç gerçeği olmuştur. Sevmişizdir, sevmemişizdir; ama ne yazmış, hep merak içinde olmuşuzdur. Bizim kuşaktan her yazarın bir Ataç serüveni vardır. Benim de. Üstelik ona en uzak bir kişi olduğum halde.

O gün neler anlatmıştı Ataç? Aklımda yalnız dil sorununa, özleşmeye ilişkin sözleri kalmış. Edebiyattan, şiirden de söz etti, ama daha çok dilden. Yeni sözcüklerde parıltı, müzik olmadığını, birikmiş çağrışım gücüyle oluşan içeriğin ortadan kalktığını söyleyenlere çattı bol bol. Şunu demek istiyordu: "Gül" sözcüğünün güzelliği o sözcüğün harflerinden, fizik yapısından doğmaz; gülün kendisinden, güle bağladığımız güzellikten ileri gelir. "Gül"e sözgelimi "pisik" desek bu kez o söz güzel olmaya başlar. Şimdi düşünüyorum da nereden nereye gelmişiz. Bugün böyle bir tartışma yapılamaz. Ataç hepsi yüksek öğrenim içinde olan dinleyicilere bazı küçük gerçekleri bile anlatamamıştı. [35]

34 *Üvercinkal Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.31.
35 *Çerçeve* dergisi.

İlk Şiir: Şarkısı Beyaz

Sabah yürüyüşlerinin en keyifli yanı okumalar. Bütün edebiyat dergilerini izler, cebinde şiir kitaplarıyla dolaşır. Romanlar biter o yürüyüşlerde. Oktay Akbal'ın *Aşksız İnsanlar*'ını Cebeci-Sıhhiye arasında gide gele okur.

Yürüyerek düşünür, yüksek sesle konuşur. Çadır bekçiliği yaptığı günlerdeki gibi hem konuşur hem sorar kendi kendine: "Delilik mi bu?" Yıllar sonra tanısını koyar:

Bir de kendi kendime sesli konuşmam var. Ben asıl ordayım işte. (969. Gün)

Fakülte yayını *Mülkiye Fikir ve Sanat Dergisi*, genç yazarlar için bulunmaz bir olanak. Arkadaş çevresi, ilerde her biri kendi alanında isim olacak kişiler: Sezai Karakoç, Ülker Akçakoca (Ülker Köksal), Altan Öymen, Ruşen Keleş...Yazıyla çiziyle uğraşmaya başlamışlar. Ruşen Keleş'in denemeleri yayımlanıyor. Ülker Akçakoca şiir yazıyor, tiyatroyla ilgileniyor. Müzisyen Coşkun Irvalı da sınıf arkadaşı. Fakültenin tuvaletler bölümünde sabah akşam keman çalıyor.

Gruba dışardan katılanlar da var. Hukuk'tan Gülten Akın, Veteriner'den Muzaffer Erdost, Orhan Duru, Seyfettin Başçıllar, Akbank'ta memur Yılmaz Gruda... Orhan Aktürel gibi Yenilik şiirinden yana olanlar... Nihat Etiz'in şiirleri *Varlık*'ta çıkıyor; sonradan Ankara Valisi olan Mustafa Gönül öykü yazıyor... Üst sınıflardan bazıları *Hisar* dergisine yakın: Yahya Benekay, Fikret Sezgin, M. Arif Arık.

Yeni gelenlerle grupları daha da genişler. Ünal Yaltırık, Güngör Uras, İzmir'den Tevfik Akdağ ve Dük dö Cebeci, İstanbul'dan Mehmet Şevket Eygi, Özcan Yalım...

Mülkiye dergisinde yazanların büyük bölümü öğrenciler. Arada bir Sait Faik gibi ünlü isimlere de rastlanır. Öğretim kadrosunun dergiyle pek ilgisi yok, sonradan gelen Bahri Savcı ve Seha Meray dışında. Başyazıları Bahri Savcı yazıyor.

> *Bahri Savcı yeni bir tavır getirmişti üniversiteye. Sözgelimi "Sinemanın İmkânları ve Biz" başlıklı dizi yazılar yazıyor, Yeditepe'de plastik sanatlar alanında eleştiriler yayımlıyor, birilerinin kolundan tutup sinemaya götürüyor. Seha Meray da*

öyle. (...) Hocamız olmayan ve daha alt sınıflara giren bu iki doçent hepimizde bir yönelim duygusu, bir kendine bakma itisi, bir yenilenme ya da kendi yeniliğinin farkına varma yeniliği (ya da zekâsı) yaratmıştı. Büyük bir bereket.[36]

Cemal Süreya, o yıllarda beğenmediği *Mülkiye* dergisini, daha sonra dönüp baktığında, önemli bir öğrenci girişimi olarak değerlendirecek.

En güzel zamanımızdı. Özgürdük. Bir tuhaftık. Sanat çevresinde yoğrulurduk. O dönem hep edebiyatla yaşadık. Ankara'daki tek sanatçılar bizler gibiydik. [37]

Arkadaş sohbetlerinde konu hep şiir. Edebiyatın kalbi, gençler için, şiir matinelerinde atıyor. Siyasal Bilgiler Öğrenci Derneği, edebiyat geceleri düzenliyor. Taşlama Şiirleri Gecesi, Aşk Şiirleri Gecesi... Bu gecelere Ankara'da yaşayan isim yapmış şairler de çağırılıyor. Herkes kalkıp okuyor şiirini. Ondan ses yok.. Depo dolu da ortaya çıkarmıyor sanıyorlar.

Ben? Benim ürünüm yoktu ki. Tam üç yıl gece gündüz çalıştığım halde, yayımlayabileceğim bir dörtlük bile kotaramamıştım. Dizelerin ardına takılır, onları bir türlü geliştiremezdim. ...Geliştirdiklerimi de beğenmez, yok ederdim hemen... Kimseyi beğenmiyordum; ama onlarınki gibisini de yazamıyordum. Kısacası korkuyordum. ...umudumu bitirebileceğim tek ve ilk şiire bağlamıştım. Bir tane kotarsam ardı gelir diyordum. (72. Gün)

Sonunda doğum gerçekleşir. *Mülkiye* dergisinin yazı kurulundan Yaşar Cankoçak'ın ısrarlarına dayanamaz. "Şarkısı Beyaz"ı hızla elden geçirip verir. Derginin 8 Ocak 1953 tarihli sayısında yayımlanır şiir.

Ayıcılar geçti, affedilmemiş insanlar geçti
Şehirler taş yürekliydi şarkısı-beyaz
İnsanların büyük rüyaları vardı
İnsanlar bir ölümle öldüler ki
Sevgiler arasında şaşırıp
Bir unuttular ki deme gitsin

36 *99 Yüz*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1991, s. 303.
37 Zeynep Oral, "Konuşa Konuşa", *Milliyet Sanat Dergisi*, 1 Ekim 1985.

Ben olanca kuvvetimle halatlara asılıyorum nafile
Ben ayrı düşmüşüm bir kere
Ayrı düşmüşüm insanlardan
Bu yıldız tutmaz mavilikte
Ne deniz ne köpük kâr eder bana
Arada bir ağlamak için

Onu kocaman ellerimle sevdim
Ölüm daha saçlarına gelmemişti saçları-beyaz
Saçlarını kestim, şarapla ıslattım
Saçlarını koynumda saklıyorum
Arada bir ağlamak için
Ve suların altında mavileyin

Küstah bir çalparaydı ayağını uzatmış
Mesut hatırasına balıkların
Ve kocaman küfürleriyle sarhoş
Yatardı yavaşlamış tüyleriyle
Gemicilerin öldürdüğü kuş
Siraküzaya uğrayamadık

Torbadaki çakıllara baktım şarkısı-beyaz
Sonra dalgalar geldi dile
Sonra bir mavilik aldı her yerimizi;
Nasıl hatırlıyorsan dünyayı
Öyle

İlk şiirim yayınlanınca günlerce uyuyamadığımı anımsıyorum. (72. Gün)

"Şarkısı Beyaz" ilk şiir ama ilk şiir etkisi yapmaz, ilk olmanın acemiliklerini taşımaz. Gülten Akın 1973'te, "'Şarkısı Beyaz'ı anımsar mısınız? Onu okuduğumuzda kendine özgü havası olan bir ozan tanıdığımızı sezmiştik" diye anar bu şiiri.

"Şarkısı Beyaz" hiçbir kitabına girmez.

Bir sürü şiirimi koymadım ilkel diye. Aslında onı koymalıydım. Hiç değilse benim o zaman üzerinde çok uğraştığım, yayınlanmış ilk şiirim olduğu için.

İlk şiirden sonra bir hız geldi bana. Mülkiye'de bir öykü, ardından da art arda şiirler yayımladım. (72. Gün)

Nisan'da "Di Gel", Mayıs'ta "Çıkmaz Sinir" yayımlanır. Bu şiirler de kitaplarına girmez.

Di Gel

Hem ayrıldık hem de öldük
Kimimiz haritanın bir ucunda, kimimiz öbür
Kimimizin gözlerinde jandarma mavisi
Kimimizin bayrağı naftalin içinde.
Ah! İnanmadık bir türlü inanamadık
Gökyüzü acıyım demedi bize.
Kaç turna sürüsü süzülüp gitti
Buğdaylar kaçıncı sarardı üstümüze
Ah! Umutsuz türküler yaktık, ağladık
Biz dayanamaz olduk gayri
Di gel gayri zalim rüzgâr
Di gel...

Çıkmaz Sinir

Dün hayatıma bir köpek girdi
Köpek, basbayağı köpek, sokak köpeği
Dün girdi, dün 22 Nisan Salı
Şapkamla beraber oturuyordum
Mevsim mütehayyil, vakit akşamdı şehirde
Aklımda yalan yere fiiller
Yapayalnız, ben bana oturuyordum;
Bir köpek geldi, hayatıma girdi
Köpek, basbayağı köpek, sokak köpeği...

Bakışlarımız birden buluşuverdi
Evvela gözlerim baktı, sonra ben baktım
Kucağıma aldım sonra, sevdim okşadım
Simitçi geçseydi simit ısmarlardım

Küçük küçük doğrardım önüne,
Simitçi geçmedi avucumu yalattım
Köpekti ama anlayışlıydı
Öyle köşede kalmış, öyle korkak
Evvela gözlerim baktı, sonra ben baktım

Gölgemi gördüm yerde sonra, seni hatırladım
Bir tekme yapıştırdım köpoğluna.
Baktım saat kulesi orda, akrep altıda
Baktım insanlar eski yaşamlarında
Baktım bir şarkı almış gidiyor dudaklarımı
Gölgemi gördüm de yerde, seni hatırladım
Belinin ortası budur diyerek
Bir tekme yapıştırdım köpoğluna.

Mülkiye dışında *XX. Asır, Yeditepe, Yenilik* dergilerine de şiirler gönderir. Hemen dikkat çeker. Örneğin Melih Cevdet övgüyle söz eder. Şiirlerin hepsi yayımlanır, biri dışında.

Hangi şiirdi, unuttum şimdi. Seçilmiş Hikâyeler'e yollamıştım. Postayla yollardım şiirlerimi, altına "Cemal Süreya takdim eder" diye yazar, imzalardım. Seçilmiş Hikâyeler'de bir süre sonra bir açıklama çıktı. Aşağı yukarı şöyle: "Bazı gençler şiirlerini yollarken adreslerini yazmıyorlar, şiirlerine ayrıca bir mektup eklemiyorlar. Bilmiyorlar ki, bunlar okunmaz ve gidecekleri ilk yer çöp sepetidir."

Bu beni çok şaşırtmıştır. O dergiye bir daha şiir yollamadım. Yıllar sonra Salim Şengil'le dost olduk. Sık sık takıldım kendisine. Şiirlerimi yayımlatmada güçlük çekmedim. Ama ilk kitabımı çıkartmanın bir sorun olduğunu söyleyebilirim. (72. Gün)

Şiirleri düzyazılar izler.

Mülkiye dergisinde ayın sanat olaylarını özetlerdim. Kapak arkası yazılar. Bunlara eleştiriler de sıkıştırmak isterdim. Kırıcı laflar da ederdim. Çoğunca da alay etmek hoşuma giderdi. (421. Gün)

Mülkiye'de yayınladığı öyküsünün adı "Lalettayin Bir Hikâye" 70'li yıllarda yeniden öykü yazmayı deneyecek: "Yeniden Yazılması Gereken Bir Olay"[38]

Son yıllarında başka öykü tasarıları da olacak.

Mülkiye dergisinde karikatürleri, desenleri de çıkar. Sezai Karakoç'un Mona Rosa'larını o desenlemiş. İmza: Charles Suarez.

Bu imzayı desenlerinde, karikatürlerinde hep kullanacak.

Muzaffer Erdost, o yılların Cemal Süreya'sını birkaç yıl sonra çıkan *Pazar Postası*'nda şöyle anlatıyor:

> "Gene şiir... Ama Divan şiiri okuyacağız. Seyfettin Başçıllar'la SBF'nin salonunda oturuyoruz. Yanımızda Sezai Karakoç var sanıyorum.. Bir şiirinden dolayı Cemal Süreya'yla tanışıyoruz. İkimiz de mahcubuz, çekingeniz.. Ama ikimiz de bu mahcupluğumuzun, çekingenliğimizin altında kendimizi gizliyor gibiyiz, ya da gizliyoruz... Cemal uzun boylu.. belki benden de uzun. Ne var ki insan bir şiirinden dolayı kolayca unutuluyor...
>
> Bahar başlarken İskender Fikret'in çıkardığı *XX. Asır*'ın bir sayısında Cemal'in, Sezai'nin, benim şiirlerim yayınlandı. O zaman bir kere daha tanıştık.. Bu kere kısa boylu, küçük yapılı. Şaşıyorum. Bir gece Lüks Pastahane'de hep şiir okuyor. Güzel de okuyor. (...) Başka zaman Samanpazarı'ndan Opera'ya kadar hep şiir üzerinde konuşuyoruz. Sanki eskiden beri kafamıza yerleşmiş kanılarımızı söylüyor gibiyiz.. Ama ikimiz de o anda düşünüyor, o anda buluyoruz. Cemal'in bazı acaip aşkları var, onları anlatıyor.
>
> (...) Elinde Max Jacop'un şiir kitabı, elinde Prevert'in şiir kitabı. (...) İkinci tanışmamızdan sonra arkadaşız.. Bazı akşamlar Orhan'la Dışkapı'dan Ulus'a, Ulus'tan Cebeci'ye, Cemal'le Sezai'yi görmeye gidiyoruz.. Cemal'in şiirlerini belki biz herkesten önce sezdik." [39]

38 *Milliyet Sanat Dergisi*, 16 Ağustos 1974.
39 "Üvercinka ile Gelenler", Küçük Oda Konuşmaları.

Cemal Süreya asıl "Gül" şiiriyle ışıldar.

Gülün tam ortasında ağlıyorum
Her akşam sokak ortasında öldükçe
Önümü arkamı bilmiyorum
Azaldığını duyup duyup karanlıkta
Beni ayakta tutan gözlerinin

Ellerini alıyorum sabaha kadar seviyorum
Ellerin beyaz tekrar beyaz tekrar beyaz
Ellerinin bu kadar beyaz olmasından korkuyorum
İstasyonda tiren oluyor biraz
Ben bazan istasyonu bulamayan bir adamım

Gülü alıyorum yüzüme sürüyorum
Her nasılsa sokağa düşmüş
Kolunu kanadını kırıyorum
Bir kan oluyor bir kıyamet bir çalgı
Ve zırnanın ucunda yepyeni bir çingene[40]

Bunalımlı bir dönem. Garip şiiri bir yere gelip tıkanmış, çıkmaza girmiş. Bir kopma, bir dönüşüm gerektiği düşüncesi oldukça yaygın. Özellikle genç şairler beklenti içinde. "Gül" şiiri, tam bu ortamda, Haziran 1954'te *Yeditepe* dergisinin yedinci sayfasında yayımlanır. Ve Hilmi Yavuz'un deyişiyle Cemal Süreya, "bir oksijen gibi Türk şiirinin imdadına yetişir."[41]

> "Gül şiirine gelinceye değin, her akşam sokak ortasında öldükçe gülün tam ortasında ağlayan birini daha görmemiştik hiçbirimiz. Trenlerin istasyonlarda biraz olduklarını da! Müthiş bir dil yeniliğiyle ve müthiş bir duyarlıkla, bir şair, hem de 24 yaşında bunları nasıl yazabilirdi? Gül şiiri belleğimdedir benim, tam 36 yıldır belleğimdedir."[42]

Hilmi Yavuz'a göre Cemal Süreya, daha ilk şiirlerinde bütün bir şiir programını ortaya koymuştur. "Gül", bunun somut bir örneğidir.

40 *Üvercinka! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.8.
41 Cemal Süreya'yı Anma Toplantısı, Gençlik Kitabevi, İstanbul, 20 Ocak 1990.
42 *Sokak* dergisi, 14 Ocak 1990.

"Nedir bu program? İroniyle lirizmin bir çeşit sentezidir. Günün tam ortasında ağlıyorum diye başlıyor, sonunda birden hiç beklenmedik bir dizeyle bitiyor:
Ve zurnanın ucunda yepyeni bir çingene.
...lirizmle ironiyi yok etmeye, belki de ironiyle lirizmi yok etmeye çalışan bir şair kimliği. Bana kalırsa Cemal, bir şairi maderzattı."[43]

Mehmet H. Doğan da, "Gül"ün, şaşırtıcılığı ve yeniliği üzerinde durur bir yazısında:

"Gülün tam ortasında ağlıyorum
gibi Süreya'nın olgunluk devirlerini anımsatan bir dizeyle başlar Gül şiiri. Arkadan gelen dört dize, *Garip* duyarlığında gider. İkinci beşlik tersine, o güne dek alışılmamış bir söyleyiş güzelliğiyle yürür.
Ellerin beyaz tekrar beyaz tekrar beyaz
Ellerinin bu kadar beyaz olmasından korkuyorum
İstasyonda tren oluyor biraz
dizelerinin yeniliğinin, tazeliğinin arkasından *Garip* şiirinin ***Küçükadam*** motifini anımsatan bir dize geliverir:
Ben bazen istasyonu bulamayan bir adamım
Ve son beşlik aynı hava içinde sürer son dizeye kadar. Birden şaşırtıcı, muzip, yeniye dönük Cemal'i buluverirsiniz karşınızda:
Ve zurnanın ucunda yepyeni bir çingene."[44]

Yayımlanışından 50 yıl sonra Cemal Süreya bu şiirini, kötü şiirleri arasında sayacak.[45]

Enver Ercan'ın sorularını yanıtlarken, "Gül"ün yanına, aynı yıllarda yazdığı "San" ve "Dalga" şiirlerini de ekler. "İstersen üç değil beş yapalım" der, "Süveyş" ve "Güzelleme"yi de katar. "Nehirler Boyunca Kadınlar Gördüm"ü hiç benimsemez.

43 Cemal Süreya'yı Anma Toplantısı, Gençlik Kitabevi, İstanbul, 20 Ocak 1990.
44 "İkinci Yeni Şiir", *Papirüs*, Kasım 1969, sayı 41, s.7
45 Enver Ercan'ın röportjı, *Düşün* dergisi, Ocak 1986.

Cemal Süreya, Mülkiye'de yalnızca "ağabeylik" geleneğini bozmaz.

Mülkiye öyle bir yerdir ki, üçüncü sınıfın Şubat tatilinde herkes nişanlanır. Ben bir adım daha atarak evlendim. [46]

İlk adımı, yani nişanlanma adımını, bir yıl önce, ikinci sınıftayken atmış.

1952 yılına, Söğüt'e dönüldüğünde tablo şöyle:

İki ağabeyi evlenmiş olan Seniha, annesi ve ablasıyla birlikte oturüyor. Babası, o dört yaşındayken ölmüş.

Cemal tek aşkı. Bir başka erkeğe dönüp bakmamış bile. Hayallerini, ortaokuldan beri süregelen bu romantik ilişki süslüyor. Aklı fikri Mülkiye'deki nişanlıda. Gözü de postacıda. Artık yaşlı postacı getirmiyor mektuplarını. Adamcağız kitap ağırlığındaki zarfları taşımaktan yılmış, küçük bir çocukla yolluyor. Seniha saklamaya özen gösterse de, annesi mektupların bir erkek arkadaştan geldiğinin farkında.

1952 Temmuz'unda çocuğun uzattığı zarftan hayatına yön verecek haber çıkar. Cemal, annesine verilmek üzere ikinci bir mektup koymuş zarfa. Yaşını başını almış bir adam edasıyla, "Zeliha'nım..." diye başlıyor söze ve kızını resmen istiyor.

Sevinçten göklere uçan Seniha, mektubu annesine nasıl vereceğini bilemez. Önünde evlenmemiş bir abla var; onun yanında okumak yakışık almaz. Ertesi sabah bir bahane uydurup erkenden bağa götürür annesini ve okur mektubu. Coşkusu, sevinci annesini de etkiler. Kızı bu kadar istediğine ve damat adayı parlak geleceği olan yakışıklı bir delikanlı olduğuna göre, Zeliha Hanım'a da, "olur" demek düşer. Tek kaygısı, büyük kızı. Her şey sıralı olmalı.

Ana-kız anlaşırlar ve ablanın kırılmaması için, şimdilik, onun yanında bu konudan söz etmemeye karar verirler.

Bir süre sonra Cemal Süreya Söğüt'e gelir. Sevgililerin yüz yüze, doğru dürüst ilk konuşmaları. Seniha'nın annesi ve ağabeyleri, Cemal'in evlerine gidip gelmesine ancak nişanlanma koşuluyla izin verirler. Nişan tarihi saptanır.

46 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

17 Aralık'ta Eskişehir'de buluşurlar. Yüzüklerini kuyumcuda takar, kutlamak için de bir pastaneye gidip baş başa otururlar.

Olay, Cemal Süreya'nın ailesinden gizlenir. Seniha, nedenini sorduğunda, "Beni amcamın kızlarından biriyle evlendirmek istiyorlar, haberleri olsaydı izin vermezlerdi" yanıtını alır.

Nişandan bir iki ay sonra, 1953 Şubat tatilinde, İnegöl'e ailesinin yanına gider Cemal Süreya. Niyeti evlilik için onay almak. Önce Refika Hanım'a anlatır, desteğini ister. Zor olan babaya söylemek. Haberi çok olumlu karşılayan Refika Hanım'ın yardımıyla bu vartayı atlatacağı umudunda.

Konu akşam yemeğinde tartışılır. Hüseyin Bey, kesin olarak karşı. Oğlu Avrupa'ya gitsin, dil öğrensin, doktora yapsın, mesleğinde ilerlesin, rahat bir hayatı olsun istiyor. Yine de yumuşak yaklaşır, doğrudan doğruya reddetmez bu evliliği. "Sen parlak geleceği olan bir insansın; evlenecek çağda değilsin; sonra kızı az tanıyorsun, bir yıl nişanlı kal dene; evliliğe hemen karar verme" diye öğüt verir. Ancak, nişanı yaptıklarını öğrendiğinde çok içerler: "Ben kesin olarak onaylamıyorum, evleneceksen git kendin evlen!

Hüseyin Bey'in başka kaygıları da var. Seniha'nın evin geçimine katkıda bulunabilecek bir işi yok; üstelik ailesi de yoksul. Bunu söylediğinde Cemal Süreya'nın tepkisi ağır olur. "Biz yoksul değil miyiz baba!" der ve ilk kez, babasına isyan edercesine çatalını gürültüyle masaya bırakır, çıkar gider.

Sizin hiç babanız öldü mü?
Benim bir kere öldü kör oldum
Yıkadılar aldılar götürdüler
Babamdan ummazdım bunu kör oldum
Siz hiç hamama gittiniz mi?
Ben gittim lambanın biri söndü
Gözümün biri söndü kör oldum
Tepede bir gökyüzü vardı yuvarlak
Şöylemesine maviydi kör oldum
Taşlara gelince hamam taşlarına
Taşlar pırıl pırıldı ayna gibiydi

Taşlarda yüzümün yarısını gördüm
Bir şey gibiydi bir şey gibi kötü
Yüzümden ummazdım bunu kör oldum
Siz hiç sabunluyken ağladınız mı?[47]

1953'ün 23 Kasım'ında nikâh kıyılır. Cemal Süreya'nın ailesinden tek kişi yok. Zaten haberleri de yok. Gelinin nikâh giysisini tamamlayan çanta Hasan Basri'nin armağanı.

Törenden sonra, Cemal Süreya Ankara'ya, okuluna döner. Seniha, Söğüt'te kalır. Ankara'dan ufak armağanlar gönderir karısına. En çok da kitap. Okuduğu, duyduğu, eline geçen ne varsa... Seniha pek bir şey istemez ondan. Yalnız bir keresinde bigudi ısmarlar. Cemal'in dalgalı saçlardan hoşlandığını öğrenmiş. Kendi saçları dümdüz. Bigudinin ne olduğunu, nerede satıldığını bilmeyen Cemal Süreya, hemen Hasan Basri'ye koşar, bakar ki o da bilmiyor. Sora sora bulur ve bigudinin ne olduğunu birlikte öğrenirler.

Fırsat düştükçe Eskişehir'de buluşurlar. Pastanelerde, Seniha'nın çantasında taşıdığı minik satranç takımının başında geçirirler saatlerini ya da sinemaya giderler.

Bu arada Seniha'nın ablası evlenir. 1954 Şubat'ında bir ameliyat geçirmesi gerekince, Zeliha Hanım onun yanına gider. Seniha evde yalnız. Çok soğuk bir gün, kapı erkenden çalınır. Açtığında buyruktan buz tutmuş Cemal'i görür karşısında. Onu yalnız bırakmamak için gelmiş. Çok mutlu, mutlu olduğu kadar da fırtınalı bir hafta geçirirler. Öğrendikleri okul şarkılarını söylerler, Fransızca çalışırlar, ortak defterlerine şiirler yazarlar.

47 "Sizin Hiç Babanız Öldü mü?", *Üvercinkal Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.24. (Bu şiir sanıldığı gibi babasının ölümü üzerine yazılmamıştır, ilk şiirlerindendir. (Y.N.)

BALZAMİNE KANAVİÇELİ ŞİİRLER[48]

Bu aşk
Bu büyük
Bu aramızda
O gün
O ışıklı
O yaşadığımız
Ve sen
Ve senin ellerin
Ve senin umudun
Ki bana yangın
Ki barışçı
Ki hür
Denizlerde
Denizlerde köpüklerde
Her yerde güzel
Görünür
Bu aşk
Bu senin benim
Bu ikimizin
Kimi zaman
Alıngan
İki gözü iki çeşme
Kimi zaman
Saçlarını
Hatırlarım
Bu hayat
Bu şükür
Bu ardımızda

48 Cemal Süreya Arşivi.

Ben Seniha Seber *Ben Cemal Seber*
Ben seni severim *Ben de seni*
Ben soba yaktım *Ben tavukları hatırladım*
Bulutlar güzel oluyor *Beyaz da oluyor*
Benim gözlerim var *Benim mercimeğim var*
Gözlerim iki tane *Mercimekler yaşasın*
Ve yıldızlar *Senin yıldızların*
Ve şiirler *Benim şiirlerim*
Ve sen *Evet ben*
Sen *Ben*
Niçin *Niçin*
Niçin mi
Biz
İkimiz
Dünyada
Bir taneyiz
Pour toi mon amour
Jai achete des fleurs
Biz Cemal ve Seniha Seber
Ve yaşamak tomur tomur dallarda
Bu aşk var ya bu aşk
Bu her sabah umutlu
Bu umutla dolu
Bu ikimizin bu
Bu aşk bu
Bu büyük
Umutlu
Hür
ve
Soyadımız
Seber
Dumanla *Yaprakla*
Ve şarkılarla *Şarkılara ne olmuş*
Şarkılar salkım *Şarkılar salkımmış*
Senin eline beyaz *Beyaz olan karmış*
Kar mı yağdı bir kere *Yollarda odun kalmamış*
Bir merkep yükü 2.5 lira *Merkepler hep siyah olur*
Siyahın yanında ak *Akın yanında kırmızı*
Kurunun yanında yaş *Marian'ın atı o at*
Mariana ne oldu *Marian öldü*
Ben ölmedim *Ben yaşıyorum*
Ben Seniha *Ben Cemal*

Duvarları, yüklük dolap kapaklarını şiirlerle, desenlerle, aşk sözcükleriyle bezer Cemal Süreya. Aynı şekilde bezenmiş bir çift minicik takunyayı, o Şubat'ın anısı olarak hâlâ saklıyor Seniha Nemli.

Aşk yeminleri edilir:

Ben senin sevgilin, eşin, baban, ağabeyin, arkadaşınım. Biri bitse biri kalır, seni hiç bırakmayacağım.

Aşk yeminlerinin yanında Seniha'yı bekleyen zor yıllar, o günden işaretlerini verir.

Bir gün, "yeşil zeytinli börek yap" diye tutturur Cemal Süreya. Seniha kıymalı, peynirli börek biliyor da yeşil zeytinlisini hiç duymamış. "Olmaz" deyince bir tokat patlar yüzünde. Şaşkınlığını üstünden atamadan bir de bakar ki, jiletle bileklerini kesiyor Cemal.

Cemal Süreya'mn yapısındaki ikilemlerin su yüzüne vurduğu ilk olaydır bu. Sonsuz merhamet, sınırsız sevgi, kıskançlık, özveri, masumiyet, kuşku, alay, öfke, utanç, pişmanlık... Hepsi birbirini körükler. Öfkesi, sevgisi ölçüsünde şiddetli. Pişmanlığıysa ölümcül!

Seniha kendini unutup onun derdine düşer. Kesik bilekler sarılır ve pusuda bekleyen bir başka krize kadar olay tamamen unutulur.

Çocuksu bir cennet ortamında yeniden şakalaşmalar başlar. Birlikte oda kesilir, su taşınır, evdeki bütün nesnelere bir ad konur. Her şey ya erkektir ya dişi. Cemal'in dolmakalemi mürekkep akıtıp cebini kirletmişse bu, Seniha'yı özlediği için ağlıyor anlamına gelir.

Kalemleri de nişanlı.

Bilecik'in Aşiyan'ında, Seniha'nın okul defterinin ilk sayfasındaki İstiklal Marşı'ndan başlayarak bütün şarkılar ve şiirler tek tek söylenir. Cemal okur, Seniha onun taklidini yapar. Bayılır bu taklitlere Cemal, yeniden yeniden yaptırır.

"Gibisi olmayan yâr"dır Seniha. Kendisi de "Gibisi olmayan bir adam" Gibi sözcüğünü yasaklar.

Saçların mısır püskülü, gözlerin mercimek, yanakların zerdali, güvercinim, tavuşanım....

Her şey bir yana, Seniha "Balzamini"dir* onun, yani kına çiçeği

* Balzamin, "uçan, kanat vuran" anlamına gelen "Balzen"den türetilmiş bir sözcük olabilir.

Sen el kadar bir kadınsındır
Sabahlara kadar beyaz ve kirpikli
Bazı ağaçlara kapı komşu
Bazı çiçeklerin andırdığı
İş bu kadarla bitse iyi
Bir insanı edinmişsindir kendine
Bir şarkı edinmişsindir, bir umut
Güzelsindir de oldukça, çocuksundur da
Saçlarınla beraber penceredeyken
Besbelli arandığından haberli
Gemiler eskirken, deniz eskirken limanda
Sevgili [49]

1955

1954 Haziran'ında Mülkiye'den mezun olur.

Seniha ile beraberlikleri, sonunda, gerçek bir evliliğe dönüşecek. Çifte sevinç.

Hemen işe girmek zorunda. Maliye Bakanlığı'na başvurup görev ister. Söğüt'e yakın olduğu için tercihi Eskişehir. İşlemleri yapan memurla aralarında şöyle bir konuşma geçer:

–Adresiniz? Eskişehir adresiniz?

–Yok

–O halde niye Eskişehir'i istiyorsunuz?

–Bir adresim olsun diye!

Bir adresi olacak, bütün özlemlerini yıkacak o adrese. Adres... Hayatının bu sihirli sözcüğü kaç kez yinelenecek!

1954 yılının 25 Kasım'ında, Eskişehir Vergi Dairesi'nde stajyer olarak göreve başlar.

> *Evlenince iki çatışma birden oldu. Bir kere birbirinizi tanımıyorsunuz, hiç tanımıyorsunuz. Ortaokulda... n'olacak ortaokulda, aradan yıllar geçmiş, beraber olmuşsunuz. Onun özlemi başka sizinki başka.* [50]

49 "Balzamin" *Üvercinka/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.40.

50 Gençlik Kitabevi Konuşmaları

Onca bekleyişten sonra oturacakları ev sorun haline gelir. Bütçe belli, Cemal Süreya'nın aylığı 167 lira, kiralarsa yüksek. Ona göre, Seniha'nın gözü büyük, güzel evlerde; kendisiyse başını sokacak bir yer peşinde.

Daha ilk adımda başlar kavgalar. Şiddet de, uygun adım ilerler.

Görmeye gittikleri bir evde pazarlık yapılırken, söze Seniha da karışıp önceki kiracının kaça oturduğunu sorunca Cemal Süreya taş kesilir. O varken nasıl olur da, Seniha'ya söz düşer!

Dışarı çıkar çıkmaz bir tokat atar yüzüne. Seniha, onu orda bırakıp Tatlan pastanesinde bekleyen yeğeniyle birlikte yürür gider. Öfke yine pişmanlığa dönüşür; Cemal Süreya, karısının ardından koşup affetmesi için yalvarır. Af dilemekle de yetinmez kendini Porsuk çayına atmaya kalkışır.

Henüz düğün yapılmamış. Zeliha Hanım, yol yakınken ayrılmasını önerir kızına. Ama Seniha, kocasına öylesine büyük bir tutkuyla bağlı ki... Ve onun da kendisini aynı şekilde sevdiğinden öylesine emin ki, bir an bile düşünmez ayrılığı.

Sonunda kirası 40 lira olan bir ev tutulur.

Sıra evi döşemeye gelince yeniden başlar kavgalar. Daha önce hevesle yaptıkları listeler unutulur, bir oda bir salondan ibaret evlerine ancak en gerekli eşyalar alınabilir; o da taksitle.

Düğün, 7 Kasım 1954 günü Söğüt'te bir salonda yapılır. Yalnızca kadınların katıldığı kına gecesinde Cemal Süreya da kalkıp eski okul arkadaşlarıyla birlikte oynar

Bu arada Refika Hanım, çocuklara yardım edemedik yalnız kaldılar, diye üzüntü içinde. Gelsinler, babalarının elini öpsünler, kırgınlık ortadan kalksın istiyor. Hüseyin Bey de razı olunca mektup yazıp Seniha ile Cemal'i İnegöl'e davet ederler.

Düğünün ertesi günü eşyalarını Eskişehir'e bırakıp evlerinde hiç oturmadan İnegöl'e giderler. Ne var ki, ziyaret iki taraf için de olumlu geçmez. Baba bir türlü ısınamaz geline. Gelin de pek sevimli davranmamıştır. Asıl olay dönüş günü patlak verir. Cemal, Ayten'i de yanında götürmek ister. Niyeti kardeşini Eskişehir'de okutmak. Seniha, evlerinin küçük olduğunu söyleyerek karşı çıkar. Kardeşlerini kurtarma hayaliyle büyüyen Cemal için, yeni bir kırgınlık nedeni olur bu.

Aşkları henüz bütün kavgaları onarıyor. Hasan Basri, birlikte yazılmış mektuplar alıyor onlardan:

> "Bir kelime Cemal yazıyor, bir kelime Seniha. Kalemler değişik. Seniha'nınki kahverengi mürekkep, Cemal'inki mavi. Mürekkepler icat ederdi Cemal, kırmızıyla maviyi karıştırıp kahverengi mürekkep yapardı. Sevgili sözcüğünü Seniha, Hasan'ı Cemal yazıyor; Basri'yi tekrar Seniha. Mektup öylece sürüp gidiyor."[51]

Bir Kadın Adı: Üvercinka

> *Üvercinka odasındaydı. Kendimi asarken kullandığım ipi kemer diye beline sarıyordu.*[52]

Hasan Basri, çift renkli neşeli mektuplardan sonra, yalnızca Cemal'in yazdığı sıkıntılı mektuplar almaya başlar.

Mektuplarda, "Başım dertte" diye yakınıyor, Eskişehir'e çağırıyor onu. Ama başının neden dertte olduğunu açıklayan tek sözcük yok. Iyice meraklanan Hasan Basri kalkıp gider Eskişehir'e. Küçücük evlerinde pek güzel ağırlarlar onu.

Bu arada bebek yolda.

Hasan Basri, konukluğu süresince Cemal derdini söylesin diye bekler. Cemal'se hep suskun. Sanki çağıran o değil. Tam döneceği gün arkadaşını işyerine götürür ve az ötedeki masada çalışan sarışın genç kızı gösterir. O andaki konuşmalardan Hasan Basri'nin aklında kalanlar şöyle:

"–Güzel mi? dedi.

–Güzel, dedim.

–İstersen tanıştırayım...

–Tanışıp ne yapacağım. O Eskişehir'de ben Ankara'dayım. Ayrıca evliliği düşünmüyorum.

Hasan Basri ortada bir tuhaflık olduğunu, Cemal'in bir şeyler söylemek istediğini ama konuya giremediğini görünce ısrar eder:

51 Biyografi Görüşmesi.

52 Aktaran Muzaffer Buyrukçu, "Cemal Süreya'yla Bir Gün" (24.2.1987). *Varlık*, Ocak 1991.

"–Anlat, dedim

–Seni trene götüreceğim, biraz erken çıkarız evden, o zaman anlatırım, dedi."[53]

Akşam olur, Cemal Süreya, Hasan Basri'yi istasyona götürür. Yine ses yok.

Hasan Basri o genç kızın Üvercinka olduğunu, 1956'da "Üvercinka" şiiri yazıldığında anlayacak.

Böylece bir kere daha boynumlayız sayılı yerlerinden
En uzun boynun bu senin dayanmaya ya da umudu
kesmemeye
Laleli'den dünyaya doğru giden bir tramvaydayız
Birden nasıl oluyor sen yüreğimi elliyorsun
Ama nasıl oluyor sen yüreğimi eller ellemez
Sevişmek bir kere daha yürürlüğe giriyor
Bütün kara parçalarında
Afrika dahil
Aydınca düşünmeyi iyi biliyorsun eksik olma
Yatakta yatmayı bildiğin kadar
Sayın Tanrıya kalırsa seninle yatmak günah,
daha neler
Boşunaymış gibi bunca uzaması saçlarının
Ben böyle canlı saç görmedim ömrümde
Her telinin içinde ayrı bir kalp çarpıyor
Bütün kara parçaları için
Afrika dahil
Senin bir havan var beni asıl saran o
Onunla daha bir değere biniyor soluk almak
Sabahları acıktığı için haklı
Gününü kazanıp kurtardı diye güzel
En tanınmış kırmızılarla açan
Bütün kara parçalarında
Afrika dahil

53 Biyografi Görüşmesi.

Birlikte mısralar düşürüyoruz ama iyi ama kötü
Boynun diyorum boynunu benim kadar kimse
değerlendiremez
Bir mısra daha söylesek sanki her şey düzelecek
İki adım daha atmıyoruz bizi tutuyorlar
Böylece bizi bir kere daha tutup kurşuna diziyorlar
Zaten bizi her gün sabahtan akşama kadar kurşuna
diziyorlar
Bütün kara parçalarında
Afrika dahil
Burda senin cesaretinden laf açmanın tam da sırası
Kalabalık caddelerde hürlüğün şarkısına katılırkenki
Padişah gibi cesaretli o, alımlı değme kadında yok
Aklıma kadeh tutuşların geliyor
Çiçek Pasajında akşamüstleri
Asıl yoksulluk ondan sonra başlıyor
Bütün kara parçalarında
Afrika hariç değil [54]

Liseden sonra boş kalmamak için Eskişehir Vergi Dairesi'nde çalışan Üvercinka, ertesi yıl üniversiteye gider, ardından da akademik kariyer yapar.

1955 yazı zor bir yaz olur. Ağır bir hamilelik geçiren Seniha'nın doğumu yaklaşmış. Cemal Süreya, Üvercinka'ya âşık. Öte yandan müfettişlik sınavına hazırlanıyor ve çok önemsiyor bu sınavı.

3 Ağustos 1955 günü herşey üst üste gelir.

Çarşamba saat 8.30. Bir kızları olur.

Ne çok hayal kurmuş, ne çok beklemişlerdir bir kızları olsun diye! Cemal Süreya daha nişanlıyken koymuş adını, her yere yazmış. Ayçe, Ayça, Ayçiko...

Karısını ve kızını görmek için hastaneye koşar. Onları öpüp vedalaştıktan sonra bambaşka duygularla aşağıya iner.

Üvercinka kapıda onu bekliyor.

Vedalaşır; akşam trenine binip Ankara'ya sınava gider.

54 "Üvercinka" *Üvercinka! Sevda Sözleri*, (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.38.

Acıların adını ağustos koymalılar [55]

Hüzün ve sevinç yine yan yana.

Üvercinka'yı son görüşü mü bu?

Cemal Süreya tam müfettişlik sınavına hazırlanırken Üvercinka, ayrılmak istediğini bildiren bir mektup vermiştir. Önce şaka sanan Cemal Süreya, işin ciddiyetini anlayınca büyük bir sarsıntı geçirir, sınavda başarılı olamayacağı endişesini atamaz kafasından.

Yine de bıçakla kesilmiş gibi bitmez ilişkileri. İstanbul'da zaman zaman görüşecekler. Üvercinka evlenip eşiyle birlikte Anadolu'ya gittikten çok sonra bile, onun izini sürmekten, nerde olduğunu öğrenmeye çalışmaktan vazgeçmeyecek.

Üvercinka, Cemal Süreya'nın 58 yıllık hayatında, bir giz olarak kalır. Ne yüzünü gören olur, ne adını bilen.

Üç yıl sonra Nazilli'den Arif Damar'a yazdığı mektupta duygularını şöyle anlatıyor:

> *Nazilli çok büyük bir yer. Afyon'dan, Kütahya'dan, Balıkesir'den büyük. Bursa kadar desem yeri. Ama canım sıkılır benim. Çok yalnızım. Üvercinka'yla da bitti her şey. (...) Belki de artık hiç şiir yazamam kimbilir.*
>
> *(...) Bıyık bıraktım. Çok emperyal bıyıklarım olsun isterim. Yani ufak işlerle uğraşıyorum. Geçecek ama bunlar.* [56]
>
> *23 Eylül 1958*

8 Ağustos 1955 günü Teftiş Kurulu giriş sınavı yapılır.

Üzerinde koyu kahverengi elbise.

Yakıştığının farkındaydım. Kışlık giysiler miydi onlar yoksa? [57]

Sonuç olumlu. 11 Ağustos'ta, Maliye Müfettiş Muavini olarak İstanbul'a atanır.

> *İlk patronumuzun (yanına verildiğimiz müfettiş) ilk iki "rica"sı şunlar olmuştu:*

55 Güngör Demiray'a mektup. Cemal Süreya Arşivi.
56 Cemal Süreya Arşivi.
57 Güngör Demiray'a mektup. Cemal Süreya Arşivi.

1) Asık suratlı olun 2) Hemen birer fötr şapka edinin Karaköy'de cervo şapkalarla tıkabasa dolu bir mağazadayız. Ben, seçtiğim şapkanın kenarlarını fazla geniş bulduğumu söyledim. Adam, aldı makası, şapkayı elinde şöyle döndürerek onbeş yirmi saniye içinde kenarlarını daraltıverdi. (635. Gün)

O gün çeteleyi çeker: Bir gün emekli olacak, emekli aylığıyla geçinebilecek, yalnızca okuyup yazmayla uğraşacak. Plan bu.

Ankaralı Şair İstanbul'da

1955 yılı. Eylül müydü? İyi anımsıyorum, 6-7 Eylül olaylarından onbeş gün önceydi. Ya Ağustos sonu ya Eylül başı. Ben İstanbul'a yeni gelmişim, Maliye Müfettiş Yardımcısı olarak. O gün orda tanıştığım kişilerle hemen dost olduk. Kimler vardı Yeditepe'de o gün? Hüsamettin Bozok, Orhan Kemal, Agop Arad, Edip Cansever ve Muzaffer Buyrukçu. Akşam Hüsamettin Bozok'un evine gittik. Yendi içildi. O ilk İstanbul dostluğu bugüne dek geldi.[58]

O gruptan yalnız Muzaffer Buyrukçu hayatta bugün. İlk kez karşılaştıkları genç şairi ölümünden sonra yayımladığı bir yazıda şöyle betimliyor:

"Orta boylu, zayıf, kumral saçları dalgalı, geniş alınlı, iri kahverengi gözlü (kirpikleri uzun ve devrikti), inci dişli (kar gibi beyazdı), oval yüzlü, yakışıklı mı yakışıklı bir gençti ellerimizi sıkan. Konuşmaları, sorunlara yaklaşımı, şiir üstüne düşündükleri büyülemişti hepimizi. Bizden farklı biriydi."

Henüz kitapsız şair. "Şarkısı Beyaz" ve *Mülkiye* dergisinde yayımlanan birkaç şiirden sonra "Adam" şiiriyle edebiyat dergilerinde de görünmeye başlamış.[59]

"Gül"den önce "Sizin Hiç Babanız Öldü mü?" *Evrim* dergisinin Nisan-Mayıs sayısında yayımlanmış.

58 Notlar, Cemal Süreya Arşivi.
59 *Yenilik*, Ekim 1953.

1 Mayıs 1954'te *Yeditepe*'de yayımlanan "Yüzükoyun" şiiri, kitaplarında yer almaz. Yer almaz ama, son dizelerinden başlı başına bir şiir çıkar ortaya: "Afrika"

Üstümde briç oynadılar, üçüncü katta
Briçin bir yanı uzun
Onun yüzü uzun ve beyaz
Onun yaşamasını ayırıyorum
Kadın olduğunu öbürlerinden
Yaşı olsa olsa yirmi, yirmi-beş
Kadındı elbisesinin altında utancı
Gülüşü küçücük boyu el kadar
Ben gecenin ortalık yerinde yüzükoyun
Üstümde briç oynadılar

O üstümde eski bir kadın
Üstümde fakat benim değil
Eski günler artık eski bile değil
Sen, demiştim, kiremit getir kırmızı olsun
Sen bir şarkı söyle, demiştim, duygulu
Allah bilir inancımız bütündü yaşamaya
Onun da inancı bütündü umudu karar
Ama nasıl oldu dağıtıverdik
Küme küme yanlışlar doldurdu hayatımızı
Bir ölüp gitmediğimiz kaldı şimdiye
Üstümde briç oynadılar
Sonra da bir güzel öldük mü sana
İnsanlar girdi mi aramıza yabancı
Sokaklarda gördük birbirimizi tanımadık
Şimdi kar yağıyor işçilerin şapkalarına
Onun yüzü uzun ve beyaz
Onun resmi duvarda Afrikayla yan yana
Afrika dediğin bir garip kıta
El bilir alem bilir
Ki şekli bozulmasın diye Akdenizin
Hâlâ eskisi gibi çizilir
Haritalarda...

İki ay sonra aynı yerde yayımlanan "Aşktan İndim İncire" de dergilerde kalır.

Bir köpek tanımıştım eskilerde
Ortalarda nasılsa ölmemize yetkili
Düşmüş arkasına iki satır yürümüştüm
Sonra beni apayrı bir şarkıya gönderen
Bir sokağın bitimi
Sokağın bitiminde bir kadının gözleri başlıyordu
Şöyle uzun şöyle mavi şöyle üçer köşeli
Baktım bütün İstanbul orda
Baktım bütün bildiklerim, düşündüklerim, dayanamadıklarım
Kadın köşeli, Allah köşeli, tekrar kadın köşeli
Kadın gözlerini koydu ortaya
Ben etrafında dörttüm sekizdim
Kadının gözleri hiç bitmiyordu
Çevrem sonsuz bir maviyle alıngan
Hani nerdeyse aşk başlayacaktı
Ama hayin tiren koparttı gitti
Ben yüzümle beraber orada kaldım
Kadının gözleri hiç bitmiyordu
Belki bir daha ancak Aydın'da rastlanacak olan
Siz Aydın şehrinin insanları
Günün bu kahırlı saatlerinde
Şimdi incir ağaçlarıyla avunuyorsunuz
Oysa dünyada incir diye bir şey yoktur
Bütün incirleri siz uydurdunuz.

1955 Ocak'ta *Evrim*'de "Güzelleme"; *Şiir Sanatı*'nda "Dalga"; Şubat'ta *Yenilik*'te "Üçgenler"; iki ay sonra *Şiir Sanatı*'nda "Sigarayı attım denize"; Haziran'da *Şimdilik*'te "Şu da var", *Yeditepe*'de "Nehirler Boyunca Kadınlar Gördüm" ve aynı derginin Aralık sayısında "Üvercinka" yayımlanır. 1957'de *Yeditepe*'nin Nisan sayısında çıkan "Şiir", ilk kitabında, "Süveyş Kanalı" başlığını alır.

1955 yılı antolojilerine girmez, "En beğendiğiniz şair?" anketlerinde adına rastlanmaz. Ancak Behçet Necatigil, *Varlık* dergisinde Mustafa Baydar'ın sorularını yanıtlarken, yılın en başarılı şairleri arasında Cemal Süreya'yı da sayar.[60]

Ahmet Köksal'ın "1955 yılında şiirimiz" incelemesinde dikkat çeken şairlerden biridir.[61]

1956 yılında yayımlanan "Elma", "İngiliz", "Kanto", "Aslan Heykelleri", "Türkü" ve öbürleriyle birlikte, *Pazar Postası*'nın soruşturmasında "o yılın en çok hizmet veren şairi olarak" onun da adı anılır. Aynı dergide, Tevfik Akdağ, Orhan Duru ve Ergin Günce, "Üvercinka"yı yılın en iyi şiirlerinden biri olarak seçerler.

"Elma" şiirinde, adındaki "Y" harflerinden birini attığını da ilan eder. Nedeni, kendi anlatımına göre, arkadaşıyla bir telefon numarası üzerine girdiği iddiayı kaybetmesidir.

> *O zaman çok güvenirdim belleğime. Telefon numaralarını falan kaydetmezdim. Belki de kaydetmediğim için kalırdı. Ona dedim ki, eğer bu böyleyse, ismimden bir harf atarım dedim. Kaybedince ismimde harf aradım, iki tane olandan birini atmak daha uygun geldi.*[62]

Hasan Basri'nin anımsadığına göre, "O" dediği Üvercinka. Cemal Süreya'nın, kaybedeceğini bile bile girdiği bir iddia bu. Aslında "Y"nin birini atmaya karar vermiş de, bunu doğrudan uygulamak yerine, Üvercinkalı anıları çoğaltıyor.

İstanbul'da edebiyat matinelerinin yaygın olduğu, büyük ilgi gördüğü bir dönem. Salâh Birsel'in aktardığına göre bu matinelerin kadrosu belli:

> "Sabahattin Kudret, Orhan Hançerlioğlu, Oktay Akbal; Haldun Taner, Özdemir Asaf, Attila İlhan, Behçet Necatigil, Salâh Birsel, Nezihe Meriç, Asaf Hâlet Çelebi, Naim Tirali, Tahsin Yücel, Orhon Murat Arıburnu, Türkân İldeniz, Edip Cansever başı çekerler. (...)

60 1 Şubat 1956.
61 *Yeditepe*, Ocak 1956
62 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

Şiir ya da öykülerini dergi ve kitaplarla kalabalıkların ayağına götüremeyenler bu tür toplantılarla geniş yığınlara açılmak düşüncesindedirler. Nedir, matineye katılma olanağını bulamayan genç edebiyatçılar bu matinecilere adamakıllı içerlerler, onları 'matineci ozan' ya da salt 'matineci' diye küçümsemeye çalışırlar."[63]

Bu tür çekişmelere karşın, sanatçılar arasında sonraki yıllarda görülen kopukluk henüz yok. Yazar, ressam, şair, tiyatrocu, sinemacı, müzisyen toplanıp konuşmayı, tartışmayı seviyorlar. Sanat çevrelerinin gözde mekânı, Baylan pastanesi. Kimler yok ki orda... Arada bir uğrayan Sait Faik, ressam Yüksel Aslan; her zaman tartışmaların odağında yer alan Attila İlhan; onun ardından Ankara'dan İstanbul'a gelen genç maviciler (Yılmaz Gruda, Güner Sümer, Ahmet Oktay); tiyatrocular (Atilla Alpöge, Cep Tiyatrosu'nun ilk kadrosundan Asaf Çiğiltepe, Erol Günaydın, Can Kolukısa, Fikret Hakan); öykücüler (Orhan Duru, Adnan Özyalçıner, Demir Özlü, Ferit Edgü, Erdal Öz); şairler (Ülkü Tamer, Hilmi Yavuz); eleştirmenler (Şükran Kurdakul, Asım Bezirci); karikatürist Tonguç, film yönetmeni Metin Erksan ve daha nice genç yazar... Önay Sözer, Ergin Ertem, Ergin Günçe...

Salâh Birsel, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu* kitabında 1957'lerde burada toplanan edebiyatçı sayısının otuzu kırkı bulduğunu; Baylan masalarının yarısını onların öbür yarısını da onları izlemekle görevlendirilmiş olanların doldurduğunu, hatta bir keresinde Hasan Pulur'un bu görevlilerden birini suçüstü yakaladığını anlatır ve o atmosferi bütün renkleriyle betimler:

"Masaya oturmak için bir parola söylemek gerekir. Davulla ilan edilen tek ve değişmez parola da şudur: Boğazda gölgeler var.

"Bu biraz da Baylancıların yabancıları aralarına sokmak istememelerinden doğmuştur. Baylancıların bir özelliğidir bu. Onların bir özelliği de yeni bir durumu, yavaş yavaş kabul etmeleridir. Demir Özlü bir 'Baylan dünya görüşü'nden söz açılabileceğini de söyler. Her nesne ve olaya alaylıca bir gözle bakmak ilkesinden yola çıkar bu görüş. Batıya açılmak da denebilir buna. Bu yüzden Doğu düzeyinde kalanlar burada sarakaya alınır."[64]

63 *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, Nisan Yayınları, 1989 İstanbul, s.293-294.
64 *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983, s.321

Salâh Birsel, kitabında Cemal Süreya için de notlar düşmüş:

"...buraya ilk 1957'lerde ayak basmıştır. Çekingen ve sessizdir, ama ortanca dağları ben yarattım gibilerden yürür. Bu, biraz da Salâh Birsel'in 'Dalga' adlı şiiri üzerine bir yazı yazmasından, onu büyük ozan ilan etmesinden gelir. Nedir, Cemal'in şiirdeki başbuğluğunu hemen hemen herkes kabul etmiştir."[65]

Turgay Gönenç, aynı yıllarda Attila İlhan'ın, çevresindeki gençlere, "Cemal Süreya'nın peşine takılmayın" dediğini anımsatır.[66]

Şiirde İkinci Yeni tartışmalarının alevlendiği, düzyazıda Varoluşçuluktan etkilenen "bunaltı edebiyatı"nın yeşerdiği, resimde "Soyut"un gündemde olduğu, figüratif nonfigüratif tartışmalarının sürdüğü bir dönem. Sosyal gerçekçiliği savunanlarla yeni yönelimlerin temsilcileri çatışma halinde. Cemal Süreya, Osman Mazlum takma adıyla *Pazar Postası*'nda yayımladığı "Unamuno Baylan'a karşı" ve "Ömer Heybe" başlıklı yazılarıyla Attila İlhan'ın karşısında yer alır. O da *Dost* dergisinin Mayıs 1958 sayısındaki yazısıyla soyut şiiri eleştirir. Polemik sürer.

Eski kuşaktan bazı şairlerse, bu tür tartışmaların büsbütün uzağına düşer ve olup biteni değerlendirmekte, yeni şiiri anlamakta zorlanırlar.

Örneğin "milli şair" Behçet Kemal Çağlar, 1959'da, Edebiyatçılar Birliği Kitap Sergisi'nde Cemal Süreya'yı zamanın Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a şöyle tanıtır: "Hani fan-fin-fon şairler var ya..."[67]

Sanat dünyasında bilinmek yetmiyor. O, okurun peşinde.

...matbaa kâğıdıyla ağzının yanlarını, ellerimi sildim, durağa yaklaştım. Bir baktım, duraktaki yolcuların arasında otuz yaşlarında bir adam Pazar Postası okuyor. ...Hem de şiirimin bulunduğu orta sayfayı. Sevindim yani, gerçekten sevindim, şundan sevindim, şiirimin benden çıkıp bir yerlere gittiğini, artık orularda var olacağını gördüm. Ne oldu biliyor musun? Bilemezsin, aklına gelmez, hiç yapmadığım bir şey yaptım, adama

65 Age. s.316.
66 Ahmedler Anma Toplantısı, 1990.
67 Ece Ayhan, "Kargalar ve Nilgün Marmara", *Şiirin Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, Nisan 1993.

sokuldum. "Nasılsınız?" dedim, ben Cemal Süreya'yım. Adam başını kaldırıp baktı, "Ooo ben de sizinle tanışmak istiyordum. Adım Nuri Pakdil" dedi. Sevincim azaldı, şiirin dışına düştü, çünkü o da yazı yazıyordu. "Gene okura rastlamadık azizim" dedim.[68]

Şiirlerinin yanı sıra kuramsal yazılarıyla da dikkat çeker Cemal Süreya. *a* dergisinin Ekim sayısında yayımlanan "Folklor Şiire Düşman" başlıklı yazısında ortaya attığı tezler, bugünlere kadar uzanan tartışmalara yol açar.

Günün genç yazarları; Hilmi Yavuz, Onat Kutlar, Erdal Öz, Adnan Özyalçıner ve Kemal Özer'in çıkardığı *a* dergisini İstanbul'a gelmeden izlemeye başlamış, mektuplar yazarak destek olmuş. İstanbul'da daha yakından ilgilenir ve Hilmi Yavuz'un deyişiyle derginin "moral patronu" olur.

> "Derginin fikriyatını Cemal yönetmeye başladı. Biz yeni yetmeler, dünyayı yeni yeni tanımaya başlıyoruz, ukalalıklarla doluyuz. Buna rağmen Cemal alçakgönüllülükle, kendi entelektüel önderliğini deyim yerindeyse o genç kuşağa kabul ettirmişti."[69]

Yazılarıyla en çok göründüğü dergi *Pazar Postası. Mülkiye*'den sonra bağlandığı ilk dergi bu. Bir yandan şiirleri yayımlanıyor, bir yandan yazıları. "Kapalı Kedi", "Biçimi anlamak I-II", "Öz Konuyu Açar Parantezi", "Sirk" hemen akla gelenler.

Bu ilk yazılarını kitaplaştırmak istemiş hep. Sık sık söz edecek bundan. Hatta, vasiyet eder gibi, Günlüklerinde, "bu yazılar bir gün mutlaka yayımlanmalı" diye yazacak.

Bir özlemi de, bütün şiirlerini kendi el yazısı ile yayımlamak.

Mehmet Doğan, "Cemal Süreya'nın şiir anlayışına uygun, bir şiir hareketinin yuvalandığı bir ortam, varlık nedenini savunduğu bir cephe olmuştur" der *Pazar Postası* için.

a dergisi ve *Pazar Postası*'nı *Vatan* gazetesi izler, 1957-58 yıllarında ayda bir yazar.

68 Aktaran Muzaffer Buyrukçu. "Cemal Süreya ile bir gün", (23.2.1987), *Varlık*, Ocak 1991.
69 Gençlik Kitabevi, Anma Toplantısı, 20 Ocak 1990.

Aynı yıllarda Osman Mazlum imzasıyla, Necip Fazıl'ın çıkardığı *Büyük Doğu* dergisine de bir iki yazı verir.

Cemal Süreya'da bir edebiyat dergisi çıkarma düşüncesi de bu sırada başlar. Yarım kalan ilk girişim Ankara kökenli.

> *O (Yılmaz Gruda -YN), ben, Demirtaş Ceyhun, Kanunuesasi Kıraathanesi'nde oturup derginin hazırlıklarını yapıyorduk. Derginin adı ne olmalıydı? Yılmaz Gruda Ankara'daki Şimdilik'i yeniden çıkaralım istiyordu. Ama onun tiyatroya geçişi en önce onu koparmıştı aramızdan. Bir süre sonra dergi işi iyice "yattı."* [70]

O ara en yakın arkadaşı, Tahtakale'de, Hasırcılar caddesindeki Manego kâğıtçılık şirketinde çalışan Arif Damar. Öğle yemeklerinde Mısır Çarşısı'ndaki muhallebicide buluşuyorlar Cemal Süreya, o zamanlar çokça Fransızca sözcük kullanıyor, cümlelerin arasına sıkıştırıyor. Arif Damar, bu konuşma biçimini eleştirir ve nedenini sorar. "Daha fiyakalı oluyor" diye yanıtlar Cemal Süreya ve ardından da ekler: "Sana bir şey söyleyeyim, insan dostuna karşı aptaldır."

Damar, evine gittiği nadir insanlardan biri. Haydarpaşa'da bir yıl farkla kaçırdığı edebiyat öğretmeni Nahit Hanım'la evli. Böylece Nahit Hanım'ı tanıma fırsatı da bulur.

Damarlar'ın sofrasında bir gelen olur diye her zaman fazladan bir tabak bulunur. Bu, Nahit Hanım'ın geleneği. Eşinden ayrıldıktan sonra da, evi, sanatçıların buluşma mekânı olacak, Cemal Süreya, ayrıcalıklı konuklar arasında masanın başındaki yerini alacak.

Kendinden önceki kuşağın en sevdiği şairlerinden Oktay Rifat'ı da Baylan'lı günlerinde tanır. Ancak bir kez beraber olabilirler.

> *1956. O, Cansever ve ben, Beyoğlu'nda yürüyoruz. Oktay Rifat'ı o gün tanımışım; coşkuluyum ve utanıyorum. Birdenbire "şiirden iğreniyorum" dedi. Sonra da bunun George Bataille'ın sözü olduğunu söyledi. Aklımda kalmış. Belki de "Haine de la Poesie"den söz ediyordu. Biz bilmiyoruz.*
> *(...) Beyoğlu'nda bir seramik atölyesine gittik. Fırınlanacak tabakların üzerine dizeler yazdık. Oktay Rifat 42, Edip 28 yaşında. Ben, 25.*

70 *Uzat Saçlarını Frigya*, Yön Yayınları, s.94.

Ne tuhaf, bu satırları yazana dek Oktay Rifat'ı iyi tanıyormuşum gibi bir duygu vardı içimde. Sanki birlikte geçirdiğimiz zamanlar olmuş. Şiiriyle içli dışlı olduğum için mi bu?
Melih Cevdet'le de öyle. Tanıştığımız ilk günü (1958) saymazsak, onunla da şöyle iki dakika yan yana yürümemişiz.
Bedri Rahmi ile hiç karşılaşmadım.
Cahit Sıtkı'ya, Orhan Veli'ye yetişemedim.
Buna karşılık aynı kuşağın başka şairleriyle kendi kuşağımdan olanlardan da ileri kişisel ilişkilerim, yazışmalarım, dostluklarım olmuş; Dağlarca, Necatigil, Külebi, Birsel, Kansu. (283. Gün)

Şiir dışında kafa yorduğu, dostlarıyla paylaştığı tutkularından biri de resim. Özellikle ileriki yıllarda yazılarının önemli konusu olacak; şiir-resim bağlantısından sık sık söz edecek.

Birkaçımızda büyük resim tutkusu vardı. Boyuna albümler karıştırırdık. Sözgelimi Edip Cansever'le ben. Sezai Karakoç, resme başka bir açıdan bakardı, ama bakardı. (...) Metin Eloğlu, zaten ressamdı. Karıştırırdık albümleri (Ne albümler ama): Chagall ne yapmış? Yüksel Aslan? Arkadaşımızdı Yüksel Aslan. Edgü de arkadaşımız. ...Edip'le resmin sorunları üzerine çok konuştuk. Onun Kapalı Çarşı'da Sandal Bedesteni'ndeki dükkânının üst katındaki masanın bir bölümünde resim albümleri Himalayalar gibi yükselirdi. Çoğu da İngilizce. ...O ara ben bir yandan da İngilizce öğrenmeye çalışıyordum. Öbür Maliye Müfettiş Muavinleriyle birlikte Sultanahmet'teki "Amerikan Dersanesi"ne gidiyorum. Edip'e o kitapların mesajlarını özetle çeviriyorum. Soyuta da vakit ayırmışızdır.

Yine de Edip'le figürsüze pek yanaşmadığımız kalmış aklımda. (Yanaşamıyorduk belki de). Öyle bir kültürümüz oluşmamıştı. Edip'le sahiden arkadaşmışız... Yeni anlıyorum.

1950'de miydi? Michel Seuphor'un Soyut Resim Sözlüğü'nü (Dictionnaire de La Peinture Abstraite) almıştım. Kitabın gerçekten çok önemli (benim için bugün daha önemli) önsözünü, Edip'e çevirerek okumuştum. Unutamam, o önsözü önemli bulmuştuk da,

sözlükteki resim örneklerinin üzerinde fazlaca durmamıştık. Yine de figürü tam anlamıyla yitirmemiş sanatçılar (Kandinsky vb.) ilgimizi çekiyordu. Bir de, her şeyin ötesinde Klee. Çok başkaydı. hayatımızdı bizim Klee. Klee'yi anlayabiliyorduk. (705. Gün)

Evde Huzur Yok

İstanbul'da yalnız edebiyata değil, edebiyatçı dostlara ayırdığı zaman da giderek artar. Bu durum Seniha'dan kopuşu hızlandırır. Kadıköy Yeldeğirmeni'ndeki ilk evlerinden sonra sık sık değişir adresleri. Durumları biraz daha iyi. Lüks yine yok ama derlitoplu düzgün evlerde oturuyorlar. Yevmiye ile birlikte aylığı 650 lira. Ortalama bir memur maaşı 250 lira. En büyük sorun evine daha az zaman ayırabilmesi. Gündüzleri Vergi Dairesi'nde çalışıyor, geceleri ise ya okuyup yazıyor ya da dostlarıyla buluşuyor. Seniha hep yalnız. İhmal edildiği duygusu içinde. Ayçe bebek... Kıskançlık kavgalarının dozu giderek artmış.

Yeldeğirmeni'ndeki Alibey apartmanında oturdukları sıra bir akşam, yemeğe konukları var. Seniha sofra hazırlığı için koşturuyor, Ayçe yerde mızıklanıp duruyor. Cemal Süreya konukla karşı karşıya oturmuş, elinde *Varlık* dergisi, dalıp gitmiş. Paranın gazetelere, dergilere harcanmasına içerleyen Seniha zaten öfkeli. Ani bir hareketle kocasının elindeki dergiyi çekip alır. Kızılca kıyamet kopar ve Seniha ilk diş protezini takar!

Yaşı 23.

Evi terk eder

Öfke artık pişmanlığa dönüşmüyor.

O günlerde İstanbul'da olan Hasan Basri'nin gördüğü manzara şöyle:

"Cemal eve götürdü beni. Seniha yok.

-Nerde Seniha, niçin yok? dedim.

Bir odayı açtı; yerlerde yırtılmış. koparılmış kitaplar...

-Bunları Seniha yaptı, dedi."

Yakın dostlarının tanıklığına göre bu olay ilk değil. Seniha her kavgada, öfkesini kitaplardan çıkarıyor. En çok da sözlük gibi, ağır hacimli başvuru kitaplarından. Bu arada dostlardan ödünç alınan kitaplar da yırtılır. Fazıl Hüsnü'nün imzalayıp verdiği *Çocuk ve Allah*, top gibi tekmelenir.

Seniha Nemli, kitap yırtma olayının abartıldığı kanısında. Bir kez Fransızca sözlüğü yırttığını söylüyor, o kadar.[71]

Hiçbir zaman huzurlu, dingin bir beraberliğe kavuşamazlar. Her kavgada Seniha evi terk eder, ailesinin yanına Söğüt'e gider. Ortalık yatıştığında döner. Her dönüşünde başka bir eve taşınırlar.

Babasının Ölümü

Sen ki gözlerinle görmüştün 57'de
Babanın parçalanmış beynini
Kâğıt bir paketle koydular mezara
İstesen belki elleyebilirdin de
Ama ağlamak haramdı sana[72]

Haziran 1957. Nafıa şoförü Hüseyin Bey, bir trafik kazasında hayatını kaybeder. Çadır bekçiliği yaptığı yaz, yanmaktan kurtardığı babası artık yok!

Babamın trajik ölümünü anımsıyorum; kız kardeşlerim, halam, başkaları kendilerini yerden yere atıyorlardı. Benim gözümden yaş gelmemesi o günlerde dedikodu konusu bile olmuş. Bir süre sonra, kız kardeşlerim, halam, başkaları, gerçeğe alıştılar. Ama benim içimdeki düğüm çözülmedi. Üç yıl sonra Aksaray'da, on üç yıl sonra Beykoz'da gittiğim kahvelerde birçok kez babamın az ilerdeki masada oturduğunu gördüm. Çayını içiyor, az sonra da kalkıp gidiyordu. Yanılsama, evet. Ama neden bütünüyle işlemiyordu yanılsama? Niçin yanına gitmiyordum? (56. Gün)

71 Biyografi Görüşmesi.

72 "Yunus ki Süt Dişleriyle Türkçenin... *Beni Öp Sonra Doğur Beni* Seçme Şiirleri (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.101.

İçkievinden çıkınca
Camdan
demin oturduğum yere
baktım

Sigara paketimi
masada unutmuşum.
Sandalyede
Tıpkı benim gibi
oturuyor boşluğum.

Bir eli alnında
benim gibi.
Ama
biraz daha mı hüzünlü?
Otururken de
Biraz daha mı çıkarıyor
kamburunu?

Biraz daha mı benziyor
babama

Bir yaş büyüğüm babamdan
ve rüzgâr
bir törendeki gibi
çekiştirir durur
yağmurluğumu[73]

9-10 yıl sonra şöyle yazacak üçüncü eşine.

Annemle babam Bilecik'te Şosa'nın yanında yan yana iki mezarda uyuyorlar. Annem 1938'de, babam 1957'de öldü. İki ölüm arasında yirmi yıllık bir ara var. Ama işte ikisi de yan yana yatıyor.[74]

73 "Camdan", Age, s.215.
74 Zuhal Tekkanat'a mektup, Cemal Süreya Arşivi.

III. BÖLÜM

ÜVERCİNKA
GÖÇEBE
BENİ ÖP SONRA DOĞUR BENİ
ŞAPKAM DOLU ÇİÇEKLE
GÜNÜBİRLİK

İkinci Yeni ve Cemal Süreya

İkinci Yeni bir güvercin cumatasıdır. Ben en alçaktan uçuyorum. Avcılardan değil, arkadaşlarımdan korktuğum için [1]

1950'li yıllarda ortaya çıkan ve Garip akımından sonra şiirimizdeki en önemli dönüşümü gerçekleştiren İkinci Yeni, doğrultusu önceden belirlenmiş bir akım değildir. Bir bildirisi, ortak bir programı yok. Başlangıçta adı da yok. 1956'da Muzaffer Erdost'un bir yazısından çıkmış bu ad.

İkinci Yeni, ortaya çıkışı, tartışmaları, etkileriyle büyük bir zaman dilimini ve geniş bir şair kadrosunu kapsar. Pek çok şair doğrudan ya da dolaylı İkinci Yeni'yle ilintilidir: İlhan Berk, Turgut Uyar, Cemal Süreya; Edip Cansever, Sezai Karakoç, Ece Ayhan başta olmak üzere Ülkü Tamer, Tevfik Akdağ, Seyfettin Başçıllar gibi öncüler; onlara zemin hazırlayan önceki kuşaktan şairler (Oktay Rifat, Attila İlhan, Sabahattin Kudret Aksal, Behçet Necatigil, Fazıl Hüsnü Dağlarca...); başlangıçta hareket karşı olup sonradan katılanlar (Ahmet Oktay); bir dönem hareket içinde olup sonra başka şiire yönelenler (Özdemir İnce, Kemal Özer, Gülten Akın); ilk dönem şiirlerinde İkinci Yeni'den etkilenen o günün

1 Enver Ercan'ın röportajı, *Düşün* dergisi, Ocak 1986.

genç şairleri (Süreyya Berfe, Refik Durbaş) ve daha nice şair: Nihat Ziyalan, Turgay Gönenç, Ergin Günçe, Erdoğan Alkan, Alim Atay, Halil İbrahim Bahar, Ali Püsküllüoğlu, Ercüment Uçarı...

1950'lerin başlarında Cemal Süreya, Ece Ayhan, Sezai Karakoç gibi henüz tanınmamış genç şairler, o gün için yürürlükte olan şiire hiç benzemeyen şiirler yazmaya başlarlar. Aynı tarihlerde, daha önce farklı planlarda yazdıkları şiirlerle adlarını duyurmuş İlhan Berk, Turgut Uyar, Edip Cansever, önceki şiirlerinden bıçakla kesilmiş gibi ayrılan şiirler yazarlar. Birbirlerini tanımayan bu genç şairler, şiirleriyle dergi sayfalarında yan yana gelirler.

> *Arada bir mektuplaşırdık, yani hiçbir zaman ortaya çıkıp şöyle yapalım, bir takım kuralını diye çabalamadık. Takım kurulduysa, kendiliğinden oldu. Ortaya çıkan şiirle oldu.* [2]

Cemal Süreya'nın "Gül" (1954), "Güzelleme" (1954), "Üvercinka" (1956); Edip Cansever'in "Aşkın Radyoaktivitesi" (1955), "Yerçekimi Karanfil" (1956); İlhan Berk'in "Paul Klee'de Uyanmak" (1955), "Ağır Ot" (1956); Turgut Uyar'ın "Göğe Bakma Durağı", "Eski Bardaklar" (1956); Ece Ayhan'ın "Kudüs Fareleri" gibi şiirleri, İkinci Yeni sürecini başlatan ilk şiirler olarak kabul edilir.

Bu şiirlerin ortak yanlarını şöyle özetler Mehmet Doğan:

> "Eski şiirdeki söyleyiş rahatlığını bozmak, bir yerinden dinamitleyip onu, okuyucuyu edanın tıkır tıkır rahatlığı içinde uyuşmaya bırakmamak, sarsmak. ...Eski şiirin imgesiz, derinliksiz, basit konuşma dilinden uzaklaşıp bir şiir diline varma çabası..."[3]

Bu genç şairlerin yeni arayışlara girmelerinin nedeni her şeyden önce o günkü şiirin durumudur. Şiirde üç ana damar vardır. Birinci Yeni de denen Garip; Toplumcu Gerçekçi Çizgi ve bu akımlardan bağımsız, her biri kendine özgü bir şiir kurmuş olan şairler. Baskın olan Garip'in uzantısıdır.

1940'larda Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat'ın başlattıkları Garip akımı devrim yapmış, şiiri yenileştirmiştir. Ancak, Garip'in

2 Yaş ve Şiir Üstüne söyleşi, *Varlık*, Mart 1983, sayı 906, s.18.
3 İkinci Yeni Antolojisi, *Papirüs*, sayı 41, s.16.

parlak dönemi geçtikten sonra şiir yazan gecikmiş izleyiciler, temel öğelerini yanlış değerlendirmiş ve yozlaşmasına neden olmuşlardır bu şiirin.

Mehmet Doğan, *Papirüs* İkinci Yeni Özel Sayısı'ndaki önsözünde Garip'in son dönemini şöyle özetliyor:

> "1954-55 yılları sanat dergileri araştırıcı bir gözle tarandığında şiirin belirli bir şekilde zayıfladığı görülecektir. Orhan Veli'nin daha 1949'da genç şairlerin dikkatini çektiği tehlike elle tutulur bir gerçeğe dönüşmüş; şiir deyince 'yalnız küçük olayların, yalnız alelade bir dille anlatılması' akla gelir olmuş, 'basitlik', 'aleladelik' şiirin ölçüsü olmuştur. Dergi sayfalarını Garip akımının sıradan kopyaları doldurmuştur. Coşkusuz, cansız, renksiz, bütün gücü üç beş dize içine sıkıştırdığı bir espride olan fıkramsı şiirler. Korkunç derecede birbirlerine benzerler hepsi de. Şair kişilikleri nerdeyse silinmiştir ortalıktan. İmzalar olmasa hangi şiir kimindir tanınmaz. Bazan hiç şiirsiz çıktığı görülür bir derginin.
>
> "Garip şiirinin sonudur bu. Bir zamanlar şiiri bulutlardan, metafizik uykulardan, küçük adamların arasına, mahallelerin daracık sokaklarına indiren şiir, bir yandan değişen toplumsal koşulları kucaklayamaması yüzünden, diğer yandansa güçsüz taklitçilerinin çabasıyla tükenmiştir artık. Yeni bir şiir onu aşarak, ondan kurtularak, onun yörüngesinden çıkarak kurulacaktır."[4]

Cemal Süreya, ilk röportajlarından birinde heyecanla söz eder çıkışların.dan.

> *Bugün şiirimiz kendine yeni bir çıkış noktası bulmuştur. Şiire kendi bağımsızlığını kazandıracak bir çıkış noktası da diyebiliriz. Orhan Veli kuşağı şairleri şiire kasket giydirdiler Portakal yemesini öğrettiler. Şiiri insan içine çıkardılar. Ama işte bu kadar. Orhan Veli kuşağı şairlerinin şiir metodları düzyazı metodu, hikâye metoduydu. Dilin en olağan imkânlarını olay açısından işlediler. Çıkış noktalarındaki "esbabı mucibe"*

4 *Age.*

ithal malı olduğu halde, tamamiyle Türk kaldıklarını hesaba katarsak, başarıları da vardır. Çünkü şiiri her şeyden önce şiir olarak ele almak öyle değerlendirmek gerekir. [5]

Ona göre, "1940'lardan önce 'insan' bir okul teriminden ibarettir şiirde.

İnsanın içi 1940'larda aralandı. 1950'li yıllarda da açılıverdi. Marx'ın bir sözü vardır: 'Herkes nasılsa insan öyledir', şiirdeki 'imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyi' açarsan sadece mesleki istatistikler çıkar. [6]

Bazı yazar ve eleştirmenlere göre, İkinci Yeni'nin oluşumundaki ana etken siyasal bunalımdır. İkinci Yeni'nin çıkışıyla birlikte başlayan eleştirilerin temelinde duran bu görüşü, 1990'da yumuşatılmış olarak ifade eder Mehmed Kemal:

"Kökenine bakarsak geldiği yer biraz siyasaldı. 1950'de iktidara gelenler, 1952'de özgürlükleri kısmaya, ceza ve basın yasalarında ağırlaşma yapmaya başladıklarında bu şiir de ortaya çıkmıştı. Bu bir davranış da olabilirdi, bir başkaldırı da... Ama kendini kabul ettirmeye yönelik bir tür şiir ortaya çıkmıştı."[7]

Mehmet H. Doğan'sa İkinci Yeni'nin toplumsal koşullarla temeldeki ilişkisinin, nedensellik bağlarının kesinlikle bilinmediğini söyler:

"Yalnız apaçık bir şey vardır ortada: Dış ya da iç gerçekçilik eski şiirde olduğu gibi yalın haliyle, doğadaki ya da toplumdaki hazır kurulu haliyle ve mantığa uygun düşünceler dizisi içinde dile gelmemektedir artık. Başka bir deyişle, şiirde verilen gerçeklik, dış dünyada kolayca tanınabilen gerçeklik değildir. Doğadan, toplumdan, insandan alınan şeylerle yeniden kurulmaktadır. Ve bu kuruluş sonunda ortaya çıkan gerçeklik kendisinin aynı olmamakta, şiirde yansımış şekli olmaktadır."[8]

5 Hilmi Yavuz. "Cemal Süreya ile konuştum"
6 Ece Ayhan'ın röportajı, "Sabancı'nın Şairi Olmaz" *Güneş*, 13 Temmuz 1987
7 *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1990.
8 *İkinci Yeni Antolojisi*, s.11.

Ece Ayhan, son yıllardaki konuşmalarında hareketin kökenindeki şu olguya dikkat çeker:

> "İkinci Yeni (Ben 'Sıkı Şiir' diyorum şimdi buna; ya da 'Sivil Şiir') 1950'lerden sonra, Türkçede, taşradan gelmiş ve çok genç parasız yatılıların oluşturdukları hiç beklenmedik, garip bir biçimde de özgün, çağdaş, çağcıl ve önemli bir şiir ve bir düşünce sıç-ramasıdır. Çok özgül bir anlamda belki de bir Mülkiye hareketi, hiç değilse ilginç bir Ankara şiiri olayı."[9]

Daha önce şiirlerini farklı dergilerde, en çok da *Yeditepe*'de yayımlayan genç şairler, 1956'da haftalık *Pazar Postası* dergisinin Muzaffer Erdost yönetimindeki sanat sayfalarında yan yana gelir ve şiirlerinin yanı sıra, şiirle ilgili kuramsal yazılarını da yayımlarlar* İkinci Yeni'nin sınırlarını tam olarak belirlemese de, temel öğelerini ortaya koyan bu yazılar, özellikle 1957-58 yıllarında yoğunlaşır. En sık görülen imzalar; Cemal Süreya, İlhan Berk, Turgut Uyar, Muzaffer Erdost'tur. Edip Cansever, Ece Ayhan, Sezai Karakoç'un imzalarına daha az rastlanır.

İkinci Yeni'nin şiirimize getirdikleri şöyle özetlenebilir:

Hikâye şiirin dışına atılmıştır. Şiirin temel öğesi imgedir. Eski şiirdeki anlam bütünlüğü yerine dize önem kazanmıştır. Dil bir anlatım aracı

9 *Şiirin Bir Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 1993, s.15.

* "Folklor Şiire Düşman" *a* dergisi, 1 Ekim 1956; "Dinamit", *a* dergisi, 1 Mart 1957; "Kapalı Kedi", *Pazar Postası* (PP), 15 Eylül 1957; "Ufak Özler Biçimin İçindedir", *PP*, 22 Eylül 1957; "Öz Konuyu Aşar Parantezi", *PP*, 20 Ekim 1957; "Sirk", *PP*, 8 Aralık 1957; "Anılar", *PP*, 18 Ocak 1959, "Yeni Şiirimiz ve Dada", *Vatan*, 5 Mayıs 1959.
Osman Mazlum imzasıyla: "Ömer Haybe", *PP*, 1 Eylül 1957.
"Toplumculaştıramadıklarımızdan", *PP*, 6 Ekim 1957; "Artıra Artıra Rimbaud", *PP*, 27 Ekim 1957; "Ömer Heybe", *PP* 8 Aralık 1957;
İlhan Berk: "Şiir Dili", *Yeditepe*, 15 Şubat 1957; "Yeni Şiir", *Yeditepe*, 15 Eylül 1957; "Yeni Şiirin İlkeleri" *PP*, 29 Aralık 1957; "Yeni Şiir Dili", *Köprü*, 1 Ağustos 1958;
Turgut Uyar: "Ölçüler Eskidi", *PP*, 29 Eylül 1957; "Şiirdekiler", *PP*, 3 Kasım 1957, 1 ve 22 Aralık 1957; "Anlamak mı?", "Yeniden Aranması Gereken", *PP*, 9 Mart 1958, *PP*, 13 Nisan 1958; "Anlam Sancısı", *PP*, 20 Temmuz 1958; "Bir Şiiri Anlamak", *PP*, 10 Mayıs 1959.
Edip Cansever: "Şiiri Açıklamak", *Yeditepe*, 31 Mayıs 1959; "Anlamsızı Anlamak", *a* dergisi, Haziran 1959; "Düşüncenin Şiiri", *Yeditepe*, 31 Temmuz 1959.

değil, bir anlatım ortamıdır. Şiir gelip kelimeye dayanmıştır. Çağrışımlardan, sözcük deformasyonlarından, soyutlamadan yararlanılarak biçim öne getirilmiştir. Biçim ve özde yeni bireşimlere ulaşılmış, yeni anlatım olanakları yaratılmıştır. Şiir her şeyi söyleyebilme sanatıdır ama her şeyi.

> *Şiirimizde şimdi yeni bir eğilim başladı. Bir iki yıldır dilin daha iç, daha derin imkânlarıyla baş başayız. Genç şairler yalnız folklor gibi kesin klişelere değil, daha hafif kalıplara bile sırtlarını çevirdiler. İlhan Berk'te, Turgut Uyar'da, Edip Cansever'de bunun ilk güzel örneklerini gördük. Kelimeler bizde de yontuluyor artık. Kelimeler bizde de yerlerinden yarı yarıya koparılıyor, anlamlarından ufak tefek saptırılıyor, yeni yükler yükleniyor kelimelere. Böylece bir kavramın değişik görüntü ya da izlenimleri elde edilerek yeni imajlara, yeni nisralara varılmak isteniyor. Genç şairler hep bunu istiyoruz.*[10]

Şiirdeki yönelişler bazı yazar ve eleştirmenlerce Demokrat Parti'nin baskıcı rejiminden kaçış olarak yorumlanır ve ağır eleştirilere hedef olur. Kaçak şiir, anlamsız şiir, kapalı şiir, soyut şiir gibi adlar verilir.

Hareket içindeki yazarlar arasında da tam bir tutarlılık yoktur. Zaman zaman birbirleriyle çelişirler. Öte yandan İkinci Yeni'nin getirmek istediği olanakları doğru değerlendiremeyen şairlerin kötü ve taklit şiirleri sarmıştır ortalığı.

Tartışmalar; şiirin biçimi, yapısı, şiirde sözcüklerin kullanımı, soyut gibi konularda yoğunlaşır. Herkes bombardıman halinde yazmaya başlar. Toz dumana karışır ve İkinci Yeni'nin ne olduğu bu gümbürtü içinde netleşemez.

> *Genç kuşakla yeni bir anlatım dönemine girdik. Yeni şairler şiirin araçlarını yalnız kullanmıyorlar, o araçlarla oynuyorlar da. Çok kere ipin ucunu kaçırdıkları, şiirlerinin niteliklerini o araçların kuru bağlantılarına düşürdükleri görünmüyor değil. Ama bu konuda iyimser olmak gerek. Şiirimizin bugünkü genel çizgisi dünküne göre yukardadır. Yeni şairler Fazıl Hüsnü, Behçet Necatigil, Melih Cevdet, Oktay Rifat gibi ustalardan çok şey öğrendiler. Bu işin elbet üstesinden gelecekler.*

10 "Folklor Şiire Düşman", *a dergisi*, Ekim 1956.

Yeni şiir soyut bir şiir olmaya gidiyor. Sanatlar, özellikle biçim sanatları soyutlaştıkça kişinin önemi, çünkü payı artar. Daha doğrusu zaten olan kişiliğin sanatlar soyutlaştıkça daha çok farkına varırız. Diyeceğim soyut olmayan şiirler tam bir kişilik taşımasalar da durumu kurtarabilirler. Ama soyut şiirde öyle mi dersiniz. Değil hem hiç değil. Edip Cansever'in "Kaybola" şiirine bizi bağlayan şey, daha çok onun ayrı stilizasyonu oluyor. Stilizasyon, yani başka bir türlü ele alış olmasa, o şiirde ne bulurduk ki. ...Kişilik yeni şiir için her şeydir. Yeni şiir davranışından ancak şiirlerini kişiliklerine yaslayabilen şairler seslerini bugünden yarına duyurabilecek, öbürleri bunca gürültüler, kelime yağmaları, mısra talanları arasında toz olup gidecekler.[11]

Sözcüklerle oynama aşırıya varınca, Cemal Süreya tehlikeyi görür

Kelimeler canlıdır, soluk alır, kâğıt oynar, şarap içer, hürlük olsun isterler. Onlarla çok oynayabiliriz, ezip bükebiliriz ama kendi doğalarına aykırı düşecek gibi daha fazla kullanırsak, sık boğaz edersek onları öldürebiliriz de. Elimizde kalan parçalar ölü parçalar olabilir. Onun için yeni şiirde, her an şiirsel gerginlik sıfırla en üst sayı arasında gidip gelme durumunda ya da geleneğinde olacaktır.[12]

Tartışmalar, ucu şiir-toplum, şiir-birey ilişkilerine uzanan biçim sorunu çevresinde döner. Eleştirilerde, biçimle öz karşı karşıya getirilir.

Şiirde öz, biçim diye bir ayırma yapan arkadaşlar bu ayırmayı nereden yapacaklarını bilemiyorlar ve özünü savunurken çıkmaza düşüyorlar. Bir şiirin özünü, sözgelimi sosyalist bir şairin sosyalist olmasına bağlıyorlar. Peki yüz tane sosyalist şair varsa ne olacak. Öz sanat eserini sanat eseri kılan bir şey olmaktan çıkacak. Çünkü yüz kişinin yüzünde de var bu eğilim. Şiirlerindeki asıl sanat, birbirlerine benzememeyi başardıkları noktaya yakın bir yerden, şiir bakımından daha üst bir kesitten sonra başlayacak. Yeni biçimin

11 Halis Acar'ın röportajı, "Üvercinka dedi ki...", *Pazar Postası*, 20 Nisan 1958, s.14.
12 *Age*, 23 Mart 1958.

imkânları gelecek bu şairleri kurtaracak. Çünkü bir şiiri şiir eden o şairin genel fikir eğilimi değil, onun kişiliğinden ayrı olmayan özel perspektifidir.
Yani biçim.[13]

Süreç içinde biçime yaklaşımını tekrar tekrar açıklama gereğini duyar Cemal Süreya.

Biz şiir salt biçimdir, demiyoruz, belki en çok biçimdir diyoruz. Bunu belirtebilmek için de soyut bir metodla diğer her şey aynı kaldığı takdirde biçimin beklenebilir değişmelerini arıyoruz. Biçimi önemsiyoruz. Bunu da gerekli buluyoruz. Çünkü bugün bizde biçim-öz tartışması sanatın toplum için mi yoksa sanat için mi olduğu meselesinin sanki köşede kalmış bir ayrıntısıymış gibi ele alınıyor. Toplumcu şiire özcü şiir adı verilerek geriye kalan şiire karşı çıkılıyor. Şiirde davayla öz karıştırılıyor. [14]

Son derece canlı, kışkırtıcı bu şiir ortamında en sert eleştiriler yine bir şairden, Attila İlhan'dan gelir. Toplumsal gerçekçiliği (sosyal realizm) savunan Attila İlhan, "Anlamsızlıklar sirki" olarak nitelediği İkinci Yeni'nin bir bunalım dönemi ürünü olduğu görüşündedir. Ona göre "Birinci yeni (Garip) İnönü diktasının şiiridir, İkinci Yeni ise Menderes Diktasının!"

Attila İlhan bu tutumunu sonuna kadar sürdürür ve 1983'te yayımladığı "İkinci Yeni Savaşı" adlı deneme kitabında, bu döneme ilişkin yazılarını yeni eklerle bir araya getirir.

İkinci Yeni karşısında eleştirmenlerin tutumunda da karşıtlıklar vardır. En olumlu yaklaşanlar Mehmet H. Doğan, Memet Fuat, Fethi Naci; en karşı olan da Asım Bezirci'dir. Bezirci'ye göre İkinci Yeni, "fakir ekseriyete değil aydın azınlığa" seslenmeyi seçmiş; şiirin gelenekle bağını koparmış; değiştirimlere giderek dilin yapısını zorlamış; ortak dile, konuşma diline ve anlama sırt çevirmiştir.

İkinci Yeni üzerine en kapsamlı incelemeyi de, yine bu muhalif eleştirmen yapmıştır. Bezirci, 1974'te yayımladığı *İkinci Yeni Olayı* adlı kitabında, dergi ve gazetelerde çıkan yazıları, kitaplarda yer alan yazıları, soruşturmaları, açıkoturumları kapsayan geniş bir kaynakça verir.

13 "Biçimi anlamak", *Pazar Postası*
14 "Öz Konuyu Aşar Parantezi", *Pazar Postası*, 1958.

O yıllarda yapılan anketlerde, soruşturmalarda, İkinci Yeni'nin en sevilen şairi Cemal Süreya, İkinci Yeni'ye yöneltilen "anlamsızlık", "kapalılık" eleştirilerinde Turgut Uyar ve Edip Cansever'le birlikte farklı bir kefeye konur.

Muzaffer Erdost, son yıllarda yayımladığı bir yazısında,"Cemal Süreya için İkinci Yeni içinde algılanmak da, İkinci Yeni dışında algılanmak da, kendisiyle ve şiiriyle çelişir" diyor. Ona göre, Cemal Süreya, örtülü de olsa İkinci Yeni'yle arasına mesafe koymaya özen göstermiş ve şu iki noktaya dikkat etmiştir:

> "Birincisi, anlamsızı ilke edinen çoğunluğu genç ozanlardan kendisini ayırmak. İkincisi, İkinci Yeni'yi, adı konmadan önce de içten içe oluşturmaya başlayan ozanlarla (kendisi de bu ozanlardan biriydi), bir 'akım'ın 'kural'ları içinde, aynı mangada biri gibi gösterilmekten kaçınmak.
>
> "Çünkü, ikisi de İkinci Yeni'nin yanlış yorumundan kaynaklanıyordu, Cemal, bu yanlışlardan sezdirerek uzak durdu.
>
> "Cemal şiirin ve şiirinin özgür alanında koşturdu atını."[15]

Aslında aynı tavır akımın önde gelen öbür şairleri için de geçerlidir. 1983'te, *Varlık* dergisinde, Tomris Uyar'ın yönettiği açık oturumda bir araya gelen Turgut Uyar, Edip Cansever ve Cemal Süreya, İkinci Yeni'yle ilişkileri sorulduğunda benzer yanıtlar verirler.

1950'li yıllar sona ererken İkinci Yeni şairlerinin kitapları peş peşe basılır. 1958'de Cemal Süreya *Üvercinka*'yı; İlhan Berk *Galile Denizi*'ni; Edip Cansever *Umutsuzlar Parkı*'nı; 1959'da Turgut Uyar *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'nı, Ece Ayhan *Kınal Hanımın Denizleri*'ni yayımlarlar.

1960'tan sonra öncü şairlerin her biri kendilerine özgü şiir dünyalarında yol almayı sürdürür; ayırıcı özelliklerini daha da belirgin hale getirirler.

15 *Üç Şair- Nazım Hikmet, Cemal Süreya, Ahmed Arif*, Onur Yayınları, Nisan 1994 , s.11.

1960 ihtilaliyle başlayan toplumsal süreçte tartışmalar, şiirin sorunlarından toplum sorunlarına kayar ve İkinci Yeni daha çok bu bağlamda gündeme gelir.

Cemal Süreya, *Papirüs*'te yayımladığı "Turgut Uyar'ın Girişimi" başlıklı yazısında geçmişi şöyle değerlendiriyor:

> *İkinci Yeni için yapılan tanımlamalar, hem biraz erken, hem de çoğu doğru olmayan öğelere göre yapılmıştır. Daha ilk günlerde tanımlanmaya geçilmiştir. O sıra İkinci Yeni ne olduğuyla değil, ne olmadığıyla beliren bir şiirdi. Oysa birçok genç şair, şiirin kendisinden değil, yapılan tanımlamalardan çıkarak yazmaya başladı. Üstelik yeni şiir tutumunu getiren bütün öncülerin ortak etkileri de bunların üstünde kurulmuş bulunuyordu. Bu arada öncüler arasında da elbet etkiler, karşı etkiler oldu. Ama İkinci Yeni'yle ilgilenen yazarlar bu hareketi anlatırken o ortak özellikleri şemalarına döken ikinci sınıf şairlerden birtakım kurallar çıkarmayı daha kolay gördüler. Bu durum, şiirimizi dikkatle izleyen kimselerin İkinci Yeni'nin ortaklaşa ve kişiliklerini ayırmamış bir şiir olduğunu sanmalarına yol açmıştır. Nedir ki, zaman geçtikçe gerçek bütün çıplaklığıyla ortaya çıktı.*[16]

İkinci Yeni tartışmaları 1970'lerde bir kez daha alevlendirilir. Sonraki yıllarda ise getirdiği imge zenginliği, özenli dil işçiliği, insanı derinden kavrayışı, temalarının çeşitliliği ve çok boyutluluğuyla, yalnız kendinden sonraki kuşakları besleyen bir kaynak olarak değil, kendinden önceki kuşağı da etkilemiş bir akım olarak kabul görür.

Cemal Süreya en son 1986'da Enver Ercan'ın sorularını yanıtlarken değiniyor İkinci Yeni'ye:

> "EE- İkinci Yeni Şiiri, şimdi de zaman zaman tartışılıyor. İlk aklıma gelen eleştiriler; örneğin; Demokrat Parti diktasının baskısıyla toplumdan kaçan, sinik bir şiir; yanlış tercüme hareketi; şiir geleneğimizde bir halka oluşturmayan ithal bir şiir...
> CS- *Soldan faşist diyenler (Bezirci), sağdan ahlaksız diyenler,*

16 *Şapkam Dolu Çiçekle*, Yön Yayınları, İstanbul 1991, s.158.

komünist diyenler... Yeteneksiz diyenler (Ö.F.Toprak)... Aynı yörüngede oldukları halde, belki de bilinçsizlikten kargış düzenler... Lanetlenip durduk.

Bu arada çok kötü ve donmuş bir İkinci Yeni Şiiri şeması üretildi. Bir maket çıkarıldı. Tartışmalar o maket üzerinde yapıldı. Ne yazık ki o maketi içlerine indiren ve üç boyutlu bir "aruz" gibi onu işleyip duran arkadaşlarımız da vardı. Zaman zaman bu bize de sıçradı... Hiçbir zaman bir programı olmamış. Ama kendinden önceki kuşağın şairlerini bile etkiledi. Demek Türk şiirinin böyle bir devinime gereksinimi vardı. Yani Türkçe'nin içinden, derinden gelen iç seslere.

Bu konuda bizim öncülüğümüz bugün de yadsınmakta. Aç, Mehmet Fuat'ın önsözünü. Ya da git dinle Oktay Rifat'ın Sedat Simavi Ödülü'nü aldıktan sonra söylediklerini.
İkinci Yeni için konuşmak istemiyorum.
Başkaları konuşsun. İç çatışmasına da şu anda girmek yanlış benim için. Bu çatışmayı zenginlik olarak görüyorum ayrıca.

EE- İkinci Yeni'yle ilişkisi neydi?
CS- *İkinci Yeni ben'im... Tabii, Ece'yi, Turgut'u, Sezai'yi, Edip'i, Can'ı, Tevfik'i, Özdemir'i, Nihat'ı, Gülten'i, Hilmi'yi, Ergin'i, Metin'i, Dağlarca'yı, Ahmet'i, Ahmed Arif'i, Arif Damar'ı, Oktay Rifat'ı, Melih Cevdet'i, Behçet Necatigil'i, Mehmed Kemal'i, Şeyh Galib'i, Nâzım'ı saymazsak...Yılmaz da var. Attila da, İsmet Özel de, Behram'lar da. Berfe!"*[17]

Şiirimizin serüveni günümüzdeki birikimle yeniden değerlendirildiğinde, İkinci Yeni'nin bu serüven içindeki yeri de yeni bir anlam ve boyut kazanıyor. Örneğin Ünsal Oskay, 1990'da yayımladığı "Yüzleri giyotine Abone Üç Şair: Cemal Süreya-Sezai Karakoç-Ece Ayhan" başlıklı yazısında şiirimizde ilk bilinçli, derinlikli modernliteyi onların oluşturduğunu söylüyor. Ona göre İkinci Yeni, öncülerinin geldiği ortamdan ayrı düşünülemez:

17 *Düşün* dergisi, Ocak 1986.

"Mülkiye'de olmak güzeldi ama toplumdaki yeni iktidar yapılanması karşısında yetersizdi. Cemal Süreya ve arkadaşları gibi ülkenin toplumsal ve ekonomik gidişatını kaygı ile izleyenler için Rilke'ye, Nietzsche'ye, Marx'a, Sartre'a, Camus'ya, tiyatrolara, sinemalardaki iyi filmlere, senfoni orkestrasının konserlerine yönelme zorunluğu bu durumdan kaynaklanıyordu. Ulus'taki Üç Nal Meyhanesi'nde, Sıhhıye'deki meyhanelerde, kırmızı ve mavi mevkileri ile ikiye ayrılmış Piknik'in karşısındaki sokakta yer alan Missuri'de bir araya geliyorlar, şiirden, kitaplardan, tiyatrodan, müzikten konuşuyorlardı. *Pazar Postası* çıkmak üzereydi. Orhan Duru, "Den-ge Uzmanı" öyküsünü yazmak üzereydi. *Kadro* dergileri, Niyazi Berkes'in kitapları, Pertev Naili Bey'in yazıları, Sadri Ertem'in kitapları, Haydar Rifat Bey'in "her derde deva" çeviri külliyatı, Adnan Adıvar'ın *Tarih Boyunca İlim ve Din*'i, Max Beer'in kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yunan, Latin ve Batı edebiyatı klasikleri, sonra İbsen'ler, Strinberg'ler, Michelet'nin *Fransız İhtilali Tarihi*, *Gazap Üzümleri*, *Bitmeyen Kavga*, *Ecinniler*, *Suç ve Ceza*, Puşkin, Çehov, Oblomov, *Zamanımızın bir Kahramanı*, *Anna Karenina*, *Harp ve Sulh*, *Yeraltından Notlar*, *Ölü Canlar*, Balzac, Zola, Flaubert, Stendhal, Karel Çapek, Kafka konuşuluyor, tartışılıyordu.

"...Cemal Süreya, Orhan Duru, Ece Ayhan, Sezai Karakoç, kendilerinden önceki Cumhuriyet aydınlarından çok farklı bir konumda okumuşlardır bu yazarları, kitapları. Ataç'ın kuşağı rafine bir aydın olmak isteği ile okumuştur. Cemal Süreya ve arkadaşları ise yakın günlerde Türkçesi yayınlanan Milan Kundera'nın *Roman Sanatı*'ndaki ifade ile kendi kuşaklarının 'enderunlu' iken toplumun yeni iktidar yapılanması süresince dışarlanmaları diyebileceğimiz trajik 'varoluşsal koşullarını anlamlandırabilmek' için okumuşlardır bu kitapları, yazarları. 'İkinci Yeni' diye adlandırdığımız olgu, işte bu trajik varoluşsal koşullar içindeki bu aydınların Batılı sanat ve düşünce kaynakları ile belki sayıca sınırlı ama çok derinlikli tanışmasının ürünüdür. 'İkinci Yeni'den önceki 'sol' ya da 'sol' olmayan sanat ve düşünce geleneğimizden oldukça ayrı bir çizgi oluşturmalarını da bu açıdan incelemek gerektiğine inanıyorum. Topluma

hizmet anlayışlarının demodeleştiği, özel sektörün parladığı ve Mülkiyeliliğin devletten kopuşunun yaşandığı bu dönemde, bu şairler, naylon kültürü reddetmiştir.

"Şiirde, öyküde, kürsülerde yeni bir çizgi oluşturmaya yöneldiler. Olumlu anlamıyla 'marjinalliğin bütün farkındalık kazandırıcı olanaklarını kullanarak, bence, şiirimizde, öykücülüğümüzde, ilk, bilinçli, derinlikli modernliteyi onlar oluşturdu. Bu bir 'züppelik' değildi. Özgür ve yetkin bir kuruluşun, oluşumun başlatıcısı oldular.

"Onların şiiri, bu yüzden bence bugün bile şiirimizin aşılmamış ufkudur. Modern kapitalistlik sanayi toplumuna evrimlenmeyle birlikte yaşamaya başladığımız yabancılaşma sorunlarını ilk fark eden, ilk anlayabilen, buna ilk yetkin yanıtı sanatın kendi estetik kriterlerini boşlamadan verebilen onlar olmuştur.

"Cemal Süreya'nın sol'daki hiçbir partiyle, fraksiyonla sınıflandırılamayacak entelektüel özgürlüğü ve özgünlüğü, Ece Ayhan'ın genel geçer kabule kavuşmuş her yargıyı her bilgiyi kılı kırk yararcasına ve yıllarca sorgulamadaki ısrarı (kendi deyişiyle, 'gizli yahudiliği'), Sezai Karakoç'un İslam mistisizmine yatkınlığı içinde bile modernist bir tavır geliştirebilmesi, bence üçünün de şair kimlikleri içinde, 1960'ların öncelerinden itibaren bizim toplumumuzda da insan için 'dünyaya ve hayata tümlüklü bir gelenek içinde bakabilme' olanağının kalmadığını farkedebilmeleri sayesinde olmuştur."[18]

Ebubekir Eroğlu da, *Modern Türk Şiirinin Doğası* adlı kitabında döneme hâkim olan atmosfer üzerinde durur. O yıllarda ortada bir şiir hareketi olduğunu ve şiirin edebi bir dünyayı biçimlediğini, heyecan verici bir havanın şairiyle okuruyla bütün alanı kapladığını, o günü yaşayanların da bir edebiyat ortamında bulunmanın sevinciyle parladığını söyler ve şu tanımı getirir:

"Şiirimizde 1950'li yılların özelliği, modernleşmenin tarif edebileceği bir atmosferde toplamış olmasıdır. İçinde her şairin

18 *Gösteri*, Şubat 1990, s.32.

kendi kozasını ördüğü bu atmosfer, modern şiirin hemen hemen bütün kollarının yansıdığı yer olduktan başka; modern-öncesi değerlerimizin yeni bir şiir dilinde ifadesini mümkün kılan bir ortamın oluşmasına yol açmıştır."[19]

Özdemir İnce, 1930'larda doğanları Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk şair kuşağı sayar:

"İlk ve orta öğrenimde Arapça ve Farsça yerine bir Batı diliyle karşılaşmış, yazmayı Latin harfleriyle öğrenmiş, okullarda dil devriminin utkusunu yaşamış, arı Türkçe sözcüklerle konuşmaya, yazmaya ve düşünmeye alışmış, laik bir toplumda büyümüş, Osmanlı ve Doğu kültürünün sarsılan, çatlayan egemenliğinin dışında, tedirgin bir kültürün önderliğinde dünyaya bakmaya, onu anlayıp kavramaya çalışmış bir kuşak. Bir bakıma yetim, bir bakıma yeni toplumun ilk tohumları. Talihsiz ama dayanıklı bir kuşaktır 30 doğumlular: Türkiye 2. Dünya Savaşı'na girmediği halde savaşın dolaylı da olsa maddi ve manevi sonuçlarına katlanmış ve ardından soğuk savaşı yaşamıştır. Kültür alanında o büyük kopuşun sonunda bir kaos yaşamıştır. İçerde, geleneksel Divan ve Halk şiirlerinde, onların son derece başarısız silik kalıntılarına karşı çıkan Garip şiiri on yıl gibi kısa bir dönem içinde en iyi ürünlerini verip kaşla göz arasında yozlaşmış ve ortada neredeyse örnek alınıp bağlanacak şair bile yok. Nâzım'ın şiirleri henüz dolaşımda yer almıyor. Dışardan gelen adlara bakacak olursak: Jean Paul Sartre ve onun Varoluş felsefesi, Albert Camus, Samuel Beckett, Eugene İonesco, Franz Kafka, Ezra Pound, T.S.Eliot, Dylan Thomas, James Joyce, e.e.Cummings. Bu yeni adlar aynı zamanda, Ahmet Muhip Dranas, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı ve Ziya Osman Saba kaleminde heceyle birleşerek Türkçeleşen ve Türk şiirinin sesi olduğu ileri sürülen bir sese dönüşen Baudelaire'in otuz yıllık saltanatının da yıkılışı demektir. Yıkılışın habercisidir bu yeni adlar. Çünkü İkinci Yeni, hecenin teknesine, ses teknesine dökülen Baudelaire'ci imge düzeninin oluşturduğu saygın, seçkin şiirin de sonudur."[20]

19 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Mart 1993, s.42.

20 "Cemal Süreya: Gözleri Görmekten Doymayan Kulakları İşitmekle Dolmayan". *Gösteri*, Ocak 1991.

İlk Kitap: Üvercinka

Üvercinka 1958'in Şubat ayında Yeditepe yayınları arasında çıkar.
Kapak düzeni: Sait Maden
59 sayfa; 100 kuruş
İlk basım 6 ayda tükenir, telif ücreti 150 lira. Toplam 4300 adet basılır. İkinci basımdan aldığı telif 450 lira.
1953-57 arasında yayımladığı şiirlerinden 29'u yer alır kitapta.*
Neden Üvercinka?
Cemal Süreya, ilk röportajlarından birinde yanıtlıyor bu soruyu.

> *Üvercinka, güvercin kanadından kısaltılarak elde edilmiş bir sözcük. Barışa, aşka, dayatmaya dönük bir kavram: kitaba ad olarak seçmeme gelince bunun iki nedeni var. Birisi belli: günümüz şiiri ve bu arada benim şiirim kelimeyi zorlayan bir şiir. O adla şiirimi özetlemiş ya da bir parça belirtmiş oluyorum. Şiirimden ufak, ama anlamlı bir kesit vermiş oluyorum galiba.*
> *İşin ikinci nedeni son derece özel, salt günlük yaşamıma ilişkin bir şey.*[21]

> *Üvercinka'yı bir kelimeyle özetliyorum: şok. O kitaptaki çok şiirimde şok etkisi aradım. Sonra dile büyük bir yaslanışım var. Humour var. Kusurlu şiirler, biliyorum. Kusurlu olmalarını istedim.*[22]

Büyük bir ilgiyle karşılanır *Üvercinka.* Röportajlar, eleştiriler, kitap tanıtma yazıları birbirini izler. O yılın üzerinde en çok tartışılan kitabı olur. Aynı zamanda İkinci Yeni'nin sorgulanmasıdır bu tartışmalar. Ne zaman İkinci Yeni'den söz açılsa *Üvercinka* da gündeme gelir.

İşte kitap hakkında söylenenlerden birkaç örnek:

"Soylu duyarlığın şiiri.

Ceyhun Atuf Kansu

* Bunlardan "Önceleyin" uzun yıllar sonra gitarist Ömer Özgeç tarafından bestelenecek.
21 Halis Acar'ın röportajı, "Üvercinka dedi ki..", *Pazar Postası*, 23 Mart 1958.
22 *Pazar Postası*, Ekim 1959.

"Cemal Süreya mıdır nedir, (...) bir şair çıkardınız başıma.
Nurullah Ataç

"Şiiri bütün fazlalıklardan kurtarmak istiyor, usun özgürlüğünden ne güzellikler doğabileceğini gösteriyor."
Melih Cevdet Anday

"Cemal Süreya'nın şiiri 'insan' şiiridir. Sanatına Rönesans ressamları gibi insanla başlamıştır."
Sezai Karakoç

"İnsan üzerinde değil şiir üzerinde düşünmeyi seçmiştir."
Muzaffer Erdost

"Alışılmış kelimelerin alışılmış duyguların şairi değil.
Mustafa Şerif Onaran

"Bir kuşak şairini arıyordu. Galiba buldu.
Orhan Duru

"İkinci Yeni onunla da bir bayrak dikmiş oldu.
Gülten Akın

"Asıl yeniliği eşyayı soyutlaştırışından ve dilinden geliyor.
Ahmet Oktay

"Anlamı kanatlandıran, bir yanıp bir sönen, bazan da resim yapan bir şair. *Cengiz Çelikten*

Cemal Süreya çok sonra ilk kitap'lar üzerine şöyle yazacak:

Her şairin ilk yapıtı, bir kumaşın ilk metresi gibidir. Şair bütünüyle o ilk yapıtta, ilk dizelerde saklıdır. Gerisi boş laf! [23]

Üvercinka o kadar etkili olur ki, daha önce Cemal Süreya üzerine yazılan övgüleri abartılı bulanlar da, kitaptan sonra, "kuşağının en

23 "Şairler", 1980, *Paçal/Aydınlık Yazıları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1992, s.64.

güçlü şairi" olarak nitelerler onu. Asım Bezirci, Nisan 1958'de yaptığı "Üvercinka dedi ki... başlıklı röportaja görüşlerindeki değişimi ifade ederek başlıyor:

> "Bir ara Muzaffer Erdost, Cemal Süreya için 'genç ozanlarımızın en güçlülerinden biri' diye yazmıştı. O günlerde pek aşırı bulmuştum bu yargıyı. Gelgelelim, ÜVERCİNKA'yı okuduktan sonra başka türlü düşünür oldum. Hele, Cemal'in kendisiyle tanışınca daha da değişti kanılarım. Gerçi şimdi bile takıldığım yanları çok, ama gene de söylemeliyim: Erdost haklıymış! Cemal kuşağının en güçlü şairlerinden biri hatta en güçlüsü."[24]

Üvercinka hakkındaki değerlendirmelerin her biri Süreya şiirinin bir yanına değinir. Birleşilen noktalar da var, farklı görüşler de. Orhan Duru'yla Muzaffer Erdost, *Pazar Postası*'nda "Cemal Süreya insan üzerine mi şiir üzerine mi yazdı" tartışmasına girerler.

Orhan Duru, Cemal Süreya'nın bileşimci bir şair olduğunu savunur:

> "Bugün toplumumuzda uçuşan, daha doğrusu eskiyle yetinmeyen genç kuşağın kafasında uçuşan birçok fikirleri yakalayıp bir bileşime varıyor. Herkes kendince bir şeyler bulabiliyor onun şiirlerinde. Karamsarlığa da yer var, aydınlığa gelecek iyi günlere inanmaya da...
>
> "Öte yandan insancıl olma değeri yüksektir bu şiirlerin. Örneğin Kanto adlı şiiri bir sevgiyi ya da bir kadını anlatmak ister gibi başlarken birdenbire:
>
> "Ben nereye gittimse bütün zulumlardı
> Bütün açlıklardı kavgalardı gördüğüm
> Kötülüklerin büsbütün egemen olduğu
> Namussuz bir çağ bu biliyorsun
> İNGİLİZ adlı şiirinde tam Meryemle öpüşecekken:
> Kocaman bir gül yer alıyor arkamızda
> Zulma karşı
> diyor. İşe politik olaylar da katılıyor. SÜVEYŞ şiirinde:
> Biz seviştik Süveyş kanalı kapanmıştı

24 *Pazar Postası.*

Resim katılıyor:
Ya bu başını alıp gidiş boynundaki
Modigliani oğlu Modigliani
Bir aralık Süleyman Güzin'i öpecek diye bekliyorsunuz oysa o:
Kalkıp dosdoğru Eskişehir'e gitti
Geçirdiği gibi başına şapkasını
Enflasyon parasıyla otuz lira.
Ve BUN şiirinde birdenbire ırk meselesi çıkıp geliyor.

"Bu açıkladığım nokta Cemal Süreya şiirinin genel özelliğidir aşağı yukarı. Böyle yapmakla o bize çağımız insanının ortak özelliğini, o hep sevgiler, aydınlıklar peşinde koşup koşup başka korkunç –dünyevi– diyebileceğim meselelerle karşılaşan insanı veriyor. Kendisi de bu.

"(...) Cemal Süreya aşk şiirleri yazmak isteyen bir şairdir. Şiirleri sanki birtakım aşkları anlatmıyor da anlatmak istiyor yalnız.

"Cemal Süreya bizi bu şiirleriyle şaşırtmak istiyor. Bu atlamalar, sıçramalar belki bunun için, kendini aşk şiirine veren okuyucunun rahatını bozmak için, 'dinamit'lemek için."[25]

Muzaffer Erdost ise Cemal Süreya'nın, insan üzerine değil şiir üzerine düşünmeyi seçtiği kanısında:

"Cemal'in şiirlerindeki çok köşelilik, bir insanı her yönüyle anlatmak için değildir. 'Hamza Süiti' adlı şiirindeki birdenbire araya giren 'Afrika dediğin bir garip kıta' mısrasını neye yorumlayabiliriz? Bu şiir ilk yayımlanışında, şimdi kitapta ayrı bir şiir gibi duran 'Afrika' şiiriyle bitmiyor muydu? 'Hür Hamamlar Denizi'nin son kesiminde yapılan değişikliği, acaba Orhan Duru sözleriyle birleştirebilecek midir?

"Orhan Duru, 'Cemal Süreya, –daima– aşk şiirleri yazmak isteyen bir şairdir' derken de aynı çeşitliliği anlatmak istiyor... Bir yığın aşk mısralarının altından bir 'Afrika' sözünün çıkması, Orhan'ı bu yargıya götürüyor. Oysa Cemal birtakım etkilerin ortasında:

25 "Üvercinka", *Pazar Postası*, 16 Mart 1958.

"1. Şiirin toplum sorunlarını anlatmasını savunarak geldi. Birden bunu atamıyor. ...Şiirindekiler o düşüncenin o baskının kırıntılarıdır.

"2. Cemal, bir ara aşk şiiri ile çarpışan toplum şiirini alt alta getirerek okuru şaşırtıyor, böylece iki kutbun alt alta gelmesiyle –bir bakıma kolaylıkla– şiire kapalı-açık bir hava katıyor... Söylenmiş ama söylenmemiş gibi... ya da söylenmemiş ama söylenmiş gibi.

"3. Bu bileşimden kolay espriler yapıyor. Cemal bu üçüncü noktayı anlamamış mıdır? İlk şiirlerinin bütününe sinen o gücün, o zor şiirin hele o 'Dalga' şiirindeki zorluğun giderek kolay bir ustalığa kaçtığını görmemiş midir? 'San' ile 'Yazınam Daha Aşk Şiiri' gibi son şiirleri bu kolay ustalığına karşı giriştiği yeni denemeler değil midir? O son şiirlerindeki 'zor' ile örneğin en yakını 'Üvercinka'daki 'kolay' Cemal'in şiirini yenileştirdiğini, daha bir sağlamlaştırdığını ortaya koyuyor.

"Bütün bu gelişmeler, Orhan Duru'nun dediğinin aksine bir 'insan anlayışı'nda değil de 'şiir anlayışı'nda oluyor."[26]

Orhan Duru, Erdost'a yanıt verirken görüşlerinde ısrar eder:

"'Cemal insan üzerinde değil, şiir üzerinde düşünmeyi seçmiştir' demek onu suçlandırmak, kötülemek demektir. En azından hiç anlamamak. Bu, formalist'likle suçlandırmaktır Cemal Süreya'yı. Onu yalnızca mısra oyunları, kelime oyunları düşünen bir şair düzeyine indirmektir. ...O, insanı bireysel davranışlarından başlayarak toplumla ilişkilerine varıncaya inceliyor. Bu yandan yaptığını bilen erdemli bir şair o. Bugün, çağımızla ilgili, insanla ilgili, bütün pencereleri insanlara, topluma açılmış bir sanat kurulmaktadır. Bunlar belki önce bir espri uğruna işleri karıştırıyormuş gibi görünseler bile, yaptıkları gözlemin, götürdükleri yöntemin çok eski, denenmiş, sağlam olduğunu biliyorlar. Bunun örnekleri gittikçe çoğalmaktadır ülkemizde. Bütün 'avantgarde'lar giderek bu düşünceye varıyor. Yapıtlarını ortaya koyuyorlar. Ve Üvercinka hariç değil."[27]

26 "Üvercinka'nın ilk noktasında tartışma", *Pazar Postası*, 23 Mart 1958.
27 "Üvercinka hariç değil". *Pazar Postası*, 6 Nisan 1958.

Cemal Süreya, bir röportajında bu tartışmaya açıklık getirir:

Toplumsal ya da toplumcu bir yön var benim şiirlerimde... Ama doğrudan doğruya değil de dolaylı olarak, "Bun", "Kanto", "Üvercinka", "Hamza Süiti" gibi şiirlerde bunları daha belirgin olarak göreceksiniz...

Bununla birlikte şiirin toplumsal olması diye kesin bir zorunluluk yok. Geçende Pablo Neruda bile bir gazeteyle yaptığı konuşmada, bir zaman başka türlü şiirler yazacağını söylüyordu. Onun dediği gibi, şiir yaşamımızın her yanıyla ilgili olabilir. Niye sadece "dava" aracı niteliğiyle sınırlayalım onu.

Ali Yağmurcalı, bir derginin kitap tanıtma köşesinde, politik söylemin Cemal Süreya şiirinde nasıl özelleştiğine değinir:

"...çoğu şairlerimiz, Afrika'dan söz etmek istedikleri zaman, mesela yirmi mısralık bir şiirin yirmi mısrasında da Afrika'dan bahsederler. Böyle bir şiirde ister istemez bir zorlama, bir kendini sıkma göze batar. Genel gerçekler genel gerçekler olarak kalmıştır. Cemal Süreya'da ise, bu genel gerçekler kişisel gerçekler biçimine girmiştir. Kendi hayat macerasına karışmıştır; şiirine öbür duygularıyla, yaşantılarıyla birlikte girmiştir. Bunun için bir zorlama, bir kendini sıkma yoktur o şiirlerde. Bu durum, Cemal Süreya'da toplumsal konuları bir dekor haline getiriyor. Toplumcu şairlerimizde yerebileceğimiz bu durum, Cemal Süreya durumundaki bir şairde kişiye batmıyor. Üstelik bu, şiirin yararına oluyor, şiiri kurtarıyor."

Ahmet Oktay, Cemal Süreya'nın şiirindeki toplumculuğu, "Bireysel davranışların gölgesine saklanan utangaç bir toplumculuk" olarak niteler:

"Belirgin değildir. Hayatının bir parçası haline gelmemiştir henüz. Daha çok genel sorunlar ilgilendirir onu; Afrika gibi, zenciler gibi."[28]

28 "Hoşgeldin Üvercinka", *Yeni Ufuklar*.

Oktay'a göre, ondaki asıl yenilik "eşyayı soyutlaştırışında, dilinde"dir:

"Ama bu eğilim bir özenti değil. Bir yama gibi durmuyor şiirde. Her cins şairde olduğu gibi evreni ve varlığı genişletme, yeni bir boyut, bir ikinci, bir üçüncü boyut kazandırma çabasından doğuyor. Cemal Süreya'nın başarısı, soyutlarken uzay ve zaman içinde bir varlık derecesi olarak gerçekleşen duyguları, olayları somutlayabilmesinde. İ. Berk ve E. Cansever'deki havada kalış yok onda. Masası, atları o doğada gördüğümüz masalar, atlar değildir ama, bizi belli bir uca, belli bir anlam ve sonuca götüren Cemal Süreya'nın masası, atlarıdır.

Kırmızı bir at oluyor soluğum
Yüzümün yanmasından anlıyorum
ya da
Elim mi çiçek mi bilmiyorum
Bir elim bir çiçek mi açılan
Çekingen mahzun açılan bunu bilmiyorum
Ama üst üste yenildiğime göre
İskambil oynuyorum garanti
Max Jacop papazı ablasından

mısralarında gücünü soyutlamadan alan bir çeşitlilik, tek sesten çok sese bir gidiş var. Daha birçok örnek gösterilebilir.

"Cemal Süreya'yı yeni kılan şimdiye kadar şiirimizde görülmeyen yumuşak humour'udur. Garip üçgeninde var sanılır bu. Ama aslında hicivdir, daha çok da toplumsal bir hicivdir o. Duyulmuş, yaşanılmış değildir. ...Oysa ki Cemal Süreya'nın humour'u yaşamasından deneyinden geliyor. Kesikli de değil. Az da olsa lirik plana çıkabiliyor. Gülümseten bir acısı var. ...Cemal Süreya biçimin önemini kavramış bir şair hem de fazlasıyla. Şiirin geometrisi uğruna gerektiğinden çok oynuyor mısralarla, bazı bazı bir 'mastürbasyon artistik'e kadar vardırıyor."

Sezai Karakoç, "Cemal Süreya'nın Çıkışı" başlıklı yazısında "Jest" üzerinde durarak farklı bir açıklama getirir:

"İnsan vücudunun şiirini kurarken plastik bir alana çıkmak başlıca hedefi olmuştur. Somuta demiyorum. Vücut aslında somut olduğuna göre, ondan hareket eden, somutun somutuna (plastiğe) gidecektir.

"(...) Modern ressamlar gibi uzuvları işler, değiştirir, kişilendirir. Bir Modigliani boynu, bir Chagall horozu, bir 'işlek ağız', bir Picasso gözü belirir şiirlerinde.

"(...) Şair, insan vücuduna takılıp kalmamış, nüler, portreler 'güzelleme'lerle yetinmemiş, duruşlardan 'hareket'e geçmiştir. Jacques Prevert'in etkisini sezinleriz, Attila İlhan'ın faydasını tesbit ederiz bu planda. İnsan vücudu konusunda sağladığı şiir güveni, daha karmaşığa doğru yürümük cesareti vermiştir şaire.

"(...) Bu ikinci planda, şiirin realiteleri artmıştır: utanç, korku, cesaret, iyilik, saygı gibi insani davranışlar poetik plana girmiştir.

"(...) Şiirini ve evrenini jestle tanımlayan Cemal, bu tür bir şiiri, asil görünüş ve zarif gerilişlerin kurtardığını biliyor. Jestin saf sanatları olan dans ve baleden, tiyatrodan faydalanıyor."[29]

Ya genç okurlar? *Üvercinka*'nın onlar üzerindeki etkisi?

Kitap çıktığında Alâeddin Özdenören, Maraş Lisesi'nde, şiirle, edebiyatla ilgilenen bir öğrenci. Cahit Zarifoğlu ile birlikte *Maraş'ın Sesi* gazetesinde haftada bir gün sanat sayfası düzenliyor:

"Bir gün Cahit, gazetenin bürosuna geldi ve bana *Üvercinka*'yı uzattı. Okudum. Doğurgan, değişik ve güzel şiirler. Yeni bir şiir iklimine girmiştim. Pırıltılı bir zekâ ile lirizm, kederci ve alaycı bir sır perdesi içinde kendisini gösteriyordu bu şiirlerde. *Üvercinka*'yı Cahid de sevmiş. Bana bir yazı yaz dedi. Ben de 'Değişik Güzel' başlığı altında bir yazı yazdım. Bu yazı söz konusu gazetenin sanat sayfasında çıktı.

"Cemal Süreya ile tanışmamız 1961 yılında oldu. Ben Fakültede öğrenciydim. Beyazıt'ta bir pastanede oturduk. Arkadaşlarla birlikte Maraş'tayken çıkardığımız *Hamle* dergisini, yerel gazetelerde

29 *Pazar Postası*, 8 Temmuz 1958.

düzenlediğimiz sanat sayfalarını izlemiş. Doğrusu böylesine duyarlı ve dikkatli bir izleyici oluşu beni hayrette bırakmıştı. Bana kendisinin ilk eleştirmeni olduğumu söyledi ve 'Değişik Güzel' yazısını hatırlattı."[30]

Bir başka liseli Haluk Şahin:

"İlk kitabı Üvercinka'daki şiirlerini, her birinden çok renkli bir tropikal meyve tadı alarak, haftalar, aylar boyu dilimden düşürmemiştim.

"O şiirlerde erotizmden 'enflasyon' kelimesine kadar, hiç alışkın olmadığımız birçok şey vardı. Şiirimizin manav dükkânında, donuk sarı elmalar tezgâhına konmuş kıpkırmızı, parlatılmış elmalar gibiydiler...

"Üvercinka bir şölen olduğu kadar, bir vaat idi aynı zamanda. Gelecekteki çok daha zengin, çok daha çarpıcı şölenlerin vaadi."[31]

Son yıllarda yayımlanan eleştirilerde, *Üvercinka* 'yla İkinci Yeni ilişkisi bir kez daha gündeme gelir. Orhan Kâhyaoğlu'nun *Birikim* dergisindeki yazısı:

"Üvercinka adıyla yayınlanan II. Yeni simgesi bu kitabın önemli ayrıcalıkları var. En başta, geniş anlamda bu dönemin şiirinin özelliği olarak algılanan, deformasyon, anlamsızlık ya da gerçeküstücülük imajlarının Süreya şiirinde tam anlamıyla karşılığını bulmadığı açık. Yani, duygusal yoğunluk ve tepkiciliğin kıyasıya ön planda olduğu bu dönem şiirinde; sanatçının duygusallığıyla çakışan akıl yürütmeciliği ve zeka kullanımının yoğun paylarını saptamak gerekiyor. Onu, bu klasikleşmiş II. Yeni tanımlamalarından sıyıran ve tek başına bir kişilik ortaya koyan da bu yanıydı. O atmosferin aldığı ve olumlu olarak damıtarak şiirine işlediği yansa, özgür bir soyutlama yoluna korkmadan girmesidir. Ancak bu soyutlamanın özgürlüğü, onu sınır tanımazlığa itmemiş, tam tersine, o güne kadar benzeri olmayan bir şiir estetiğinin kurulmasına

30 "Haftada Bir" sütunu, *Zaman*, 21 Ocak 1990.
31 *Güneş*, 11 Ocak 1990.

önayak olmuştur. Dizeler arasında birbirine hemen bağlanan bir anlam bütünlüğü anında yakalanamaz. Süreya, Garip akımında olduğu gibi, dize yapısını bozmadan bu şiirin oluşabileceğini kanıtlamıştır.

"İnsan denen karmaşık varlığa bütün yüzleriyle kucak açan ilk şair Cemal Süreya'dır. Klasikleşmiş toplumcu gerçekçiliğin hiçbir zaman kavrayamadığı noktalardan biri de budur. Süreya bu kitapta, insan anatomisini bütün çıplaklığıyla çizmektedir. Bunu yaparken ürettiği 'humor' duygusu o güne kadar rastlanılmayacak bir hakikiliktedir. Devamlı tutturduğu alaycı havanın, Orhan Veli şiirindeki taşlamayla hiçbir benzerliği yoktur. Çünkü, humor duygusunda, bu üretimi sağlayan kişinin –Cemal Süreya– de tüm canlılığıyla yaşadığını görürüz. İnsanın bilinmez iç duyarlıklarının, çelişkili algılayışlarının tüm çıplaklığıyla bu ilk dönem şiirlerine aşılandığını görürüz. Bu bütünlüklü insan duygusunun içinde, cinsellik duygusu ve insani fanteziler hemen hemen şiirlerinin tümünde rastladığımız bir yan olur. Erotika, sanatçının şiirinin kopmaz bir parçası ve humor duygusunun önemli bütünleyicisidir. '50'lerle birlikte gelişmeye başlayan, bugünse ne olduğuna dair oturmuş tanımlamalara hâlâ ulaşılamayan 'birey olma' sorununun en sivil biçimiyle arayış yollarını Cemal Süreya'nın bu ilk döneminde belirgin olarak hissetmek mümkündür."[32]

Gülten Akın, Cemal Süreya'nın anlamsıza sapmadığını söyler. Tersine anlamı zorlamıştır:

"Onunla oynadı değiştirdi. Anlamsızlığa dek itti ama, orda direnmedi. Garipçilerle bazı Fransız ozanlarla ilintiler kurdu. İkinci Yeni'nin öteki ozanlarına bağlandı. Ne yaparsa yapsın kendine özgü biçemi ve özü korudu. Duyarlığını işlemekten çekinmedi.

"Bir geleneği, hazır bir durumu sürdürmekle kalmayıp ona yeni şeyler katabilmiş ozandır o. 'Gülün tam ortasında ağlıyorum.' Anlamı kullanıyor, zorluyor. Duyarlığı işliyor. Kendini alayla bitiriyor. Anlam, anlamsızlığın önüne geçiyor.

32 "Cemal Süreya'nın Şiir ve Yazın Dünyasına Kısa bir Bakış", Nisan 1990.

"Seviyi işliyor en çok. Cinsel seviyi.

"O yıllarda herkesin duyguculuğa düşmekten ödü kopardı. Bu çok güzel gelişen, hiç de sulandırılmamış duygululuğu o yüzden bozmak da ister Cemal Süreya. Arada bir soğuk sular boca ederek."[33]

Benzer bir saptamayı "İkinci Yeni gelip *Üvercinka*'da dört dörtlük ifadesini bulmuştur. Şiirimizin uğradığı kipsel altüst oluş *Üvercinka*'da billur halde toplanmıştır" sözleriyle Enis Batur yapar:

"*Üvercinka*'nın getirdiği ironiye kuyumcu terazisiyle eğilmek gerekir: Tatlı, birden hüzünlü, birden savruk, hepsi kâh zekâ küpü bir bıyıkaltı. Cemal Süreya, en iyi anahtarı kendi vermiştir: Ölmüş babasını düşünürken hamamda gözüne sabun kaçar. Orhan Veli'nin gündelik hayata dalışını izler *Üvercinka*, ama ondan imgeleri kullanışındaki geometrik örgüyle ayrılır. Aslında, alayın bütün skalasını kateder Cemal Süreya ve kendi altın ayarında karar kılar. Her ilk kitap gibi, daha doğrusu her 'majör' şairin ilk kitabı gibi bütün programı taşır *Üvercinka*: Dizin için sonuna kadar beklemeye gerek kalmamıştır. Ne demeye gelir bu? Cemal Süreya, ilk kitabıyla yol açıcı olma ünvanına hak kazanan seyrek şairler arasına oturur."[34]

Özdemir İnce için Türk şiirinin en önemli doruklarından biridir *Üvercinka*

"Bir devrim noktası, bir şiirsel devrimin dayanak noktası. Bir çarpışma anı ve alanı. Şiirin ögeleri artık eski ögeler değil, demek ki şiirsel söylem de aynı değil. Böyle bir durumda şiir evrim ve devrim geçirir. *Üvercinka*'da devrimle evrim hangi noktalardadır?

"–Sözcüklerde ve sözcüklerarası ilişkilerde,
–Sözdiziminde,
–Şiirin sesinde,

33 *Çağdaş Türk Dili*, Nisan 1990.
34 "Cemal Süreya'nın şiiri için 10 kıvılcım", *Milliyet Sanat*, 1 Şubat 1990.

–Çağrışım alanı ve boyutlarında,
–Şiirin mantığında,
–Şiirin dış yapısında, söz konusu evrim ve devrimi görürüz. Ayrıca şu özellikleri de görürüz:
–İnsan artık ne soyut, ne de 'küçük insan'dır,
–Saçma ile 'mazbut' aynı yerdedir,
–Şiir hayat kadar karmaşıktır,
–Günlük yaşamın şiiri, derinlemesine katmanları olan, öyküsü olan bir şiirdir.

"Yeni dediğimiz şey bu şiirin tümünü kapsar, ama sanıldığı gibi kapsayan ve içeren (yalnızca) dilsel ve sözdizinsel pay yüzde yüze yakın payı almaz, bu pay yüzde yirmilerde kalır. Gerçek yenilik şiirin derin yapısındadır, bu kapsayan ve yansıtan katmandadır."[35]

Cemal Süreya, 1982'de, Doğan Hızlan'ın sorularını yanıtlarken *Üvercinka* için şöyle diyor:

Zaman zaman Üvercinka'yı açarım. Eskimediğini sandığım beş altı şiir var orda. Bununla gönenirim. ...Üvercinka'nın ilgi toplamasında bir iki nedenin ağır basmış olabileceğini düşünüyorum. Bir kere yeni bir kişiyi ortaya koyuyor. İkincisi tutku var onda. Ayrıca, ilk yapıt olarak kaba bir acemilik içinde değil. Yayımladığım bütün şiirleri koymamıştım içine, kendime göre bir seçme yapmıştım. Belki de bundandı o tür bir acemilik taşımayışı. Belki de şundan: Şiirde bir acemilik dönemim olmadı benim. Geç yayımladım şiirlerimi. Çok şair on yedi, on sekiz yaşında kitap çıkardığı halde, ben ilk şiirimi yayımladığım zaman yaşım virmiyi geçiyordu. Acemilik dönemimi yayına geçmeden geçirdim.

Yine de Üvercinka'da öyle dizeler var ki, bana "tahammül" edilmez geliyor bugün.[36]

35 *Gösteri*, Ocak 1991.
36 *Gösteri*, Mayıs 1982.

Üvercinkalar Sobada Yanıyor

Hüseyin Bey'in ölümünden sonra karıkoca bir kez daha birleşirler. Daha önce Fatih'teki ev boşaltılmış, Seniha ile Ayçe, yine Söğüt'e yollanmış. Kendisi halasının yanında. Seniha başsağlığı için İstanbul'a gelir. Ölüm acısı ve üç yaşlarındaki Ayçe'yi mutsuz etme kaygısı yeniden yaklaştırır onları.

Birlikte oturacaklar ama bir koşulla. Ayten de onlarla kalacak. Artık baba ocağı dağılmış. Perihan evli, Ayten'le Refika Hanım yalnız kalmışlar.

Seniha durumu kabullenir. Cemal Süreya, Vatan Caddesi'nde bir ev tutar; önce Seniha'yı yerleştirir, sonra Ayten'i getirir. Ayten'le Seniha'nın ikinci karşılaşmaları.

> "Benim bir bavulum var, bir de yatak. Abim, kapının zilini çaldı, Seniha deli gibi boynuma sarıldı. Abim, 'ben gidiyorum, sizi baş başa bırakıyorum; beraber kahvaltınızı edin, sizi hep böyle mutlu görmek istiyorum, n'olur beni mutlu edin' dedi ve ikimize de sarıldı.

Bu mutluluk tablosu Cemal Süreya kapıyı kapattığı anda son bulur. Gelin görümce geçinemezler. Bir süre sonra Perihan ablasının evine, oradan da halasının yanına taşınmak zorunda kalır Ayten.

Cemal Süreya ayrılmak ister, Seniha diretir.

Seniha'yla kurulan hayallerin yerini kurtuluş düşleri alır. Akla gelmez fanteziler içinde dolanır Cemal Süreya; ondan kurtulmanın yollarını arar. Ürkütmek için deli taklidi yapar. Seniha bir sabah bakar ki, Cemal'in kirli çamaşırları buzdolabında. Ertesi gün portakal sandığının içine doldurulup balkona atılmış. Bir başka sefer çöp tenekesinin üzerinde. O da kocasının elbiselerini makasla doğrar.

Ne kadarı gerçek ne kadarı kurgu? Ama böyle bir söylence var.

Bir akşam, iş çıkışı, yanında bir arkadaşıyla eve gelir Cemal Süreya. *Üvercinka* yeni yayımlanmış. Daha kapıda anlar ki, iyi bir akşam olmayacak. Seniha sinirli, ayrıca eve gelen konuktan da pek hoşnut görünmüyor.

Cemal Süreya arkadaşına imzalamak için kitabını arar. Bir tane bile yok. Seniha'ya sorar. Aldığı yanıt yüreğini deler geçer.

"Ben onları sobada yaktım!"

O gece evi terk eder.

Bu kez gidecek parası var. Seniha için bile var. Yol parasını bırakmayı ihmal etmez.

Dönüşü olmayan bir çıkış bu. Kazlıçeşme taraflarında bir ev tutar, Ayten ve Refika Hanım'ı da yanına alır. İçinde kızından ayrı düşmenin sızısı olsa da, sakin bir altı ay geçirir bu evde. Ayten için de mutlu bir dönem. İki kardeş sinemaya giderler, sahilde yürürler, Beyoğlu'nda gezerler.

Seniha'yla resmen boşanmaları yedi yıl sürer. Avukatı, Zeki Dölen. Bütün boşanma davalarının avukatı olacak bu arkadaşı.

Her ilişkisinde olduğu gibi bıçakla kesilir gibi bitmez beraberlikleri. Teftişe gittiği yerlerden dergiler, kitaplar gönderir. Askerdeyken sık sık görmeye gider onları. Her gidişinde başka bir Cemal. Kimi kez eskisi gibi yakın, sıcak; kimi kez tam tersi. Ama boşanmakta kararlı.

Bekâr yaşayıp evli anılmak istemiyorum.

Ayrılık, Ayçe ile ilişkilerinde, onu ömrünün sonuna kadar derinden etkileyecek sorunları da beraberinde getirir. Cemal Süreya'nın mektuplarından günlüklerine kadar, Ayçe'yle ilgili her sözcük, ya içten içe bir sitemdir, ya da ayrıntılarda aranan avuntu.

21 Ekim Cumartesi, Ankara vapuruna bineceğim.
Ayçe ile görüşecek miyiz? (952. Gün)

İzmir'de son gün yine Mehmet H. Doğan, Ahmet Necdet. Ayrıca Nazan Güntürkün, Tuğrul Keskin.
Ve Ayçe... Memo'yu sordu Ayçe. (959. Gün)

Öğleyin kızıma uğradım. Şiirlerimin ne kadar saçma olduğunu söyledi. Onunla böyle sevişiyoruz. Memo'yu sordu. Şu anda işsiz olduğunu ve 125 kilo geldiğini söyledim. Sevindi. İşte böyle seviyoruz birbirimizi.
Ama aslında seviyoruz. (985. Gün)

Kızının nikâhında bulunamaz. Haberli değildir çünkü.

İlk Teftiş: Nazilli-Söke

7 Ekim 1958'de Yeterlik Sınavı'na girer. 20 Ekim 1958 günlü 10037 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan kararnameyle Beşinci Sınıf Maliye Müfettişliği'ne atanır.

İlk teftiş yeri Nazilli ve Söke. Ordan yazdığı mektuplarda hüzün ve gülümseme yine yan yana. Ardında iki başarı var. *Üvercinka* basılmış, müfettişlik sınavını kazanmış. Öte yandan hayatı dağılmış. Karısından da, Güvercin kanatlı sevgiliden de ayrı. Kızı ise uzaklarda...

Yine mektup yazıyor. Yalnız devlete değil, arkadaşlarına da rapor(!) veriyor; biri Buyrukçu'ya.

> *Nazilli'de iki buçuk ay ikamet zarureti hasıl olmuştur. Bu müddet zarfında üç otel değiştirilmiş, bir kere hafifçe âşık olunmuş, bir kaç kere eşraf tarafından evlendirilmek istenmiş ve bu teklifler "cebren ve hile ile" vasıflandırılarak reddolunmuştur... Son sıralarda aleyhimizdeki evlendirme paktı tehlikeli ve bizi elde edilebilir bir sath-ı maile girdiği için ve aynı zamanda para sıkıntısı da çektiğimiz için mezkûr zevatla karşılaşmamak maksadına medni olarak iş saatlerinde maliye dairesinden ve sair saatlerde otelden ayrılmamak kararı verilmiş ve yerine getirilmiştir.*
>
> *(...) Burada kaşık kadar ufak yüzlü bir kadın her akşam apandisit kadar ufak bir caddeye sapıyor. Bilgi edinilmesi.*[37]

Arif Damar'a:

> *Söke'yi pek sevmedim. 30-40 tane milyoner var. Önceleri otelde kalıyordum. Sonra Halil Kocagöz'ün kullanmadığı bir evi varmış, onun bir kısmını döşediler bana. Halil Kocagöz'ü bilirsin, hiç yoksa duymuşsundur. Çok iyi bir arkadaş. Her gün görüşüyoruz. Bazan satranç oynuyoruz. Hep yeniyor beni. Yeditepe yayını olarak bir şiir kitabı çıkacak. Sanırım Ocak'ta ya da Şubat'ta. Halil şiirde oldukça geri kalmış. Ama sanata bir tutunuşu, sanatı bir sevişi var ki; büyük.. Sık sık onlara yemeğe*

37 Cemal Süreya Arşivi.

gidiyorum. Halil'in evi güzel bir ev. Halil'in karısı güzel bir kadın. Halil'in çocuğu güzel bir çocuk. Halil dünyanın en iyi ve en mesut adamı. Kendi de aynı kanıda. En iyi ve en mesut diyorum ben. O tabii sadece en mesut diyor.

Buraya hiçbir dergi gelmiyor, Varlık bile. Sen bana ay başında çıkacak dergilerden Dost'u, Yelkeni, Varlığı yollarsan sevinirim.

Bu yaz bir ara Dinar'a Nedret Gürcan davet etmişti gitmiştim. Nedret bana Kemal Tahir'in romanlarını verdiydi. Kemal Tahir'i heyecanla, sevinçle, hayranlıkla okudum. "Roman Yolları Kesti" diye bir yazı yazdım. Belki İstanbul'a dönünce yayınlayacağım. Kemal Tahir çok önemli bir sanatçı. Ben yeni okuyorum. Kendi janrındaki arkadaşlarını çok geride bırakmış sen biliyor musun?

Nahit Hanıma çok selam saygı. Gelir gelmez size uğrayacağım. Sen bir işe girdin mi? N'oldu? Aklıma yüzün geliyor. "Çünkü her yüz bir memlekettir." Sigara içiyor musun gene. "Çünkü her sigara bir kelimedir." Senin yüzünü bir akrabamınkine benzetiyorum; baba tarafından. Oysa ki ben sanatçıyım; anne tarafından.[38]

Buyrukçu'ya yazdığı mektupta da, Kemal Tahir'i daha önce okumadığı için hayıflanıyor. Aynı günlerde, Yahya Kemal için bir de "beyit düşüyor"

Belki de kimse ilişmesin diye şiire
Bir bekâret kemeri takıp öyle gitti.[39]

Üvercinka'ya Yarım Elma

Üvercinka, 1959'da, Arif Damar'ın *İstanbul Bulutu*'yla Yeditepe Şiir Armağanı'nı paylaşır. Ödül tutarı 500 lira.

Oktay Akbal, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol, Adnan Benk, Memet Fuat ve Hüsamettin Bozok'tan oluşan jüri, Ocak

38 CSA.
39 CSA.

ayının son haftası toplanır. İlk elemede altı kitap kalır: Sabahattin Kudret Aksal'ın *Duru Gök*'ü, İlhan Demiraslan'ın *Eller Ekmeğe Doğru*'su, İlhan Berk'in *Galile Denizi*, Arif Damar'ın *İstanbul Bulutu*, Mehmet Başaran'ın *Karşılama*'sı ve Cemal Süreya'nın *Üvercinka*'sı.

Yeditepe Armağanı bazı tartışmalara yol açar. *Köprü* dergisinin soruşturmasına verilen yanıtlarda, ödüllere karşı güvensizlik dile getirilir. Kimilerine göre, jüri üyeleri dünya görüşleri doğrultusunda, şiire değil kişiye oy vermişlerdir.

Ödülden sonra, *Yeditepe* dergisinde, Arif Damar "Ben esmerim Cemal de..." başlıklı bir yazı yayımlar. Dergi, Cemal Süreya'nın daha önce Osman Mazlum imzasıyla *Pazar Postası*'nda çıkan, "Mavisini Dağıtan Uslu Çiçek" başlıklı yazısını Arif Damar'ınkiyle yan yana basar.

Edebiyat çevrelerinin suskunluğuna karşın, Cemal Süreya'nın takma adla da olsa yazı yazması Arif Damar'ı mutlu eder.

555 K

–Asker su ver asker
–Ben asker değil nişanlıyım[40]

1959 Temmuz'unda askere gider. 50. Dönem yedek subay. Sınıfı ordudonatım. Sicil Numarası: 171452.

31 Aralık 1959'da asteğmen.
30 Haziran 1960'ta teğmen.
31 Aralık 1960'ta terhis olur.

Cemal Süreya, Mülkiye'ye girdiği yıllarda umutla karşıladığı Demokrat Parti iktidarını, asteğmen olarak öfkeyle uğurlar.

Türkiye 27 Mayıs ihtilaline doğru giderken, ardında karanlık bir tablo bırakıyor. İşten atmalar, tutuklamalar, yasaklamalar rejiminin son

40 "Mola", *Göçebe! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.68.

günleri. Mitingler, gösteriler, grevler polis zoruyla engelleniyor. Sendikaların kapısına kilit vurulmuş. İktidara karşı tepki giderek daha geniş kesimlere yayılıyor. Cemal Süreya da, bir grup arkadaşıyla birlikte bu politik ortamın etkisinde.

"Kahrolası Diktatörler
Bu dünya size kalır mı"

sloganıyla meydanları dolduran gençliğin coşkusu, 28 Nisan günü Turan Emeksiz'in polis kurşunuyla şehit olması, bu genç subayları da heyecanlandırır: Turgut Erdem, Öztin Akgüç, İsmail Hakkı Aydınoğlu, Cemal Süreya, Altan Öymen ve Cafer Canlı.

555 K şifresiyle randevu verilir. 5 inci ayın 5 inci günü saat 5'te Kızılay'da buluşacaklar.

Karar verdik; Kızılay'da hep beraber yürüyecek, yürürken de Osman Paşa marşını ıslıkla söyleyeceğiz.
O gün. 5 Mayıs günü, saat 5'te, Kızılay'da, küçük bir olayın nasıl büyüyebildiğini, taşıran damla olabildiğini gördüm.
Birkaç görüntü var ki hiç gözümden gitmez.

Büyük Sinema'nın önündeyiz. Müzisyenimizin işmarıyla marşı ıslıkla söyleyerek geniş kol yürümeye başlar başlamaz caddeyi dolduran kalabalıkta bir dalgalanma oldu. Karşılıklı gidip gelen topluluklar, tek tek kişiler, bizim yürüyüş yönümüze (Kavaklıdere) katıldılar. Birden uzun boylu bir gencin sıçrayarak (ne sıçrama!) Büyük Sinema'nın kapısının üstüne asılmış Zeki Müren konseri bez afişini yırttığı görüldü.

Arkadaşlarımızdan biri (yıllar sonra bakan oldu) olayın daha başında yok oldu. Geri kalan altı kişi yürüyoruz. O ara, kısa şiirleriyle de kendinden söz ettiren genç bir öykücü arkadaş bizim gruba yaklaştı. Benden beş lira borç istiyor. Bende yoksa arkadaşlarımdan isteyebilirmişim. Unutamam.

Birden nasıl oldu, bir ses mi geldi, başlarımızı geriye çevirdik. Caddenin karşı kıyısında, Ankara Sineması'nın hizasında koyu renk giysileriyle, geçit resmi düzeninde ilerleyen bir grup insan: Menderes ve bakanları... Caddenin o kısmı onlar için açılmıştı.

Kızılay binasının önünde Menderes'i tartakladılar. Çok yakındaydım. İnanılmaz bir şeydi. İki genç başbakanın yakasına yapışmıştı. (783. Gün)

Cemal Süreya bu eylem sırasında Milli Savunma Bakanlığı ARGE (Araştırma Geliştirme) Başkanlığı'nda yedeksubay. Kuruluşun bütçe çalışmalarına yardım etmekle görevli.

555 K şiiri bu olaydan iki gün sonra son şeklini alır. Bir aylık bir geçmişi var.

Dikkat edilirse, şiirde doğrudan olay değil, 27 Mayıs'ın hemen öncesindeki ağır havaya karşı bütün bir halkça karşı çıkış anlatılır.

Bir başka günlerdi.... Birbirini tanımayan iki kişi sokakta karşılaşsa, oracıkta durum değerlendirmesi yapıyor; general, yedek teğmene içini döküyordu. Karşı gösteriler yapan ayrı bir gençlik de yoktu. Özellikle Ankara'da, herkes bir bütün halinde birleşmiş gibiydi.

Küçük bir olayın toplumsal planda kökü varsa, birden nasıl büyüyebileceğini gördüm o gün. [41]

Şimdi Bursada ipek çeken kızlar
Bir karasevda halinde söylemektedir:
Görmeğe alıştığımız nice yazlar
Kimleri alıp götürdüler ama kimleri
Karanfil bıyıklı genç teğmenleri
Ak saçlı profesörleri, öğrencileri
Adları şuramıza işlemektedir
Ah dayanmaz dayanmaz bakmaya gözler
Bir karasevda halinde söylemektedir
Şimdi Bursada ipek çeken kızlar

Şimdi Erzurumda çift sürenlerin
Geçit vermez kaşlarının ardında
Derindir, ıssızdır, korkunçtur gözleri
Sabanın demiri girdikçe toprağa
Hınçlarını gömmektedir içine yerin.
Çünkü millet hayınları Ankaralarda

41 *Gökyüzü*. Nisan 1986, sayı 4, s.19.

Çünkü İzmirlerde, çünkü İstanbullarda
Çünkü başka yerlerinde memleketin
Kanına girdiler masum gençlerin
İşte onun için karanlıktır gözleri
Şimdi Erzurumda çift sürenlerin.

Şimdi saat sekizdir başlar gecemiz
Gündüzü kısalttılar geceyi uzattılar
Şimdi acının ve hüznün göklerinde
Umudun yıldızı sarı yıldız mavi yıldız
Uykumuzun bir ucunda bombalar
Bir ucunda hürriyet inancı sabaha kadar
İngiliz usulü piyade tüfekleriyle
İnsanca yaşamanın onuru arasında
Milletçek bir gidip bir geliyoruz
Şimdi saat sekizdir başlar gecemiz

Şimdi ay doğar bulutlar arasından
Kavat derebeyleri yüreksiz Bolu beyleri
Hırsızlar, yüzde oncular, kumar erleri
Cebren ve hile ile haklarımızı alan
Zulmu ve alçaklığı yöneten murdar üçken
Biliyor musunuz bir orman gelişiyor şimdi
Türküleri duyuyor musunuz nice derin
Yakılmış çoban ateşleriyle dağlarda
Karanlığı tutuşturup bir köşesinden
Geceyi gündüze çevirenlerin

Biz şimdi alçak sesle konuşuyoruz ya
Sessizce birleşip sessizce ayrılıyoruz ya
Anamız çay demliyor ya güzel günlere
Sevgilimizse çiçekler koyuyor ya bardağa
Sabahları işimize gidiyoruz ya sessiz sedasız
Bu, böyle gidecek demek değil bu işler
Biz şimdi yanyana geliyor ve çoğalıyoruz
Ama bir ağızdan tutturduğumuz gün hürlüğün havasını
İşte o gün sizi Tanrılar bile kurtaramaz.[42]

42 *Papirüs*, Ağustos 1960, sayı 1.

"555 K" kitaplarına girmez* Cemal Süreya, arkadaş çevresinin şiiri beğenmediğini, bunun, kitaplarına alma konusunda kendisini "gönülsüzleştirdiğini" söylüyor *Gökyüzü* dergisinde. Arif Damar da beğenmeyenler arasında. İçinden bir iki dizeyi sonradan ufak bir değişiklikle başka şiirine taşıyor.

Erzurumda
Geçit vermez kaşlarının ardında
Derindir, ıssızdır, korkunçtur gözleri [43]

Mehmed Kemal, 555 K olayının tanıklarından:

"Başbakana çok yakındım. Elini kolunu sallıyordu. Bir şeyler söylemek istiyordu. İzin vermediler. Gazeteci Emin Karakuş'un arabasına, kucaklayarak soktular. Başbakan bu beladan kurtuldu.

"Geceleri Mülkiyeliler Lokalinde toplanırdık. Bildiriler burada yazılır, toplantılar burada düzenlenirdi. Öyle ki, polis müdürü (Birinci Şube) Niyazi Bicioğlu da gelirdi. Bicioğlu geldiğinde bildiriler saklanır, konuşmalar değiştirilirdi. Bunları sezdiği halde bir şey söylemezdi. Sonra Yassıada duruşmalarında anlattı.

"Mülkiye Lokali'nde Cemal Süreya'ya rastlardım. Yanında genç şairler olurdu. Yıllar sonra o günleri andığımızda 'Biz yanınıza gelemiyorduk' demişti."[44]

555 K'yı izleyen günleri ve Cemal Süreya'yı, Hayri R. Sevimay şöyle anlatıyor:

"1960 Mayıs'ının tüm bunaltıcılığına, Örfi İdareli katı gecelerine, köşe yazıları ve bazı haber sütunları boş kalmış gazetelerine, titretici fısıltılarına rağmen; ince espriler yapabiliyor, kendine özgü sıcaklığıyla gülebiliyor, güldürebiliyordu. Gözleriyle, yanaklarıyla, dudaklarıyla, dişleriyle birlikte gülüyordu...

* 555 K, Cemal Süreya'nın ölümünden sonra, *Sevda Sözleri*'nin, Can Yayınları tarafından yapılan genişletilmiş baskısına girer.

43 "Ortadoğu", *Beni Öp Sonra Doğur Beni/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.113.

44 "555 K unutulur mu?", Politika ve Ötesi, *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1992.

"Akşam üzerleri Ankara'da Adakale sokaktaki Mülkiyeliler Birliği Lokali'nde toplanırdık. Turgut Erdem her buluşmada vardı. (...) Toplantılarda bazen Altan Öymen, Cafer Canlı, Sabit Güleryüz ve başka arkadaşlar da bulunurlardı. Adalet, eşitlik ve özgürlük ile rakı içilir; özgürlük şiirleri söylenirdi. Cumhuriyete ve demokrasiye inancımız vardı. Ama özellikle 1960'ın katılıkları, 1960 Mayıs'ı bizi kuşkulandırıyordu. Cemal Süreya da 'Analar çay demliyor en güzel geleceklere' diyordu. Ve gülüyordu." [45]

Cemal Süreya, askerliğinin yedi ayını Soruşturma Kurulu'nda geçirir. İhtilalden sonra Kurula bilirkişi olarak atanır.

7 ay hiç sanatla uğraşamadım. Geceleri bile eve iş götürüyordum. Birtakım pis işler var ya yine de rahatım eskisine göre. [46]

İlk Papirüs

Askerliğini yaparken bir yandan da fark derslerini vererek Hukuk diploması alır. Ama onun asıl sorunu yazılarını yayımlayabileceği bir dergiye sahip olmak. *Pazar Postası* kapandıktan sonra çeşitli dergilerde (*Yapraklar*, *Soyut* vb.) yazdığı halde kendine ait bir dergi özlemi içinde. Bu arada Muzaffer Erdost'un 27 Mayıs'tan hemen sonra çıkardığı *Ülke* gazetesinin başyazılarını yazıyor. Ayrıca Peyami Sefa incelemesi, 6-7 Eylül olaylarının değerlendirilmesi gibi yazılar. Malzemeyi Ergin Günçe topluyor, Cemal Süreya yazıya döküyor.

Aynı günlerde *Ülke* gazetesinin yazarları olarak Eskişehir dolaylarında bir geziye çıkıyorlar.

Muzaffer Erdost, Fakir Baykurt, Süleyman Ege ve ben. Bir iki kişi daha vardı galiba. Bir Alevi köyünü bir de Tatar köyünü ziyaret ettik. Tatar köyündeki evlerin içi nasıl güzel! Renk renk, tüller, kilimler, ibrişimler, bir arı peteği sanki. Alevi köyündeki evlerde ise yüksek tavan, boşluk hâkim: Öyle bir yerde tek bir kadın vardı ve önündeki teknede hamur yoğuruyordu. Ozanmış. Adı: Döne Sultan.

45 "Cemalım, Aslan Cemalım" *Maliye Yazıları*, Ocak/Şubat 1990, sayı 22, s.73.
46 Muzaffer Buyrukçu'ya mektup, Cemal Süreya Arşivi.

şiirler okudu bize. Evde hemen hiç eşya yok. Bu iki evdeki çelişik durum beni çok etkiledi. O boşluk (duvarlar da badana edilmemişti) Alevi'nin ruhsal durumunu çok iyi anlatıyordu. Göçebeydi ya da göç zorunda kalabilirlerdi her an.[47]

Kendi dergisi için dostlarıyla konuşuyor, mektuplaşıyor. Fikirleriyle, yazılarıyla katkıda bulunmalarını istiyor.

Ahmet Arif Medeniyet gazetesinde çalışıyordu o sırada. Muzaffer Erdost da Ulus Matbaası'nın müdürüydü, bense maliye müfettişi. Teknik işlerden anlamıyordum, onlara güveniyordum. Haftanın üç dört günü beraberdik. Daha doğrusu üç dört gecesi. Ben geceye doğru, saat 11-12 sıralarında Ulus gazetesine giderdim. O ara kendi gazetesini erkenden bağlamış olan Ahmed Arif de oraya gelmiş olurdu. Nelerden konuşurduk? Her şeyden. Sabahleyin yürüye yürüye Kızılay'a kadar gidilir, orada ayrılınırdı. Yaz kış hep böyle.[48]

Derginin ilk sayısı 1960 Ağustos'unda çıkar.

Kuşkusuz *Papirüs*'ün ana sorunu, dergicilik serüveni boyunca yüz yüze kalacağı mali sıkıntıdır. Abone bulmak için, çevresini seferber eder. Abone dışında ilginç yöntemleri de var. Bir örneğini Atilla Özkırımlı veriyor.

"O sıralarda Mülkiyeliler Birliği'nde geceleri sürekli oyun oynanırmış. Operacılar falan, dışardan bir sürü insan gelirmiş. Mülkiyeliler Birliği Başkanı Mazhar Leventoğlu'ymuş. Manodan bir abone ayırırmış her gün *Papirüs*'e."[49]

Dört sayfalık tabloid dergide yazıların çoğu ona ait: Birinci sayfada "Gerçek Ayıklanma" başlıklı yazı, yanında 555 K şiiri; iç sayfada Osman Mazlum adıyla imzaladığı "Şiir Evreni Değiştirir"; arka sayfada da imzasız iki çeviri. Biri Apollinaire'den. Öbür imzalar, Ahmed Arif, Ceyhun Atuf Kansu, Orhan Duru, Ergin Günçe, Gülten Akın, Doğan Yel.

47 Ece Ayhan, *Şiirin Bir Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 1993, s.169.
48 Atilla Özkırımlı, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1988; *Şapkam Dolu Çiçekle*, Yön Yayınları, İstanbul 1991, s.142.
49 "Dergiler, Edebiyatın Laboratuvarı" *Cumhuriyet*, 9 Mart 1988.

Bütün sayfalar at desenleriyle bezeli.

Yazıların altına fonda at resimleri yapıyorum, yaptırıyorum. Cihat Burak devrilen bir arabanın atını yapmış, beğenmemiştim. Cahillik işte... O ara, Ülkü Tamer, yabancı bir dergiden at keserek yolladıydı bana. Duman tütüyor ve şahane at resimleri oluşuyor. (931. Gün)

İçerik olarak iyi bulunan dergi teknik açıdan beğenilmez. En başta, hevesle götürdüğü Erdost beğenmemiş. Baskıda araya çizgiler konmadığından bazı sayfalar yapışık. Dergiyi çıkarabildiği için öylesine mutlu ki, "olsun, böyle de olur" diye savunur; ısrarla yazı ister arkadaşından.

İkinci sayıda çaresiz durumu kabullenir. Yayına ara verilir. Zaten Ankara'dan uzaklaşmak zorunda. Konya milletvekillerinden bazılarının servet birikimlerini soruşturmakla görevlendirilmiş.

Teftişlerinde de dergici. Yerel basını yakından izler, desteklemeye çalışır. Konya'da Fevzi Halıcı'nın çıkardığı *Çağrı* gazetesinde Suna Gün imzasıyla yazar. Gazetenin isim babası Fazıl Hüsnü Dağlarca. Sütununun adı "Geçen Ayın Şiirleri" Şiire ilişkin her şeyden söz eder orda. O ay içinde dergilerde yayımlanan şiirlerin değerlendirilmesi; Türk şiirinin genel durumu; şairlerin tek tek ele alındığı yazılar. Fazıl Hüsnü, Ceyhun Atuf, Behçet Necatigil, Özdemir Asaf, Necati Cumalı, Sabahattin Kudret, Attila İlhan, Turgut Uyar...

Cemal Süreya pek çok yazısında takma ad kullanmış. Başta Osman Mazlum olmak üzere, Ali Hakir, Ahmet Gürsu, Genco Gümrah... Bunun nedenini altını çizerek açıklıyor günlüklerinde.

Takma adla yazdığım yazılarda hiçbir zaman başkası değilim. Ya da başka şey söylemiyorum. Çok yazmamın getirdiği bir biçim olmuştur bana takma ad.

Söyleyeceğini takma adla biraz daha rahat söylüyor denilse haksızlık edilmiş olmaz.

Osman Mazlum imzasıyla eleştirdiği şairlerden biri de Baki Süha Ediboğlu:

"Fazıl Hüsnü Dağlarca ile bir akşam Beyoğlu'nda küçücük bir meyhanede demleniyorduk. Bir aralık yanımıza Ümit Yaşar Oğuzcan geldi. Biraz dalgın ve yorgundu. Ayakta duruyor, oturmuyordu.
–Buyur, otur, dedik.
Teşekkür ederek, bu akşam kendisini Cemal Süreya'nın Degüstasyon Lokantasında beklediğini söyledi. Ben, kendisini tanımak istediğimi söyliyerek:
–Git, onu da buraya getir, tanışalım, görüşelim, dedim.
Ümit Yaşar Oğuzcan ricamı kabul etti, gitti Cemal Süreya'yı çağırmaya... Bulunduğumuz yere Degüstasyon Lokantası çok yakın olduğu için on dakika sonra döndü geldi. Fakat yanında kimse yoktu.
–Nerede Cemal Süreya, neye gelmedi? diye sorduk.
Ümit Yaşar, biraz mahcup kekeliyerek şu cevabı verdi:
–Efendim Cemal Süreya, takma ad olarak kullandığı Osman Mazlum imzası ile Ankara'da yayınlanan Pazar Postası'nda Baki Süha'nın aleyhinde bir yazı yazmış. Şimdi diyor, aleyhinde yazı yazdığım bir kimsenin sofrasında nasıl oturabilirim? Otursam bile çok sıkılırım, rahatsız olurum...

"Fazıl Hüsnü Dağlarca ile birbirimize şaşkın şaşkın baka kaldık. Benim böyle bir yazıdan haberim yoktu. Fakat Cemal Süreya'nın bu itirafı hoşuma gitti. Kendi kendime demek ki mert bir çocuk, Osman Mazlum takma adının arkasına saklanarak sanki gizlice arkamdan vurmuş gibi –güya kendince işlediği suçun– kefaretini bu itirafıyla ödemek mi istiyor? Nedir diye düşündüm. Ve bu noktadan hareketle onun çekingen, biraz içine kapanık, öfkelerini, sevinçlerini saklıyan fakat temiz yürekli bir insan olduğu kanısı uyandı bende.
"Pazar Postası'nda yazdığı makaleyi sonradan buldurup okudum. Bazı noktaları beni yormekle beraber hiç de fena bir yazı değildi."[50]

Papirüs, 8 aylık aradan sonra 1961 Mayıs'ında yeniden çıkmaya başlar. Ali Püsküllüoğlu'nun katılımıyla teknik sorunlar çözülmüş, yazar kadrosu zenginleşmiş: Muzaffer Erdost, Orhan Duru, Seyfettin Başçıllar, Tahsin Saraç, Ali Püsküllüoğlu, Suna Lokman, Tevfik Akdağ, Ergin Günçe, Behçet Necatigil, Arif Damar...

50 "İkinci yenilerin başında gelen şair Cemal Süreya", *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1968.

Şiirlerini, çevirilerini *Papirüs*'te yayımlar. Kendi adıyla yazdıkları çoğalınca Erdost gibi yakın arkadaşlarının imzasını kullandığı da olur:

> "'Sen yazmazsan ben yazacağım ha!' dedi. Ben de güldüm. Sonra bir gün çıktım Rüzgârlı sokakta dolaşıyorum, baktım meydandaki gazete büfesinde *Papirüs*. Aldım. Birinci sayfada bir yazı var. Bir sürü şairden bahsediyor. İmza Muzaffer Erdost. O yazıdan sonra birçok şair bana çok hoş selamlar verdi. Kendisiyle azıcık soğuk olduğum insanlar benimle sarmaşdolaş. Cemal, benim adıma herkese bir nazar boncuğu dağıtmış."[51]

Bu ikinci girişimde de ancak üç sayı çıkarabilir *Papirüs*'ü; Mayıs, Haziran ve tek sayı olarak çıkan Temmuz-Ağustos.* Yine de, *Papirüs*'ün sürekliliğini sağlama çabasında. Mektup yazarak yazılar ister. Biri Muzaffer Buyrukçu'ya.

> *Papirüs sürekli çıkacak. Sağlamdır. İlerde sayfaları da artacak. Ben Kasım'da Paris'e gidiyorum. Bir yıl kalacağım. Papirüs'ü o sırada Paris'ten idare edeceğim. Her ayın yazıları bana oraya yollanacak. Ben orda mizanpajı da yapıp tekrar Ankara'ya göndereceğim basılacak. Ankara'da Papirüs'ü Suna Lokman çıkaracak. Çok iyi bir arkadaştır. Kendisi Hilmi Ziya Ülken'in yeğeni! Ama değil dayısı gibi. Yiğit kız.*[52]

Cemal Süreya'nın yazıları arasında güncelliğini hiç yitirmeyen, genel olarak şiire, edebiyata bakışını açıklayan "Şiir Anayasaya Aykırıdır" başlıklı yazısı da, bu Papirüsler'de yayımlanır.

> *Tabiat ahlakı kovuyor. Nerde bir ahlak türemişse, orda tabiatla ahlak çatışma halinde. Sanatı doğuran mutlaka bu çatışmadır demiyoruz. Ama sanatı besleyen bu çatışmadır diyoruz. Tabiat sanatla kurulu düzene karşı baş kaldırıyor. İtiyor onu. Hafife*

51 Biyografi Görüşmesi.

* Bu son sayıda *Papirüs*'ün Yazışleri Müdürü Suna Lokman'dır.

52 2 Haziran 1961 tarihli mektup, Cemal Süreya Arşivi.

alıyor. Bozuyor. Ağuluyor. Sanatlar içinde bu özelliği en çok taşıyan da şiir sanatıdır. ...Çünkü Novalis'in bir sözünü uygulayarak diyelim; her sanat şiire dayanır, hatta şiir bile...

"Şiir alışkanlıklara karşı bir yaylım ateştir." Bu yaylım ateş şiirin konusunda olduğu kadar diyalektiğindedir. Hatta daha çok diyalektiğindedir. Ama ahlaka karşı koyuş şiirin amacı değil. Belki fonksiyonu.

Kurulu düzene aykırılık estetik içinde daha çok güzel-çirkin, iyi-kötü kavgası şeklinde kendini sunmuştur. Güzeli yakaladıkları yerde kendilerini gerçeğin yükseltilerinde sanan düşünürler artık pek yok. Onlar nerdeyse güzeli gerçeğe, gerçeği güzele indirgiyorlardı.

Bugün şiirin bir ucu toplumsal planda insan haklarını kolluyor. Bu şiirin çekirdeğinde ahlaki bir kaygı bulunduğundan değil, belki kurulu düzene aykırılık niteliği ağır bastığından oluyor. Çünkü insan haklarındaki ilkeler daha yürürlükte değil. Çünkü o ilkeler kurulu düzenle daha çatışma halinde. Ama onların bir gün toplumlarda geniş olarak uygulandığını, kurulu düzen içinde kaynaşarak ayrılmaz birer parça olduğunu düşünelim, o zaman şiir kollamayacak artık onları.

(...) Bugün şiir çağdaş şairlerde yeni alanlar, yeni açılar yaratırken belirli bir yönde gelişiyor: Baş kaldırma yönünde... Günümüz insanının, uygarlığın bugünkü sıkışık biçimlerinde, çıkmaz sokaklarında, labirentlerinde ilerlerken gösterdiği davranışlara uygun düşüyor bu. Bu biçimler, bu sokaklar, bu labirentler uygarlığın kendisiyse, şiir barbarlığın ta kendisi oluyor. Onun için ahlakı kovuyor.
Şiir bütün çağlarda onun için var [53]

Bu yazısı nedeniyle, "Şiiri insan haklarını korumakla görevlendirdiği" yolunda eleştiriler alır.[54]

53 *Papirüs*, Mayıs 1961, *Papirüs'ten Başyazılar*, Cem Yayınevi. İstanbul, s.18.
54 Adnan Benk, *Dünya* gazetesi, Haziran 1961

Paris-Kars

1961 Kasım'ında "Maliye denetim usulleri ve iktisadi devlet teşekküllerini" incelemek üzere Paris'e gönderilir. O sıra Suna Lokman'la nişanlı.

Anıları düş olarak yeniden kurardım. Geçmiş zaman peşinde olarak değil. Tersine, tutku olarak, istek olarak. Yıllar önceki olayı, belli bir noktadan sonra kurgusunu değiştirerek yeniden yeniden yaşayacaktım. Bir eksiklik varsa düzeltilecekti. Bir adımın atılması gerekiyorsa, atılacaktı o adım. Ne demişti? Bu kez ben diyecektim ki! ...Bin yıl önceki belirsiz olayları da kapsayarak masallaştırdı düşlerim. Paris sokaklarında dolanırken, bir pencere açılacaktı sanki. El edecek çağıracaklardı. Onların binlerce yıl önceden akrabalarıydım. Dedemin dedesinin bir kardeşi belki de... tanımışlardı beni. (182. Gün)

Paris'te büsbütün yalnız. Bütün filmleri görür.

Sinemaya gider de Louvre müzesini görmez. Konya'da da Mevlana'yı ziyaret etmemiş, hayatı boyunca müzelerden kaçmış.

Montparnasse'da Hikmet Şimşek'le aynı apartmanda oturuyor. Onun stüdyosu üst katta.

Ocakta dört beş tane tencere ya da tava. Yemek şefi Hikmet Şimşek'in bir elinde kepçe bir elinde çatal, birini o yemeğe daldırıyor birini öbürüne. Hepsi de Türk mutfağı ürünü olan bu yemekleri çifte çubukla yönetiyor.

(..) Bir gün kapıyı açıyorum ki, zil, şal ve pijama. Hikmet yatakta, sırt üstü uzanmış, parmaklarında zil, çılgın bir biçimde oynayarak prova yapıyor. Romanya'da yöneteceği konserin provasını.

Benim Rumenceden anladığımı da o konserden sonra ortaya çıktı. Hikmet Romanya'daki gazetelerde konseriyle ilgili yazıları kesip getirmişti. Onları rahatça Türkçeye çevirdim. Hikmet şaştı buna. Benim hünerim Rumencenin Fransızcaya çok benzemesinden doğuyordu. (Şey parantezi: hiçbir dili tam bilmiyorum, ama diller arası serüven diye bir şey varsa, orada yeteneğime güvenebilirim.) (888. Gün)

Hikmet Şimşek Almanya'ya gidince, Cemal Süreya daha büyük olan o daireye yerleşir.

Paris'te arada bir gördüğü başka Türkiyeli sanatçılar da var. Cihat Burak, Yüksel Aslan, Mübin Başar, Selim Turan...

Aklı Türkiye'de. Edip Cansever ve Turgut Uyar'ın onu unutturmaya çalıştıkları sanısında. Konuşmalarda, röportajlarda adından söz edilmediğini görüyor. Bir dostuna yazdığı mektupta öfkeli ve tehditkâr...

Gelince hepsinin canına okuyacağım!

İleride Enis Batur'a da söz edecek bundan.

Bir yıl Paris'e gittim, dönüşümde unutturulmaya çalışıldığımı farkettim.[55]

Doğan Hızlan'ın röportajında da aynı olayı ima edecek:

"Bir süre yurtdışına gitmiştim, döndüğümde gördüm ki, adım unutturulmuş."[56]

Şiirler, projeler, mektuplar... Nişanlısıyla, Ankara'da nişanlıya emanet ettiği kız kardeşiyle, Seniha'yla, dostlarıyla yazışır. Buyrukçu'ya mektupla birlikte o sıralarda yazdığı şiir de gelir.

Ben bütün kötü şeylere yalnızlık diyorum
Rate Tahire, votkaya, baylana yalnızlık diyorum
Sen yanımda oluyorsun Rate Tahır bıyıklarını alıp gidiyor
Bir votka bollanıyor. Cam, bülbülü şeyda, Münir Zeki
Baylanda Sodayla bütün dünya kumları ırgalanıyor [57]

Nişanlısına, karısına, kardeşlerine, dostlarına armağanlar gönderir. Naylon giysilerin gözde olduğu zaman. Ahmed Arif'le, Müzaffer Erdost'a birer naylon gömlek.

Ayten'le Perihan'a Paris modası...

Ayçe babasının gönderdiği bebeği hâlâ saklıyor.

55 "Cemal Süreya'nın 1001. Günü", *Cumhuriyet*.
56 "Genç şairler arasında çok büyük benzeşme var", *Gösteri*, Mayıs 1982.
57 *Yeni Yaprak* dergisi, Nisan-Mayıs 1989.

Bir roman yazmayı planlar: "Acının Tekniği" Türkiye'nin son 50 yılının işkence tarihi olacak.

Günlük gazete çıkarmak da, Türkiye dönüşü projelerinden biri.

Fırsat buldukça öbür Avrupa ülkelerine geçer.

Hollanda'ya gittiğimde orada Van Gogh'un sarılarının kaynağını bulmuş ve daha çok sevmeye başlamıştım Van Gogh'un resimlerindeki sarıları. Çünkü Hollanda'daki coğrafyanın, yeryüzü şekillerinin bitkisel örtünün sarıları, Van Gogh'u içimde somutlamış ve bir yere oturtmuştu. Onun çalışmasını gözümde daha da büyütmüştü. Doğal verilerle yaratıcı çalışma arasındaki böyle bir ilişki sanat yapıtının değerini artırıyor. Sanat yapıtı gerçeğin asalağı olmamalıdır, ama bütün bütüne de ondan kopmamalıdır, ondan kopmayışın kanıtlarını taşımalıdır.

Aynı şekilde, Erzurum, Sivas toprağını gördükten, Doğu Anadolu'daki yeryüzü şekillerini iyice dolaşıp içime sindirdikten sonra Aşık Veysel'in sesine daha çok tutuldum. Van Gogh'un sarıları Hollanda toprağının baskın renklerini taşıyor, bir yerde onlara katkıda bulunuyordu, onların arasında açılmış çılgın, sarılı çiçekler gibiydi. Aşık Veysel'in sesinde de Doğu Anadolu toprağının rengi, kıvamı, taşıl niteliği, köy evlerinin içinden geçen arklar, yüzükoyun yatarak su içen delikanlılar, genç kızlar vardı.[58]

"Kars" şiirini Paris'te yazar.

Öyle güzel ki ölürüm artık
Beyaz uykusuz uzakta
Kars çocukların da Kars'ı
Ölüleri yağan karda
Donmuş gözlerimin arası

Sen küçüğüm sımsıcak
Ne derler ona- bu kızakta
Boyuna türküler yakıyorsun ya
Sanki her türküden sonra
Hohlasan gök buğulanacak

58 *Şapkam Dolu Çiçekle*, Yön Yayınları, İstanbul 1991, s.145.

Anla ki her durakta
Yok sınırları aşkın
O iyi yüzlü Tanrı
Beklesin dursun bizi
Kurduğumuz rahat tuzakta

Nasıl olsa yine bir gün
Döneriz bu yollardan geri
Senin bir elinde bir mendil
Öbüründe kuş sesleri[59]

Neden bilmem, utandığım olmuştur bundan. Kars'a gitmeden Kars demişim. Paris dönüşü hemen Kars'a teftiş turnesi çıkmasın mı? Göçebe'deki Kars izlenimve imgeleri bu kez yerinde oluştu. Yine de bir eksiklik duygusu olmuştur uzun süre içimde Kars şiiri için.

Çok tuhaf, Kars şiirindeki Kars, Göçebe şiirindekinden daha çok var gibi.

Kars'ı görmemiştim ama, Kutu Deresi'ni, Erzincan'ı, Spikor dağını, Doğu Anadolu faunasını, yolları az çok biliyordum. Bu bir açıklama olabilir mi? Akşamları eve doğru, beş yaşında ve annemin elinde fener yürürken, yıldızlar Kars'a doğru gidiyordu sanki. Spikor'u uç noktaya götürdüm belki de Kars'ta. (976. Gün)

Bir daha hiç görmeyecek Paris'i.

Bende bir çalgı gibi kalmış Paris. Orda, uzakta artık az işitilir olan ama ezgilerini aralıksız dağıtan...

Sârâ Uğur'a yazdığı mektupta şöyle anımsıyor:

Paris. Bir ışık gibi, bir yangın gibi kalıyor Paris insanda. Ve insan sanıyor ki ilerki yıllarda daha büyük olacak bu yangın. Gerçekten de Paris özleminin Paris'ten büyük olduğu muhakkak. Ama bende bu pek o kadar olmadı.[60]

59 *Göçebe! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.52.
60 Cemal Süreya Arşivi.

Kuşkusuz kadınlarıyla da iz bırakır Paris onda. Buyrukçu, dinlediklerini *Varlık* dergisinde şöyle aktarıyor:

> "Paris'te kadınlara neler diyordum. 'Sözlerin var ama dudak izlerin yok sözlerinde' diyordum. Dostoyevski'nin Ecinniler romanındaki sevimli kişinin ağzıyla konuşuyordum. Takdirkârınız yüzbaşı Lebyadkin vakti müsaittir velâkin."

Ve Paris izleri taşıyan bir şiir:

İşaret parmağını bir bina
İtalyan Bankasına bitişik
Uzatıp derdi burdan git
Ordan giderdim işim ne

Yokuşa kurulmuştu Galata
Kulesiyse hemen şurda
İçlenir dururdu koca ayı
Uymuş bir gramofona

Ama yine de kıskandırırdı
Çizdiğim bütün Eyfel'leri
Korseli A'lar halinde
Ben Paris'teyken mektuplarıma

Yine de kıskandırırdı ya
Demem o değil aslında
Bir kız vardı sarışın
Hisseli bir tiyatroda

Ah şimdi bunlar rokoko
Yalnızım bir de uzaktayım
Hani ölmek işten değil
Matmazel Ay da olmasa[61]

Paris'ten bir araba, bir kürk, buzdolabı, çamaşır makinesi ve elbette bol kitap getirir. Kitaplığındaki Fransızca bölümün temelini oluşturan bu kitaplar, öldüğünde oğlu tarafından sahafa satılacak.

61 "Rokoko", *Göçebe! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.55.

Getirdiği eşyalar bir bakıma evlilik hazırlığı. Chevrolet araba ise güvence. Aklında hep yarım kalan *Papirüs* girişimi. Oysa o günlerde bir arabaya karşılık rahatça bir daire satın alınabiliyor.

Bir akrabasının da acilen paraya ihtiyacı var. Araba taksitle satılır, bir bölümü o akrabaya verilir. Taksitler, ilerde *Papirüs*'ün sermayesi olacak.

1963 Mayıs'ında teftiş göreviyle Kars'a gönderilir.

Bol teftişli bir yaz.

1963'te Ağrı'ya gittim. Tümen Komutanlığı'nda mali bir soruşturma için. Bilirsin, bakanlıklardaki ve çeşitli kuruluşlardaki muhasebe elemanları maliye memurlarıdır. Denetimleri de maliye müfettişlerince yapılır. Ağrı'da Tümen'in yiyecek işine bakan adam da maliye memuru; Tellaliye resmini de olduğu gibi götürmüş...

Ağrı'da on gün mü, on beş gün mü kaldım?... (Adam zaten İran'a kaçmış) Kaldığım otelde köpek havlamasından uyumak olanaksızdı. Askerlerden de nedense biraz korkuyorum. O sıra Paris'ten yeni dönmüşüm. Siyah-beyazı düşünsene. Sanki Ağrı'daki işim hiç bitmeyecek, şu Karaköse'den hiç çıkamayacağım. Geceleri öyle bir duygu. Peşaver'den mi getirilmiş bu köpekler?

Gündüzleri ise çok renkli geçiyordu. Valiyle arkadaş olduk. Turgut Kılıçer, gördüğüm en entelektüel vali (Nüzhet Erman'ı saymazsak).

Lokantalarda üç resim yan yana: İran Şahı Pehlevi, sağında Farah Diba, solunda Süreyya. Ağrı'da lokantalar var ki, aklın durur.

Yarım kalmış bir bina vardı. Tam da Tümen'in karşısında. Tümen iki katlı. Adam kendi yapısının özlediği üst katlarını çıkamamış. Tümen'den yüksek bina olur mu? Hem de tam karşısında!

Sonra Doğu Beyazıt'a gittik valiyle. Daha ilerilere İran'a falan da gittik. Ağrı Dağı'nın eteğindeki yegâne ağacın altında kaymakamlarla ve sınır askerleriyle rakı içtik...

Patnos'ta dükkânlar karşı karşı.

Adilcevaz'da baston ısmarladım, bir düzine. Ne var ki Ankara'ya yollamadılar. Araya koyduğum T. İş Bankası müfettişi arkadaşın hayırlığından...

O on beş gün nasıl kalabalık geçti!
Her gün Suna Lokman'a mektup yazıyordum.[62]

Eylül'de Celal Sılay'dan bir davet alır: "İstanbul'a gel Suna ile. *Yeni İnsan* dergisine çekidüzen ver."

Birlikte gidilemez. Kısa bir süre sonra ayrılacak nişanlılar. Paris'ten getirilen kürk de aralarında defalarca gidip gelecek.

R. Tomris

1964'te İstanbul'a tayin olur, birkaç ay halasının Tavukuçmaz sokaktaki evinde kalır. R. Tomris'le arkadaşlıkları da o sırada başlar.

Tomris Uyar, o tarihte, R. Tomris imzasıyla çeviriler yapan genç bir kadın. Şair Ülkü Tamer'le evli. Sık sık eski önemini yitiren Baylan'da buluşuyorlar dostlarıyla. Akşam üzerleri iş çıkışı Cemal Süreya da katılıyor onlara. Sanat, edebiyat, tiyatro sohbetleri...

Ülkü Tamer büyük ilgi çeken ***Keşanlı Ali Destanı***'nda oynuyor. Genco Erkal, Ülkü Tamer ve Cemal Süreya, "de" yayınevi için İonesco'nun ***Kel Şarkıcı***'sını çeviriyorlar.

Cemal Süreya ve R. Tomris, birlikte yaşamaya karar verdiklerinde, Kazancı Yokuşu'nda bir ev tutar ve oraya taşınırlar.

Her şeyin eşit olarak paylaşıldığı bir beraberlik. Ev işlerinden fikir tartışmalarına, meyhanelerden çalışmalara, her yerde her alanda eşitlik. O günlerdeki Cemal Süreya'dan Tomris Uyar'da kalan çizgiler şöyle:

> "Feodal değil. Evine bağlı, evinde olmayı, çalışmayı çok seven bir adam. Son derece şefkatli. Sözgelimi nezle olayım, aman efendim çaylar yapılır, yatağa getirilir, başımda oturulur, saçım okşanır, ilaçlar... o güne kadar başka hiç kimsede görmediğim bir şey.

62 Ece Ayhan, "Kıyı Bucak Konuşmaları", *Şiirin Bir Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 1993, s.173.

"Ciddi bir ilişkide kendini çok koruyan, monogam bir erkek. Aldatması söz konusu değil.

"Kıskanç ama kıskançlığın anlamsızlığını çok iyi kavramış, yine de kendini engellemeyen, bu yüzden de pişmanlık duyan, acı çeken bir sevgili...

"Edebiyat dışında baş ilgi alanı politika.

"Şiiri çok iyi bilen, iyi yazmaktan korkan, mükemmellikten kaçan bir şair."[63]

Cemal Süreya, takım elbiseli, kravatlı bir bürokrat. Son derece düzenli bir hayatı var. Evden işe işten eve. İçki yok denecek kadar az. Sigara içmiyor.

R. Tomris düzenin bu kadarından sıkılır:

"Akşamları biraz geç gel yahu, bir erkek dolaşmak istemez mi, dedim. Ben çok yaşlı olan anneannemle meşgulüm. O da, istifa etmek üzere Maliye'den. Bağını koparmasın istiyorum. Hiç arkadaşı yok çünkü. 'Peki' dedi. İlk gün dönüş saati geldi, altıyı çeyrek geçti, ortada yok. Normalde akşam altıda evde olur. Ertesi gün altıyı yirmi geçiyor, sonra altı buçuk... Bir gün odayı havalandırayım dedim, yaz. Toz aldım, bezi silkelemek için pencereden eğildim ki, kapının önünde oturmuş, saatin dolmasını bekliyor."[64]

Aralarında şaka konusu olan bu olayın bir de adı var: "Şahsiyet rötarı."

1965 Nisan'ında *Göçebe* yayımlanır.

Aynı yaz, 31 Temmuz'da görevinden istifa eder Cemal Süreya. İki arkadaşı, Doğan Yel ve Sezai Karakoç'la birlikte almışlar bu kararı. Sezai Karakoç anılarında şöyle anlatıyor:

"Karaköy'de Köprü'de buluşuyor, konuşuyor konuşuyorduk. Konu hep aynıydı: Memuriyetten ayrılmak.

63 Biyografi Görüşmesi.
64 Agk.

"Ben, ikisini ayrılmamaları için ikna etmeye çalışıyordum fakat mümkün değildi. ...Sonunda ben 11 Haziran günü istifa mektubunu Köprü altındaki bir posta kutusuna attım. Bir gün sonra da Doğan, bir ay sonra da Cemal aynı kutudan istifa mektuplarını Maliye Bakanlığı'na gönderdiler."

Tomris Uyar'a göre Cemal Süreya, o yaz yaptığı teftişlerden bunalmıştır biraz da. Çanakkale, Bozcaada, Jokey Klüp teftişlerinde verdiği raporların hasıraltı edileceğine inanıyor. Ece Ayhan'la yaptığı Kıyı Bucak konuşmalarında Çanakkale teftişinden şöyle söz edecek Cemal Süreya:

1965'te Çanakkale'de iki ay kaldım. O yıl şansıma orası ve Tekirdağ düşmüştü. Bir de yardımcım vardı (şimdi Milli Emlak Genel Müdürü). Akşamları saat 5'ten sonra plaja giderdik. Bir süre açılamadım suda. Mitolojiden ürktüm. Yüzerken sanki bacağımı bir Tanrı, bir Tanrıça ya da Kiklops gibi biri çekiverecekti. Yine de bizim yardımcıyla her gün birkaç kulaç daha ileri gidiyoruz. Bir gün bir noktaya geldik. Su nasıl soğuk! Tatlı su kaynıyor. İçebilirsin. Ama bizi asıl ürküten dev yunuslar oldu. Ondan sonra kıyıyakoşut yüzmeye başladık.

O toplar var ya, hani Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma: onlar için demir tüccarları nicedir kavga ediyorlarmış. Ben Çanakkale'ye gittikten sonra postu kaldığımız otele serdiler. Bir rapor yazarak satışı önledim.[65]

Gittiği her yerden mektup yazar R. Tomris'e. Ancak bir öfke anında onunkileri de kendisininkileri de yırttığı için iki edebiyatçının yazışmalarından örnek kalmamış geriye.

Papirüs'ün ilk dönemini kapsayan beraberlikleri, ikisi için de verimli bir zaman. Tek tek sürdürdükleri çalışmalar ve *Papirüs* hazırlıklarının yanı sıra birlikte yaptıkları çevirilerle Türkçeye seçkin yapıtlar kazandırırlar.

Apollinaiere'den *Bir Aşk Kırgınının Şarkısı*, Exuperi'den *Küçük Prens*, dergiler için şiirler... Hepsi de titiz çalışmalar.

65 Ece Ayhan, *Şiirin Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, Nisan 1993, s.172.

Yeni Dergi'ye Lorca'dan birkaç şiir çevirecektik. Aynı şiirlerin iki ayrı Fransızca, iki ayrı İngilizce (belki üç) çevirisini bulduk. İspanyolca temel metin de elimizin altında. Baktık İngilizce çevirilerle Fransızcalar birbirini tutmuyor. Sonuçta el yordamıyla temel metinden bir şeyler çıkarmak zorunda kaldık. (787. Gün)

Cemal Süreya geçimini çeviriyle sağlıyor*. Fahir Onger Yayınları için Simone de Beauvoir'dan *Sade'ı Yakmalı mı?*'yı, Marquis de Sade'ın *Aşkın Suçları*'nı çevirir. Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu için de, J. Cosmos'un Nikolay Gogol'dan uyarladığı *Palto*'yu.

Çeviri, zaman zaman yoğunlaşarak, hayatının bütünü içinde şiirinden, düzyazılarından hemen sonra yer alacak. Şairliğiyle şiir çevirmenliği arasındaki çatışma da sürüp gidecek.

Çeviri şiir şiirden çok şey götürür. Ya da bende götürmüştür. Yabancı dildeki şairler kişiyi elbet besler. Ama okur olarak, şiirsever olarak... Çağrışımlar da getirir. Ama şiir çevirmeni olmak başka. Anlatımını, malzemeni bir de oraya gömersin. O şiirler seninkiyle karşılaştırılır. Verdiğin şeye aldığın gibi bakarlar. O durumun aşılması çok zor. Aşınca da kazançlı çıkarsın. Kısacası, çeviri şiirin çevirenin değil de, başkalarının üretimine katkısı söz konusu.[66]

Papirüs'ü çıkarırken daha yoğun, o ölçüde de keyifli bir çalışma temposuna girerler.

"Kriz halinde çalışıyor. Akşamüstünden sabaha kadar, hiç ara vermeksizin. Dergi çıkışı, evde veya dışarıda, ayaküstü bir yemek yedikten sonra, birbirimize çay taşıyarak, 'dur bak bir şey göstereceğim, şu iyi mi' diyerek...

"Onunla sonsuza kadar tartışabilirsin. Hiç alınma yok. Sözünü esirgeme, yalan söyleme yok. Beğendiyse beğenir, beğenmediyse beğenmez."[67]

* *Bir Aşk Kırgınının Şarkısı*'ndan 300 lira; *Küçük Prens*'in birinci baskısından 2000, ikincisinden 2500 lira. Marquis de Sade'ın *Aşkın Suçları*'ndan 1500 lira; *Palto*'dan 7000 lira çeviri ücreti almıştır.

66 Ayçe Atikoğlu, *Milliyet*, 24 Mayıs 1988. Cemal Süreya'nın çeviri şiirleri 1995 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından "Bir Yürek ki Paramparça" başlığıyla yayınlandı. Şiirleri Eray Canberk derledi.

67 Tomris Uyar, Biyografi Görüşmesi.

Bazı akşamlar "mujik sofrası" kurulur evlerinde. Konuklar *Papirüs* yazarları, *Papirüs*'e katkıda bulunanlar. Sofranın kuralları var: "Düzgün örtü, peçete, buz, güzel bir sürahi... Peçeteler ütüsüzse kalkar kendisi ütüler."

Haftada bir ya Çiçek Pasajı'na ya da yemekleri güzel ve ucuz olan Bohem'e gidilir.

Oh! evden çıktık, seninle baş başayız...

R. Tomris'in ısrarıyla artık takım elbiselerden kurtulmuş, rahat giysili bir adam olmuş.

1966 sonu 67 başı; dergide de, özel hayatlarında da yol ayrımına gelirler. R. Tomris, Turgut Uyar'la evlenir, Ankara'ya gider. *Papirüs*'ü desteklemeyi ordan sürdürür. Cemal Süreya'nın yolu Ankara'ya düştüğünde onları ziyaret eder ama beraberlikleri sırasında birlikte dolaştıkları mekânlara, Beyoğlu'ndaki kahvelere, lokantalara adım atmaz. Onun bu ruh halini Tomris Uyar şöyle anlatıyor:

> "Beni bıraktı ama rahat etmedi. Ona göre bana sahip olunamazdı. Senden ayrıldığım anda, senin hakkında, hikâyen hakkında sevdiğimi belirtecek hiçbir şey söyleme**y**eceğim, benim ağzımdan kimse duymayacak, dedi ve doğrusu hiç yazmadı."[68]

Papirüs'ün ilk sayılarında yayımladığı ve R. Tomris'e ithaf etmeyi düşündüğü "Beni Öp Sonra Doğur Beni", "Bir Kentin Dışardan Görünüşü", "İki Şey" gibi bazı şiirlerini, 1973'te yayımlayacağı *Beni Öp Sonra Doğur Beni* kitabına alacak ve sonraki eşine ithaf edecek. Ancak Turgut Uyar'ın ölümünden sonra ziyarete gittiğinde bu kitabını, "Tomris Uyar'a her şeyimle" diye imzalayacak ve "Bu şiirlerin ithafını düzelteceğim artık" diyecek.

Cemal Süreya'dan söz ederken, "Ben onu geçmişsiz tanıdım" diyen Tomris Uyar'ın ortak hayatlarına ilişkin anıları fazla değil:

> "Galiba ortak, güzel bir tatil yaşadığımız için anıları aklımda pek kalmamış. Sanıyorum o da yaşasaydı aklında bu kadar kalırdı."[69]

68 Agk.
69 Agk.

Sen ki
Ayı Hugo'dan zararsız Mallarme'ye, kaçık Artaud'ya
kadar
Bir şeyler okudun biraz. İyi.
İngilizlerden de saymayı öğrendin biraz. O da iyi.
Ağzında bir tatil gevezeliği
Alnında bir ayazma serinliği taşıyan
Bir kadını sevdin çok. O belki daha da iyi.
Ama ne yap biliyor musun?
Şu eski adresini değiştir artık
On yıldır bilgeliğini tüketti.

Saatler uzun, günler...[70]

Tomris Uyar'dan son bir söz:

"Tanıdığı kaç kişi varsa, o kadar Cemal Süreya vardır. Hepsi değişik. Belki temel öğeleri aynı kalıyor: politikaya, edebiyata, espriye tutkusu; çalışkanlığı, dürüstlüğü... Çok değişken biri. O yüzden ben bir tane Süreya biyografisi düşünmem. Üç tane yazılabilir. Üç tane apayrı."[71]

Göçebe

Sen sık sık gülen gülerken de
Sevecen bir Akdeniz çizgisini
Sol yanına ağzının
İliştiren çocuk özenle
Yabana mı atıyorum yani seni
Yabana mı atıyorum saat altı buçukları
Çocuk ve Allahın en eski baskısını
Değil, değil bunların biri

70 "Bir Kentin Dışardan Görünüşü", *Beni Öp Sonra Doğur Beni! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.79.
71 Tomris Uyar, Biyografi Görüşmesi.

Gözlerimin gemileri kuş istiyor
Açılıp kapandıkça sevdam
Kapanıp açılıyor bir mavi
Şahmaran süt istiyor kefeninden
Üç aylık ölmüş çocukların
Kerem ile Arzu geliyor Aslı ile Kanber
Ay kana kana batıyor

Ay kana kana batıyor
Eşkiyalar gecenin yangınını izliyorlar uzakta
Kargapazarı dağlarını dolanan yaşlı ve öfkeli bir
otobüsteyim
Jandarma daima nesirde kalacaktır
Eşkiyalar silahlarını çapraz astıkça türkülerine
Ve bu dağlar böyle eşkiya güzelliği taşıdıkça
Patronunun karısını zimmetine geçirip
Amasya'dan Kars'a kaçmakta olan bir sayman
yardımcısıyla
Alevilikten konuşuyoruz uzun süre
Yanımdaki hep bir gazetede Marilyn Monroe'nun
resimlerine bakıyor
Marilyn Monroe öldü diyorum ona
Ölümü siyah bir kâkül gibi alnına düşürmesini bildi
Şimdiyse Cennette Nietzsche'nin metresi olması
gerekir
Bunları diyorum daha ne varsa diyorum
İşte hiçbir sebep olmadığını sevişmemeye
İşte çocukluğumdan beri içimde bir önsezi olduğunu
Bunun bir gün birine rastlamak gibi bir şey olduğunu
Belki de bir günler bunun için Aydın'da bulunduğumu
olduğumu
İşte eflatun kakalı çocuklar olduğunu Kütahya'da
Ankara'da dokunak Yozgat'ta becerik olduğunu
Van'da güreşçi develer gibi süslediklerini kamyonları
İstanbul'da minarelerin lirik olduğunu köprülerinse
dialektik

Acemi bir bulut bozuyor bütün görüntüyü eski bir şarkı gibi
Bu şarkıyı ne zaman duysam aklıma
Sinirli bir elin uysal bir bardağa
Çok yukardan döktüğü bir içki gelir
Sonsuz ve olağanüstü bir bira
Köpüklene köpüklene biçimlendirir
Soyunarak ağlayan bir kadını
Acı bilincinde sonrasızlığın
Ama bırakalım bırakalım bunları
Yoldan piyade erleri geçiyor tahta bavullarıyla ve
büyük yakalarıyla
Ve faytoncular görüyorum
Yere basışlarındaki ağırlığı azaltmak için
Tanrısal bıyıklarıyla durumlarını paraşütlendiren

Kars'tayım bu ne biçim Kars bir kenarda
Pekâlâ yalçınlık iddiasında bulunabilecek bir tepenin
üstünde
Kars kalesi yükseliyor
Gökyüzünü Ankara kalesine göre daha soyut ve daha
elverişli bir şekilde
Hırpalayan bu kale de olmasa
N'olacak bakalım hırpalayan bu kale de olmasa
Kuşkusuz artacak yalnızlığını sevgili çocuk
Biliyorsun ben hangi şehirdeysem
Yalnızlığın başkenti orası

Bir de yine sevgili çocuk
Biliyorsun kişi tutkularıyla
Yalnızlığını adlandırıyor o kadar

Arkada bir su devrile devrile akıyor
Rastgele bir ağaca soruyorum
Bir şey var sanki onu soruyorum
Değil orda diyor belki biraz daha ilerde
Tanrı meleğini ağırlamaya çalışan
Ataerkil bir aile gözünü alıyor

Dedelerin yüzlerinde erozyon
Silip götürmüş bütün evetleri

Annelerinse ağızlarında hiyeroglif
Babalarınsa ağustoslar atasözleri

Amcalarınsa avdan boş dönüyor elleri
Teyzelerse elleriyle yargılıyor gök güzelliğini

Ablalarınsa boyunları soru işareti
Ağabeylerse utançlarından emrah

Sıralanmışlar su boylarına
Bıçakla soyuyorlar kelimeleri
Ya suya giden küçük kızlar
Onlar
Tıpkı o kuşlar gibi
Uçan daha bir süre
Sonra da vurulduktan

Bir mezarın doğurduğu iştahlı bir çocuktur Anadolu şiiri
Ey şiir arayıcısı ey esrik kişi
Şu son dönemecini de aşınca gecenin
Doğacak gün artık gündüze ilişkin değil
Bu ağartı ancak yürekle karşılanabilir
Bütün iş orde işte, ordan usturuplu geçmesini bil
Tutsaksan ellerin sıvışır gider zincirlerinden
Ve balyozla vursalar nisralarına
Soylu bir demir sesi yükselir
Soylu büyük ve mavi bir demir sesi

Ellerim gece yatısına çağrılmış
Ve
Telaşsız görünmeye çalışan bir Kafka gibi

Yüzüm giyotine abone[72]

72 *Göçebe Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları. İstanbul 1994, 5. basım, s.63.

Göçebe, Memet Fuat'ın yönettiği "de" Yayınevi'nin "Türk Şiiri Dizisi" içinde çıkar.[73]

İlk kitabıyla ikincisi arasında yedi yıllık bir ara var. Böyle uzun bir zaman sonra içinde 17 şiir olan ince bir kitap çıkarması hayal kırıklığı yaratır. Kitabın çıktığı yıl yayımlanan eleştirilere, tanıtma yazılarına bakıldığında sürekli olarak *Üvercinka* ile karşılaştırıldığı görülür. Kimilerine göre Cemal Süreya, *Üvercinka*'nın başarısından sonra onu aşamamaktan ürkmüştür.

> "Cemal'in ikinci kitabı cömert topraklar gibi gür ve cesur olmalıydı. Tropikal topraklar gibi, haşin, gür, bilinmeyen zenginliklerle kaynaşmış.
>
> "O ise karar vermemiş gibi. Ehlileştirmeyi severek, sesini ayarlayarak, çelebilikle. Çevresini bu kadar hesaplayan bir şair olmamalıydı Cemal.
>
> "(...) Bilmiyorum ki ben mi aldanıyorum, yoksa Cemal Süreya mı hâlâ bir şiir korkusu içindedir. Üvercinka yayınlandıktan sonra, bana öyle geliyor ki, hep korktu, kaybetmekten korktu, kendinden korktu, şiir yazamayacağından korktu. Korkunun erdemi ihanettir. Göçebe, korkunun ihanetidir."

deniyor bir eleştiride.

Tarık Dursun K. da aynı kanıda.

> "Şunun üzerinde bir anlaşmaya varmak gerek: Cemal Süreya'yı sıradan, güçsüz bir şair belliyorsak, *Üvercinka* çok iyi bir kitaptır. Yok, Cemal Süreya, soylu, gerçekten çizgidışı bir şiir gücünün sahibi sayılıyorsa, o zaman da *Üvercinka* bir başarısızlıktır, bir geçiş kitabıdır.
>
> "Peki *Üvercinka* bir geçiş kitabı ise *Göçebe* nedir?
>
> "*Göçebe*, bir bölüğe göre 'apaçık bir gelişmenin ürünü, en az *Üvercinka* kadar beğenilecek, yaygın şiir tadlarının kaynağı'dır.

73 44 sayfa, fiyatı 3 lira. İlk baskıdan aldığı telif ücretiyse 450 lira.

"*Göçebe,* doğrusunu isterseniz bu sayılıp dökülenlerin hiçbirini vermiyor da, getirmiyor da. *Göçebe*'yle gelen Cemal Süreya'nın hâlâ eskimek bilmeyen, başının belası o *Üvercinka*'lı korkusudur. Yine ılık bir duş etkisi, yine o denli bir rahatlık, yine o ikisinin getirdiği şiirin içinde belirlenen yitik korku. Arada kendini gösteren gerçek de Cemal Süreya'nın 'kendi çiçeklerinden ürküşü'."[74]

Kimilerine göreyse *Göçebe* bir aşamadır Cemal Süreya şiirinde. Cemal Süreya az yazmaktadır ama firesizdir şiirleri.

Mehmet Kemal çok etkilenir kitaptan. *Üvercinka*'yı aşan şiirlerdir hepsi de. Ona göre İkinci Yeni'yi yenileştiren Cemal Süreya'dır:

"Cemal Süreya'nın anlamsızında ürperten, belirten, duygulandıran bir yenilik var. Onun için tekrar değil. Hem eskinin, hem de yeninin tekrarından uzaklaşmış."[75]

Ahmet Köksal övgüyle söz eder:

"Cemal Süreya'nın bu yeni kitabında da önceki şiirlerinde görülen seçkin bir şiir beğenisinden çıkmış; uğraş sıkısından geçmiş bir sadeliğin, açıklığın sürdüğü görülmektedir. *Üvercinka*'da ilgi çeken ve okuyucuya yeni görünümler, taze çağrışımlar açan us düzeni içindeki soyutlamalar, İkinci Yeni'ye özgü deyiş özelliklerine *Göçebe*'de de bazan rastlıyorsak da, burada yer alan şiirler çokçası daha somut, ortak bir yaşantının sesini duyuruyor.

"Yeni kitabında memleketimizin değişik yörelerinden izlemlerini sık sık buluyoruz. Başta kitaba adını veren Göçebe, ülkemizin dört bir yanından topladığı görünümler, izlemlerle kolay unutulmayacak bir memleket şiiridir.

"(...) Son yıllarda bir duraklama, bir yorgunluk, bir kendini tekrarlama ortamına girdiği duyulan şiirimize, Cemal Süreya, yeni kitabıyla bu havayı dağıtan bir soluk getiriyor."

74 "Göçebe'nin Düşündürdüğü", Yeni Yayınlar Köşesi. *Milliyet*, 18 Ağustos 1965.
75 "Politika ve Ötesi", *Vatan* gazetesi, 11 Ağustos 1965.

Doğan Hızlan, "Cemal Süreya'ya Giriş" başlıklı yazısında "Beni Göçebe'de en çok ilgilendiren özellik, Süreya'nın mısracılıktan büyük şiir katına yükselmesidir" diyerek giriyor söze:

> "Göçebe ve Ülke şiirleri bu yargımı destekleyecek kanıtları taşımaktadır. Bunlar İkinci Yeni'den sonra değişik bir anlam açısından bakılması gereken şiirlerdir. Göçebe ne ortamın yalın toplumcu şiir anlayışının ürünü, ne de İkinci Yeni'nin hiçbir içerik taşımayan anlayışının temsilcisidir. Göçebe şiiri anadolu insanını kapsama amacıyla yazılmıştır. Mısra kurmadaki ustalığını bu nitelikte şiir kurmağa yöneltince, şiiri serpilmiş, dar kalıplılıktan, kendi içinde geniş anlamda da olsa mekaniklikten kurtulmuş, bir esprinin kurbanı olma sakıncasını atlatmıştır."[76]

Ülkü Tamer coşkuyla katılır tartışmalara:

> "Bu böylece biline: Göçebe Üvercinka'dan çok çok iyi bir kitaptır. Üvercinka'yı sevip de Göçebe'ye dudak bükenler Üvercinka'yı tesadüfen sevmişlerdir. ...birçok kişi tadına varamadı Göçebe'nin, 'nerde Üvercinka nerde Göçebe' dedi. Eh, herkes şiirden anlamaya mecbur değil ki.
>
> "Ufacık bir değinmedir bu, Göçebe için sevgilerini bildirir; kitap eleştirmesi değildir. Zaten Cemal Süreya'nın şiirleri için kelimelerinde gizli bir somurtkanlık sezilen ağırbaşlı yazılar yazılamaz. Öyle yazılar yazan kişi Cemal'in şiirini içinde duymamış demektir çünkü. Çünkü Cemal'in şiiri 'ufak sinemasıdır sevginin'. O sinemada çok sevimli ve büyük bir film seyredilir. Yazlık bir sinemadır.
>
> "(...) Okundukça tadına varılan şiirler. Ama ancak şiir denilen tatlı tedirginliği bilenlerin tadına varacakları şiirler. Yine okundukça. Bir daha okundukça. Kitabın on yedi şiiri de kendini kolay ele vermez. Var mı öyle beleş? Üvercinka'yı pıtır pıtır okuyan hanım kızlar, bıçkın delikanlılar elbet sevemez Göçebe'yi, sevemediği için de birtakım derelerden nice sular getirerek küçümser.

76 *Soyut*. 1965, sayı 4.

"(...) Peki kim sever Göçebe'yi? Şairler sever. Appolinaire okusaydı mutlaka severdi. Lorca da.

"(...) Göçebe'yi kimler sevsin isterdim. İstanbul'dan iki kişi. Benden başka. Seviyorlar. Ankara'dan Turgut Uyar, Muzaffer Erdost. Biri de Ahmed Arif. Ceyhun Atuf Kansu da sevsin isterdim.

"Şu yazdıklarım bana bir sürü şiir müslümanı düşman kazandıracak. Düşmanlıklarını pekiştirmek için sözlerimi şöyle bağlayayım: Cemal Süreya, büyük bir inceliğin şairidir. Ve Türkiye'nin en iyi şairidir. Ona bir ağız mızıkası halinde sevgiler."[77]

Birkaç yıl sonra Mehmet Doğan, Cemal Süreya şiirinin toplumsal özünü vurgular ve "Cellat Havası"ndan hayranlıkla söz eder:

"Şiirin her bölümünde bir başka ülke canlanır gözümüzde. Hem de kartpostalların, turist el kitaplarının ya da resmi ağızların veremeyeceği yanlarıyla. Fransa'da Mösyö Giyotin, Almanya'da Herr Balta, Amerika'da Mister Elektrik Sandalyası olan öldürme aracı Sinyor Kurşun'dur İspanya'da. Bir kurşunla vurulup düşerken bakışları bir buluta asılı kalan insan biz oluruz birden. Lorca'yı anımsamayız o an? Lorca'dan İspanya İç Savaşına, o her cumhuriyetçinin savaş artığı bir mermi parçası –bacağında, omuzunda taşıdığ– öfkeye yakalanırız. Son mısra bir akıl ögesi olarak bugüne döndürür bizi tekrar:

Tabii Lorca gibi sizin de
Gözlerinizi bağlamazlarsa

Haksız, yanlış, tarihe aykırı bir yenilginin acısı gizlidir bu şiirde. Rahatlatmaz insanı. İnce bir alayla dürter."[78]

Aynı şiiri, Yahya Kemal'in "Endülüs'te Raks" şiiriyle karşılaştırırken, şairin dünya görüşünün ayırt ediciliğine dikkat çeker.

"Biri tatlı bir esriklik verirken, öteki düşündürücüdür. Biri boşaltmaya, rahatlığa götürürken, öteki uyandırır, unutturmaz.

77 "Göçebe Üstüne Sevgiler", *Soyut*, Temmuz 1965.
78 "Şiirde Biçim Üzerine", *Papirüs*, Nisan 1969, sayı 34, s.12.

"...biri için Sinyor Kurşun'dur İspanya, öteki içinse Zil, Şal ve Gül'dür. Daha baştan koşullandırır bu, okuyucuyu. Biri Lorca'nınki gibi sade, basit bir halk dilini kullanır, öteki renkli, parlak, gösterişli şato dilini.

"Sonuç olarak, bu iki şiir arasındaki temel ayrım, dış dünyadan topladıkları gereçlerle (sözcükler, görüntüler, anılar) kurdukları şiirsel yapının ayrılığından gelmektedir. Bunu zorlayan, buna biçim veren şeyse, şairlerin dünyaya bakışlarının ayrı oluşudur, yani özleridir."[79]

Turgay Gönenç de, Cemal Süreya'nın ölümünden sonra yaptığı bir konuşmada "Cellat Havası"nın, idamlara karşı yazılmış yüzlerce sayfa kitaptan çok daha etkili olduğunu söyler.

Metin Celal, *Göçebe*'nin coğrafya boyutunu vurgular:

"Değişik, kullanımı az sözcüklere, özel isimlere, yer adlarına meraklıdır Cemal Süreya. Göçebe'de dünya tarihine ve Türkiye coğrafyasına yaptığı girişle birlikte atlaslar, sözlükler ve tarihçelerle perdelenir şiir ve yepyeni bir boyut kazanır.

"*Göçebe*'nin tüm şiirleri bu sonuçlanmamış tarih ve coğrafya araştırmasının izlerini taşır. Ama bu ipuçları bizi bir senteze götürmez. Uçuşan isimler, tarihler, dönemler, yer adları öylece havada kalırlar. Genel bir tarih coğrafya okumasının notlarıdır adeta *Göçebe*.. Kitaba adını veren Göçebe'de tarih ve coğrafya derlenir, toparlanır 'yüzüm giyotine abone' dizesiyle ve İşte Tam Bu Saatlerde'de 'Köklerimiz kendi çiçeklerinden ürküyor' diyen Cemal Süreya düğümü iyice sıkar."[80]

Doğu Perinçek, "şiirin Evliya Çelebisi'dir" der onun için:

"Kitaplığında cilt cilt Evliya Çelebi. Sık sık açar okur. Kaç kez coşkuyla Evliya Çelebi'yi anlatmıştır. Zorla sürülmek şiirinde bir seyahat sevdasına dönüşmüştür. Ve bir coğrafya sevdasına, yeryüzü sevgisine.

79 *Age*, s.12.
80 "Cemal Süreya Şiiri Sevda Sözleri" *Günümüzde Kitaplar*, Şubat 1985.

"Aşkı bile 'dörtnala'dır. 'Dörtnala sevişmek lazım'. Burada 'lazım olan' sevişmek midir, yoksa 'dörtnala' mıdır?

"Kadının vücudu da coğrafyadır, beş kıtası üç okyanusuyla. Sevişirken 'kırmızı kuş' olur, 'kırmızı at' olur, soluk soluğa devam eder Cemal Süreya'nın göçü.

"(...) 'Asya kentleri yürür dururlar'. Aşkın bir türü 'Asyalı'dır. 'Sevişmek Afrika'da yürürlüğe girer.' Gözler bile coğrafya olur, 'göz değil, gözistandır' 'Uygarlık kuzeye doğru çekilirken Akdeniz kıyılarına iki nöbetçi diker, güneşi bir de şiiri'. Afrika, 'şekli bozulmasın diye Akdeniz'in, hâlâ eskisi gibi çizilir haritalarda.' Sevdiği kadın 'Saçlarını tarasa baştan başa Rumelidir' Ve çarpıntılı yüreği Cemal Süreya'nın, o kadının saçlarının akıntısında Karadeniz'e karışır, oradan Akdeniz'e. Oradan da daha büyük sulara."[81]

Cemal Süreya ise şöyle tanımlar *Göçebe*'yi:

Göçebe daha uzun, daha tutkulu bir çalışmanın ürünüdür. Daha güvenlidir. Üvercinka'daki şiirlerimin çoğu aşk şiiriydi. Göçebe'de daha geniş bir alana yayıyorum şiirimi. Göçebe çok daha iyi bir kitap. Bundan sonraki doğrultum hakkında da ipuçlarını taşıyor.[82]

80 sonrasındaki bir röportajında bir kere daha değinir bu kitaba.

Göçebe'deki şiirleri 27 Mayıs Devrimi'nden sonra yazmışım. 1960 Anayasası'nın gökyüzünü "içime çekiyorum" O arada Avrupa'ya gidip gelmişim. Göçebe'yi (yani o şiiri) Paris'te tamamladım. Bu kitabımda daha bilinçliyim. Yine de iki tür şiir yazıyorum. İki yanım var, ikisini de bastıramıyorum sanki.[83]

Göçebe, 1966'da Türk Dil Kurumu şiir ödülünü alır.

Cemal Süreya; Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Necatigil, Gülten Akın'dan sonra bu ödülü alan dördüncü şair. O yıl bilim, roman, hikâye, oyun, çeviri, deneme-eleştiri-gezi türlerinde ödüle değer yapıt bu-

81 "Sürgün-Efsane-Düş Materyalizm", *Gösteri*, Şubat 1990, s.36.
82 *ABC*, 8-9 Ekim 1966; Doğan Hızlan, "Cemal Süreya şiirde her konuyu ele alıyor; Süreya Konuşuyor"
83 Enver Ercan'ın röportajı, *Düşün* dergisi, Ocak 1986.

lunamaz; *Göçebe* yılın TDK ödülünü alan tek kitap olur. 1958'de yapılan tüzük değişikliği uyarınca her dal için ayrılan ödül tutarı 1500 lira. Diğer türlerde ödül verilmediği için toplamı Cemal Süreya'ya verilir.

Göçebe'ye bir "ödül" de, yıllar sonra Kenan Evren'den gelecek! 1980'den sonra Evren, Türk Dil Kurumu'nun kapatılmasının gerekçeleri arasında *Göçebe* kitabına ödül verilmesini de sayar. Cemal Süreya *2000'e Doğru*'da "Jandarma Mavisi Eşkiya Kırmızısı"[84] başlıklı yazısında tartışır bu olayı.

> *Şiirim ödül kazandıktan yıllar sonra, ayrı bir işlev ve onur kazandı. Sevinçliyim. Aslında Evren'in bana ilk iyiliği değil bu. İki büyük iyiliği daha oldu...*
> *(...) Sayın Evren Çakıcı'yı sevecek, Zapata'yı perdede, ekranda tatla seyredecek, sonra benim size verdiğim şu dizeleri Türk Dil Kurumu'nu kapatmak için bir sürü gerekçeden biri sayacak.*
> *(...) Aslında bal gibi seviyor eşkiyayı. Çakıcı'yı seviyor.*
> *Beş generalin yaptığı ne?*
>
> *Sever aslında. Okuma zamanı olsa, benim o şiirimi de sever. Meydan Larousse'u açtım demin. Bu yapıt hem ansiklopedi, hem de geniş bir sözlüktür. Şöyle diyor eşkiyalık için: "Tarihte yöneticilerin baskısından bıkan, halkın bir çeşit koruyuculuğunu yaptığı iddiasında olan birçok eşkiya türemiştir. Bunlar hakkında hikâyeler, romanlar, şiirler yazılmış, türküler bestelenmiş, hatta hayatları senaryolara konu olmuştur. Bu tür eşkiyalar zenginlerden aldıkları serveti fakir halka dağıtarak onların desteğini kazanmışlardır." Koçero da öyleydi, Çakırcalı da.. Sanırım General Evren Çakırcalı'yı sever de, Koçero'dan tiksinir. Oysa ne fark var aralarında. Hatta Sabancı Koçero'dan çok mu daha iyi? İyiyse de, ne kadar iyi? Bunlar sorulardır. O şiirimde tarihsel kesit içinde bunu arıyorum.*
>
> *Haydut var. Bir de altın yürekli haydutlar. İkincisi, kesinkes, krallardan iyidir. Bunu diyorum.*
> *(...) Eşkiyanın işi hep kaçmak olmuş. Jandarmanın işi vurmak. Gebertmek. Sayın Evren "gebertme duygusu" konusunda ne düşünüyor? Onun da izdüşümü yazılsın bir gün...*

84 *99 Yüz*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1991, s.364.

Memurluktan ayrılmam Papirüs'ü çıkarmak için değildi. Yazmak için miydi? Onu da bilmiyorum. Memurluktan bunalmıştım aslında.[85]

Tomris Uyar, *Papirüs* hazırlıklarını, Cemal Süreya'nın ölümünden sonra basılan *Papirüs'ten Başyazılar*'a verdiği önsözde şöyle anlatıyor:

"...1966 yazında Cemal Süreya, Ülkü Tamer ve benim *Papirüs* dergisini çıkarmaktaki inadımıza şaşırıyorum (ama gerçekten şaşıyor muyum?)

"Nesnel bir bakışla, üçümüz de güç günler geçiriyorduk o dönemde, özellikle para açısından. Cemal Süreya'nın bir akrabasından toplu bir alacağı vardı ama nedense bölük pörçük taksitlerle alabiliyordu. Neyse ki bütçelerimiz ortaktı. Cemal Süreya ile benim Kazancı Yokuşu'nda kiraladığımız ev de –çalışma mekânı– olarak ortaktı. Ancak üçümüzden birinin eline toplu bir para geçti mi, bir lokantaya gidebiliyor, birbirimize armağanlar alabiliyorduk. Acaba o günlerde bizi ayakta tutan, durmaksızın edebiyattan konuşma alışkanlığı mıydı? Edebiyat görüşlerimiz, üç aşağı beş yukarı birbirini tutuyordu, tutmadığı zamanlar kıyasıya –ama kırıcı bir biçimde değil tabii– tartışabiliyorduk. Parasızlığın yanı sıra kişisel yaşamlarımız da pek parlak sayılmazdı doğrusu.

"Böyle bir durumda dergi çıkartma düşüncesi nereden doğdu? *Yeni Dergi*, piyasada büyük bir boşluğu zaten dolduruyordu. Yazılarımızı oraya verebiliyorduk. Dertli başımıza dert mi arıyorduk yani?

"(...) Ayrıca, Cemal Süreya, bir aralar birkaç sayı çıkardığı *Papirüs*'ünü unutamamıştı. Ülkü Tamer'se bu konudaki deneyimi, teknik becerisi ve estetik kaygısıyla bu iş için biçilmiş kaftandı. Benim içinse bir tutku değildi dergi çıkarmak; sorumluluğu çok daha ağır basıyordu bu girişimin.

85 Atilla Özkırımlı'nın röportajı, *Cumhuriyet*.

"Cemal Süreya'nın zarif el yazısıyla yazdığı inandırıcı ve gönül alıcı mektuplardan sonra dergiye yazmalarını özellikle istediğimiz edebiyatçılardan olumlu yanıt gelince, Cağaloğlu'nda bir yazıhane ayarlanınca, dört sayılık yazı-stoku birikince, kaygılanmayı bir tarafa bırakıp işe dört elle sarıldım."[86]

Cemal Süreya'nın mektup gönderdiği edebiyatçılardan biri Mehmet Seyda.

Derginin maliyeti yazıhane kirasıyla birlikte 2 000 lirayı aşıyor. Elimizdeki para ise çok az: 10 000 lira. Ama ben kaliteli ve araştırıcı bir yayın organının tutacağına, hiç değilse maliyetini çıkaracağına inanıyorum. Aç kalsam da sonuna kadar dayatacağım.

Maliyetin kurtulması için 900 satmamız ve ayrıca 200 abone bulmamız gerekiyor.[87]

Derginin adı başlangıçta Ararat olarak düşünülür. 1966 Nisan ayında dergilerde çıkan ilanlarda bu ad kullanılır. Bir ay sonraki ilanlardaysa derginin adı *Papirüs*'tür. "Ararat" altta küçük puntoyla ve parantez içinde. Cemal Süreya, ad değişikliğinin gerekçesini aynı mektupta açıklıyor:

Derginin adı değişti: Papirüs. Ermeniler Ağrı Dağı'nı istiyor ve ARARAT adıyla istiyorlar. Ayrıca ARARAT Gençlik Teşkilatı diye de bir teşkilat kurmuşlar. Bu yüzden değiştirmek zorunda kaldık.

Papirüs'ün bir telif yazılar dergisi olacağı, Ankara ve İstanbul dışında dağıtılmayacağı, başka yerlerdeki okuyucuların *Papirüs*'ü ancak abone olarak edinebilecekleri belirtilir ilanlarda.

"Baştan ciddi bir işbölümü yapmadıysak da hepimiz üstümüze düşeni eksiksiz yerine getirmeye başladık" diye sürdürüyor öyküyü Tomris Uyar:

"Ülkü Tamer, kâğıtçı, basımevi, dağıtımcı ilişkilerini ve derginin mizanpajını üstlendi. Ben de yazıların düzeltisi ve redaksiyonla ilgilenecektim. Yeni çıkan sayıları, Karaköy dolaylarındaki bayilere

86 *Papirüs'ten Başyazılar*, Cem Yayınevi, İstanbul, s.7.
87 Cemal Süreya Arşivi.

elden götürüp 'görülecek bir yere' yerleştirilmelerini sağlayacaktım. O sıralar kadın-yazar sayısı az olduğundan, bayiler koltuğumun altındaki dergilere bakınca -belki biraz halime acıyarak- önerilerimi geri çevirmiyorlardı.

"Gerçi ilk altı ayda, harcamalarımızın bir bölümünün bile bize dönmeyeceğini hesaplamıştık ama gitgide sıkışıyorduk. Hangi şairin hangi sayıya kapak olacağı, dolayısıyla hakkında kimin yazacağı, 'Savran' bölümüne hangimizin 'kitap tanıtma' yetiştireceği gibi sorular bütün günümüzü alıyordu nerdeyse. Yine de ilk heyecanımız tavsamamıştı: Derginin en önemli yazısından, doldurulması gereken boş sayfaya kadar her köşesinde elbirliğiyle çalışıyorduk gocunmadan."[88]

Dağıtım da elbirliğiyle yapılır; herkes bir ucundan tutar. Muzaffer Buyrukçu ve Cemal Süreya, Aksaray'dan, Fazıl Hüsnü kitabevinden başlarlar dağıtıma. Eski sayının parasını alır, yenisini verirler. Hasılat fena değilse, gideceği yer bellidir. Sofra çoğunlukla Cemal Süreya'nın evinde kurulur.

Derginin ilk bunalımında Edip Cansever'in bir jesti kurtarır durumu. R. Tomris'in evinden getirdiği eski bir halı serili büroda... Sonrasını Ülkü Tamer *Broy* dergisinde anlatıyor:

"Bir gün Edip uğradı. Çene çalarken, gözü halıya ilişti. 'Yahu, bu pek fena bir şey değil galiba' dedi. 'Jak'ı göndereyim de bir baksın'

"Jak, Edip'in ortağıydı. Kapalı Çarşı'da antikacı dükkânı vardı. Edip gittikten bir süre sonra Jak geldi. 'Sizde bir halı varmış' dedi. Gösterdik.
'Siz bunun üstüne basıyor musunuz?' dedi Jak. Aldı halıyı, gitti.
Bir süre sonra da, Edip'le Jak'ın yanlarında çalışan Hakkı, 2000 lira getirdi.
Papirüs'ün ilk sayısının parası! 500 lira da caba!
Cemal, 'derginin ilk sayısına Halıya Teşekkür ilanı koyalım' dedi.
Koyacaktık da. Nedense, son anda vazgeçtik."[89]

88 *Papirüs'ten Başyazılar*, Cem Yayınevi, İstanbul, s.7
89 Şubat 1990.

İkinci bunalımda evi boşaltıp R. Tomris'in anneannesinin evine yerleşirler:

> ...kiradan kurtulmuştuk. Dergiye daha fazla para ayırabilirdik. Ama eskiden, yazıhanede domates-peynir-ekmekle geçirdiğimiz öğle yemeklerinin keyfini (katılanlar arasında, Süreyya Berfe, katkılarıyla da göz dolduruyordu) akşam, evde sürdürmek (Muzaffer Buyrukçu, Murat Belge, Füruzan ilk aklıma gelen adlar) geleneği de sona ermişti.
>
> "Üstelik dergimiz öylesine yerleşmişti ki tanımadığımız kadınlar ve erkekler de doluyordu yazıhaneye. Bir zamanlar çayı-kahveyi kendim yaparak dengelemeye çalıştığım dergi-bütçesinin sarsılması bir yana, Cemal Süreya'nın parlak buluşlarını dinlemek özrüyle yazıhaneye doluşanlara 'çaycılık' edemezdim. Üstelik çalışmamızı engelliyorlardı."[90]

Beşinci sayıda yazıhanenin üst katındaki konfeksiyon atölyesinde yangın çıkar, alt kata da yayılır. Çevirisi bitmiş kitaplar, dergiye gelen yazılar, abone ve bayi defterleri, şairlerin fotoğrafları, ne varsa yanar. Bu arada R. Tomris'in ilk öykü kitabı *Suya Yazılı* ve USA çevirisinin yüz sayfası itfaiyenin sıktığı suyla yiter. Mahvolmuşlardır. Ellerinde yalnızca 300 lira kalır. Tam o sırada Cemal Süreya'nın Emekli Sandığı'ndan talep ettiği birikmiş kesenekleri gelir: 3653 lira. Bazı yayınevlerinden tahsil edemedikleri paralar da gelmeye başlar. En güzeli *Göçebe* ödül kazanır.

> *Böylece bir hafta içinde sıfıra düşüp yeniden bir yıl önceki duruma geldik. Bu iyidir. Yeni bir yazıhane bulup taşındık.*[91]

Yangın sırasında *Papirüs* çevresindeki genç yazarlar dergiye destek olmak isterler. Gençlerin dayanışmacı tavrını Cemal Süreya'nın ölümünden sonra bir anma toplantısında Hulki Aktunç şöyle anlatacak:

> "*Papirüs* mali sıkıntı içindeydi. Selim İleri, Taylan Altuğ, Naci Çelik ve ben, Cemal ağabeye gittik. 'Aramızda para toplayacağız, sana vereceğiz, buna karşılık bizim yazılarımızı koyma, yanlış an-

90 *Papirüs'ten Başyazılar*, Cem Yayınevi, İstanbul, s.7
91 Mehmet H. Doğan, "Dergici Cemal Süreya", *Broy*, Şubat 1990.

laşılır' dedik. 'Yok kabul etmem, şundan kabul etmem; bu dergi kazandığı parayla kendini yaşatıyor mu, yaşatmıyor mu, aslolan budur' dedi."

Yeni büro Aksaray'da, Beyaz Saray İşhanı'nda. O sırada ağır bir sarılık geçiren R. Tomris, yeni büroya uzun süre gidemez:

"Ancak Cemal Süreya çok üstelerse, haftada bir uğrayıp kendi deyişiyle 'yüzünün yumuşaklığından ötürü kovamadığı' kalabalığı dağıtmak üzere harekete geçiyordum. Derginin ilk çıktığı dönemde de topluca alınan 'yazı ya da şiir geçemez', kararlarını da sahibine sözlü olarak iletmek görevi bana bırakılmıştı ve beni herkese düşman eden bu jandarma görevinden hoşlanmamıştım.

"Bir süre sonra Cemal Süreya ile ayrıldık. Ben Ankara'ya göçtüm. Oradan yazmayı, dergiyi desteklemeyi sürdürdüm. Ülkü Tamer de aynı çabayı yürütmüş bildiğim kadarıyla. Ama Cemal'in Ankara'ya gelişlerinde, Turgut Uyar'la birlikte düşüncemizi sorduktan sonra bile dergide umulmadık imzaların yer aldığını görünce onu yumuşak yüzüyle baş başa bırakmayı kararlaştırdık. Sanırım Ülkü Tamer de öyle yaptı.

"Dergilerin de insanlar gibi bir yaşamı var. *Papirüs*'ün ilk sayıları, her şeye karşın birbirlerini seven, sevdikleri işleri birlikte götürmekten mutluluk duyan üç kişinin ne kadar heyecan verici bir işi ortaya çıkardıklarının bir göstergesi."[92]

Nasıl Bir Dergi?

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Cemal S. Seber. Müessese Müdürü: R. Tomris. Sekreter: Süleyman Gedik. Sayısı 2.5 lira. Yıllığı 24 lira

16x24 boyutlarındaki aylık dergi, 1966 Haziran'ından 1970 Mayıs'ına kadar düzenli olarak çıkar. Bu akış içinde bir kez aksama olmuş ve 1970 Ocak ayında çıkması gereken 43. sayı Şubat'a sarkmıştır.

92 *Papirüs'ten Başyazılar*, Cem Yayınevi, İstanbul, s.7

Papirüs'ün birinci sayısında kendini tanıtan bir sunuş yazısı yok. İkinci sayının son sayfalarında "Papirüs'ten" başlığı altında açıklanır amaç:

"Papirüs bir telif yazılar dergisidir. Bu, hiç çeviriye yer vermeyecek demek değil. Derginin çevresindeki arkadaşların birçoğu çevirmendir. Ancak ağırlık noktasını hep telif yazılar meydana getirsin istiyoruz. Edebiyat ortamının yer yer yeniden yoğunluk kazandığı şu sıralarda çeviri dergileri dışındaki dergilerin telif yazıları daha çok desteklemeleri, yayınevlerinin okuru telif kitaplara alıştırmak için çaba göstermeleri gerekir. Temelde kendi edebiyatımız olmalıdır.

"Dergi ayrıca eski edebiyatımızın özellikle Tanzimattan bu yana girdiği süreç üstünde durmak da istiyor. Eski eserleri bugünkü gözle yeniden elden geçirmek gereksinmesi içindeyiz. Bir edebiyatın ancak sürekli eleştiriyle diri kalacağına inanıyoruz.

"(...) Bununla birlikte asıl hareket alanımız günümüz edebiyatıdır. Son yıllarda öyle bir noktaya gelinmiştir ki, Türkiye'de, sanatın sorunları sanatın ilerisinde yürümeye başlamıştır. Bir yandan bu sorunlar üstüne nesnel ve geniş düşünce yazılarına gereksinme duyuluyor, öte yandan roman, şiir, hikâye gibi sanat verimleri eleştirilmek, değerlendirilmek istiyor.

"Son yıllarda edebiyatımız büyük gelişmeler gösterdi. Sanatın temel kavgaları içinde olduk hep. Yazarlar daha çok estetik sorunları harmanladılar, eleştiriye yöneldiler. Çok gerekliydi bu. Bugün de gerekli. Ama düzyazı konularının daralmış olduğunu görüyoruz şimdi. Bazı yazı türleri azalmış, erimiş. Oysa edebiyatçı ne yazarsa yazsın, neden söz ederse etsin, edebiyattır. Bu kanıdayız. Edebiyatın alanını genişletmemiz, yazı türlerini arttırmamız gerekiyor."[93]

İlk dört sayıda *Yeni Dergi*, *Varlık*, *Yeditepe*, *Yeni Ufuklar* gibi dönemin önemli dergilerinin değerlendirildiği yazılar yayımlanır. *Papirüs*'ün amacı ve yayın dünyasında tutacağı yer, biraz da bu yazı-

93 Haziran 1966.

larda altı çizilen noktalarda ortaya çıkar. Örneğin, *Yeni Dergi*'nin övgüyle anılan bazı niteliklerini *Papirüs* de benimser. Eleştirilen yanlarsa *Papirüs*'ün doğrultusunu koyar ortaya:

> "*Yeni Dergi* ilk sayısında da belirtildiği gibi bir çeviri dergisidir. Telif yazılar da yayımlıyor gerçi; ama asıl olarak Batı edebiyatı değerlerini ülkemizde tanıtmayı amaçlıyor. ...Bunu yaparken politikanın iştahlı bakışları karşısında edebiyata bir onur kazandırmak istiyor. ...*Yeni Dergi*'nin politik yönsemeler taşıdığı da inkâr edilemez. Sanatı politikanın egemenliğinden kurtarmaya çalışırken, ikisi arasındaki zorunlu ve doğal bağlantılara dokunmamış, hatta onları bir bakıma içten içe korumuştur da.
>
> "(...) *Yeni Dergi*, iki yıllık yayın hayatında yeni yazarlardan çok yeni çevirmenler çıkarmıştır ortaya (Sözgelimi R. Tomris, Murat Belge, Bertan Onaran). Bunca bol sayfalı bir derginin –bir çeviri dergisi de olsa– yeni şairlerden, deneme yazarlarından, eleştirmenlerinden hiçbirine olanak tanımaması haklı olarak eleştirilebilir.
>
> "(...) *Yeni Dergi*, şiire bir eylem kazandırdı. Daha doğrusu şiir eski itibarını ararken ona yardımcı oldu. Buna karşılık hikâyeyi geri itti. Oysa hikâye böyle bir itibara karşı belki de şiirden daha büyük bir gereksinme içindeydi."[94]

Yeditepe'den söz edilirken de bütünsel bir eleştiri getirilir.

> "Dergilerin hiçbirinin bir mutfağı yoktur. Yani temelde derginin kendi görüşünü, yorumunu belirten yazılara, ilerki sayılar için ön çalışma yapan bir hazırlığa, özellikle eski yayın organlarında hemen hemen hiç rastlamayız."[95]

İlk iki yıl 56 sayfa olan dergi, 25. sayıdan sonra 80 sayfaya çıkar, fiyatı da 2.5 liradan 5 liraya yükselir.

Derginin ilk sayfalarında genellikle Cemal Süreya'nın imzasız başyazıları var. Bu yazılarda konuları derinlemesine irdeleyen bir

94 1 Temmuz 1966.
95 Haziran 1966, sayı 1, s.46.

kültür ve düşün adamı kimliğiyle edebiyattan toplumsal sorunlara, politikadan kültüre, ele aldığı her konuya özgün yaklaşımlar getirir; ilginç saptamalarda bulunur.

Başyazılardan sonra deneme, eleştiri, inceleme, yazıları yer alır.

Fethi Naci, Mehmet H. Doğan, Murat Belge, Ahmet Oktay, Adnan Binyazar, R. Tomris, Muzaffer Erdost, Selahattin Hilav, Edip Cansever, Ülkü Tamer, Afşar Timuçin, Uğur Kökden en çok görülen imzalar.

Şiir önemli bir yer tutar. Yalnızca İkinci Yeni beğenisi hâkim olmaz dergiye. İkinci Yeni dışında pek çok şair var *Papirüs*'te şiiri çıkan.

Genç şairler de ilk yapıtlarıyla önce burada görünürler: Süreyya Berfe (Kanıpak), İsmet Özel, Özkan Mert, Refik Durbaş, Ataol Behramoğlu, Nihat Behram, İsmail Uyaroğlu...

Şiirin yanı sıra şiir üzerine yazılar yayımlanır. Cemal Süreya'dan sonra şiir üzerine en çok yazan, "Bir Şiirden" başlıklı dizisiyle Turgut Uyar.

Şiirdeki durum hikâye için de geçerli. Üç kuşaktan hikâyeci *Papirüs*'te yan yana gelir.

Haldun Taner, Necati Cumalı, Muzaffer Buyrukçu, Adnan Özyalçıner, Atilla Tokatlı, Leyla Erbil, Demir Özlü, Afet Muhteremoğlu (Ilgaz), Necati Tosuner, Abdullah Aşçı, Muzaffer Hacıhasanoğlu, Selçuk Baran...

R. Tomris, Füruzan, Selim İleri; genç hikâyeciler olarak dikkat çekerler.

"Savran" bölümünde, kitap tanıtmaları, dergi incelemeleri yayımlanır. O gün yayımlanmakta olan dergiler, eski dergiler, yabancı ülkelerde çıkan dergiler...

Cemal Süreya bu bölümdeki yazılarında arada bir Temel Gürsu adını kullanır. R. Tomris, Ülkü Tamer, Muzaffer Buyrukçu, Atilla Özkırımlı, kitap tanıtma yazılarında en çok görülen imzalar.

"Papirüs'ten" köşesinde dergiyle ilgili haberler duyurulur. Daha sonraki sayılarda "Tutanak"da, sanat dünyasından haberler verilir.

Her sayıda bir şair için ayrılmış özel bir bölüm yer alır. O şair aynı zamanda kapak konusudur. Şiirleriyle, şiire bakışıyla ve şiiri hakkındaki değerlendirmelerle tanıtılır. Bu bölüm, fotobiyografik bir özellik de taşır. Şair, okul bahçesinde, askerde, dostlarıyla, ailesiyle...

Cemal Süreya için biyografi dizisi özel bir önem taşır. Onun asıl düşüncesi, biyografileri her şairin kendisinin kaleme alması. Nedret

Gürcan'a yazdığı mektuptan da anlaşılıyor bu. "Birçok yazar çağrımıza uyarsa çok önemli bir şey ortaya çıkacak, sağlam bir belge olarak ileriye kalacak" diyor ve bu çalışmaya katılmasını istiyor.[96]

Papirüs'te zaman zaman plastik sanatlara, sinemaya, tiyatroya da yer verilir. Basın dünyası ise Cemal Süreya'nın yazdığı gazeteci portreleriyle girer dergiye. Bedii Faik, Metin Toker, Aziz Nesin, Refik Erduran portreleri, 1980 sonrasında *2000'e Doğru* dergisinde yazacağı izdüşümlerin öncüsü sayılabilir.

Dört yıl içinde beş kez de özel sayı olarak yayımlanır *Papirüs*. Orhan Veli sayısı (8. sayı), Nâzım Hikmet sayısı(16. sayı), Çekoslovakya'da Entelektüel Hayat (27 sayı), İkinci Yeni Antolojisi (41. sayı) ve birleşik olarak çıkan son sayı Kendileri (Otobiyografiler) (46-47).

Sosyalist Düşünce Papirüs'e de Yansır

Papirüs, 27 Mayıs'ın getirdiği özgürlük havasında ve canlı bir fikir ortamında yayına başlar.

Türkiye bir değişim içinde. Marksist kitaplar, sosyalist ülkeleri tanıtan, onların mücadelesini aktaran devrimci romanlar, yayın dünyasının çehresini değiştirmiş. Sosyalist fikirler her alanda bir dalgalanma yaratmış, egemen kültüre karşı alternatif bir kültür gelişmeye başlamış. Marksizm bir emekçi seçeneği olarak sınırlı da olsa toplumun gündemine girmiş. Sosyalizm, meclis kürsüsünden gazete köşelerine kadar her yerde konuşuluyor.

Düşünen, okuyan, yazan, konuşan insanların çoğaldığı; daha geniş kesimlerin siyasal mücadeleye katıldığı bir süreç bu.

Papirüs de, "toplum değerlerini savunan, eşitlikten, özgürlükten yana, doğrudan doğruya ideolojiye bağlanmasa da, düzenin değişmesinden yana" bir dergi olarak yerini alır. Yüzünü bu insanlara döner.

Cemal Süreya, okuruyla beraber "yazar sınıfı"nın da değiştiği saptamasında bulunur ve *Papirüs*'ün 9. sayısında bu yeni yazarı selamlar. Yaptığı araştırma sonucunda, 1925'ten itibaren edebiyatçılar arasında İstanbul doğumluların ve özel öğrenim görenlerin azaldığını keşfetmekten müthiş haz duyar.

96 4 Ekim 1969 tarihli mektup, Osman Senemoğlu, "Mektuplardan", *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1990.

Varlıklı ailelerin çocukları gitgide edebiyata hâkim durumlarını yitiriyorlar. Babadan oğula, oğuldan toruna sürüp giden 'edebi veraset'ten kurtulmaya başlıyor Türkiye.

(...) Çağlar boyunca büyük yazarlar belki de Ağrı'da çobanlık yaparak geçirdiler ömürlerini, büyük müzisyenler Kırşehir'in bir köyünde söğüt dalından düdükler yaparak gösterdiler bütün hünerlerini. Yazarlar, edebiyatçılar hep birkaç ailenin çocukları arasından çıktılar. Eğer bir parça olanakları olsaydı, eğer yurdumuzdaki toplumsal ayıklanma ters işlemeseydi o çobanlar, o köylüler yapacaklardı edebiyatımızı da sanatımızı da.[97]

Zamanla *Papirüs*'ün yazar kadrosu da, kapak konusu şairler de, İstanbul sınırını aşar. Bu değişim, dergi çevresindeki bir grubun, "Kentli bir dergiden kasabalı, taşralı bir dergiye döndük" eleştirisiyle karşılaşır. Fazıl Hüsnü'nün yanına Köy Enstitülüler yakışmaz!

11. sayıdan sonra ortaya çıkan ayrılığın temelinde bu tartışma vardır. Cemal Süreya, yoluna devam eder ve *Papirüs*'ün başyazarı olarak sosyalist fikirleri coşkuyla karşılar.

1960'tan önce Batı kültürünün bize sunulan kısmını eleştirecek kanıtlardan yoksunduk. Kendimize bile emperyalizmin bize bakılmasını istediği gibi bakıyorduk. Bugün sosyalist kültürün saadet zinciri gibi aydınlarımızın arasında yayılmaya başlaması, halkla yer yer ilginç temaslar kurması, dünyayı ve kendimizi görmemizi, bir sürü olguyu tanımamızı sağladı. Daha doğrusu sağlayacaktır. Artık tarih içinde kendimize bir yer arayabiliriz.[98]

Bu yeni koşullarda, yazarın farklı sorumluluklar yüklendiği görüşünde.

Aydında meydana gelen bu birikimin Türk yazarının dağarcığında bir karşılığı da olmuş mudur? Ya da oluşmakta mıdır? Bu soru günümüzde yazıyla, edebiyatla, en geniş anlamda sanatla uğraşan herkes için bir alınyazısı sorusudur? Türk yazarı, yeni durumun koşullarına kendi düşünce yapısını uyarlamak zorundadır. Yoksa okurundan geri kalmış bir yazar durumuna düşecektir. Yazarın

97 "Türk Yazarının Halklaşması", Nisan 1967. ***Papirüs'ten Başyazılar***. Cem Yayınevi, s.43.
98 "Okur Anadolu'daki Okur", Mart 1968. ***Papirüs'ten Başyazılar***, Cem Yayınevi, s.74.

yeni koşullara uyması, yeni düşünce düzeyine yükselmesi ne demektir? Aydındaki yeni değerler birikimine her planda, Türkiye koşullarının sunduğu olanaklara uygun yeni çözümler, yeni öneriler getirebilmesi...

(...) Öyle can alıcı bir tarihsel dönüm noktasında bulunuyoruz ki, Türk yazarı gerekli çalışmayı gösteremezse aynı gün içinde uzak ve inanılmaz duruma düşebilir. Toplum ve insan sorununa eğilmiş yapıtların aydında biriktirdiği yeni düşünce ağırlığının bir karşılığını kendinde kotarmayan, bunu bir atardamar gibi yeni ve yerli çözümlere; ulusal değerlere dönüştürmeyen, hiç değilse böyle bir çabaya bir kere girmeyen yazarlar, sanatçılar, yetenekli de olsalar, okur karşısında yiteceklerdir, silineceklerdir.[99]

Edebiyatın, kendi özelinde şiirin sorunları da, toplumsal zemine kaymıştır. *Papirüs*'ün başyazılarının konusu yalnızca "sanatsal eleştiri" değil artık. Esas olarak "sanatın teknik sorunlarının tartışıldığı" on-on beş yıl arkada kalmış ve edebiyatın zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu yılları, "Sanat üstüne en çok düşünülen dönem, sanatın özgürlük savaşı" olarak niteler. Ama bugün şiir, değişime ayak uydurmak zorundadır. İlk sayılarda, tartışmayı, sanatsal eleştiri noktasında tutmak isteyen anlayışı eleştirir.

İnsan yeni ilişkiler kurdukça yenilenir: Doğayla, toplumla, bireyle. Bu, toplumsal planda da böyledir, bireysel planda da. Edebiyat, insanın kendisi olduğuna göre bu ilişkileri anlattıkça yenilenecek, zenginleşecektir o da. İnsan durumları edebiyatın durumlarını da değiştirecektir ister istemez. Türk toplumu büyük bir kültür değişiminin ilk evrelerini yaşıyor.[100]

Bir düşün ve kültür adamı olarak bu değişimi yakından izler ve içinde yer alır Papirüslü yıllar, şiirinde de uç veren felsefesinin, dünya görüşünün temellendiği, derinleştiği bir dönem olur.

Tepeden bakılırsa, her sanat eserinin siyasal bir anlamı vardır; belli bir sınıfın, belli bir hayat görüşünün koşullarıyla yüklüdür;

99 "Sorgudadır Yazar" Eylül 1969. *Papirüs'ten Başyazılar*. Cem Yayınevi. s.120.
100 "Güdümlü Eleştiriden Mekanik Eleştiriye" Şubat 1967, *Papirüs'ten Başyazılar*, Cem Yayınevi. s.38.

belli hayat ve kültür değerlerini taşır. Ne var ki burada siyasal deyimi geniş anlamdadır, daha çok tarih açısındandır, tek eserden çok bir sanat kuşağına bakıldığında doğrulanır. Sanatçının siyasal bir niyetle hareket etmediği halde, sonuçta ister istemez siyasal bir konum kazanacağını anlatmaktadır [101]

Maliye eğitimiyle de beslenen mantık ve muhakeme gücü, yazılarında adım adım izlenir. "Anayasaya aykırı"dır dediği şiirin düzenle, devletle ilişkisini sorgular. Devleti sınıf temellerine oturtur.

Devlet sıfatıyla, devletin temsilcileri sıfatıyla karşımıza çıkan kimseler, somut, birbirine benzeyen, aynı çıkar bütününde toplanmış, gardropları "ufak kıravatlarla dolu" birtakım adamlardır ...bir avuç insanın somut çıkarları adına yürütürler işleri. Pozitif hukuk, bu çıkarların ve bu çıkarlarla ortaya çıkmış ilişkilerin düzenlenmesi görevini üstlenmiştir. Kapitalizm ve burjuvazi, kendine uygun bir hukuk getirmiştir. Bir zamanlar Tanrının lütfuyla işleyen giyotin, şimdi her ülkedeki burjuvanın vizesine bağlıdır. Hatta çok tepeden bakıldığında, ahlak da, gelenekler de o yönde billurlaşmaya başlamıştır. Peki halk? Kitleler? ...burjuva devleti, hakim sınıflara çıkarlar ve garantiler, kitlelere cezalar ve yerine getirmeler sunmaktadır. [102]

Yazarın devletten kopuşunu ve giderek karşı karşıya gelişini tarihsel boyutuyla ele alır.

Cumhuriyet'in 1923-1940 yılları arasındaki ilk döneminde Devlet, devrimci bir süreç içinde olduğu sanısındaydı. Yazar, daha çok siyasal kabukla ilgili bu devrim görünümünü yeterli buluyordu. Temel sorunlar ortaya çıkmamış ya da yaygınlık kazanmamıştı. Devrim sanısı içindeki Devlet'le, Devlet'in devrimci niteliğini olduğu kadarıyla üstlenen yazarın karşılıklı güven ve ilişkisi olarak özetleyebiliriz bu çağı. Kurtuluş Savaşı zaferi, yeni Devlet'in

101 "Sonuna Kadar", Eylül 1967, *Papirüs'ten Başyazılar*, Cem Yayınevi, s.58.
102 "Değişim", Temmuz 1967, *Papirüs'ten Başyazılar*, Cem Yayınevi, s.52.

kuruluşu, Türkçülük, milliyetçilik, türkçecilik... Bağlıyordu Devlet'le yazarı. Dikkatini düzenin feodal niteliğinden kaçırarak, daha çok siyasal kabukta ve Cumhuriyet gömleğinde toplayan yazar, Devlet'le bir çeşit uzlaşma içindeydi.

...ün yapmış yazarların toplumsal bileşimleri de böyle bir uzlaşmayı gerektirecek biçimdeydi: Büyük burjuvadan, varlıklı ailelerden geliyordu yazar.

...1950'den sonra beliren yazar ise genellikle işçi, köylü ya da küçük burjuva çocuğudur. Buna karşılık bu dönemdeki hükümetler Devlet'in feodal niteliğini burjuva kabuğuna çekmeye çalışmış, demokrasiyi Trotzky'nin deyimiyle "burjuvazinin enstrümanı" olarak kullanmaya kalkmıştır. ...Artık iktidarlar o eski devrimci sanıyı yitirmeye başlamıştır. Yeni sistem kendi adamlarını bulup çıkarmakta güçlük çekmemişti: Menderes, feodal bir toprak ağasıydı ve her mahallede bir milyoner yaratmakla övünüyordu, Süleyman Demirel ise bir müteahhiddir ve o yaratılan milyonerlerden biridir. Böylece Devlet'le yazar arasındaki çözüntü hem Devlet'i temsil eden grubun, hem de yazarın toplumsal bileşimlerinin değişmesinden doğmuştur. ..Dikkat edilirse, Devlet yöneticilerinin önce yazarı önemsememeye, sonra da tehlikeli bulmaya başladıkları görülür. ...sözgelimi, Yahya Kemal'in diplomatik pasaportla yolculuk ettiği birçok dış ülkede Sait Faik bir serseri işlemi görmüştür. ...Bugün bir başkaldırma davranışı içindedir yazar; kendinde olduğuna inandığı ve bütün insanlığı, bütün yurdunu kavradığını bildiği bazı değerlerin ayakaltına alındığı gerekçesiyle öfkelidir.

Anayasa'nın varlığına rağmen son yıllarda Türkiye faşizme kayma eğilimini taşımıştır. Bu bakımdan Devlet yöneticileri halkı ve insan değerlerini koruyan yazara yaklaşmaktansa kapısında "faşizmin çoban köpeklerini beslemeyi" tercih edecektir. Yazar ise yavaş yavaş çözülmüş bulunduğu Devlet yöneticilerine karşı büyük bir çatışma ortamına girmiş bulunmaktadır.[103]

103 "Yazarın Devletle İlişkisi", Ağustos 1967. *Papirüs'ten Başyazılar*, Cem Yayınevi, s. 55

Kapitalizmle şiir arasına kesin bir sınır çizer. Kapitalizmi sorgulayan tavrını hayatının son yıllarına kadar ısrarla sürdürecek.

...kapitalist gelişimle dünya şiirinin gelişim süreci arasında bir ters orantı var gibi görünüyor. Hele Kapitalizmin "en ileri aşaması" emperyalizm döneminde bunu çok daha açık bir şekilde seçmek mümkün. Şairin önü kapitalist toplumlarda tıkanmıştır; öyle ki en kapitalist toplumda en çok tıkanmıştır...

Genel şeması içinde alırsak, Kapitalist toplumda, bugün estetik de sanat ürünleri de sanayileşmekte, başka sanayi kollarının ardılı olmaya doğru gitmekte; kapitalist toplum içinde ancak bu şekilde önemli bir yer edinebilmektedir.

Resim bir mobilya olarak kullanılabiliyor; roman vakit öldürmek için de okunabiliyor; şiir ise kendi akışı dışında yararlanılabilecek bir nitelik taşımayan bir sanat. Asi bir sanat. Bu yüzden mal-para düzenine pek giremiyor. kapitalist üretimin çarkında "başka bir özel planda" görünerek devinemiyor. Kapitalist üretim de kendisine elverişli gelmeyen bu uğraş alanını kovuyor, gerilere itiyor. Yarattığı hayat biçimleri içinde bir yer vermek istemiyor ona.[104]

O zaman şiir, var olabilmek için kapitalizmi ortadan kaldırmak zorundadır. Aslında şiir, bütün kurulu düzenlerle çatışmaktadır. Onun için de eylemcidir.

Şiir dünyayı değiştirmenin araçlarından biridir. İnsan şiirle "yeni ve formülü" bulacaktır. Şiir insanın bilincini daha ilerde bir yere atacak, insana yeni nitelikler kazandıracaktır. Var mıdır böyle bir hayat? Vardır böyle bir hayat. Olacaktır. Nerval'in çıldırmadığı, Mayakovski'nin kendine kıymadığı, Lorca'nın kurşuna dizilmediği bir hayat.

Şiirle nasıl başarılabilir bu? Sorunun karşılığı: şiirle de başarılabilir. Einstein'in ilginç bir sözünü anımsayalım: "Bütün bilim aslında günübirlik düşüncenin bir çeşit arınmasından başka bir şey değildir." Şiir de öyle. Şiir, her türlü şiir, lirik şiir bile, bu doğrultuda

104 "Şiir ve Devrim". Ağustos 1969. *Papirüs'ten Başyazılar*. Cem Yayınevi. s.116.

insanın genel bilgisini, genel bilincini hazırlamaktadır. Dil düşünmenin taşıtıdır. Şiirse dili ona en iyi hazırlayan olanak. Böylece şair hem günübirlik çalkantılar içinde olmakta, hem de insanın dünyaya uyarlanmasında gücül olanaklar taşımaktadır. Apollinaire de demiyor muydu: "Biz ki hep geleceğin, sınırsız sınırlarından çarpıyoruz.[105]

Evrensel planda tartıştığı; devlet, kapitalizm gibi kuramsal konuları Türkiye gerçeğinde somutlaştırır. "Eleştirmediğimiz şey bizim değildir" tezinden yola çıkarak kaleme aldığı "Atatürkiye" yazısında Atatürk'ün de eleştirilebileceğini savunur. Kasım 1967 tarihli bu yazı, birkaç destek mektubu dışında, belli çevrelerde tepkiye yol açar.

Türk Dil Kurumu Başkanı Ömer Asım Aksoy'dan bir uyarı yazısı alır. Aksoy'un, 14. 2.1969 tarihli ve 19/202 sayılı resmi mektubu şöyle:

"Ülkücülüğünüzden, Atatürkçülüğünüzden hiç kimse şüphe edemez. Özgür düşünceye ne kadar saygı duyduğunuz da ortada. Bununla birlikte Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu, 7-9 Şubat toplantısında, sizin şu iki cümlenizi hoş karşılamamıştır: 'Suç mu Atatürkçü olmamak? Bu konuda, gerekirse, söylenecek çok şey var.'

"Gerçek Atatürkçüler için hiçbir tehlikesi olmayan bu sözler, Atatürk devrimlerini küçümseyenleri, beğenmeyenleri ve ortadan kaldırmak isteyenleri yüreklendirecek ve Atatürkçülüğün büyük değerini düşürmeye yardım edecektir.

"Yönetim Kurulu, bu düşünceyi siz sayın üyemize ulaştırmaya karar vermiştir. Bildirir saygılarımı sunarım."

1972'de, Türk Dil Kurultayı'nda yine bu yazısı nedeniyle adı listeden çıkarılacak.

Aksoy'a öfkelenir, Salâh Birsel'in Kurultay'daki davranışına üzülür, ama tutumunu değiştirmez. Hayatının son yıllarında Atatürk için şiir yazmamış birkaç şairin arasında kendi adını da sayacak. Atatürk için şiir yazmamış olmak, onun "bağımsız şair" tavrının bir parçası olarak görülebilir. "Devletin şairleri", "iktidarın şairleri" konumunu hep eleştirmiş.

105 "Eşyanın Kötü Tadı ve Gerçek Hayat", 1971, *Şapkam Dolu Çiçekle.* Yön Yayınları, s.110.

Olaylara sınıfsal normlarla yaklaşır ve ideolojik sonuçlara varır. Edebiyat tarihine bakışında da, tek tek şairlere ilişkin incelemesinde de aynı yöntem söz konusu. Ancak, bir şairin yalnızca siyasal görüşüne yaslanarak iyi şair olamayacağını vurgular. "Bir parti şairi gibi çalışmıştır" sözleriyle tanımladığı Tevfik Fikret'e yönelttiği temel eleştiri de bu.

> *Tevfik Fikret, siyasal eylemi dolayısıyla yaşadığı günlerde büyük bir etkinlik ve başarı sağlamıştır. Ancak dikkat edilirse daha çok siyasal bir başarıdır bu. Çünkü aynı başarısını şiirsel planda geliştirmemiş, pekiştirmemiştir. Onun şiirinde bir şiir zincirinden çok, bir fikir zincirinin gelişmekte ve dönmekte olduğuna tanık oluruz. Siyasal fikrin ayrıntılarını bulmuş, ama, şiirsel ayrıntıyı yakalayamamıştır. Fikir ayrıntılarıdır ondaki ayrıntılar. Hayattan değil fikirden yapmıştır çıkışını. Hayat saydamlaşıp kalır şiirde, fikir ise, şiirsel olanın içinde erimedikçe, onunla beslenmedikçe pörsür, kurur bir süre sonra. Zaman aşımına uğraması bundandır.*[106]

Nâzım Hikmet'in üstünlüğünü de burada görür. İdeoloji ile şiirin en yüksek noktada birleştiği tek şairdir o.

> *Nâzım Hikmet hayatını şiirle doğrulamış bir şairdir. Ama daha önemlisi, siyasal tutumdaki birçok şairin aksine, hayatını şiiriyle eksiksiz bir planda doğrulamayı da bilmiştir. Devrim düşüncesiyle şiirsel yük müthiş bir bütünleme içindedir onda. Ve bu bizim şiirimizde Nâzım Hikmet'e kadar rastlanmayan, dünya şiirinde de seyrek rastlanan bir özelliktir. Şiirsel onur yiğitlik tavrıyla birarada gider Nâzım Hikmet'te.*[107]

Nâzım'ı, Ahmed Arif izler. Onun şiirinde, sözel şiirde çok sık görülen söylevciliğe düşülmez. Düşünce hep diptedir. Kalın bir damar halinde hep dipte durur.

> *Ama iki şair arasında büyük ayrılıklar var. Nâzım Hikmet, şehirlerin şairidir. Ovadan seslenir insanlara, büyük düzlüklerden. Ovadan akan "büyük ve bereketli bir ırmak" gibidir. Uygardır. Ahmed Arif ise dağları söylüyor. Uyrukluk tanımayan, yaşsız dağları, "ası"*

106 "Tevfik Fikret Üstüne", 1967, *Şapkam Dolu Çiçekle*, Yön Yayınları, s.79.
107 "Sonuna Kadar" Eylül 1967, *Papirüs'ten Bayazılar*, Cem Yayınevi, s.60.

dağları. Uzun ve tek ağıt gibidir onun şiiri. "Daha deniz görmemiş" çocuklara adanmıştır. Kurdun kuşun arasında, yaban çiçekleri arasında söylenmiştir, bir hançer kabzasına işlenmiştir. Ama o ağıtta bir yerde, birdenbire bir zafer şarkısına dönüşecekmiş gibi bir umut (bir sanrı, daha doğrusu bir hırs), keskin bir parıltı vardır. Türkü söyleyerek çarpışan, yaralıyken de, arkadaşları için tarih özeti çıkaran, buna felsefe ve inanç katmayı ihmal etmeyen bir gerillacının şiiridir. Karşı koymaktan çok boyun eğmeyen bir doğa içinde. Büyük zenginliği ilkel bir katkısızlık olan atıcı, avcı bir doğa içinde.[108]

Cemal Süreya'nın "siyasal şiire" yönelttiği; şiirsel kaygıların göz ardı edildiği ya da şiirin kendi iç dinamiğinin bastırıldığı yolundaki eleştirileri, bazı çevrelerce hedef tahtasına konmasına yeter.

1969 yılında *Ant* dergisinin düzenlediği bir açık oturumda, Ataol Behramoğlu, İsmet Özel (o sırada henüz sol cephede), Süreyya Berfe ve Özkan Mert, aralarında Cemal Süreya'nın da bulunduğu bir grup şairi "gerici" ilan ederek, onlara karşı bir kampanya başlatırlar:

> "Bugün Türkiye'de gerici bir edebiyat vardır. Bu gerici edebiyatın en tehlikeli temsilcileri: 1950-60 arasında yazmış olup bugün hâlâ etkinliklerini sürdürmekte olan gerici, dejenere, geleceğin bağımsız ve sosyalist Türkiye'sine ihanet içindeki bir kısım şairler –Edip Cansever, Turgut Uyar, Cemal Süreya, İlhan Berk ve benzerleri– Türk halkının emperyalizme karşı yürüttüğü mücadeleyi zayıflatmakta, ona set çekmektedirler. Onlar halktan kopmuştur; iyi birer sanatçı da olsalar bugün Türkiye'de yerleri yoktur. Yeni yetişen, bizden sonra yazmağa başlayan kuşakları onların zararlı etkilerinden kurtaracağız. Bugünün genç kuşakları, iyi, dürüst, sağlam bir edebiyata kavuşmanın özlemi içindedir."[109]

Bu grup, aynı toplantıda, *Halkın Dostları* adlı bir dergi çıkaracaklarını ve emperyalizme ve tüm gericiliğe karşı bir kültür cephesi kuracaklarını da açıklar.

108 "Ahmed Arif", 1969, *Papirüs*, Özel Sayı.
109 Mehmet H. Doğan, "1969'da Şiir", *Papirüs*, Şubat 1970, sayı 43, s.4.

Mehmet H. Doğan, Cemal Süreya'ya yazdığı mektupta, onun adına bu gençlere sitem ediyor. Çoğu, *Papirüs*'ün çevresinde yer almış. Hatta Süreyya Berfe'nin soyadı, Cemal Süreya'dan armağan.

> *Süreyya'nın soyadı Kanıpak'tı. 1966 yılları. Ben Papirüs'ü çıkarıyorum. Süreyya da derginin dağıtımını yapardı. Altunizade'de futbol maçı yapardık. Sanatçılarla Tiyatrocular. İlk vuruşu Gülriz Sururi yaptı. Orhan Kemal gol atardı. O günlerden bir gün Süreyya, soyadının değiştirilmesini istedi. Kanıpak soyadı ırkçı gibi geliyordu, sevmiyordu. Bir maçtan sonra yirmi kişi, Salacak Aile Gazinosu vardı oraya gittik. Yedik içtik, Süreyya'ya soyadı aradık. Ahmed Arif, çocuğun olursa adını Berfe koy demişti bana. Berfe, Asya'da kar beyazlığı demek. Bu arada herkes matrağına bir şey öneriyor, Şenşiir olsun diyor mesela. En sonunda Berfe olsun deyince, Süreyya çok sevdi, Berfe oldu.*[110]

Üvercinka'yla başlayan ve İkinci Yeni çerçevesinde ele alınan "Cemal Süreya şiirinin toplumsal yönü", yayımlanan her kitabından sonra, döne döne tartışılacak.

Zuhal Tekkanat'la Evleniyor

> *Her şeyimi sana borçluyum. Sana rastladığım sıralar yıkıntılıydım. Sen onardın beni. Tuttun elinden kaldırdın. Ben de ekmek gibi öptüm alnıma koydum seni, kutsadım.*
>
> *11-12 Temmuz 1972*

1967 yılının ilk ayları. Cemal Süreya sıkıntılı, kırgın.

Zuhal Tekkanat, *Yelken* dergisinde düzeltmen olarak çalışan, şiir yazma çabasında genç bir kadın. *Gibi* adında bir de kitap yayımlamış. O günlerin Babıâli'sinde güzelliğiyle dikkat çekiyor. Cemal Süreya da, hakkındaki övgüleri duymuş. Bu kadar çok konuşulan bir kadını görmeden durabilir mi? Bir gün eksik sayılarını tamamlamak bahanesiyle *Yelken* dergisine gider ve tanışırlar. Zuhal Hanım, bunun bir bah-

110 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

ane olduğunu anlamaz elbet. Mehmet Seyda'nın kızının doğum günündeki ikinci karşılaşmada (Mehmet Seyda, Zuhal Tekkanat'ın kız kardeşi Nihal'le evli), Tekkanat'ın kitabı üzerine konuşmak için sözleşirler.

Türk Edebiyatçılar Birliği Lokali'nin açılışındaki üçüncü karşılaşmada ise Cemal Süreya, çevresini saran kalabalıktan sıyrılır ve Tekkanat'ın yanına gider: "Madam ya da Matmazel çok güzelsiniz, benimle evlenir misiniz?"

Tekkanat, kendisiyle alay edildiğini düşünür. Öte yandan çok da heyecanlanır. Ancak, bu şekilde yapılan bir teklifin inandırıcı olmadığını ima emek amacıyla, "Yeri geldiğinde düşünürüm" diye yanıtlar soruyu.

Tipik bir Cemal Süreya şakası. Nihal Yeğinobalı'nın, Cemal Süreya'nın ölümünden sonra, *Rapsodi* dergisinde anlattığı gibi, aynı teklifi, aynı şaşırtıcılıkta pek çok kadına yapmış, onu iyi tanıyanlar şakasına şakayla karşılık vermişlerdir.

Bu kez durum farklıdır. Olay hızla gelişir, Tekkanat *Papirüs*'e gidip gelmeye başlar. İlk evlliliğinden olan kızı İçsel'le birlikte ailesinin yanında kalıyor. Baba marangoz, anne evkadını. *Cumhuriyet* ve *Yeni İstanbul* gazetelerinde kısa sürelerle düzeltmenlik yaptıktan sonra, SSK Özlük İşleri'nde çalışmaya başlamış.

Arkadaşlıkları ilerlediğinde, babası buluşmalarını engellemeye çalışır. Ailevi sorunlar nedeniyle zaten bunalmış olan Tekkanat, evi terk eder ve Cemal Süreya ile birlikte geçici olarak Ülkü Tamer'in yanına yerleşirler.

Seniha ile yedi yıl süren boşanma davasından gözü korkan Cemal Süreya'nın ilk işi, "istediğinde boşanmayı kabul edeceğim" yazılı bir kâğıt almak olur. Gerçekten de günü geldiğinde güçlük çıkarmaz Zuhal Hanım. Sonradan, Cemal Süreya, sonraları, "Mert kadındır, nüfus cüzdanını istediğimde çıkardı verdi hemen" diyecek onun için. Başından birkaç evlilik geçtikten sonra da, "kolay evlenecek, kolay boşanacak kadın arıyorum" diye şakaya vuracak işi.

1967 Ağustos'unda, Kadıköy İskelesi'ndeki eski Nikâh Dairesi'nde iki tanık, bir konuk huzurunda evlenirler. Tanıklar, Muzaffer Buyrukçu ve Tevfik Akdağ. Konuk, Ercüment Uçarı. Daha sonra Ülkü

Tamer ve Gülsen Tuncer'in katılımıyla olay kutlanır. Zuhal Tekkanat, boşanmalarla, yeniden evlenmelerle ve yeniden boşanmalarla ama ölümüne dek, Cemal Süreya'nın hayatında kalır.

Kadıköy Rıhtımı'nda, Marmara Apartmanı'na yerleşirler. "Kadıköy İskelesine en yakın oturan şair benim!" sözü bugünlerden kalma.

Ne var ki, bu acele evlilik, edebiyat çevresinde yadırganır. Cemal Süreya da, yavaş yavaş kendini çeker ve dört elle sarılır karısına. Zuhal'in şefkatinde, sevecenliğinde yeni bir "sığınak" bulmuştur. "Yumuşak başlı, uysal bir kedi"dir o. "Akkavak kızı"dır, "incelikler güldestesi"dir.

Aklıma babanlarda geçirdiğimiz son gecenin sabahı geliyor; ben kanapede yatmıştım. Sabahleyin kanapeden inerken, (sen beş on dakka daha fazla uyuyasın diye haber vermeden, çıt çıkarmadan inmek istiyordum) birden ayağımı tuttun, anlatılmaz bir muhabbetle tuttun. Bu jest bizim hayatımızı özetler; sessizdir, güvenlidir, mutludur. Seni iki gündür beş kat daha fazla seviyorum dersem anla işte.

5 Temmuz 1969

Türk Dil Kurultayı'na katılmak üzere yola çıkar, trene binmeden, Haydarpaşa'dan telgraf çeker. Ankara'da iner, mektuba başlar.

Sana rastlamak mutluluktu; sana sahip olmak başka bir şey, başka bir ad bulmak gerek; "içine taşınması" gibi bir şey insanın.

8 Temmuz 1969

Bütün mektuplar minnet duygusunun ifadesidir.

Sana rastladığımda susuzdum, yalnızdım
Bir çırpıda içtim gözlerini

14 Temmuz 1972

"Benim Bünyaminim Memo"

Ayrılıklar nedeniyle kızından uzak kalan Cemal Süreya, doya doya yaşayamadığı evlat sevgisini yeni bir çocukta arar.

Karısı hamile kaldığında bebeğin adı çoktan konmuş. Kız olursa Kelime, oğlan olursa Memo Emrah.

Sık sık gittiği Ankara'dan yazdığı mektuplarda

Yağmalıdır artık Memo'nun bereketli yağmuru

diye sabırsızlanır.

Bu arada İzmir'de annesiyle birlikte oturan kızının bir rahatsızlık geçirdiğini öğrenir. Ankara'ya Dil Kurultayı'na giderken, İzmir'e uğrar, kızını da yanında götürür. Ordan İstanbul'a getirecek. Ancak bu karşılaşma, bir bakıma yıkım olur onun için.

Ayçe okulu bitirmiş. Buna çok sevindim. Rahatsızlığına gelince, şimdiye kadar sadece bir kere bayılmış. O da ilk seferinde. Bugün muayenesi başlıyor. Sanırım hiçbir şeyi yok o yönden. Ama sinirleri çok bozuk. Ve korkunç şımarık, rahatsız edecek kadar ukalâ. Bana karşı da saygılı değil. Öyle sanıyorum ki bizimle fazla duramaz. Hoş bir kız, entellektüel bir görünümü de var. Ama işi gücü Ajda'lar, Büyükburç'lar vb. Kısacası, Ayçe'nin bana karşı tavırlarında büyük bir hayal kırıklığına uğradım şimdilik. Şimdilik diyorum, çünkü bu kelimeyi kullanmasam ne yapacağımı bilmeyeceğim, absürd bir duyguya yuvarlanacağım. En iyisi liseyi annesinin yanında bitirmesi. Yalnız boyunsuzluğu, kamburca duruşu, rengi tıpkı bana, bizim aileye benziyor.

(...) Seniha, tersine, çok daha makul. Ona evlendiğimi söyledim, o evli değil. Ayçe'ye daha söyleyemedim, söyleyememek beni ondan soğutuyor.

Ankara, 5 Temmuz 1969

Ayçe Seher Abla'nın ve Ayten'in yanında. ...Ayçe beni ve benimle ilgili hiçbir şeyi sevmiyor. Öyle sanıyorum ki İstanbul'da 15 günden fazla kalmaz. Seher Abla'ya benim için "Şimdiye kadar bana para yollamadı. Yüzüne sırf paramı almak için gülüyorum" demiş. Çocukluk da olsa korkunç bir şey bu.

Şimdi Memo'yu daha büyük bir özlemle bekliyorum.

Ankara, 8 Temmuz 1969

Memo Emrah Seber, 23 Kasım 1969 günü İstanbul'da, SSK Bakırköy Doğumevi'nde dünyaya gelir. Cemal Süreya bu kez baba olmanın tadını çıkarır; pastalar alır, telgraflar çeker...

Memo kimdir? Atamdır, Memo'mdur, kırmızı beresiyle o küçücük çobandır. Muhammed'lerin en proleteri ve en uzun donlusudur. Ve boynu kısa pençe elli bir İsa'dır. Çetin bir Musa. Kısacası benim Bünyaminim.

2 Mayıs 1972

Artık hayatının merkezinde oğlu var. Memo'yla geçecek yirmi yıl boyunca, onun her sözünde, her hareketinde olağanüstülük vehmeder. Sıradışı, üstün bir çocuk olduğuna inanır.

Memo bu sabah çay içerken şöyle dedi: "Annem saçlarının arasında kalmış." Sonra da daha açıklık getirdi bu söze: "Adam, dedi bana. Bak annem saçlarının arasına düşmüş."
Bir imgedir bu.

Memuriyete Dönüş

Memo'nun doğumundan birkaç ay sonra *Papirüs* kapanır, koşullar ağırlaşır. Düzenli tek gelir Zuhal Seber'in aylığı. Günlüğünde şöyle anımsıyor o günleri:

1970'de Papirüs kapandığı sırada çok büyük bir mali sıkıntı içindeydim. Ahmed Arif bunu sezmiş. 2000 lira yolladı bana. O ara, çalışanlarının eline geçen Halkçı gazetesinde kayınvalidesinin bir sermaye payı oluşmuştu. Sanırım bu para ordandı. Çok işime yaradı. İki yıl sonra ödeyebildim.

Ömrümde ilk kez ev kirasını iki ay verememiştim. Gerçekten çok güç durumdaydım. Beykoz'da, ölen küçük amcamın bir evi vardı. Akrabalarım geldiler, orda oturabileceğimi, kendi haklarını da zaten bana devredeceklerini söylediler. Varlıklı kişiler. Beykoz'a taşındım. Ama ben taşınınca ev değerli oldu. Kimse hakkını bana devretmeye yanaşmadı. (917. Gün)

Hasan amcası onda hep bir yürek burkuntusu.

Belki paylaşılan zamanların azlığından, Memo amcasıyla olduğu kadar yakın olmamış onunla. İlişkileri de, onunla olduğu gibi karmaşık değil.

Şansız bir adam Hasan. İstanbul'a taşındığında ayağının tekini tramvaya kaptırmış. Takma bacağı nedeniyle evlenmeyi hep reddetmiş ve ölümünden beş yıl öncesine kadar bu evde tek başına yaşamış. Cemal Süreya'nın ilk ve ortaokul boyunca giydiği bütün ayakkabılar, Hasan amcanın armağanı. Öğrenciliğinde, arada bir gelen harçlıklar da ondan.

Beykoz'daki sıkıntılı günlerde Salâh Birsel'in omuz veren tavrını unutamaz.

> *Türk Dili dergisinde kaç yıldır yapmakta olduğum yabancı dergiler kroniğini iyice pekiştirdi; benim için çok önemli bir sarsılmaz güvenceye kavuşturdu. O günlerde Türk Dili'nden tek yazı için gelen para, Zuhal'in maaşının birbuçuk katını buluyordu.* (917. Gün)

Güçlüklerine karşın karısıyla ilişkilerinin en iyi olduğu dönem. Tek isteği işinden ayrılması, oğluyla daha yakından ilgilenmesi.

> *İyi insanlardık. Ay sonlarında cebimizde para kalmıyordu. Sana mavi, ak çizgili bir süveter aldıydık. Sen bana lacivert bir pantolon diktiydin. Kıyamıyorum şimdi onu giymeye, eskimesinden korkuyorum.*
>
> *11-12 Temmuz 1972*

Papirüs'ün hızlı temposundan sonra Beykoz'daki sakin hayata alışmaya çalışır. İstanbul'a haftada bir kez iner. Karaköy Postanesi'nde PK 627'de biriken mektupları, dergileri, kitapları almak, Cağaloğlu'ndaki işleri halletmek, o tek güne sığdırılır. Çeviri iyice ağırlık kazanmış. Victor Hugo'dan *Sefiller*, Varlık Yayınları için Albert Bayet'ten *Dine Karşı Düşüncenin Tarihi* (1. baskı telif ücreti 2000), Hürriyet Yayınları için Felicien Marceau'dan *Bir Tanem* (1. baskı telif ücreti 2250 lira)...

Hayatında ilk ve son kez toprakla uğraşır. Toprak onu dinlendirir.

> *Beykoz'daki evin çok büyük bir bahçesi vardı. Her türlü ağaç, ıhlamuruna, muşmulasına kadar. Beş bin reçel gülü..*

Beni yalnız bırakmasın. Beykoz'a daha sık gelsin diye Ercü (Ercüment Uçarı-Y.N.)'ye arazi verdim. Eksin, diksin, yetiştirsin...

Mısır çarşısının yanındaki dükkânlara gittik. Domates, biber vb. fideleri ya da tohumları aldık. Satıcılar bizi uyardılar, her fidenin bir karış arayla dikilmesi gerekiyormuş. Ercü bunu önemsemedi ve satıcıların bir kazığı saydı. Her santimetrekareye bir fide koydu. Ürün alamadı.
Çilek hariç.

Çilek de dikmişti. Meğer diktiği çubuğun üzerinde hazır bir çilek varmış. Bir haftada ömrünün tek çileğini aldı ve eşine armağan götürdü. (917. Gün)

Beykoz'daki yarı emekli hayatı, geçim sıkıntısı yüzünden uzun sürmez. 1971 Eylül'ünde TDK ödülleri jürisinde bulunmak üzere Ankara'ya gittiğinde, memuriyete dönüş konusu da var gündemde.

Belki bir memuriyete geçmem mümkün olacak. Bir iki yerden teklif var. Karar vermem için arkadaşlar baskı yapıyorlar. Yarın Attila Karaosmanoğlu ile bir de Sanayi Bakanlığı müsteşarıyla görüşeceğim. Bu memuriyet eski görevim olabileceği gibi başka, ve belki de, daha da iyi bir yer olabilecek. Maliye Müfettişi olursam İstanbul'da, öbürleri olursa Ankara'da oturacağız. Ama daha belli değil. Çok çabuk olduğu için alışamadım duruma. Belki de hepsini reddeder çıkar gelirim.

Ankara olursa senin işini de buraya Genel Müdürlüğe nakledeceğiz. İstanbul olursa yine Emlak inşaata. O zaman Beykoz serüveni de bitecek elbet.

Ankara 26 Eylül 1971

Ankara projesi bir süre için ertelenir. İstanbul Hocapaşa Vergi Dairesi Kontrolörlüğü'nde göreve başlar. Beykoz'dan Mühürdar'a taşınır ve yeniden düzenlerler hayatlarını. Ama birkaç ay sonra bu düzen de bozulur. Maliye Tetkik Kurulu üyesi olarak Ankara'ya atanır. Kontrolörlükte 2950 lira olan aylığı 400 lira artışla net 3360 liraya yükselir. Göreve başladığı gün, 1972'nin 20 Mart sabahı, ilk işi bir gün önce ayrıldığı karısına mektup yazmak olur.

Geceyi bir arkadaşın evinde geçirdim. Sabah doğruca –ve yürüyerek– Bakanlığa geldim. Erdoğan'ı, Sezai'yi gördüm. Sonra Tetkik Kurulu'na gittim. Başkan gelmemiş (şimdi saat 14.45. Daha gelmiş değil). Yerimi gösterdiler. Her odada ikişer kişi çalışıyoruz. Odamda eski bir maliye müfettişi arkadaş var.*

Ankara'ya sabahleyin baktım; aradaki gidiş gelişlerimi değil de 22 yıl önce ilk gelişimi anımsadım. 1950'de Siyasal'a girmek için ilk geldiğim günü. Ankara'da ayrı bir hava var Zuhal. Sanırım, bizim için daha iyi olacak.

Memo'm çok aradı mı beni? Her gün bir muz ve bir portakalın sıkılmış suyunu içsin. Akşamları saat 9'da uyut ve oturup şiir yaz, kitap oku.

İstanbul, pardon Ankara, 20 Mart 1972

Kuruldaki yeni görevinden memnun. Türkiye Maliye tarihini yazacak; yayın işlerini o yönetecek. Terfi eden, takdir gören bir memur olmaktan onur duyar.

Başkan bana çok iyi davranıyor. Başkan beni genel sekreter yaptı, ve bütün yetkilerini bana devretti. Memurların yönetimi de benim üstümde. Kısacası iş koşullarım iyi ve rahat.

Sana da bir güzel haber: birkaç gün sonra görevle üç günlüğüne İstanbul'a geleceğim; Maliye Bakanlığı kitaplığı için, eski kitapları almak için, başkanla birlikte gelip Sahaflar çarşısındaki kitapları gözden geçireceğiz.

Ankara, 25 Mart 1972

Maliye Tetkik Kurulu yayın işleri arasında *Maliye Dergisi* de var. oda arkadaşı Nazif Kocayusufpaşaoğlu'yla birlikte, 1960'larda önemini kaybetmiş olan dergiyi yeniden canlandırmak isterler. Çeviriler yapılır, teorik ya da pratiğe yönelik telif yazılar yayımlanır ve dergi, bülten olmaktan çıkıp dergiye benzer hale gelir. Ne var ki, ömrü uzun

* Nazif Kocayusufpaşaoğlu.

olmayacak. Konjonktürel ve sektörel olarak yapılan tahliller doğru çıktıkça bazı çevrelerde rahatsızlık başlar. Dağıtımı Bakanlıkça daraltılır; belli kişilere, üst düzey memurlara verilir yalnızca. Sonra da yasaklanır. Maliye tarihinde belki de ilk kez bir dergi yasaklanmıştır. Cemal Süreya'ya göre Kurul'un doğru bir çalışma yaptığının kanıtıdır bu.

Bir dergi kapanırken, başka bir derginin yolu açılır. Bu kez Bilgi Yayınevi'nden gelir teklif. Salâh Birsel, Ahmet Küflü'nün kendisiyle konuşmak istediğini, onu aramasını söyler. Küflü'yle araları açık o sıra. "İyi bir olanak olabilir" diye düşünür ama aramaz. "O beni arasın, niçin ben onu arayayım, değil mi?" diye yazar karısına. İkinci mektupta durum değişmiş.

Bilgi yayınevinin teklifini kabul ettik. O da tam yetki vermeyi kabul etti. Derginin adını ben buldum: 2000. İnsanlık beş on yıl sonra 2000 ci yıla girecek. Bu bakımdan iyi bir ad bu bana göre.

İstanbul, 2 Mayıs 1972*

Yazı kurulunda Cemal Süreya, Salâh Birsel ve Ali Püsküllüoğlu'nun bulunduğu dergi, hayata geçemez. 15 yıl sonra aynı adla başka bir derginin kurucusu, yöneticisi ve yazarı olacak: *2000'e Doğru.*

Yoğun bir çalışma içinde: Çeviriler; *Hürriyet* gazetesi için Pir Sultan araştırması; Varlık Şairler Dizisi'nin ilk kitabı olarak çıkması planlanan Oktay Rifat İncelemesi; 1967'de bastığı *100 Aşk Şiiri Antolojisi*'ni Aşk Şiirleri Güldestesi başlığıyla genişletme çalışması; 1958'den beri sözünü ettiği "Fırat" şiiri...

Çalışmalarından, Tetkik Kurulu'ndaki görevinden, dostlarıyla birlikte olmaktan memnundur ama evin ikiye bölünmesi sıkıntılara yol açar. Kendisi Müfettişler Evi'nde kalıyor olsa da, iki ayrı evin geçimi zorlar bütçelerini. Yol parasından tasarruf bile kâr hanesine yazılır.

Kurula her gün düzenli olarak Le Monde geliyor. Ona para vermekten de kurtuldum. Günde 1 lira yol giderim var. Kimi zaman bu 50 kuruşa düşüyor, çünkü aynı odada çalıştığımız üye arkadaşın arabası var, akşamları beni Kızılay'da bırakıyor.

11 Mayıs 1972

* Ankara yerine İstanbul yazmış. (Y.N.)

Ankara'ya gittiğinden beri ev arıyor. Her mektup bir hesap pusulası. Ödenmesi gereken taksitler, bulunan evler, kira tutarları, metrekare hesapları, oda sayıları... Ucuz ve güzel olduğu için Saraçoğlu mahallesindeki evlerde gözü.

A tipleri 150 metrekare. Ancak bunlar pek az olup genellikle genel müdürlerin, müsteşarların elindeymiş. B tipleri 130 metrekare, C tipleri 110 metrekare. D tipleri 78 metrekare. Ben C tipi olursa daha iyi dedim. Fiatları da değişiyor. Bizim Hediye Ap.daki 90 metrekare kadar bir şey olduğunu düşünürsen bir karşılaştırma imkânı bulursun. C tipine 300 lira veriyorsun, yakıt dahil. Yani bedava gibi bir şey. Yalnız girerken badana falan yaptırmak gerekiyormuş. Dur bakalım, bekleyelim.

İstanbul, 6 Nisan 1972*

Mart'tan sonbahara kadar bulunan her evle umutlanır, karısını da umutlandırır. Derdi onun işini de Ankara'ya nakletmek. Olmazsa başka çözümler aranacak. Tahsin Saraç hoş bir öneride bulunur.

Haftada iki akşam Tahsin Saraç'la buluşuyoruz. İyi bir arkadaş o. Bankada birikmiş iki yüz bin lira kadar parası var. İsterseniz, diyor, kırk elli bin lira vereyim de bir kitapçı dükkânı açın, Zuhal orayı yönetsin.

Ankara, 11 Mayıs 1972

Sık sık İstanbul'a gider, karısını ve oğlunu görür. Yine de mektupları özlem dolu.

Memo'yu bağrıma basar öylece kalırım.

Annesi elini çizip kâğıda göndermiş.

Memo'nun elini sevdim, öptüm, yüzüme sürdüm.

Onun için desenler çizer.

Memo'ya kuş resmi ve ev resmi yaptım, kendisine göster. Benim yerime gözlerinden öp. Saçlarını kokla, elini eline al.

* Mektubun orijinalinde İstanbul'un üzerinde soru işareti vardır.

Memo'dan uzak kalmaya dayanamıyorum.

11 Mayıs 1972

Aile bir araya gelemeden Zuhal Seber'in zaten bozuk olan sağlığı kötüye gider. Temmuz ayında kalp ameliyatı geçirmek üzere SSK Okmeydanı Hastanesi'ne yatar. İzinli olarak İstanbul'a gelen Cemal Süreya, akşamları oğluyla ilgilenir, gündüzleri karısını ziyarete gider. Her gidişinde bir mektup verir ona. Ayrıldığı anda yenisine başlar. Zuhal Seber'in hastanede kaldığı on üç gün boyunca sürekli yazar.

Türk Dil Kurumu'nun 40 ıncı yıldönümü nedeniyle üyelerine dağıttığı antetli kâğıtlara yazılmış bu mektuplarda, karısına güç vermek, onu hayata bağlamak için çırpınır durur. Sevgisine inandırabilse, kendisiyle ilgili kuşkularını giderebilse, güvenini pekiştirebilse....

Yüksek öğrenim yıllarında Başkent sokaklarında ceplerimi ellerimle doldurarak yürürken, ilerde bir karım olacağını, çocuklarım olacağını düşünürdüm. Yüzsüz, bedensiz bir şeydi bu kadın; bir gölge gibi düşlerimin arasından sıyrılır, geçer giderdi zaman zaman. Sensin o kadın.

23 Temmuz Pazar Beykoz

Benden yok yere kuşkulanıyorsun. Sana hiçbir zaman hayınlık etmedim ben. Edemem. Kaç yıldır evliyiz, yan yanayız. Hâlâ başım dönüyor senlen, esrikim senlen, seviyorum seni. Her geçen gün daha büyük bir aşkla. N'olur, akkavak kızı, anla beni. Bu sevgimi hor görme. Kendininkine uydur yakıştır. Bu satırları ilk evimizin altındaki kahvede yazıyorum. Ve ben seni o ilk günlerdekinden daha büyük bir tutkuyla seviyorum. Biz iki ayrı ırmak gibi ayrı yerlerden kopup geldik, kavuştuk bir noktada, yanı başımızdan küçük bir kol da alarak büyük bir nehir meydana getirdik; birlikte akıyoruz şimdi. Nicedir bu böyle. Hep de böyle olacak. Denize dökülene, ölene dek. Bizim için tek koşul mutluluk olabilir. Hiç bir şey bozamaz birliğimizi. "Üçüz, gözüz biz." Sen de öyle düşünmüyor musun?

Ne tuhaf, son bir iki ayda sen, benden biraz uzaklaştın, araya mesafeler, tedirginlikler sokuyorsun diye düşünürken, o sırada sen de aynı şeyleri düşünüyormuşsun. Bunlar aşkın halleri, aşkın zaman zaman kişinin önüne çıkardığı ezinçler, üzünçler herhalde. Bunu böyle yorumlamak gerekir. Bir de seviyorum seni. Tek dalımsın. Memo'yla birlikte, ama ondan da öncesin. Bunu böyleyece bilesin, bilinmelidir bu.

*

Yalnız seninle güçlüyüm. Sen olmasan bir anlamını olamaz. Sev beni.

*

Yaşayacağız.

*

Aşk büyüdü, aşk.

*

Yüzüğünden öperim.

*

Bundan sonra her şey daha güzel, daha iyi olacak, inan buna. Güçlü olacağız her zamankinden. Efendice, dürüst, vakur, yaşayacağız bu dünyada.

(..) Eski kahvemde oturmaktayım, cebimde iki paket sigara. Karşıda Haydarpaşa garı, gri bir ev ödevi gibi. Adamlar geçiyor, yüzsüz, gözsüz, gülüşsüz adamlar.

*

Böyle şeyler söyleme bana. N'olur böyle şeyler söyleme bana. Şöyle şeyler: "Ankara'ya gelince seni rahatsız etmeyiz..."; "Ameliyatta bir yanını eksik kalırsa senden ayrılırım... n'olur, söyleme böyle şeyler. Ben sözler karşısında renk vermem, ama içime atarım onları. N'olur, zulmetme bana. Biz sadece birleşmiş değil, aynı zamanda kaynaşmış, hal-hamur olmuş, üç olmuş, göz olmuş kimseleriz.

12 Temmuz 1972

Bütün geçmiş zamanları da kucaklayarak özeleştirisini yapar.

Ama Aragon'un şu dizesi de bir gerçek:
"Göğsüne bastırırken kırar sevdiği şeyi"

O da var. Kişi kimi zaman çok sevmenin getirdiği yanlışlara da düşüyor. Sevdiği şeyi göğsüne fazlaca bastırırken örseliyor onu. Hoyratlaşıyor bir yerde aşk. Acaba bu gerçekten aşkın kaçınılmaz bir gereği mi? Kimi zaman öyle belki. Ama, ben öyle olmamalı diyorum. İnsani çizgiden sapmamalı. Aşkı insani çizgide bütünlemeli. Mutluluk da, sanırsam, o zaman bütünleniyor. Güven, mutluluğun temelidir. Güven aşkın ve her türlü aşkın, yani cesaretin yani kavganın temelidir. Mevhibe'nin İsmet'ten kuşkulanabileceğini aklın alıyor mu? Bu noktada bir özeleştiri yaparsak, sende güvenin bende bakımın zaman zaman aksar gibi olduğu sonucuna varabiliriz.

15 Temmuz 1972

Umut aşılarken umut etmek; inandırırken inanmak ister. Sürekli gelecekten söz eder.

Mutluluk bir kız çocuğuyla özdeşleşir.

Elif diye bir kızımız olsun. Romantik bir filmin gösterildiği bir sinema dönüşü olsun o da. Ya da bir bale dönüşü.

12 Temmuz 1972

Memo. Ne güzel çocuğumuz var. Elif daha güzel olacak. Sesi de güzel olur mutlaka. Çünkü sen. Sen ne can kadınsındır sen. Kirpiklerinin ucuyla şarkı söylersin. Buram buram tütersin Cemal Süreya'nın yüreğinde. Sen yanımda ol, gam kasavet çeker gider. Türkülenirim, mutluluk gelir ılım ılım. Sevda sözlerinin bini bir para.

14 Temmuz 197

Hayat uzun değil sevgilim. Güzel geçirmeliyiz hayatımızı. Elif de gelmeli. Elif her şeyiyle sana benzemeli. Yaşlı günlerimizde bize bir kaşık su verir. Memo da ekmek ve tuz getirir. Senin en sevdiğim yanlarından biri de, sokakta yaşlı ve anlaşmış bir çift gördüğün zaman duygulanmandır. Ne güzel duygudur o. Ben de öyleyim.

Evet, evet. Beykoz'da oturmalı. İlerde gelip buraya yerleşmeli. Büyük ve her olanağı bulunan bir ev, bahçe, küçük bir araba. Yapıtları burda yazmalı, arabayla Boğaz Köprüsünü geçerek yayınevine götür-

meli. Buna varsın, değil mi? 13 yıl sonra burdayız. Yaşarsak tabii. Memo 16 yaşında olur o zaman, çayırda top koşturur, bisiklete biner. Elif Zeyno –ki 10-12 yaşındadır– senin dizinin dibinden ayrılmaz. Ne Elif'tir o! Çiçekleri o sular. Elif bir su! Elif kibrit versene! Elif aşağı Elif yukarı. Bende böyledir. Anılarla düşler iç içe gelişir. Birbirinden ayrılmaz. Düşler anıların kız çocuklarıdır. Sen yaprak bakışlı küçük kız, eğil bir yol öpeyim yanağından.

23 Temmuz 1972

Ve bir gün Türk Dil kurumu gibi birleşmemizin 40. yıldönümünü kutlayacağız. Mutlaka!

Düşler sınırsız, günlük hayatla ilgili vaatlerse mütevazıdır.

Madam Bovary'nin parasıyla televizyon, Pir Sultan'ın parasıyla çamaşır makinesi alacağım sana. İkisinin bedeli ikisini almaya yetecek. Seni yaşatacağım. Dalım, çiçeğim. Günlerimiz daha iyi olacak. Çünkü Necati Cumalı'nın dediği gibi,
"Yaşar iyi ve güzel olan.

17 Temmuz 1972

İkisi de alınamaz.

Zuhal Tekkanat'la Cemal Süreya beraberliğinin tılsımı belki de bu "yokluk"ta.

Geçen seferki ameliyatı anımsadım. Sen ameliyet olurken ben ne yapacağımı bilmiyor, bir yandan birkaç kuruş elimize geçer diye oturmuş, "Goriot Baba" çevirisine bir iki sayfa eklemeye çalışıyordum. O hastane çıkış gününü hiç unutamıyorum. Derin bir çizgi çekmiş belleğime. Paramız yoktu. Cem Yayınevi'nden 1000 lira alacağımız vardı ve Yayınevi çok önceden haber vermiş olduğum halde bu parayı gününde ödeyememişti, ya da ödeyememişti. Sonuçta o gün seni bir taksiye bile bindirememiştim. Yürüye yürüye Şişli'ye inmiş, ordan Karaköy dolmuşuna, Karaköy'den de vapura binmiştik. Ne günlerdi onlar. Bizim sevdamız böyle günlerden de geç-*

* Altın Kitaplar'daki 2. basımından 7000 lira telif ücreti almıştır

miştir. Ama biz o günleri de çok severiz, değil mi? Yaşadığımız günlerdir, birbirimizi tanıdığımız günlerdir. İyi, kötü günler geçirdik. Çoğunca da iyi günler. Öperim o günleri.

18 Temmuz 1972

Kışa televizyonun olacak. Memo 3 yaşını doldurmuş olacak. Saat 17'lerde ortalık kararacak. Şarkılar söyleyeceğiz. Radyodan fasıllar dinleyeceğiz. Ama yazda, güzde de yapacağımız işler var. Yapılacak çok şey var.

21 Temmuz 1972

Zuhal'in de yapacağı çok şey var. Olmalı. Baştan beri, bütün heveslerini desteklemiş onun. Dil öğrensin, birlikte çeviriler yapsınlar diye kasetler bulmuş. Şiir yazsın diye uğraşmış, yazdıklarını dergilerde bastırmış. Bir de ad bulmuş ona: Elif Sorgun. Elif, Karacoğlan'ın Elif'i. Sorgun, Yozgat'ın bir ilçesi.

Bu son mektuplarında daha da yoğun bir çaba içinde. Kendi çalışmalarını anlatır, onlara katılmaya çağırır, yüreklendirir onu.

Şiir yazacaksın. Öyküler, anılar... ve Başkent'in en çekilmez resim eleştirmeni olacaksın. Ol!

12 Temmuz 1972

Bu arada Pir Sultan çalışmaları aksadı. Pazartesiden itibaren bütün gücümle ona abanacağım. Ağustos sonuna kadar bitirmeliyim onu. Gazeteye vermeden önce bir kez senin okumanı, eleştirmeni, bir de imlasına bakmanı rica edeceğim. Bunu yaparsın, değil mi?

22 Temmuz 1972

Haberlerin en gönül alıcısını sona bırakmış.

Bir de şiir yazıyorum bu arada. Ayrı bir şiir. Uzun bir şiir. Hiç yayımlanmayacak. Sende kalacak. Bir şairin, sevdiğine en büyük armağanı, yayımlanmayan, hiç de yayımlanmayacak bir şiir olabilir. Böyle düşünüyorum. Her yıl böyle bir şiir yazacağım sana.

Saklarsın. İstersen ben öldükten sonra yayınlarsın. Ben ölene dek yayınlamak yasak. İstersen sen de hayatın boyunca sakladıktan sonra Memo'ya verirsin. O ne isterse yapar.

Ve hemen başlar.

Sevgilim, bir günün ortası şimdi
Taşıtlar hızla gelip geçiyor, her yer kalabalık,
Ben seni düşünüyorum bir bodrum kahvesinde
Uzat bana uzat ellerini
İzinli askerler görüyorum, kırıtarak yürüyen işçi kızlar
İstanbul her günkü yaşantısı içinde, uğultulu,
Güvercinler güneşten bir sessizliği biriktiriyor
Ben seni düşünüyorum seni
Hani tıpkı o ilk günlerdeki gibi
Kalbim diyorum kalbim
Daha dün tezgâhtan çıkmış bir su sayacı gibi
Aşkı anılar besliyor düşler kadar
Bu yüzden diyorum ki aşk eskidikçe aşktır
Sevgi eskidikçe sevgi.
Günümüz ekmeğimiz, türkümüz
Çoluğumuz çocuğumuz
Binalar yan yana yükselip gidiyor
Vapurların ağzı köpük içinde
Uzaklarda ne kapılar açılıyor
Trenin biri bir istasyona varıyor
Ordan çıkıyor biri.
Her şey biliyor her şey
Sen biliyor musun bakalım
Seni nice sevdiğimi?
Üstüne titrediğimi?
Geldiğimi?
Gittiğimi?
Hadi!

21 Temmuz 1972

Karısı hastanedeyken, oğluyla baş başa geçirdiği zaman daha da umutlandırır Cemal Süreya'yı. Her şey Memo'yla başlar Memo'yla biter.

Steinbeck olsa bizi anlatan bir yapıta şu cümleyle başlardı: "Bu Memo'nun, Memo'nun annesinin, Memo'nun babasının ve Memo'nun evinin öyküsüdür."

17 Temmuz 1972

Kahveye geldiğim anda Memo'nun şarkısı çalıyordu: "Kendim ettim kendim buldum, eyvah eyvah!" İşte o şarkı çalıyordu. ...Annen boyuna Sakıp'tan söz ediyor. Kızıyorum biraz buna. Oysa, biliyorum kızmamak gerek böyle şeylere. Doğal bir şey Sakıp'ı ağzından düşürmemesi. Nedenini de buldum: Memo sıradışı bir çocuk, üstün bir çocuk. Oysa Sakıp tam annene göre bir çocuk.*

23 Temmuz 1972 Beykoz

Şimdi düşgücünü daha da başka çalıştırmaya başladı. Boyuna masallar, öyküler anlatıyor. Öcü At ile Tak-Tak arasında olaylar uyduruyor.

24 Temmuz 1972

Bütün yetenekleriyle kendi çocukluğunu Memo'ya taşır. 6-7 yaşına geldiğinde nerdeyse şair sayacak onu.

Oğlum altı yedi yaşındayken şiirsel cümleler kuruyordu; hatta bir çeşit şiir söylüyordu. Aşağıdaki iki dize onun o günlerinin ürünü:

"Tabancamla vururum
Silgimle silerim" (739. Gün)

Memo halı dokur.

Memo aruz öğrenir.

Ağustos ayında Zuhal Seber hastaneden çıkar, Cemal Süreya Ankara'ya döner. Sonbaharda karısının işi Ankara SSK Meskenler Müdürlüğü'ne nakledilir ve ana oğul Ankara'ya taşınırlar. Sonunda bir araya gel-

* Zuhal'in kız kardeşi Nihal ile Mehmet Seyda'nın oğlu.

ebilmiştir aile. İlk birkaç ay her şey yolunda gider. Sinema, tiyatro, dostlar... Tahsin Saraç, Atilla Özkırımlı, Vecihi Timuroğlu, Muzaffer Erdost, Ahmed Arif, Enver Zorlu, Hasan Basri, Muzaffer Buyrukçu, özellikle yalnızlık günlerinin dostları. Bazılarıyla ailece de görüşülür.

Bu arada bir genel müdürlük teklifi gelir, ama yayın faaliyetlerine olanak tanıyan Tetkik Kurulu üyeliğinden ayrılmak istemediği için reddeder.

Bir genel müdürlük ölümüm olabilir.

Dergicidir o. Ve gündemde yeni bir dergi vardır: *Yanarca.*

Kurucu üyeleri: Cemal Süreya, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Tahsin Saraç, Cengiz Bektaş.

Sahibi: Zuhal Seber. Yazışleri Müdürü: Tahsin Saraç.

16 Eylül 1972 tarihli mektubunda Buyrukçu'ya uzun uzun anlatır dergiyi.

Üç aylık kalın bir dergi olacak. Bir yılın sanat ve düşünce verimlerini yılda dört kez denetleyecek. Gerçekliği değil, doğrudan doğruya gerçeği ön plana getireceğiz.

1972'lerde biz, düşsel olanın "imaginatif" olanın değil, doğrudan doğruya gerçeğin özünden bir şeyler çıkarmak zorundayız.

Tarihimizi, olmuş olayları, ulusumuzun gerçek serüvenlerini, gerçek tipleri ele alacağız. Denemeler bu yönde olacak, şiirler bu yönde. Öyküler gerçeğin öyküsü olacak. Adı konmamış yeni bir edebiyat okulu gibi olacak. Var mısın buna? Ve daha çok o nitelikteki yazıları basacağız. O zaman düşünsel planda daha bir sözümüz geçecek. ...Böylece edebiyat bir yandan gazete güncelliğinin olanaklarını kazanırken bir yandan da kendine özgü ve Soljenitsin tavrı diyebileceğimiz geniş dönemli bir olanağa da yönelecek. Bizler de gazetelerde yazacağız elbet. Ama asıl belirlediğimiz, atış yeri olarak seçtiğimiz yer, Yanarca'nın sayfaları olacak. ...Edebiyata dostça arkadaşça yanaşacağız. Sevgiyle. Ama, işte, Suut Kemal gibi bazı feodal prototipleri de, hiç acımadan, meraklı, bıçağın altına yatırıp hesap sorabileceğiz. Bir adamda bir ışık varsa o ışığı ortaya çıkaracağız.

Dergi, *Papirüs* boyunda, 160 sayfa olacak. Fiyatı 15 lira, yıllık abone bedeli 60 lira. Ancak Cemal Süreya'nın fiyat konusunda kaygıları var. Sârâ Uğur'a yazdığı mektupta da dile getirir bunu. Fiyat düşürülürse sayfa sayısını azaltmak gerekecek. Bu da üç aylık dergi biçimine uymaz.

Yanarca'nın bütün hazırlıkları tamamlandığı, antetli kâğıtları, zarfları basıldığı halde çıkamaz bir türlü. Bu kâğıtları daha sonra mektup yazmak, çeviri yapmak için kullanacak. İlerde "İyi ki çıkmamış *Yanarca*" diye yazacak günlüklerinde.

1973'te, Saracoğlu mahallesinde bekledikleri ev boşalır ve oraya taşınırlar. Ne var ki, günlük hayat mektuplardakinden farklı. Güvensizlik duygusu giderilememiş. Bu yöndeki çabalar da, daha çok sözde kalmış. Evliliklerinin başından beri kuşku içinde yaşamış Zuhal Seber. İlk yıllarda boşanmaya, evi terk etmeye kalkıştığı olmuş ama her seferinde tatlıya bağlanmış olay. Sonra da üstüne fazla varmamaya, özgür bırakmaya karar vermiş kocasını.

Kıskançlıklar iki yanlı. Zuhal Tekkanat, Cemal Süreya'nın ölümünden sonra kaleme aldığı anılarında* kıskançlık kavgalarını daha çok Cemal Süreya'nın çıkardığını anlatıyor:

"İşten bir vapur geç gelsem dünyamı karartırdı. Son derece bilinçsizce kıskançtı. Çok sevince kıskanmaya da hakkı olduğunu düşünürdü. Ama ben yokken, o birilerini eve alır, gizli duygular yaşardı.

Başka sorunlar da var. Karısının ailesiyle yakın olmaktan rahatsız. Yalnız onlarla değil kimseyle içli dışlı olunsun istemez. Bu tür ahbaplıklar çalışma ortamını yok ediyor.

Baş sorun içki. Ameliyattan sonra ağrılarını unutmak için içki dozunu yükseltmiş Zuhal Seber. Cemal Süreya ise, içkiye ve sigaraya geç başlamış biri olarak "haftada bir küçük"le yetiniyor, karısının da azaltmasını istiyor.

Asıl kaygısı Memo. Tartışmaların ona yansımasından rahatsızlık duyuyor. Ona göre, kreşe giden çocuk annesine hasret. Karısı işini bırakmalı, çocukla daha yakından ilgilenmeli. Zuhal Seber içinse vazgeçemeyeceği bir güvence işi.

* Cemal Süreya Arşivi, "yayımlanmamış dosya"

Memo'nun kreş arabasının geçirdiği kaza, bardağı taşıran damla olur. Arabanın freni patlamış, en ciddi yarayı Memo almıştır. Hastaneye gittiklerinde baygın bulurlar onu. Kendine gelince "Arabanın bombası patladı. Bir avuç karanlığı aldım, yere koydum" diye anlatır kazayı. Olaydan sonra 15 gün ayakları tutmaz, bir süre yürüyemez. Kazanın etkisiyle âni seslere karşı aşırı duyarlılık olur çocukta. Bir gün annesi sofra hazırlarken kaşık çatal seslerinden irkilir Memo. Cemal Süreya, karısının kasıtlı olarak gürültü yaptığını düşünür, tartışmaya başlarlar. Tartışma şiddete dönüşünce Zuhal Seber gece yarısı evi terk eder ve yakındaki baba evine sığınır.

Bir süre sonra barışır, yeniden bir araya gelirler. Ama Zuhal Seber, kocasının her gün biraz daha uzaklaştığını hisseder.

Bir kez daha bilgeliğini yitirmiştir Cemal Süreya'mn adresi.

Doğum Günü Değişiyor!

Ilım günleri gelirdi taraçalar
Uzatırdı mevsim ölçerleri
Tıkabasa yaprak arka pencere
İnsan iki kişiyi sevebilir mi

Onunla aşkımız, o diyorum ona,
Bir kez söylenmiş ve istense de
Bir daha geri alınamaz
Kırıcı sözler gibiydi

Tartışır dururduk yollarda
Hızla çevirirdi başını
Çiçek aşısı gibi bakardı
Seğirtir karşı kaldırıma

Ötekiyse nasıl incelikli
Türkçe sığmazdı ağzına
Bir ilçeyi sever gibi
Yürürdü odalarda

Parmakları her yana döner
Bir yetenek gibi gelişirdi
Dursuz duraksız güdülerime
Bir şeyler katardı düşüncemsi

Birinin ısırığı badem şekeri
İç kaslarıyla uçar biri
Yüz kez yırtılmıştır gömleğim
Doksan dokuz kez de dikildi

Kısacası o yıllarda ben
Hayatım karışık çantam gibi
İki kişiyi birden severdim
Karnemde sevinç sıfır aşk iki.[111]

Tahsin Saraç dolayısıyla Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü'nden başka hocalarla da arkadaş olur Cemal Süreya. Genellikle cumartesi günleri meyhanede buluşulur. 1973 Şubat'ında yine bir cumartesi toplantısında, bölümün iki hocası, yeni gelen bir kadın arkadaşlarından söz ederler. On yıla yakın Fransa'da kalmış, Türk edebiyatını yakından izlemiş. Özellikle Cemal Süreya şiirinin hayranı. Ezbere okuyor bütün şiirlerini.

Bundan daha çok ne fethedebilir Cemal Süreya'yı! Olağanüstü merak eder ve hemen tanışmak ister. Güngör Demiray, ilk toplantıya davet edilir. Çekingenliğinden ancak bir hafta gecikmeyle katılabilir onlara.

Masada yan yana düşerler. Paris, şiirler, çeviriler... Yalnızca ikisi konuşur. Saatlerce... Sanki yıllardır tanıyorlar birbirlerini.

Güngör Demiray o günü şöyle anımsayacak, Cemal Süreya'dan ayrıldıktan sonra:

> "Seninle karşılaşmadan çok önceleri seni (bilinçsiz olarak belki) sevmiştim. Sevmiştim diyorum çünkü sana olan hayranlığım şiir tutkusunun ötesinde garip bir tutkuydu. Şiirlerinden dizeler söylerken, başkalarının hemen algılayabileceği kadar da belirgin. Belki

111 *Uçurumda Açan /Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.179.

yanına oturduğumda, belki de sesini duyduğumda birbirimizle kaynaşıvereceğimizi anladım. Önceki duygularım nedeniyle bu da öylesine doğal geldi ki bana."

Cemal Süreya, yeni doğum gününü seçer: 10 Ağustos
Mutluluktan uçuyor. Haberi, Buyrukçu'ya verir:

Hayatımın kadınını buldum. Zuhal'den ayrılıyorum.

Özlemler, umutlar birer birer sökün eder. Yeni bir törene hazırlanıyor Cemal Süreya. Müthiş bir çaba başlıyor; bu son buluşunu, sahici kılma, sonsuza dek yaşatma çabası.

Başkaları da var masada
İleri geri konuşuluyor

Ötedesin o adamın duldasında
Gözkapaklarına bürünmüş adam

Eli her an omuzunda
Eğiliyor sigarası yakıyor

Teşekkürler sigara dumanı
Sağolasın o adam!

Onunla gelmişin buraya
Yüzün yandan ve uzaklarda

Niçin sevmiyorsun duvar kâğıtlarını
Hoş belki de seviyorsun

Herkes az buçuk sarhoş
Herkes bir şeyler söylüyor

Ama yalnız ikimizin sözcükleri
Sarmaşdolaş

Üzerinden sevişmek, kadınım
Sigaranın, Asya'nın, omuzların

Üzerinden aile fotoğraflarının
Eller nasıl duygandır nasıl yalın

İki ses, iki bakış, gelişir nasıl
Tek bir cümle gibi, sözlere karşın

Sivri topuklar nasıl ortasına
Gömülmüştür belleksiz halıların [112]

Cemal Süreya, o gün, bütün hayatını anlatır ve "sonunda doğru adresi buldum" diyerek üstü kapalı bir biçimde evlenme teklif eder Güngör Demiray'a. Demiray, konuşmalardan, Cemal Süreya'nın, oğluyla yalnız oturduğu sonucunu çıkarır. Evli olduğunu bilmiyor.

Şiir Mektuplar

Mayıs ayı boyunca her gün bir mektup-şiir yazar Güngör Demiray'a. Desenlerle bezeli bu mektuplarda hitap kullanmaz. Onun yerine şiir adı da olabilen başlıklar vardır.

11 Mayıs 1973 (Korkarak Vinç!)

N'olur bir bebek alalım oyuncakçıdan
Karnına bastıkça "bi dakka" desin,
Şeye gidelim, İçaçan'a, ordan dönünce
İkinci ev çıksın karşımıza, Soldan.
Amerikan aile dramlarını işleyen filmler vardır,
Taşra illerinde geçer, falan;
Bir sürü de ev vardır seyrek seyrek
Öyle bir evin kapısından girelim:
KaderSokak, 13/2
Adresim oldun benim,
Biliyorsun bunu değil mi?
Alınyazım oldun

112 *Uçurumda Açanl Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.163.

(N'olur alalım)
Korka korka çaldım kapını
(Bir bebek alalım)
Ne yapayım sevdim seni
("Bi dakka desin")
Eline ayağına düştüm
(Karnına basınca desin)
Sensin artık ne varsa:
Aşktı, kavgaydı, uzak yerler özlemiydi.
(Alalım, n'olur, bir bebek
Gözlerinde bizim bakışımız olsun)
Kan-revan sevişelim
S. Hanım, n'olur, gelmesin,
Tutarsızlık deme bir daha
Bizim sigaralarımız birbirini tutmuyor
Bir bebek alalım çarşıdan
Çay kahve içsin
Çay dedim de aklıma geldi
Şeker eksiği giderilsin;
Sigara dedim de aklıma geldi
Sigara bas parmağıma
Yansın parmağım cızz! desin
Benim ceketim askıda
Böyle yıllarca beklesin
Gömleğim eteğinin içinde
Yüzyıllarca..
Çamaşırlarımız tutkuyla çıkarılmış
Aşkla sıyrılmış çamaşırlarımız
Dört kat çimenin üstünde
Ve çırpınan bedenlerimizin altında
Ve yaşlı, hoşgörülü aynanın karşısında
Ve saatimi mutlaka çıkarmalıyım bundan böyle
Ne diyordum, işte çamaşırlarımız
Dalgalanan etimizin altında
Ezilsin böyle bin yıllarca.
Bir kokun var senin: iksirdir

Yaptığın çay iksirdir
İçindeyken senin, ne içindeyim?
Birtakım yapraklar içindeyim
(N'olur al bir bebek çarşıdan
Maltepe desin
Kahverengi desin
Yumurta desin
Bir sınır hediyesi desin)
Geldim işte vurdum kapıyı

Birdenbire sen!
Sessizce
Güvenli ama hüzünlü
Hüzünlüyse de güvenli
Bir orman perisi gibi
Bir ağaç gibi, dalını nereye uzatacağını bilen.
Sonra iki yudum konyak
Koltuklar sadakat dolu
Sehpanın sarsılışı ise
Sanma ki başka şeyden
Sevinçten, yavrum,
Sevinçten sevinçten
Vinç! diye öter sevinç kuşu
N'olur al bir bebek
Karnına basınca vinç! desin.
Basmayınca da vinç! desin
Ben böyle düşünüyorum
Senden ne haber?

Mektuplarıyla şiirleri arasında iki yönlü bir geçişkenlik izlenir. Bazı imgeler, bazı dizeler mektuplarda doğmuş, onlardan şiire geçmiştir. Bazılarıysa zaten vardır ya da oluşmaktadır, mektuplara da yazılır.

Beni Öp Sonra Doğur Beni'deki "Dikkat Okul Var" başlıklı şiirin dizelerini, belli ki Mayıs'ın 10'unda, 12'sinde, 13'ünde ve 29'unda yazdığı mektuplardan derlemiş. (Mektuplardan şiirlere geçen satırların altı tarafımızdan çizilmiştir-Y.N.)

10 Mayıs 1973 (Bugün ne?)

Saat gecenin bir buçuğu (Bugün günlerden ne?)
Gözlerinden uyku akan bir taksinin içindeyim
Geçip gidiyorum bütün hayatımı da seni de
Başkent en pahalı örümceğini biriktiriyor
Unutkanlık, acı, acılar, acılarımız
Biliyorum sen kaldın bir de hayatım kaldı geride
Eğlencenin (bayağı bir şölendi) ilerlediğini
Bir karnaval tadıyla ilerlediğini
Bir adamın bir öykü anlattığını, bir türkü söylediğini
Bir kadının saat onda masadan kalkıp gittiğini
Merkez kaymakamını, rejisör yardımcısını, Medet'i
Ve sonunda içinde yirmi çocuk taşıyan bir minibüs gibi
ÇARPIŞTIĞIMIZI. Senin başın dönüyor, benim bir ayağım basmıyor
Nasıl oluyor bütün bunlar nasıl oluyor?
Biliyorum tek bir güvercin onaylamayacak bunu
Tek bir sokak, tek bir tezgâh, tek bir saniye
Eksikliğe mi alışmışım ne mutsuzluğa mu yoksa?
Her şeyin ilk kez tam olmasını istiyorum da o mu olmuyor
Neden kişi bir çiçek koparır gibi kaldırıyor da kadehini
Sonra kırgınlıkla vuruyor masaya elindeki sübyeyi
Ne mi bugün? Perşembe. Sabah erken kalkmıştım
Hazinenin serin ve ışıksız koridorlarından, Gelirlerden;
Kâğıt hışırtısıyla dolu Bütçenin içinden
Bakanlık berberine selam vererek
Gelmiş girmiştim odama (Seviyordum da bu odayı)
Evet girmiştim, şimdiyse seni ve hayatımı
Ne olduğu iyice kestirilemeyen bir parıltı gibi
Geride bırakarak gidiyorum. Nereye?
Yarın bütün bu ağaçları sulayacaklar
Ağaçların Afroditini anımsadım şimdi
O ağacın yanından geçerken gökyüzü ne derindi
Ama bugünkü gökyüzü onun Ayrılıkça'ya berbat bir çevirisi:
Sen metinde her nasılsa üç satır atlamıştın
Ben de geçmişe çevirdim bütün gelecek zaman kiplerini

Böyle yetişmişim, içim götürmez kenarından azıcık ***kesilmiş*** *ekmeği*
Hiç anımsamıyorum tam dolu olmayan bir bardaktan ***su içtiğimi***
Karnaval. Soytarılar. Maskelilerle birleştiriyoruz masamızı
Bizim payımıza düştü şölenin kaçınılmaz trafiği
Gülüşlerimiz nasıl da söndü galadan sonra sokağa ***atılan*** *çiçekler gibi*
Ve şimdi: iki kere iki
Kırdım, evet, seni. Ama kırmıştın beni.
Hadi sadece kırılmıştım diyerek önleyeyeyim herhangi ***bir*** *eleştiriyi*
*Kalbim, kalbim! Söyle şimdi ne yapacağım ben bu kal****bi?***
Ne yaparım söyle daha da derine düşerse yaram
Ben sana rastladığım günlerde, hangi günlerdi onlar
Tuhaf şey bir günde değişiyor kişi
Senden öncesi öyle uzak ki anıları bile yok sanki
Geldin masaya oturdun ve hayatımı böldün bir milad gibi
Ve tavukçudaki hırslı Roma Valisi
Yani Pontus Pilatus birlikte kurduğumuz Isa'ları çarmıha ***gerdi***
ve sen üç satır atladın neden atladın
Tek bir kuş tek bir şapka tek bir çorap onaylamayacak ***bunu***
Tek bir çiçek onaylayamayacak
Şu zambakgillerin akıl almaz işlerini
Tek bir insan onaylayamayacak
Fazıl'ı: içi boşalmaya yüz tutmuş o şiir tankerini
*Ve Tahsin: onu bir duygu taşaronu olarak ananlar ola****caktır***
Operada Cinayet imgesine uygun işler yaptı bu ikisi
Bense sessizce ayrılıp gittim yarasım kuliste saran ***bir soytarı gibi***
Tavukçu benim için artık tavşanın suyunun suyu gibi
Sana gelince, ah sen yok musun sen
Bir daha raslar mıyım sana
Günlerin ne getireceği bilinmez ***ki***
Ben bu şiiri yazdım barok biçimi
Her gün bir şiir yazacağım sana
Takvim olsun bu: aşkımın takvimi
İşte sana sayfaların ilki

12 Mayıs 1973 (Roman okudum/seni düşündüm)

Bende tarçın sende ıhlamur kokusu
Yürürüz başkentin sokaklarında

Bir nehir şu tutuk konuşan cumartesi
Üstünde iki yonga: çarşamba, bir de cuma

Ayrılık lafları etme sevgilim
Önümüz Temmuz Ağustos nasıl olsa

Kolkola yürüyoruz tek tük öpüşüyoruz
Sonra ayrılıyoruz korkuyoruz da

Kimi zaman neden kalabalığın içinde duruyoruz da
Kimi zaman bir köşe arıyoruz en sapa

İşimiz mi yok, şu Akay'a sapalım istersen
İstersen garson girelim ilk yazın gazinosuna

Börekçi! diye bağır istersen şurda
Kısmet çıkar -sanırım- Emek'te oturan kıza

Abiler! Abiler! diye bir şey satayım ben
Mendilim kalmamış kâğıt peçete yok mu çantanda?

Üç peseta gibi bir paraya dondurma yemiştim
Madrid'de yemiştim, ve çatılardan kanguru akıyordu Londra'da

Seversin mi beni, doğru söyle ama? -Sigara?
Ne eflatun etin var, yanarca mı yanarca

İnan Selimiye'nin minareleri gibisin
Her seferinde başka yoldan çıkılır nirvanaya

13 Mayıs 1973

Ey mevsim nelerle ödedik seni!

Ne demiş tilki: evcilleştirsene beni.

Ne diyor müşteri: iyisinden

Ne diyor terzi: Je suis fournisseur du Roi.

Ey düz yazı, sen ancak uçağa binebilirsin

Gitar biçiminde bir şişe açacağı kalmış aklımda
Fayansın üstünde bir yerde durur

Topuğun kopmuştu
Kuğulu Parkın önünden geçerken eldivenin düşecek değildi ya.

Ne demiş uçurumda açan çiçek: yurdumsun ey uçurum!

29 Mayıs 1973 (Dikkat okul var!)

Bütün çocuklar anlar da
Okul kitaplarına girmez benim şiirim,
Ben yanarken çıkardığım dumanlar
Bakarım şemsiye olmuş sözgelimi
Tabela olmuş: kiralık kat diye
Umulmayan şeyler bile olmuş
Ama unutulmuş kalmış alevim
Alevdir çünkü benim şiirim
Hayatın alev halidir
Çiçek tozudur
Kırılmış dalın türküsüdür
Nasıl şık şık eder berber makası

Odur,
Aslında sekiz yıldır
Saç traşımı kendim olurum, o da ayrı.
Kahveler kahveler!
Sizde oturdum, sizde kurdum düşlerimi
Çok şükür büyük şair değilim
Ama, bir sır söyleyeyim mi kulağına:
Cins şairim ben!
Çıkar giderim,
Nişancı bir şairim
Gözünden haklarım imgeyi,
Az çok kitap da karıştırdım
Yolculuklarım da oldu
Un peu partaut,
Yine de inanma
Hepsi de görev yolculuğuydu:
Kars, Ardahan, Van, Karaköse
Sivas, Erzincan, Aydın, Manisa,
Kırklareli, Edirne, Bilecik, Bursa,
İşte haritada ne varsa
Bütün kentlerde ve kimi ilçelerde bulundum
Şiiri de büyük savlarla yazmıyorum
Ama alevimi kimse görmüyor da
Dumanlarım (tanık şairler) önemseniyor

Bu şiir burda biter:
Dikkat okul var!

DİKKAT, OKUL VAR[113]

Şanssız mıydık? haksızlık olur şimdi
Düşünsene nasıl geçmiştik hızla
Birleşen iki güvercinin arasından
Hiç dokunmaksızın onlara

Bende tarçın sende ıhlamur kokusu
Az mı dolandık Başkentin sokaklarında
Ama işte şölenin kaçınılmaz acısı
Bizim payımıza düştü sonunda

Aşkımız şimdi görklü bir hayatın
Yabancaya berbat bir çevirisi
Sen metinde üç beş satır atladın
Ben geçmiş zamanda dondurdum fiilleri

Sen ki özenle katlanmış bir mendil gibiydin
Düşünür müsün zaman zaman acaba
Nelerle ödedik şu mevsimi
Ve gün nasıl vuruyor topuklarımıza

Şanssızım diyemem ben kendi payıma
Oluyor böyle şeyler ara sıra
Sözgelimi okul kitaplarına girmez şiirim
Bütün çocuklar anlar da

Cemal Süreya, şiirlerinin okul kitaplarına girmediğinden yakınır ama Adnan Binyazar, Maraş'tan yazdığı 3 Haziran 1968 tarihli mektubunda şöyle diyor:

> "Öğrencilerimin tanıdığı tek şairsin. Ötekileri unuttular seni tanıyınca. 'Sizin Hiç Babanız Öldü mü?'yü çoğu ezbere biliyor. Sınıf köşelerine senin adını yazıyorlar, şiirlerinden örnekler veriyorlar. Biri 'Ülke'nin bir tek kelimesini yanlış yazmış, değiştirdi kâğıdı. Ne kadar lekesiz tanıyorlar senin şiirlerini ondan anla."[114]

113 *Beni Öp Sonra Doğur Beni/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basını, s.158.

114 Maraş, 3 Haziran 1968, Cemal Süreya Arşivi, Mektuplar Dosyası.

"Oteller Hanlar Hamamlar İçin Sürekli Şiir", "Uçurumda Açan", "Üzerinden Sevişmek" başlıklı şiirlerine giren bazı dizelere de yine bu mektuplarda rastlanır.

28 Mayıs 1973 (öğren bunları)

Her şey geç geliyor bu ülkeye, anımsarsak, 1929 buhranı bile geç gelmiş. Eh bizim raslaşmamızda da bir gecikme raconu olacak elbet, olacak o kadar

....
Biliyor musun acaba şu günlerde ne acılar çektiğimi?
Opera binasının boş bir keman kutusu görünümünde olduğunu
Tunalı Hilmi'nin bir cadde olarak gerilerde kaldığını
...
Sana bin yıllık aboneyim. Özel ulakla gönder sevgilerini
Ayışığı kaç para,
Sen, güneşin her anlık dergisi!

14 Mayıs 1973 tarihli "Tek yasak", olduğu gibi; 20 Mayıs 1973 tarihli "Düello" başlıklı mektup-şiir, bazı eklemelerle girmiş *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'ye

14 Mayıs 1973 (Tek Yasak)

Özgürlüğün geldiği gün
O gün ölmek yasak

Bil ki bir düelloda
acı bir şey vardır
ölüm korkusundan da:
Dün en güvendiğin adam
Karşı tarafın şahididir
ve daha acıdır bu
Ölümden de korkusundan da

DÜELLO[115]

Bir düelloda
Daha büyük bir şey vardır
Ve daha acıdır bu
Ölümden de ölüm korkusundan da

Bakarsın dün en güvendiğin kişi
Karşı tarafın şahidi olmuş
İşte acıdır bu da
Ölümden de korkusundan da

Daha da acısı vardır ama
O da sevdiğin kadının
Karşı tarafı ziyaret etmesidir
Bu bir nezaket ziyareti de olsa
Düello gerçekleşmemiş de olsa
Acıdır bu
Ondan da ondan da

Daha da acısı
Kılıcın elinde
Alnında bir tutam güneş
Kala kalıyorsun ortada

16 Mayıs 1973 tarihli "Senin sesin" başlıklı mektup-şiirin, *Uçurumda Açan*'daki "Var" şiiriyle aynı anadan doğduğu belli.

Kahkaha kesin bir sınırdır senin sesin için;
geçmezsin kahkahaya. Bu da gülümsemeyi
senin tapulu malın yapar Gülmek sende
gülümsemenin bir noktada taşkınlığı
oluyor daha çok. Bu bakımdan gülümseme-
nin bütün öğelerini de birlikte getiriyor.
İş bu kadar da değil, yeni birtakım öğeler
de getiriyor. Ilıktır senin sesin. Güvenli

115 *Beni Öp Sonra Doğur Beni! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım, s.157

olmaktan çok güven uyandırıcıdır. Konuşurken kimseyi dinlememene ne diyeceğiz peki? Buna karşılık sözcükleri sakıngan sakıngan kullanman var, ona ne diyeceğiz? Alırken suçsuz, verirken duyarlı bir ses. En büyük modaevini yönetecek olsa sinirli tonlar kazanacağına muhakkak nazarıyla bakılabilecek, ama sözgelimi hiçbir yerde belediye başkanı olamayacak bir ses. Sanırım, bakışlarla sesler arasında bir bağıntı kurulabilir... belki de yanlıştır bu varsayım. Ama doğru olsa, senin sesinle bakışın arasında bir paralellik, hatta bir özdeşlik olduğu görülebilir. Daha doğrusu sendeki bu özdeşlik böyle bir varsayıma itiyor kişiyi. Kimbilir, başka belirtiler gibi, bakış ve ses de aynı ruhun değişik planlardaki görünümleridir belki de. Ruhun, özdeş yönlerini denediği organlar olabileceği gibi, çelişkili yönleriyle belirdiği organlar da vardır. Olabilir. Söz bitince senin sesin de biter; oysa sözü tüketen sesler vardır; söz tükenince de sürüp giden sesler vardır; söz tükendikten sonra başlayan sesler vardır. Senin sesin sözle özdeş. Çığlık değil, düşünce senin sesin. Ama etin, kemiğin malı olmuş bir ses. Ömründe bir iki kez büyük ihanete dadanmak isteyebilir bu ses. Küçük ihanetler onun düşünceyle kurduğu ilkeleri aşmaz, aşamaz. Ah! razı olma sevgilim, katıl. Katıl ama razı olma. Biraz da kendinden memnun bir ses. En büyük eleştiriyi yadsımayı son anda yaparsın sen: sanırım sende bulduğum en doğru gözlem bu. Oysa eleş-

tiriyi son anda yapmak, razı oluşun ta
kendisidir. Korkaklıktır da. Şu var:
Fotoğraf çektirmek için yan yana getirilmiş iki nesne değiliz biz.
Güvercin curnatasında yan yana akan iki güverciniz
Mesafeler birleştirdi bizi bir de sözler
Razı olma hiçbir sessizliğe
Biliyorsun seni seviyorum
Pencereden bakmayı
Öğreteceğim sana
Sesin
balkona asılı çamaşırcasına
Havalansın havalansın dursun
Sokakta değil balkonda;
dışarı çıktığın zaman
romanını yastığının altına sakla;
Şiirini mutfağa koy
Boş bir deterjan kutusu vardır nasıl olsa,
öykünü yanına alabilirsin elbet
müziğini de, resmini de

Niçin güvenmiyorsun bana?

VAR[116]

Şu senin bulutsu sesin var ya
Uçtan uca tersyüz ediyor geceyi

Yataklar var konuşmak için
Öpüşmek için telefon kulübeleri

Güneşler var, yıldızlar, samanyolları,
Karpuzlar gümbür gümbür kapılarda

Tanrılar sofrası amma karanlık
Yiyemem tek lokma yiyemem orda.

116 *Uçurumda Açanl Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.177

Şu senin tutkulu sesin var ya:
Ortak güzellik artı yara izi.

Tutar ellerinden kaldırırsın
Adı kötüye çıkmış tüm sözcükleri.

Yeni törenler gerek bize
Yeni törenler- kimi zaman en eski.

Dert etme. Bütün dilleri içerir
Bitki konumu, küçükbaş hayvan sesi

Şu senin dolayık sesin var ya
Dondurma yiyen gürbüz bir kız gibi müstehcen,

Balkon demirine dayalı bir arka kadar şakacı,
İlk doyumdaki gibi yeşil elma tadında,

Kimlik denetimi yaptıktan sonra
Resimli roman okuyan bir er gibi giderici.

Şu senin alçaktan sesin var ya
Pencereler var burun kemiğinde sızı.

Aşklar var unutulmamak için,
Boğulmak için ilk sevgili

Temmuz-Ağustos aylarında yazdığı mektuplarda, şiirden düzyazıya kaydığı görülür. Aşk, evliliğe dönüşmek üzere. Ve sanki düzyazı evliliğe daha uygun. Bu açıdan 23 Temmuz tarihli mektup bir dönüm noktası gibi. İlk yarısı şiir-mektup, ikinci yarısı düzyazı. İlk yarıda aşk takvimi, öbür yarıda gündelik hayat. Dizelerle alışveriş sürüyor, o başka.

Güngör'üm, Cemal Süreya'nın platin karşılığı
Güngör'üm uzaklardaki gül kurusu,
Güngör'üm, tavşan aralığı,
Güngör'üm gözümün nuru, dizimin feri,
Güngör'üm usulca havalanan kuş sürüsü,
Çantamdaki kitap, masamdaki bardak,

Yol yordam,
Ölümüm olan şarkı, kefenim sayılan kilim,
Candanlıkta çayımı bin yıl demli ve taze tutan,
Güngör'üm, bayan Nihayet,
Arkası şiirle sırlı, gülümsemeyle çerçeveli "evet"
Yeryüzü öğrencisi,
Güvercin konduran kadın berberi,
Aşk ötesi,
İçimde gürül gürül akan su sesi,
Şubat'ın ılık akan tek deresi,
Mart'ta Başkent'i adım adım dolanan göçmen kuş,
Nisan'da Kader Sokağı ikinci kat hizasında basan bereket çayı,
Mayıs'ta sellice yağmurlarla Kızılay'a inen ırmak,
Haziran'da Sağlık Sokağa sarnıçlar hazırlayan büyük nehir,
Temmuz'da çekilen ve nedense küçük bir yarımadaya sığınan koca okyanus
Birinci hamura basılı 10 punto, beyaz karakter
Kişisel müzemin tek zenginliği bulunmaz elyazması
Sözleri soğan kadar şirin
Ağzımın tadı,
Kuzular için özel bir bölüm açan,
Tebeşirle ne güzel yazan,
Birtakım plaklar dinleyen,
Bayan Nihayet,
İlk haber,
Son Dakika,
"Bi dakka"

Aslında, "kızıl mısralar"dan beri, ilkinden sonuncusuna kadar tek ve uzun bir mektup yazmış sayılabilir Cemal Süreya. Eşleri, sevgilileri değişmiştir; yaşanan olaylar, çevreler; duyguların dozu, rengi değişmiştir ama temel nitelikleri ortaktır.

Aşkla birlikte şiirdir onlarda akıp giden. Nerdeyse kesintisiz bir akış. Sonrakiler öncekileri de kapsar. Biri öbürünün içinde yürür. Kollar alarak genişleyen bir ırmaktır aşkı da şiiri de.

Beni Öp Sonra Doğur Beni[117]

Ben kâğıt peçetelere yazarım şiirlerimi
Ben incir yaprağına yazarım şiirlerimi
Ben bir şey çıkmamış biletlerin kenarlarına yazarım şiirlerimi
Ben buzun üstüne de yazarım şiirlerimi
Tetiği bilinmez bir zamana kurulmuş bir tabancanın kabzasına yazarım şiirlerimi
Ben böyleyim, uzun süre ortalıkta görünmem, sonra günün birinde bir sel gibi şorlarım.

Nişanlısına böyle müjdeliyor yeni kitabını ve soruyor: "Birkaç tane satar mı dersin?"

Az sonra sayfa düzenine bakmak üzere yayınevine gidecek, kapak rengini seçecek. Gülkurusu olsun istiyor.

Yalnız işler karışık biraz. İçindeki şiirlerden bazıları, başta kitaba adını veren "Beni Öp Sonra Doğur Beni", Tomris Uyar'la birlikteyken yazılmış. Kitap Elif Sorgun'a ithaf ediliyor, haber nişanlıya veriliyor.

"Beni Öp Sonra Doğur Beni" başlıklı şiir, *Papirüs*'ün 1966 Haziran sayısında yayımlanmış ilk kez. O günkü başlığı "Utançtır Tanelenen"

Şimdi
utançtır tanelenen
sarışın çocukların başaklarında.

Ovadan
gözü bağlı bir leylak kokusu ovadan
çeviriyor o küçücük güneşimizi.

Taşarak evlerden taraçalardan
gelip sesime yerleşiyor.

Sesimin esnek baldıranı
sesimin alaca baldıranı.

117 Ekim 1973'te E Yayınları'ndan çıkar kitap. 1965-71 arası şiirlerinden oluşmuştur. 118 sayfa, 100 lira. 1000 adet basılır. Bu kitabında yer alan "Kalın Abdal" şiiri, ölümünden sonra, genç ozanlardan Cemal Karakuş tarafından bestelenecek.

Ve kuşlara doğru
fildişi: rüzgârın tavrı.
Dağ: güneş iskeleti.

Tahta heykeller arasında
denizin yavrusu kocaman.

Kan görüyorum taş görüyorum
bütün heykeller arasında
karabasan ılık acemi
-uykusuzluğun sütlü inciri
kovanlara sızmıyor.

Annem çok küçükken öldü
beni öp, sonra doğur beni.

Kitabın yayımından altı ay önce şöyle tanımlar şiirini:

Erotik bir şiirdir benimki. Sanırım en belirgin özelliği budur. Dipte tarih içinde uygarlık ve varolma sorunu tartışılır. Mitler, günlük hayatın küçük olaylarına dağıtılarak somutlaşır. Nişancı bir şairim ben. Ayrıca şiirlerimde Türkiye'nin en iyi portre ressamıyım. Yarattığım her imgenin hem çağdaş duyarlığı kavramasını, hem de şiirimizin en eski örnekleriyle çağrışım bağı kurmasını özlerim. Şiirin kurulu düzene karşı olduğu inancındayımdır. Çok şeyi konuşma dilinden çıkarırım. İlk sıralarda daha biçimciydim... Şimdilerde insani özün peşindeyim. Ama baştan beri toplumsal bir ağıntı vardır yapıtlarımda.[118]

On yıl sonra dönüp baktığında, "En çok öykünülmüş şiirler orda" diyecek.

En çok sevdiği şiirler de orda.

Elbet daha ustayım. Ayrıca şiiri daha bir yayıyorum. Tarihsel bir çizgi yakalıyorum. Anadolu'yu divanece dolanıyorum. Göçebe'deki

118 Can Kolukısa'nın röportajı, *Milliyet Sanat Dergisi*, 13 Ocak 1973.

yalınlıktan, daha "gayrisafi", ama daha ağırlıklı bir aşamaya geçiyorum. Bir yerde Şeyh Galip'i, bir yerde Yunus Emre ve Pir Sultan'ı yoklayışım da bu kitaptadır.[119]

Beni Öp Sonra Doğur Beni, 60'lardan sonra uç noktası "sloganc ı şiire" varan "toplumcu şiirin", 12 Mart olayıyla birlikte daha da öne çıktığı bir ortamda yayımlanır.

Cemal Süreya 70'li yılların sonuna doğru, 12 Mart'ı, tarihimizin karanlık, kara bir dönemi olarak niteleyecek, o günün siyasi ortamını ve şiire yansımasını şöyle tahlil edecek:

Bir 12 Mart dönemi şiiri var mıdır? Bence bir 12 Mart şiirinden söz edilemez, ama daha önceden süregelen bir şiirin bu dönemde önemli bir işlev kazandığı söylenebilir. 12 Mart dönemi toplumcu, kavgacı şairleri iyice öne getirmiştir. Sözel şiir, yazı şiirin karşısında yeniden ağır basmaya başlamıştır.

Nâzım Hikmet'in şiiri halk arasında daha da yayılmıştır. Bu dönemde yayımlanan şiirlerin çoğunda bir Nâzım soluğu vardır. Ahmed Arif'in satış rekorlarını kırmasının bir nedeninin de özgürlüklerin kısılması olduğunu söyleyebiliriz, öyle bir ortamda ayrı bir elektrik, ayrı bir parıltı doğmuştur Hasretinden Prangalar Eskittim'de. ...Can Yücel, yazmak istediği şiiri yakalamış, ya da o şiire en çok yaklaşmış, şiirimizde gerçek yerine oturmuştur. Ergin Günçe yeni bir çıkış içinde görünmüştür. Hasan Hüseyin'in şiirindeki coşku öğesi daha çok ilgi toplamaya başlamış. ...Arif Damar yeniden ortada görünmeye başlamıştır. Bu arada bazı eski toplumcu şairler yeniden değerlendirilmiş, ortaya çıkarılmıştır, Enver Gökçe gibi, İlhami Bekir Tez gibi. Hasan İzzettin Dinamo sesini daha çok duyurmuştur. Bazı bireyci şairler toplum sorunlarına yönelmişlerdir, Kemal Özer gibi.

Ama 12 Mart döneminin yansıları en çok genç kuşak şairlerin verimlerinde görülür. Bu dönemin en karangu günlerinde çıkmaya başlayan dergilerde (Yansıma, Yeni A, Yeni Adımlar, Yarına Doğru)

119 Doğan Hızlan'ın röportajı, *Gösteri*, Mayıs 1982.

genç sanatçılar büyük bir direnme tavrı içinde toplanmışlardı. Edebiyat dergilerinin o günlerde eskisine göre daha çok satıldığı da bir gerçek. ...toplumcu yazarların, özellikle de genç sanatçıların şiirde güzel bir siyasal kavga verdiklerini hepimiz biliyoruz. İşkence olayları, aydınların içeri atılması, kitap yasakları, sıkıyönetim işlemleri, polisin serüvenleri, daha çok gençlerin yapıtlarında ele alınmıştır. Süreyya Berfe, Tekin Sönmez, Nihat Behram, Metin Demirtaş, Tahir Abacı gibi genç şairlerin, daha başka birçok genç şairin, bir siyasal bildiri şiirini işlediklerine tanık oluyoruz.

Saldırıya uğramış ülkelerin sanatçılarında sürekli bir lirizm eğilimi görülür. ...12 Mart'ın özgürlüklere karşı bir kalkışma olması, toplumdaki gereksemelerin karşılığı olarak, şiirimizde lirik bir yönsemeye yol açmıştır. ...Gerçekçilikle romantizmi yan yana görüyoruz bu yapıtlarda.

...Latin Amerika şiirine, İspanyol şiirine bir tutkunluk başlıyor. Lirizmin yanı sıra bir de yergi tavrı yerleşiyor. ...Toplumsal bir ceza, törel bir yaptırım anlamı taşıyor yergi.

Kavgacı şiir, 12 Mart dönemindeki deneylerden sonra imgeden soyunmuştur. Genç şairlerin önceki kuşakların etkisinden kurtulmaları da bu araya rastlar.[120]

Genç şairlere temel eleştirisi birtakım temaları kutsallaştırmalarıdır. Bunu biraz da doğal karşılar. Günün koşullarının sanatçıyı ideallere ittiğini düşünür.

Ama kimi genç sanatçıların bununla da kalmayıp o temalar dışındaki bütün öğeleri yapıtlarından kapı dışarı ittikleri de görülüyor. Şiir ideolojiye, ideoloji de slogana indirgeniyor çoğunlukla. Ayrıntıları, bireysel durumları, hayatın günübirlik ve küçük görünümlerini şiirde arayın ki bulasınız artık. Oysa şiiri biraz da, hatta daha çok o küçük şeyler yaratır.[121]

120 *Uzat Saçlarını Frigya*, Yön Yayınları 2. basım, İstanbul 1992, s.265.
121 *Milliyet Sanat Dergisi*, 3 Mart 1975.

Anlamı tek başına kullanma eğilimine dikkat çeker. Şiirin, "insanlık töresi" olarak ele alınmasına karşı değil. Hatta bunu zorunlu da görür. "Şiir 'insan töresi' olsun. Ama 'insanın kendisi' de olsun"der.[122]

En kötü şiirin devrimci düşünceler öneriyor diye göklere çıkarılmasının genç şairi şaşırttığını söyler.

Beni Öp Sonra Doğur Beni, yayımlandığı yıllarda, *Üvercinka* ve *Göçebe*'ye göre, en az konuşulan kitabı olur Cemal Süreya'nın. Bu suskunluğu, siyasal ortama ve şiirin genel olarak kaydığı zemine bağlamak da mümkün.

Bu kitap hakkında o gün ya da daha sonra söylenenlerin odak noktası, Cemal Süreya şiirinin siyasal ve toplumsal yönüdür. Bir başka ifadeyle, Cemal Süreya şiirinin toplumsal özü dendi mi, *Beni Öp Sonra Doğur Beni* anılmadan geçilmez.

Başta "Ortadoğu" olmak üzere "Yeraltı", "Vakit Var Daha", "Onlar İçin Minibüs Şarkısı", "Seviş Yolcu" şiirleri örnek verilir, onun toplumculuğuna. Özellikle "Onlar İçin Minibüs Şarkısı", daha *a* dergisinde yayımlandığında yankısını bulur. Tartışmalar Cemal Süreya'yı da heyecanlandırır. O günlerde hastanede yatan karısına şöyle yazar mektubunda:

> *Değişik bir şiir. Düzyazıdan korkmayan, düzyazıdan yararlanan bir şiir. ...büyük yankılar uyandırmış. Günlerce üstünde tartışılmış. Kimileri çok önemserken, kimileri "hadi canım sen de" gibisinden laflar etmişler.*

Selim İleri, bir bildiri olarak değerlendirir *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'yi. Toplumsal içerikli bir bildiri. Ancak bildiri uğruna şiir zedelenmez. Bildirisiyle has şiiri iç içe yaşatan ender şairlerdendir Cemal Süreya.

> "Bildiri dedim. Cemal Süreya'nın bildirisi toplum hareketine ilişkin. Birtakım kıpırdanışları, yozlaşan birtakım şeylere karşı hareketi, kökten başkalaşımı savunuyor Cemal Süreya. 'Kan Var Bütün Kelimelerin Altında' şiiri bu hareketin, kökten başkalaşımın gerekliliğini savunuyor. 'Vakit Var Daha' adlı şiirdeyse hareketin koşullarını, ilkelerini nedenlerini sezinliyoruz. *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'de bir şairin 1960'tan sonra ülkemizde iyice beliren

122 *Uzat Saçlarını Frigya*, Yön Yayınları, 2. basım, İstanbul 1992, s.7

ökten düzen değişikliği konusundaki düşüncelerini, tarihin bu anlamdaki gelişim çizgisini kavrayışını, bireyin, sınıfsal konumuna paralel olarak, kendini soyutlamaksızın toplumun bugünkü ortamıyla yüzleşmesini izliyoruz."[123]

Bu bağlamda, Cemal Süreya'mn *Papirüs*'ün başyazılarında başlattığı "aydın sorgulaması", *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'de şiirsel planda sürer. Selim İleri "Türkü"de yakalar bu aydını:

"Soruyorlar birde nerdeyim
Minibüs şarkılarında güllerdeyim
Bilirim az buçuk ne istediğimi
Aykırı dalda açmışsa da çiçeğim

diyor Cemal Süreya. Aydın artık halka inmek ya da halka çıkmak gibi safsataları sayıklamaktan vazgeçmiştir. Halkla özdeşleşmek çabasındadır. Çiçeği aykırı dalda açmıştır ama, minibüs şarkılarını da dinlemenin gereğine inanmaktadır. Bir süre müthiş bir yabancılık çekecektir:

Doruklara tırmanıyor patika
Doyumsuz bir sarmaşık gibi
İte kaka yürüyorum kalabalıkta
Sesim tanınmaz bir çocuk sesi..

Çoğunluktan kopuk aydın, kalabalıkta kendine bir yol aramaktadır. Oysa sessizlikten öteye geçemez. Kalabalık özünden kopmuş kişinin sesini-soluğunu işitmemektedir.

Yaram derine düşer gün günden
Avutmalık tende çoğa oturdu
Seyircidir ovanın büyücüsü hekimi
Can tahtamda iştahlı bir çoban soluğu

Yavaş yavaş kopukluğunun bilincine varır aydın. Halka inmek ya da çıkmak gibi safsatalardan vazgeçmesi, bir bakıma, böyle bir kopma bilincinin süzgecinden geçmesiyle gerçeklik kaz-

123 "Cemal Süreya'nın Şiirleri", *Yeni Ortam*, 12 Mayıs 1974.

anmıştır. Çiçekleri aykırı dalda açmış nice yazarımızın tutumlarını anımsayalım: Yakup Kadri'nin kendini beğenmiş *Yaban*'ını, Halide Edip'in zorla egzotikleştirilmiş *Döner Ayna*'sını, Faruk Nafiz'in şaşırtıcı sıradanlıktaki *Canavar*'ını... Cumhuriyet döneminin 'mağrur' yazarları herhalde büyük usta Nâzım Hikmet'le neye uğradıklarını bilememişlerdir. Ya da edebiyat tarihi, bunun böyle olduğunu tanıtlamıştır. Nâzım Hikmet'in halkı, köylüyü, işçiyi anlatış tarzıyla pek çok yazar okul kitaplarının tozlu sayfalarından öteye geçemez duruma düşmüş. Cemal Süreya'nın anlattığı aydın bu ikilemi her an yaşayan, her an ikilemin sancılarını çeken kişi. Türkü çok önemli bir şiir."[124]

Papirüs'ün Ağustos 1969 sayısında yayımlanan "Vakit Var Daha"ya kitabın yayınından birkaç ay önce Tahsin Saraç şöyle değinmiş:

> ...yürek ve kafa payının aynı ölçüde yer aldığı şiirinde Anadolu duygu ve kültür yaşamının bir sentezine varılmaya çalışılır."[125]

Cemal Süreya'nın, "Şiirimizin cumhurbaşkanı" diye andığı Ceyhun Atuf Kansu, "Tek Yasak"tan kalkıp uzun bir özgürlük yolculuğuna çıkar. *Soyut* dergisinin Temmuz sayısında okuduğu bu şiiri sıcacık bir tanımla karşılar: "İçi dolu Türkçecik."

> "Bu şiiri damıtılmış bir özgürlük içkisi gibi yüreğimin küçücük şişesinde saklaya saklaya yürüyordum ki, Sakarya Caddesinin oralarda baktım bir adam, genel ayak yolunun beton tavanına çökmüş, önüne iki domates koymuş, bir salatalığı kesmiş ekmeğini kocaman elleriyle bölüp bölüp öğle yemeğini yiyor istekle, özgürlüğün dişleriyle ve büyük lokmalarla. Birden Süreya'nın içi dolu Türkçecik şişesinden kokladım: Bu adamın özlediği özgürlük saati gelmiş işte, dedim. Bu öğle vaktini beklemişti, şimdi ekmeğini, salatalığını ve domateslerini yemekte özgürdür. Ozan ise işi şöyle alır, öğle vakti domates ekmek yeme özgürlüğünü aşalım bir kez, bu insan gerçekten özgür müdür? Bağları yok mudur hiç? Ya-

124 *Age.*
125 *Milliyet Sanat Dergisi*, 23 Şubat 1973.

şantısının, geçiminin, bireysel tarihinin bağları? Bu soruları sormaya başladı mı ozan ya da yazar, bir başka özgürlüğün kentine varır, bu kez, kendisi kuşatılır: Neden ki, ozanın, yazarın söylemek istediği, yaymak istediği özgürlük bir öğle vakti özgürlüğü değildir sadece; günlerin gecelerin özgürlüğüdür, günlerdeki gecelerdeki insanların özgürlüğüdür, giderek insan tarihinin özgürlüğüdür."[126]

Mehmet Salihoğlu, Yeni Ortam'da "Şiirimizin Paganini'si" diyerek selamlar Cemal Süreya'yı:

"Duygunun çok arkalarda, düşüncenin, becerinin öne geçtiği bu kitabıyla ona, şiirimizin Paganini'si demekten kendimi alamıyorum."[127]

Vecihi Timuroğlu'na göre, "Yırtılan İpek Sesiyle"de, bütün bir Ortadoğu uygarlığı vardır, "Ortadoğu"da beş duyunun tarihsel gelişimini aşar Cemal Süreya.[128]

On yıl sonra Metin Celal de, "Ortadoğu" ve "Onlar İçin Minibüs Şarkısı" başlıklı şiirlerini anacak *Sevda Sözleri*'yle ilgili yazısında:

"Ortadoğu'da bilinmeyen bir tarih anlatıcısıdır Cemal Süreya. *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'deki şiirler yüklendikleri tarihsel yoğunlukla birlikte gününe denk düşen göndermelere de sahiptir. 70'li yılların sıcaklığı hemen tüm şiirlerde gözlemlenirken, 'Onlar İçin Minibüs Şarkısı' ayrı bir önem taşır. *Üvercinka*'dan beri oldukça geride kalan ince alay bu şiirde yeniden öne çıkarken farklı bir görevi de üstlenir. Toplumsal bir eleştiri getirmektedir bu şiirde Cemal Süreya ve düşünsel olarak ayrıca önleme sahip savlar da öne sürmektedir."[129]

Ortadoğu'da kurtuluş çabaları binlerce yıldır tekrarlanan eylemlerdir. Kimi eylemler bir devlete dönüşmüş, kimi eylemler eylem olarak kalmıştır. Upuzun bir türküdür, bir uzun havadır Ortadoğu'nun yaşamı.[130]

126 "Açık Hava", 20 Eylül 1973.
127 17 Nisan 1974.
128 "Bana Bir Defa Bakınız", *Yeni Ortam*, 19 Mayıs 1974.
129 "Cemal Süreya Şiiri", *Günümüzde Kitaplar*, Şubat 1985.
130 Aktaran Muzaffer Buyrukçu, "Cemal Süreya ile bir gün, 23.2.1987", *Varlık* dergisi, Ocak 1991.

"Onlar İçin Minibüs Şarkısı", İlhan Berk için Marksist şiire örnektir:

> "Bir şiirin sağ mı sol mu olduğu bana göre onun yapısındadır. Hani bir şiirde gerçekten ilerici düşünceler, daha yalınlaştıralım, marksist savlar bulunabilir. Bunlar var diye, yani içerik olarak bunlar bildiri halinde şiire girmiş diye o şiire marksist şiir, hatta şiir diyemeyiz. Şiirin kuruluş biçimi, yani yapısı başta gelir. Şiirin yapısı yeni bir şiir, yani eytişim getiriyorsa, o şiir bence (burada hep yapıyı düşünüyorum) sol'dur. Bir şiirin yapısı ne kadar yeni olursa olsun, ya da o şiir ne kadar büyük ve insancıl düşünceler taşırsa taşısın, yapısında bunlar yoksa, yani kendisine yeni dedirtmiyorsa marksist bir şiir olarak düşünemem onu."[131]

Orhan Kâhyaoğlu, ölümünden sonra yaptığı genel değerlendirmede, Cemal Süreya'yı, "Marksizmle sanat arasındaki ilişkilere derinlemesine bakan nadir isimlerden biri" olarak niteleyecek ve *Beni Öp Sonra Doğur Beni* için şöyle yazacak:

> ...şiirin yatağı gitgide genişlemiştir. 'Yabancı'lığını belgeleyen bir kılavuz kitaptır bu. 'Bir Kentin Dışardan Görünüşü'yle başlar bu kitap. Bir medeniyetin göbeğidir şiirselleştirdiği kent. Ama, bu kentin görünmeyen yüzü, dikkatimizi bile çekmeyen uzaklarına son derece olgun bir imgelem gücüyle girer. Eski kitaplarda yer yer görünen, kopuk ve dolayımlı bağlar, bu giriş şiirinde tüm görkemiyle yerini bulacaktır. Hugo, Mallarme ya da Artaud'lar okuyarak hayata nüfuz edemeyeceğini anlamış ve bilgece oluşturulmuş bir söylem oturtulmuştur başlangıç şiirinde.
>
> "Şiir coğrafyasında saptadığımız genişleme, bu kitapta kolaylıkla yerini bulacaktır. Erotikasının kisvesi daha da genişleyecek ve tutkun –ya da âşık olduğu alan tamamıyla bir Anadolu coğrafyası olacaktır. Ancak Cumhuriyet döneminde belirlenip bize sunulan bir 'Türkiye Coğrafyası' değildir bu. Tüm geçmiş tarihini, sınıfsal ölçekleri gözardı etmeden, Ortadoğu'ya kadar uzanan bir kültür mozayiğidir eşelediği. Bilinen tarihin hep 'öteki yüzü' ilgilendirmiştir onu. Bu zenginliğin getirdiği tarih, kültür ve coğrafyalar şair

131 "İlhan Berk'in Dedikleri Demedikleri". *Papirüs*. 1981, sayı 2, s.77

kimliğinde bambaşka bir kaynaşım olarak vücut bulur. En güçlü olan da sezgileridir. Zaten, bu şiirlerin salgısından anladığımız, bu kültür öbeğinin içinde, kendi bireyselliğinin, kendi trajedisinin de yoğun olarak işlenmesi olmuştur. ...Kitabın dördüncü ve son kesitindeyse, sanatçının 'humor' duygusunun kent hayatıyla olan 'düello'sundan oluşan şiirler vardır."[132]

Enis Batur, "Bir Kentin Dışardan Görünüşü"nden sonra yayımlanacak olan *Uçurum'da Açan* kitabına kadar uzanan dönemi, "Cemal Süreya şiirinin körüğü en fazla zorladığı, soluğunu en fazla açabildiği dönem" olarak niteler. *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'de şiirlerindeki tekmil izlerin yakınlaştığını ve dağınık görünen coğrafyasının düzenli bir haritasını çıkardığını söyler ve kısa bir geri dönüş yapar:

"Taşra ile kent, tarih ile bugün, efsane ile çiğ gerçek arasında bölünmüştür *Göçebe*.. Ama bütün ırmaklarını, rastladığı bütün insan yüzlerini ve içinden dönme dolap geçtiği bütün durumları sayar. Cemal Süreya'da yineleme değil de ısrar göze çarpar: Umursadığı her işarete yeniden gelip çentik atar. Bu orta kitap *Üvercinka*'nın içerdiği programı tek tek, özenle seçilmiş dilimlere ayırır: Zamanla ilk burada göğüs göğüse çarpışır, yolculuğunu ilk burada paftalara böler."[133]

"Türk şiirinin en siyasi temsilcilerinden biri"dir Cemal Süreya:

"Yasa, aile, düzen, okul, esnaf, para politikası, bağımsızlık, isyan ve benzeri temalarının zincirleme gelişlerine bakmak bir çözüm: Poetik hacmini zorlamadan, bütün bir zihniyet taramasına girişmiş, uzun uzun hesaplaşarak şiirin eksenini çözmeden ne söyleyecekse, dimdik söylemiştir. Sloganları kendi dilindendir. İmge çatısını dağıtmadan aktüel konularda açıkseçik söz kurmuştur. Onun neyi seçip neyi ittiğini anlamamak elde değildir."[134]

Fethi Naci'ye göre, "Cemal Süreya'da 'siyasal'la 'şiirsel' hakkındaki bilgi atbaşı gider"

132 *Birikim*, Nisan 1990.
133 Cemal Süreya'nın şiiri için 10 kıvılcım", *Milliyet Sanat*, 1 Şubat 1990.
134 *Age*.

Melisa Gürpınar, Cemal Süreya'nın toplumculuğunu, ölümünden sonra yaptığı bir konuşmada şöyle tanımlar:

> "Toplumcu bir şairdi ama toplumculuğunu gümbür gümbür şiirlerinde kullanmazdı. Yani gece yağan yağmur gibiydi onun toplumculuğu. Sabah anlardınız, kokudan, çiğden, bir gece önce yağmur yağdığını.

Beni Öp Sonra Doğur Beni, erotik yönüyle de tartışılır ve tartışma, erotizmin onun şiirindeki ağırlığı ve gelişme çizgisine göre açılır.

Konur Ertop, "Cemal Süreya cinsellikten, kurulu düzenin bozukluğunu konu edinmek, eleştirmek için de yararlanır" der.[135]

Muzaffer Buyrukçu kitabın çıkışından 14 yıl sonra yaptığı konuşmada, aynı açıdan yaklaşacaktır konuya. Erotizm, evrensel sorunlara yönelmenin bir aracıdır yalnızca:

> "Cemal Süreya şiiri erotik bir temel üstüne kurmuştur ama şiirinin tamamı o eksenin çevresinde rüzgâr almaz. O temel üstünde yükselen yapının değişik bir örgüsü, ayrıntılı ve kaynakları zengin bir içeriği vardır."[136]

Tuncer Uçarol, 1980'lerde, önceki kitaplarla karşılaştırır *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'yi:

> "*Üvercinka*'da delikanlı sevinmeleri meraklarıyla cinsel istekleri yanıp tutuşurken, savunurken, *Göçebe*'de yalnızlık ürpertilerine kapılıp yollardadır. *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'de ise ergin bir cinsel şiire başlamıştır. Artık cinsel ilişkileri de anlattığı gibi düşünsel erotiktir de... Hippiliği de bu kitabındadır daha çok."[137]

Bir başka düzlemde Enis Batur da yapacak aynı karşılaştırmayı. *Sevda Sözleri*, *Sıcak Nal* ve *Güz Bitigi*, yayımlanmış. "Ne türden bir erotizm" sorusunu getirirken, kitaptan kitaba izlenen değişimin nedenini de açıklar:

135 *Milliyet Sanat Dergisi*, 26 Kasım 1976.
136 Cemal Süreya Anma Toplantısı.
137 *Yusufçuk*, Mart 1980.

"...çünkü yaştan yaşa değişiyor. *Üvercinka*'da daha çok hınzır, yasakları gülümseyerek delen, haşarı bir temas; *Göçebe*'de hazzın ve tensel olanın yüksek gerilimli noktalarına gidiş; *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'de bilge, 'Yüreğin Yaban Argosu'yla da destekli bir duruş; *Güz Bitigi*'nde ikinci bir gençliğin ortasından bakan tortulu göz. Cemal Süreya'nın erotizmi, tuhaf bir dengede hedonizm ile yan yana gider: Bazen şiirin sıcaklığı yengiyle çıkmıştır işin içinden, bazen de gövdenin sıcaklığı. Ne olursa olsun, en üryan anında bile mahcup bir kişiliği taşır onun şiiri."[138]

Mehmet H. Doğan, "asal" bir nitelik olarak görmez erotizmi Cemal Süreya şiirinde:

"Daha çok zekâ ve duyarlık odaklarında bulabiliriz onun şiirinin ipuçlarını. Hatta denilebilir ki, erotizm bile bu zekâ ve duyarlık odaklarından fışkıran humor ve ironide biçimlenir. Humor ve ironi başka şiirlerde olduğu gibi işlevsel bir amaca değil, artistik bir oyuna, kısacası şiire yöneliktir. Çünkü her şeyden önce şairdir o. Şairlik kendine biçtiği yaşam biçimidir. Yazdıklarının şiir olması ilk amaçtır. Gerisi kendiliğinden gelecektir zaten."[139]

Füsun Altıok da aynı bağlamda tartışacak konuyu:

"Şiirini belirleyen üç ana öğe; hüznün renkleriyle pastelleşmiş bir lirizm, işlek bir zekânın çakımlarıyla şiiri oylumlandıran bir dil ve diyalektiğini kendi içinde taşıyan –en erotikken en romantik, en romantikken en erotik olan– bir erotizm. Şimdi baktığımda, bu öğelerin sarmal ve dönüşümlü gel-gitlerinde buluyorum Süreya'nın şiir bireşimini.
Renklerden ve oylumlanmadan söz ettiğime göre, demek biraz da resimdir bu şiir.
(...) Neredeyse şen şakırdır ve kahırlı, acıklı hiç değildir Süreya'nın hüznü; Eros'un attığı okların açtığı kanamayan yaraların sızısıdır.

138 *Milliyet Sanat Özel Sayı*, Şubat 1990.
139 *Age*.

(...) Yalnızlığın hüznünü seyrelten erotizm; erotizmin düzenini şiirselde tutan, yeğin dil duyarlığı; usun dile dolanıp şiirseli zedelemesine engel olan da, lirik bilinçtir, Cemal'in şiirinde. Erotik öğenin yeri hüzünlerdedir."[140]

Halil İbrahim Bahar da, Cemal Süreya şiirinin "erotizm", "humour" gibi tek tip tanımlamalar içine hapsedilemeyeceğini savunacak ardından yaptığı konuşmada.

Cemal Süreya ise *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'nin çıkışından az sonra, erotizmin vazgeçilmezliğini açıklar: "Edebiyatımızdan 10 güzel şiir seçsek, bunun altısı, yedisi, kesinkes aşk şiiri olacaktır" der Behzat Ay'ın sorularını yanıtlarken.

Cinsel aşka gelince bunların edebiyatımıza geçişi yenidir. Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'le beraber, ama asıl bizim kuşakta ağırlık kazanır. Toplumumuzda cinsel güdü, baskılardan ötürü, çok büyük ve karmaşıktır. Bu bakımdan aşkın cinsel yanının şiire yansıması düşünülmez. Cinselliği bütünüyle bir yana atan bir edebiyatın gerçekçi olamayacağı kanısındayım.[141]

Cemal Süreya şiiri dendiğinde, "dil" ve "imge" konuşulmadan olmaz. Mehmet H. Doğan, *Üvercinka ve Göçebe* ile karşılaştırır bu kitabı:

"*Beni Öp sonra Doğur Beni*'de şiir, daha derin bir anlam yükü kazanır. Dikildiği toprakta bir kez yaşama gücü kazanınca kökünü daha derinlere salan bir ağaç gibi yeşerir, dal budak verir. İlk şiirlerdeki espri gücü şaşırtıcılık, incelik yitmeden, yaşamın, toplumun, tarihin, toprağın, doğurgan alanlarına yayılır.

"Bunun doğal sonucu olarak öyküye yüz vermeyen bir şiirdir onunki. Yine de sözsüz bir müzik gibi sayısız öykü anlatır."[142]

Selim İleri, "onun şiirinde tek sözcük atılamaz, tek sözcükle oynanamaz, sözcüklerin yerini değiştirmek neredeyse olanaksızdır" der. Bu birbirden ayrılmaz dokuyu, ayıklayıcı özelliğine borçludur.[143]

140 "Şiir de bir misillemedir" *Yusufçuk*. Mart 1980.
141 *Varlık*, 1 Ağustos 1976.
142 "Firesiz Bir Şiir" *Yusufçuk*, Mart 1980.
143 "Cemal Süreya'nın şiirleri" *Yeni Ortam*, 12 Mayıs 1974.

Güngör Demiray'la Evleniyor

Güngör Demiray'ın ailesi başlangıçta evlenmelerine karşı çıkar. Cemal Süreya'nın daha önceki evlilikleri ve iki çocuklu biri olması sorun olur onlar için. Karısından henüz boşanmamış olan Cemal Süreya ise tam bir damat adayı gibidir. Her mektubunda sorar: "Konuştun mu, ne dediler? Annen ne dedi, baban ne dedi?"

"Sevindiler de hüzünlendiler de" diyorsun. Anlıyorum ki, sevgili Güngör, senin canipte bizim serüvenimiz bir yerde onaylanmıyor. Bir duraksama, bir kararsızlık, hatta bir sevinçsizlik var onlarda. Bunun nedenini pek kavrayabilmiş değilim. Benim için çok önemli de değil. Ama senin nice evcil, ailesine nice bağlı bir kimse olduğunu düşününce benim de içime koca bir keder gölgesi düşüyor.

23 Temmuz 1973

Sevgilerini, güvenlerini kazanmak her şeyden önemli olur. Gider, gelin adayının amcasıyla konuşur, babasına mektup yazar. Anne ılımlı yaklaşıyor olaya. Mektuplarında ellerinden öper. Onlardan gelen olumlu sayılabilecek her sözle her davranışla gönenir.

Babanın duyguları beni heyecanlandırdı. Annenin düşüncelerini zaten biliyordum. Çok mutlu olduğumu bilmelisin. Kaygılarının, yani babanın kaygılarının, yersiz olduğunu kanıtlamak için ne yapsak ki acaba? Kaygı da değil aslında bu. Senin mutluluğunu gördü baban, aşkını, tutkunu kavradı. Bunun içindeki en ufak şanssızlık yüzdesini kovmak isteyişinin uyandırdığı tedirginliktir bu.

(...) Şimdi şiirim oluktan akan bahar suyuna kendini kaptırmış bir gül dalı gibi. Hiçbir terslikten hiçbir başarısızlıktan korkmuyorum artık. Çünkü sana kavuştuktan, sana bitişik yaşamaya başladıktan sonra hiçbir şey benimçin şanssızlık ya da başarısızlık olamaz. Sen ol, ben olayım, delikanlı yardımcısı olsun, yardımcının çırağı olsun, efendice, insanca yaşayalım şu dünyada... Bunu istiyorum, bir bunu istiyorum.

(...) Biliyorsun, ben ustayım, Memo kalfa olacak, Genco çırak duracak onun yanında. Sen? Sen hepimizin anası olacaksın.

23 Ağustos 1973

Cemo kuşu vuruyor
Güno ne yapıyor? Pişiriyor.
Memo bir güzel yiyor
Genco okuldan geliyor
"Hani bana hani bana" diyor
Ceren o gün ortalarda yok

Seviyorum babanı da anneni de. Onlara kendimi en iyi şekilde göstermek, onlarda güven uyandırmak istiyorum. Ama, söyle annene, bizim delikanlı yardımcısının gittiği okulun adı bile Güven.

25 Ağustos 1973

Ve "erkek tarafı" olarak gelinin babası hakkında bilgi toplar.

Babanı burda birine daha sordum: 1957'ye kadar Balıkesir'de Defterdarlık göreviyle bulunmuş birine. ...Nasıl övgüyle söz etti babandan. Belleğinde yıllar sonra "Matbaacı Cevdet"ten böyle güzel izlenimler kalmış olması çok sevindirdi beni.

17 Ağustos 1973

Aynı mektupta Güngör Demiray'ı rahatlatacak haberi de verir.

Zuhal'le konuyu sık sık konuşuyoruz. Dostça insanca konuşuyoruz. ...Yalnız henüz bir avukat tespit etmiş değilim. Önümüzdeki hafta bunu gerçekleştirmiş olurum herhal.

Anılar bir kez daha değiştirir sözcükleri.

Evet, 17 yıl önce Söğüt'te Ziraat Bankası'nın önünde gördüğüm emprime giysili, sırtına hırkasını atmış Müjgan öğretmen sendin. Bundan o kadar memnunum ki anlatamam. Çünkü, inan buna ömrümde sokakta şöyle bir raslayıp da böylesine ilgilendiğim, sonra da zaman zaman aklına gelen hiçbir kadın olmamış. Bu ilgi nasıl bir ilgiydi? Çarpılma gibi bir şey değil. Merak gibi, kişilik buluşması gibi, anlamı biraz silik de olsa mutluluk isteği gibi bir şey. Çok sıkıntıdaydım o sıra. Mutsuzdum, berbattım. Hiç sevmediğim bir kadınla evliydim. Çocuğumu görmek için onun bulunduğu kasabaya

gelmek zorunda kalmıştım. Üstelik durumların, kasaba koşullarının nezaketi dolayısiyle onun evinde kalmam gerekiyordu. Bu yüzden yalnız o evi değil, bütün o kasabayı, o bankanın önünü de bir mahpushane gibi görüyordum. Şimdi anımsıyorum, ordaki işim bittiği halde Eskişehir yoluyla Ankara'ya dönebilmem için o geceyi de Söğüt'te geçirmem gerekiyordu. Ve sanıyorum Müjgan öğretmene saat 15.00 ya da 16.00 sularında raslamıştım. Yani Söğüt'te geçirilecek bütün bir gün vardı önümde. Bunun bencileyin bir kişi için ne ağır olduğunu tahmin edersin. Birden seni gördüm. Evet, sendin o. Senin oralı olmadığın belliydi elbet. Saçların kesik saçlardı. Alnına da düşüyordu. Hatta alnını kaplıyordu. Bir parıltı gibi, akan bir su gibi kaldın aklımda. Yine de bu bir kadına değil, bir insana, benzer bir yaratığa bakış gibiydi bendeki. Onun için, Müjgan sen olmasaydın da aşkımızın şu günkü görkemli manzarası için örseleyici bir yan olmayacaktı. Sonra zaman zaman aklıma geldi Müjgan. Niçin geldi? Şaşıracaksın ama, bunu da düşünmüşümdür zaman zaman. Balaban Mahallesinde oturan o eski sınıf arkadaşım yerine şu bankanın önünde duran kızla hayatımı birleştirseydim daha iyi olurdu diye düşünmüş, ya da öyle bir duygu içinde bulunmuş olabilirim. Müjgan öğretmen, bende, o günkü sıkıntının içinde bir parıltı olduğu için, anılarımın defterine onunla birlikte geçtiği için, öylesine uzun süre kalmış olabilir. Ama bugün öyle düşünmemek için büyük bir neden var. Ve geriye doğru da her şeyi değiştiriyor, daha doğrusu daha yalın, daha gerçek bir yoruma götürüyor. Böyle olunca da bu ilk raslantı hayatın küçük bir cilvesi olmaktan çok öte bir anlam ve değer taşıyor. Bu anlamı, bu değeri alabildiğine büyütmek de bizim elimizde. Müjgan sendin.

(...) Bu raslantı senin benim şiirilerimi sevişinle birleşince uzun bir tarih de hazırladı bize. Kalıntılarımız, kurganlarımız, gömülerimiz, yeraltında kalmış eski toplum değerlerimiz de var artık. ...Onun için Müjgan sözcüğü Milâd sözcüğüyle özdeştir bizim hayatımızda. M.Ö demek, ne demek? Müjgan'dan önce demek. Ve "senden önce" demek. Senden önce de çocuktum demek. Bu demek işte.

17 ve 27 Ağustos 1973

Papirüs dilinden düşmüyor.

...üç ayda bir yayımlanacak. Her sayısında en aşağı üç yazın olsun, istiyorum. Burda bir noktayı daha belirteyim; sana, senin dil bilincine, düşünce sağlığına hayranım. Bu bakımdan kendimi çok şanslı sayıyorum. Çünkü senin de bana büyük katkıların olacak. Daha güvenli dolaşacağım sokaklarda. Daha yenilmez olacağım.

23 Ağustos 1973

Mektuplarını bir yıl önce *Yanarca* dergisi için bastırılan antetli kâğıtlara yazıyor.

Önce Yanarca kâğıtlarını tüketelim, ha? Papirüs kâğıtları kalsın şimdilik. Çünkü dergiyi çıkarınca işimize yarayacak. Yeni antetli kâğıt bastırana kadar onları kullanırız yazışmalarımızda. Papirüs, bundan böyle yayımına hiç ara vermeden yıllarca çıkmalı. Üç ay bizim için elverişli bir süredir. Hem çalışma periyodu olarak, hem de öbür işlerimize zarar vermemesi bakımından. Basımevi işleri üç ayda on beş gün tutar, o da bir şey değil. Belki kitap sayısı arttıkça bir yayınevi sahibi de oluruz.

25 Ağustos 1973

Bir yıl sonra, bir röportajında, *Papirüs* düşüncesini açıklar:

Her sayıda bir iki uzun araştırma yayınlayacağız. Sanırım hayatta tad alınacak iki şey var Üçüncüsü de araştırma tadıdır Dergide ilk iki yıl kültür sorunlarını iyice öne getirmek istiyoruz. Bir de eleştiri konusunu. Niyetim Türkiye'de eleştiri yapanları bu arada da tek tek ele alıp incelemek.

Bu arada ikinci bir dergi tasarısı var: Kurultay. Aylık bir dergi olacak.

Türk Dil Kurumu Dil Bayramı'na ilk sayısını yetiştireceğiz. Başka türlü bir dergi bu. 23 sayı çıkacak, bir daha da çıkmayacak. Önümüzdeki Türk Dil Kurultayı'na kadar yayımını sürdürecek. Daha çok dil sorunlarına değinen bir dergi.

Çeviri çalışmalarını da sürdürüyor. Meyhane buluşmaları haftada ikiye inmiş. Güngör Demiray, Ernestine'i, Cemal Süreya ise henüz bitiremediği *Madam Bovary*'i çeviriyor.

Çeviri dediğin ağır bir beden işi.
(...) Çeviride istediğim kıvamı daha tutturabilmiş değilim. Günde 8 sayfadan az yapmamam gerekiyor. Oysa ortalama 5-6 sayfayı aşabilmiş değilim. Kitabın sayfasında çok sayıda sözcük var. Bir sayfası normal kitapta 1.5 sayfa ediyor. Zaten basıldığı zaman en aşağı 700 sayfa olur. Belki de iki cilt halinde yayımlarlar.

(...) Şu önümüzdeki yılı, gizlilikler yılını çok çalışarak geçirelim. Birbirimizden ayrı olan anları hep çalışmayla dolduralım.

14 Ağustos 1974

1973 yılının Cemal Süreya için bir anlamı daha var: İspanya'da yayımlanan "Çağdaş On Bir Türk Şairi" antolojisinde ona da yer verilmiş. Daha sonra başka ülkelerdeki antolojilere de girecek. En keyiflendiği, Sovyetler Birliği'nde basılan kitapta, adını farklı bir alfabeyle yazılmış görmek.

Yine Ayrılık

Seni şöyle baştan sona bir kez daha düşüneyim istiyorum Güngör. Yapamıyorum.

1975 Şubat'ında İstanbul Darphane ve Damga Matbaası Müdürlüğü'ne atanır. Yeni görevine başlamadan bir hafta önce Balıkesir'de kıyılır nikâh. Cemal Süreya İstanbul'a döner, Güngör Hanım Ankara'ya. Kısa bir süre sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nden İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü (Bugünkü Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi)'ne nakli yapılır onun da.

Kadıköy Moda İlkokulu karşısında Güngör, Hanım'ın ailesiyle aynı apartmanda oturuyorlar.

Güngör Hanım, Memo'yu kendi çocuğu gibi benimser. Memo da onu sever, yadırgamaz. Sıcak, dengeli bir ilişki kurulur aralarında. Memo o sırada beş-altı yaşlarında, çok yaramaz, söz dinlemeyen,

ama şirin bir çocuk. Yaşına göre oldukça kilolu. Bir oturuşta bir kutu baklavayı yiyebilecek kadar iştahlı. Hafta içinde Moda'da kalır, cumartesi-pazar annesine gider. Zuhal Tekkanat da İstanbul'a dönmüş ve Cemal Süreya oğluyla eski eşi için Yeldeğirmeni'nde bir ev tutmuş.

Cemal Süreya, iki ev arasında bölünmenin Memo üzerindeki olumsuz etkilerini giderecek dengeleri bulamaz. İşin bu yanına ne derece önem verdiği de belli değildir. Memo onun oğludur ve kusursuzdur. İşte o kadar. Küçük bir çocuğa yüklediği bu olağanüstülük, zaman zaman, sabırsız, tutarsız yapar onu. Gün olur, beş yaşındaki bu harika çocuktan olgun insan davranışı bekler; gün olur hoşgörüsünün sınırı yoktur. Dolayısıyla kızılmayacak yerde kızar, uyarılması gereken yerde susar. Güngör Demiray, o günlerdeki baba-oğul ilişkisini şöyle anlatıyor:

> "Memo'yu hırpaladığında kaç kez mutfağa gidip ağladığımı bilirim. Birbirlerini çok severlerdi ama Memo'da içten içe bir tepki gelişiyordu. Bir gün yalnızız, ben babam gibi yapmayacağım, Rüveyda ile evleneceğim, bir daha ayrılmayacağım, dedi. Rüveyda okulda âşık olduğu kız. Bir ürkeklik de gelmişti babasına karşı. Birkaç hafta annesine gidememişti, geldi bana, annemi çok özledim, babama söyler misin, beni faytona bindirsin de gideyim, dedi. Kendisi söylemeye çekiniyordu. Bana kızar, diyordu."[144]

Güngör Hanım'ın tutarlı bir hayat kurma çabalarına başlangıçta içtenlikle katılır. Yalnız oğluna değil kendisine gösterdiği anlayış için de minnet duyar karısına.

Memo yaramazlık yaptığında, "senin durumun çok zor, kendi çocuğun olsa, bir tane patlatırsın olur biter" der.

Üst katta anne baba, oğlu güven içinde; içkiyi azaltmış, işinden memnun; çeviri çalışmaları karısının da katkılarıyla verimli... işte, özlediği aile ortamı!

Özlemleriyle mizacı yine çelişir.

Coşku yitirilmiş.

Güngör Hanım İstanbul'a yabancı, dostlarının çoğu Ankara'da. Cemal Süreya haftada birkaç gece eve geç geldiği için, akşamlar yalnız geçiyor.

144 Biyografi Görüşmesi.

Aslında beklenmedik bir durum değil bu onun için. Evlenirken, "haftada iki gece eve geç kalabilir" yazılı bir izin kâğıdı istemiş Cemal Süreya. Oysa Güngör Hanım açısından böyle bir izne gerek yok. Bir sanatçıyla evlendiğinin farkında. Dostlarıyla geçireceği birkaç akşamı anlayışla karşılayabilir.

Bir türlü rahata kavuşmaz. Karısını da kendisini de huzursuz eder.

Hayatını değişmiyor. Sana böyle yapılmaması gerekir. Suçluluk duyuyorum. Onlara yapılır gibi geliyordu. Çocuğuma bakıyorsun. Seni çocuğuma bakmaya mahkûm etmiş gibi oluyorum.[145]

Bundan sonrası, bütün evlilikleriyle aynı çizgiyi izler. Giderek gerginleşir hava. Güngör Hanım, uzaklaştığını hisseder kocasının. Önceleri, onu kırdığında ne yapacağını bilemeyen, bir odadan öbür odaya mektuplar yazan Cemal Süreya, kolayca hırçınlaşan biri olmuştur. Sorular yanıtsız kalır. Konuşturmak, çözmek mümkün değil. Evlenmeden önce verilen sözler, düşler, umutlar uçar gider.

Kıskançlık kavgaları, arkadaşlıklarının ilk gününden başlamış. Bakanlık İngiltere'ye göndermek istediğinde, her şey hazır olduğu halde gezisini iptal etmek zorunda kalmış Güngör Hanım.

"Haberi sevinerek verdim. Gözleri dolu dolu oldu. Evleneceğim adam istemiyor diyemeyeceğim için, bir bahane buldum, gitmedim."

Evlilik içinde iyice bunaltıcı olur kıskançlıklar. Güngör Hanım arkadaşlarıyla bir çay bahçesinde bile oturamaz, evine kimseyi çağıramaz.

"Herkesten koptum. Anlamsız bir kıskançlık. Kadına ayrı erkeğe ayrı kurallar."

Onu rahatsız edenin evlilik kurumu olduğunu düşünür Güngör Hanım, "sorun evlilikse nikâh cüzdanını unutalım" der. "O unutulmuyor" diye yanıtlar Cemal Süreya.

1975 sonlarında, bir gece oğlunu da yanına alıp sessizce terk eder evi.

Seninle de yapamadıktan sonra...

Kısa bir süre için, dostu, öğretmen Sârâ Uğur'un erkek kardeşinin evi-ni kiralar, bir yıl sonra yine Kadıköy'de Sârâ Hanım'ın yardımıyla bulunan bahçe içinde güzel bir eve taşınır.

Güngör Demiray'la dostlukları ölünceye kadar sürecek.

145 Biyografi Görüşmesi.

Darphane'de, kurum içinden yetişen müdürlerle Bakanlık sürekli sürtüşme halinde. Müdür Nezihi Toker'le Cafer Tayyar Sadıklar arasında da bir tartışma çıkar ve Toker istifa eder.

Bu son olay üzerine müdürü merkezden atama kararı alınır. Görev, aralarında Cemal Süreya'nın da bulunduğu birkaç kişiye önerilir. Cemal Süreya, "Ben kira ödemekten yıldım, lojman varsa giderim" diye yanıt verir. Lojman olduğu, gerekirse tutacağı evin kirasının karşılanacağı söylenir. 7 Şubat 1975'te göreve başlar. Ne lojman vardır ne de kira ödenir. Maaşı 2 inci derecenin 4 üncü kademesinden 865 lira.

Oradaki çalışmasının en yakın tanığı Yardımcısı Sait Tanaçan Alçakgönüllü bir insan, erdemli bir bürokrat" olarak anımsıyor onu:

> "Bir yazıda bir sözü beğenmedi diyelim, düşünelim derdi. O zaman bilirdik ki, bu söz 'hayır' anlamındadır.
>
> "Darphane bir güven kuruluşudur. Tek kapısı vardır, müdürü de işçisi de o kapıdan girer çıkar. Herkes birbirinin akrabası, tanıdığı bildiğidir. İşçi kadroları da Türkiye'nin birkaç yerinden gelmiş insanlardır. Herkes birbirine güvenir. Atölyelerde altın çalışmaları olur. Altın tartılarak, sayılarak teslim alınır, öyle teslim edilir. Açığı çıkan öder. Ama böyle örnek de olmazdı. Yolsuzluğa çok müsait işler var ama yolsuzluk olmuyor. Çünkü Darphane'de çalışanlara emsallerine göre iki üç misli maaş verilir. Bir arkadaşımız 'paralı hapishane' derdi.
>
> "Cemal'in güzel, rahat bir odası vardı; banyolu, tuvaletli. Daktilosu masasında dururdu. Bir gözü çeviri metninde, bir yandan da gelen konuları incelerdi. Ben derdim ki, bunun beyni ikiye üçe ayrılmış."[146]

Cemal Süreya o sırada, Sol Yayınları için *Emeğin ve Emekçilerin Tarihi*'ni ve E Yayınları için Güngör Hanım'ın da katkısıyla *Çin Uyanınca*'yı çeviriyor. Seçme Kitaplar Yayınevi için de *Cinsel Hayat* kitabının çevirisine başlar. Ama işinde de dikkatli ve titiz. Yalnız bir olayda yolsuzluğu fark edemez ve ortaya çıkarıncaya kadar uğraşır. Sait Tanaçan şöyle anlatıyor bu olayı:

146 Biyografi Görüşmesi

"Darphane'nin bastığı paralara, koleksiyoncuların siparişleri gelirdi. Karşılığını da bizim basılı teklif formlarımızdaki değerine göre çek olarak banka havalesiyle gönderirlerdi. Bir memurumuz, bu çekleri bankadan alır, tahsil eder. Veznede stok olarak vardır zaten, vezneden bunun sevkini yapar. Sevki yapan memur, 200 bin lirayı zimmetine geçirmiş. Bunun 16 bin lirasını da bana imza ettirmiş, yutturmuş. Geri kalanı da Müdüre yutturmuş. Çok uyanık bir memurumuz vardı, olayı keşfetti. Cemal işte müfettişliğini orda gösterdi. Bütün dosyalara elkoydu ve bir ay hiçbir şeyle meşgul olmadan o dosyaları sayfa sayfa inceledi. O açığı buldu ve Ankara'ya Teftiş Kurulu'na bildirdi.

"Darphane'nin iki görevi vardır. Madeni para basar, bir de kuyumcuların illegal yollardan Türkiye'ye soktukları külçe altınları basılı altın haline getirir. Bu hizmetin karşılığı olarak hem ücret hem de zayiat hakkı alır. Aslında sıfır zayiatla çalışır. Döner sermayelidir. Yılda iki tona yakın altın tasarruf eder, Hazine'ye kazandırırdık.

"Şöyle bir anlayışımız vardı, Cemal Süreya da benimsedi bunu. Biz önce devletin parasını basarız, kuyumcunun getirdiği külçe altınlar bekleyebilir. Kuyumcuysa hemen basılmasını ister.

"Türkiye'nin iktisadi bunalımda olduğu yıllar. Döviz darlığı var. 100 tona yakın kaçak giriyor. Bakanlık bize şunu derdi: 'Bir şey sormayın, alın. Size kadar gelebildiğine göre, mali polis bunu yakalamadığına göre.. baskı ücretini alın, Hazine'nin hakkını da verin.'

"Cemal döneminde Bakanlıkla ters düşmemizin nedeni kuyumculara müsamaha etmeyişimiz oldu. Kendi bildiğimiz programı uyguladık. Bakanlık bize hak verir sanıyorduk."

Darphane'de çok yeni olduğum bir dönemde eski Başbakan Suat Hayri Ürgüplü'nün kardeşi gelmişti, Münir Hayri Ürgüplü. Kendisi de eski milletvekili. Cebinden kiloluk bir altın külçe çıkararak masanın üstüne koydu. Bunu Darphane'de bastırmak, sikke altına dönüştürmek mümkün müydü? Yardımcım Sait Tanaçan'ı çağırdım. Gerekli bilgiyi o verdi. Hayır **mümkün**

değildi; Darphane altın basımı işini yalnız sarrafların getirdiği külçelerle yapıyordu; bu yüzden Ürgüplü'nün külçesini bir sarrafa götürmesi, sarrafın da onu Darphane'ye kendi altını gibi getirmesi gerekmekteydi: Tabii, külçe sahibi, sarrafa aracılık hizmeti için bir komisyon ödeyecekti. Bu açıklamadan sonra eski milletvekili kalkıp gitti.

Ama benim aklını karışmıştı. Sarraflara tam ve acımasız bir tekel durumu kazandıran bu uygulamanın yasal dayanaklarını araştırmaya başladım. Bir tüzük, bir yönetmelik, bir genelge, bir karar, bir emir? Hiçbir şey yoktu. Uygulamanın kökleri çok eski yıllara iniyordu. Demokrat Parti ve eski CHP dönemlerine kadar.

Sarraf kim? Orda da çok ilginç bir durumla karşılaştım. Bu işten yararlanan sarraf, İstanbul'da işyeri olup Sarraflar Derneği'ne üye kişiydi. İstanbul dışında aynı işi yapanlar o haktan yararlanamıyordu. Topu topu 23 kişi. Aile olarak görmeye çalışırsan 8-9 aile.

Türkiye'de altın üretimi yok. Etibank'ın başka ürünlerinin yanı sıra elde edebildiği altının miktarı 200-300 kiloyu geçmez. Oysa aynı dönemde Türkiye'ye yılda 70 ton altın girmekte. Dünya altın üretiminin yüzde 6-7'si ülkemize akıyor. Türkiye öyle önemli bir pazar ki, her yıl Güney Afrika altın madenlerinden mühendisler geliyor; Kapalı Çarşı'da incelemeler yapıyorlar. Darphane'nin o günlerde altın basma gücü de yılda 15 ton. Yani işlem gören ve piyasada gizlice dönen altının zaten hepsi kaçak. İşte o 15 ton altının baskı işleminden çok küçük bir gruba kilo başına haraç olanağı doğmuş. Darphane sarrafların bir çeşit baskı atölyesi durumuna düşmüş.

Önce Belçika Darphanesi'ni, daha sonra da ordan aldığım esinlerle Avrupa darphanelerini bu açıdan inceledim. Hemen hepsinde, 1 kilodan aşağı olmamak şartıyla yurttaşın getirdiği külçeler basım için kabul edilmekte.

Maliye Bakanlığı'na bir yazı yazdım. Durumu özetledim. Büyük ölçüde vergi kaçakçılığına da yol açan bu uygulamanın önlenmesini istedim. Yurttaşın getirdiği külçelerin 1.5 kilodan aşağı olmamak

koşuluyla basım için kabul edilmesine izin verilmesini önerdik. Vergi kaçağını önlemek için de külçe getirenlerin gelir vergisi mükellefi olmalarını ve servet beyannamesine tabi bulunmalarını şart koşum.

Çok uzun bir süre yazıma bir yanıt gelmedi. O arada durumu öğrenen sarraflar, bir yandan benimle başka türlü uğraşmaya başladıkları gibi Maliye Müsteşarı Sabahattin Alpat'ı da yakın takibe almışlardı. Partiye külliyetli miktarda para yardımı yaptıkları söyleniyordu. Çok sıkışık bir durumdaydım. Sonunda, bütün bürokratik görgü ve nezaket kurallarını bir yana iterek Bakanlıktan yanıt isteyen ikinci bir yazı, bir tekit yazısı gönderdim. Yanıt olarak Yılmaz Ergenekon'un kendisi geldi.

Bakan, Darphane'ye gazap içinde girdi. Boyuna bağırıyordu: "Kapalı yerleri görmek istiyorum! Kapalı yerleri gösterin bana!"

Maliye Bakanı için kapalı yer mi olur! Her yer gösterildi. Emekçiler, işi şakaya vurarak, en küçük çekmecelerin gözlerini bile dışarı çekmişlerdi. Her yeri dolaştı. Bu kez de "Arşivi görmek istiyorum! Reşat altınlarının kalıpları nerde?" diye kükredi. Arşiv Sultanahmet'te, Damga Matbaası bölümündedir. Kırk yılda bir açılır. Arşiv, emredersiniz. Ancak arşiv müşterek muhafaza altında. Anahtarlarından birinin bulunduğu görevli şimdi izinde. Ama haber salıp evinden hemen getirtebiliriz. Bakan, arşiv denetleme işini ertesi güne bıraktı. Dikkat ettim. Bana değil de Sait Bey'e bağırıyordu daha çok. Görevden alınacağımı bu tavırdan da çıkarmıştım. Birdenbire iyice rahatladım.

Ertesi gün Arşiv de gezildi. Bu kez yüzü gülüyordu Yılmaz Ergenekon'un. Şaka bile yaptı. Görevden alındığımı sezince rahatlamıştım ya, Bakan tam arabaya binerken parmağımı kaldırarak herkesin duyabileceği bir sesle şöyle dedim: "Beyefendi, bir kapalı yer daha vardı, ama onu size gösteremeyiz..." Ergenekon şaşırdı, bir an ne yapması gerektiğine karar veremedi. Hemen ekledim: "O da bizim gönlümüz..." Bir an baktı ve arabaya sığıldı.

Zaten dün görevden alınmışım.

İki gün sonra Bakanlıktan bir yazı geldi. Şöyle başlıyordu: "Darphane'yi gezdim, pis buldum." Aynen böyle.
Sekiz on maddelik bu yazıya verdiğim yanıtın ilk maddesini bugünmüş gibi anımsıyorum:
"Evet o gün Darphane gerçekten pisti. Ama tarihinde ilk kez olarak ve bir iki saat..." (949. Gün)

Altın sarrafları epeyce uğraşır onunla. Evine gelirler, rüşvet teklif ederler. Oturduğu ev bir müdüre göre değildir, daha büyüğünü ve güzelini vaat ederler... Bakarlar ki olmuyor, tehdit yolunu seçerler: "Yapmayın, iki ay sonra işten alınırsınız!"

Cemal Süreya Darphane'den ayrılırken "altın zerresi bulaşmasın" diye paçalarını iyice silkeler ve yeniden Maliye Tetkik Kurulu'na döner.

Yılmaz Ergenekon genç sayılabilecek bir yaşta öldü. Öylesine üzüleceğimi hiç düşünemezdim. Kendimde bunun nedenlerini aradım. Yılmaz Ergenekon'dan bir gün öç alacaktım. Ölüm bu olanağı ortadan kaldırıyordu. Bir gizil gücün önlenmesi gibi bir şey. Yitirdiğim bir şey vardı sanki. (949. Gün)

İki-üç yıl sonra Darphane ile yeniden ilgilenme fırsatı çıkacak önüne. CHP döneminin Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu, Kurul'a dönüşü için imza atarken bir öneride bulunur.

Müfettişlik uhdemde kalmak üzere Darphane'yi tedvir etmemi, orayı genel müdürlük statüsüne kavuşturacak çalışmalar yapmamı, sonunda da genel müdürlük [illegible] da müfettişlik, birinden birini seçmemi istedi. Sevinçle kabul [illegible] ncak bu kez de Teftiş Kurulu Başkanı arkadaş yeni olaya [illegible] vainiz bana söyleyerek) karşı çıktı. Hem yönetici hem denetçi olunca işler güçleşirmiş; Kurul'da buna karşı bir dalgalanma da olmuş. ...Darphane'den vazgeçmek zorunda kaldım. (949. Gün)

On üç yıl sonra bir kez daha yolu düşecek Darphane'ye.

23 Haziran günü Darphane'nin 330 işçisi greve başlar. Ali Koçintar, işçiler adına Cemal Süreya'yı *2000'e Doğru* dergisinde ziyaret eder ve

köşesinde grevi yazmasını rica eder. Cemal Süreya sevinçle kabul eder: "Git arkadaşlarına söyle, yalnız onların sorunlarını ve grevini yansıtmakla kalmayacağım, kendilerini ziyarete de geleceğim."

Yağmurlu bir gün. Grev çadırında, üzerinde gözcü gömleği... Çaylar içilirken, sorunları dinler.

İşçiler, onu uğurlarken aralarında konuşurlar:

"Kuyruklu bir yıldız gibi geçti Darphane'den.

Şapkam Dolu Çiçekle ve Günübirlik

Cemal Süreya düzyazılarını kitap haline getirmeye daha 1960-61 yıllarında karar vermiş, adını da basımından çok önce koymuş. O tarihten sonra kendisiyle yapılan röportajlarda sık sık söz eder kitaptan.

1966'da Anıl Meriçelli'nin sorularını yanıtlarken *Şapkam Dolu Çiçekle*'nin o yıl içinde *Uğrak*'ta çıkacağını söyler.[147]

Aradan 7 yıl geçmiş, *Papirüs*'te yazdıklarıyla denemeleri iki kitap boyutuna ulaşmış ama hâlâ ortada bir şey yok. 1973'te Can Kolukısa'yla konuşmasında söylediğine göre kitapları hazır, yayımlanmayı bekliyor.[148] Üç yıl daha geçer; 1976 Ağustos'unda Behzat Ay'ın röportajında müjdeyi verir.

> *Şapkam Dolu Çiçekle birkaç güne dek yayımlanıyor. Bu kitabımda daha çok sanatçılar üstüne yazdığım yazıları topladım. Bir kitabım daha var: "Homeros'un Telif Hakkı" Onda da genellikle yazarın, edebiyatçının sorunlarına eğilen bazı denemelerimi topladım. Sanırım o da 1976 içinde çıkmış olacak.*[149]

Şapkam Dolu Çiçekle, Ada Yayınları arasında çıkar: 1500 adet, 220 sayfa, 40 lira. "Homeros'un Telif Hakkı" ise o yıl basılamaz. O sırada *Politika* gazetesinde "Günübirlik" başlığı altında yazıları yayımlanıyor. Bu yazılar aynı başlıkla 1982'de Adam yayıncılık tarafından basılacak ve sözünü ettiği denemelerin bir bölümü bu kitapta yer alacaktır.

147 *Soyut*, Kasım.
148 *Milliyet Sanat* Dergisi, 13 Ocak.
149 *Varlık* dergisi.

Deneme ve eleştiri, Cemal Süreya'nın önemle üzerinde durduğu türler. Edebiyat hayatının, eleştirisini, denemesini, güncesini, anısını yarattıktan sonra organik bütünlüğe kavuşabileceği görüşünde. Dergileri de bu açıdan değerlendirir. Eleştiri birimi olmamış, büyük ölçüde deneme ve eleştiri yazılarına yer vermemiş yayın organlarını dergi olarak kabul etmez. Ona göre böyleleri güzel güldesteler olabilirler ama dergi başka keyfiyettir.

Eleştirel denemeler yazan biri olarak iki türü de enine boyuna inceler, ülkemizdeki örneklerini gözden geçirir. *Günübirlik*'teki "Deneme" başlıklı yazısında ileri sürdüğü görüşler, bir bakıma denemeci olarak kendine çizdiği yolu açıklar.

> *Batı ülkelerinde tür olarak şiirden sonra deneme gelmiştir. Öyle ki, Batı romanının kaynaklarından biri de denemedir. Eleştiri de kendinden önce bir deneme ağıntısı olduğu için, kendi ayırıcı özelliğini daha çabuk sezmiş, hızla gelişme olanağı bulmuştur. Bizde ise belirli bir düşünce ortamına ulaşılmadığı, düşünce özgür bir otofinansman kazanamadığı için, edebiyat türü olarak denemenin geciktiğini görüyoruz. Ancak belirli ve üretici bir düşünce düzeyinden sonra geçilebilir ona. Sanat birikimleri, insan ve hayat değerleri bilimlerin getirdiği verilerle denemede gerçekleşir, zenginleşir. Çağın insan bilgileri onda esnek bir devinme ve dışa vurma olanağı bulabilir.*
>
> *Bizde deneme hemen hemen yalnız Montaigne'le biliniyor. Özellikle 1940'lardan sonra, denemeye gönül düşürmüş yazarlarımızda daha çok onun gibi yazma eğilimi var. Ataç'ı, Sabahattin Eyüboğlu'yu, Vedat Günyol'u anımsayalım. Ataç'taki "ben" tutkusu, düzensizlik sevgisi, bir yerde gidip Montaigne'e bağlanıyor. Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol ise onun düşünsel özünü günümüze uyarlamak istemişler. Başka deneme yazanlarda da var bu. Montaigne gerçekten büyük yazar. Türün Batı'da kurucusu da sayılabilir. Nedir ki, bizim denemecilerimiz ona bağlanırken aradan geçen yüzyıllara pek de dikkat etmiyorlar.*

Denemeci olarak Salâh Birsel ve Nermi Uygur'u selamlayan Cemal Süreya'ya göre, bir iki özgün yazar dışında edebiyatımızda denemeye gerçekten girmiş yazar pek yoktur. Çağdaş deneme yazarının, çağımızı

besleyen bütün verileri özümsemiş ve çıkışını onlardan yapmış olması gerekir. Ayrıca denemecinin bütün yazdıklarında alttan alta akan, gelişen bir görüşü, hiç değilse bir bakışı olmalıdır. O zaman denemeden denemeye o görüş zenginleşecek, o bakış daha bir ortaya çıkacak; edebiyatımız, en sağlıklı biçimde düşünmeyi denemeyle sınayacak. Bazı sorunlar denemeyle ele alınınca, şiir de, öykü de, roman da kendi ayırıcı niteliklerine uygun biçimde rahatlamaya başlayacaktır.

Milliyet Sanat Dergisi 'nin açtığı "Deneme Yarışması" umutlandırır onu. Hele birkaç yıl önce TRT deneme ödüllerine gelen yapıtlarla karşılaştırınca. O zaman, 200-300 yapıtın içinde deneme beğenisi ve düzeyine ulaşmış birkaç yapıt sayarken, bu yarışmada jüri üyesi olarak incelediği otuz yapıttan sonra, bu alanda önemli bir gelişme olduğunu kaydeder. O günlerde yazarların çoğunun denemenin ne olduğundan haberleri bile olmadığını anımsarken, şimdi bir çırpıda yedi sekiz örnekten söz eder.[150]

Şapkam Dolu Çiçekle'deki "Eleştirmenler" başlıklı yazısında da her kuşaktan eleştirmen üzerinde tek tek durduktan, çalışma yöntemlerine değindikten sonra vardığı sonucu şöyle özetliyor:

> *Türkiye'de eleştiri temelde araştırmaya dayanmıyor. Bir ikisi ayrık tutulursa, eleştirmenlerin geriye doğru atılmış sağlam köprüleri yok. Çoğu bizim eski edebiyatımızı, hatta bütünüyle çağdaş edebiyatımızı okumuş değil. Eski edebiyat konusunda 1940 eleştiri kuşağının saptadığı değer yargılarıyla, birtakım özetlerle, eski kanıtlarla ya da çok çok bunların ters-yüz edilmiş biçimleriyle hareket ediyorlar. Dünya edebiyatı üstüne bilgileri de genellikle el kitaplarından gelme şeylerden ibaret. Oysa kendi edebiyatını incelemeden günümüz edebiyatını, dil birimlerini sağlıklı bir biçimde ayırt etmenin olanağı yoktur. Bu yüzden eleştirmenlerin çoğu edebiyat yapıtını değerlendirirken silahsız durumda. 1940 kuşağı eleştirmeni son 20 yılda gelişen edebiyata yabancı. 1950 eleştirmeni bütün edebiyatımızı yeniden gözden geçirme çabasını göze alamıyor. 1960 kuşağı eleştirmeni Türk edebiyatını daha çok çıkmakta olan dergilerdeki verimleri temel alarak değerlendirme eğiliminde.*

150 *Milliyet Sanat Dergisi*, 28 Şubat 1975.

Şiire doğmuş, şiir bilgisiyle donanmış bir şairin, şiir evreninde, alabildiğine özgün ve özgür yolculuklarıdır denemeleri. "Sevil Berberi" başlıklı yazısında "Bir sanat üzerine kafa yormak o sanatın ulaştığı son ucu eski, yeni bütün serüvenlerinin zenginliği içinde algılamak tartışmaktır" der. Türk şiir serüveninin köşe bucak bütün alanlarını yoklar.

"Sevgilinin Halleri", Divan şairlerinin sevgiliye bakışı çerçevesinde örülmüş bir Divan şiiri incelemesidir.

> *Divan şiiri imparatorluğun şiiridir. İmparatorluğun yarattığı bir çeşit gurur duygusunu geliştirir. Divan şiirindeki aşk teması hep parıltılı bir geniş zaman içinde döner. Sevgili, ganimetle, kıymetli taşlarla ya da silah çağrışımlarıyla nitelendirilir. Hükümdardır sevgili, padişahtır...*
>
> *Fuzuli'nin lirizmi, Baki'nin renkliliği, Nef'i'nin özseverliği, Nafi'nin bilgeliği, Şeyh Galip'in inceliği, Nedim'in uçarılığı gider hep aynı imparatorluk gururuna yaslanır.*[151]

Tanzimat ve Servet-i Fünun şiiri, hececiler yolculuğunda göz ardı etmediği dönemeçler ama kitabında en geniş yeri çağdaşı şairlere ayırır.

Bir eleştirmen tavrıyla değil kendi deyişiyle bir sanatçının başka bir sanatçıya bakışıyla yaklaşır şapkasına doldurduğu şairlere.

Tevfik Fikret, Nâzım Hikmet, Ahmed Arif, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Oktay Rifat, Orhan Veli, Ziya Osman Saba, Yaşar Nabi, Can Yücel, Turgut Uyar, Ülkü Tamer, Cahit Külebi, Ceyhun Atuf Kansu... şiir dünyalarına derinlemesine girdiği, çarpıcı saptamalar yaptığı şairler.

Şiirin malzemesi, dili, biçim sorunları, anlamı gibi baştan beri ısrarla ilgilendiği konulara yalnız ilgili okuru değil uzak okuru da rahatlıkla sokmayı bilir.

Sürekli alıntılar yapılır, referans gösterilir ama yayımlandığı yıl içinde, *Şapkam Dolu Çiçekle* hakkında pek bir eleştiri çıkmaz. Kimileri bunu, şiiri çok iyi bilen usta bir denemeci üzerine yazmanın güçlüğüne bağlarlar.

Fethi Naci'ye göre "eleştirilerinde şiire baş yeri veren Ataç bile 'sevdim'den, 'sevmedim'den öteye pek gidememiştir. Ama bir Cemal Süreya, şiirden söz açtı mı Ataç'ın girmeyi göze alamadığı alanlara babasının evi gibi girmiştir.

151 Çizgi Yayınları, 1985. 2. basım, s.27

Fethi Naci, *Politika* gazetesindeki köşesinde yayımladığı bu yazıda Cemal Süreya'nın denemelerinden ilk kez okuyormuş gibi tad aldığını söyler.

> "Neden mi? Cemal Süreya 'sanat üstüne kafa yoruyor', ondan. ...Cemal Süreya hiçbir şiiri bir bütünden soyutlanmış bir yaratış olarak ele almıyor; hiçbir şairi, soyut bir evrende, bir başına iş işleyen bir sanatçı olarak ele almıyor. Şiirimizin tarihsel serüvenini iyi biliyor. Şiir serüveni ile toplumsal gelişme arasındaki ilişkiyi de iyi biliyor. Çoğu şairlerimizde olmayan bir bilgi. ...Sanat üstüne söz ettiği zaman, Cemal Süreya için, hareket noktası somut eserdir. Hiçbir yazısında, sanat üstüne söylenmiş hazır yargılardan hareket ettiğini göremezsiniz. Türk şiirleri üstüne söylenmiş hazır yargılardan hareket ettiğini göremezsiniz. Türk şairleri üstüne yazmayı seçmesi boşuna değildir.
>
> "Cemal Süreya eleştiriden de, romandan da söz açıyor kitabında; ama onun asıl alanı şiirdir. Avucunun içi gibi bilir Türk şiirini Cemal Süreya, gözü kapalı bilir."[152]

Vecihi Timuroğlu, o yıllardaki edebiyat ortamının büyük kavgaları arasında yansızlığın, özellikle de şiir üzerine konuşmanın güçlüğünden söz eder. *Şapkam Dolu Çiçekle*'nin yansızlığını yüceltir. Nasıl bir yansızlık olduğunu da özel olarak vurgular:

> "Düşünce yordamında yansız olduğunu söylemek istemiyorum. Yöntemi de yordamı da devrimci. Şiirin gereçlerini kullanırken ve değerlendirirken yansız. İnsanın dünyayı değiştirmeye çalışırken yarattığı tüm olanaklarla beziyor denemelerinin bahçesini. Eski edebiyat bahçelerinin yetiştirdiği hiçbir çiçeği saksılarından sökmüyor. ...Büyük bir şiir şovalyesi diyebiliriz ona. Şiir dilberini en can alıcı yerinden yakalıyor. Bir yerde bu dilberin hiçbir davranışını gözden kaçırmıyor."[153]

Mehmet Seyda da, 9 Eylül 1976 tarihli "Romancı Günlüğü"nde, Cemal Süreya'nın eleştirmeci tavrı üzerinde durur:

152 "Bir Şiir Ustası", 31 Ekim 1976.
153 *Türk Dili*, Şubat 1977

"Gerek konuşmalarında, gerekse yazılarında 'ama..' diye başladı mı, bitmiştir; kokulu çiçek de olsa, hemen çiçeğin altında saklı iğnenin batacağını bileceksiniz. Şaka bir yana, Cemal Süreya, 'Şapkam Dolu Çiçekle' adlı son kitabında, edebiyatın bütün dallarına açık, eleştirmeci tavra sahip bir şair olduğunu bir kez daha vurguluyor. ...Eleştirmeci tavra sahip dedim ya, kendisi kabul etmiyor bunu. Behzat Ay'ın 'Siz de eleştiri yapıyorsunuz... sözünü, 'Benimkiler eleştiri değil. Ben bir şair ve deneme yazarıyım... diye yanıtlıyor. ...Eleştirmeciliği açıkça benimsemekten neden kaçındığını anlayamıyorum. Ya da anlıyorum; temelde bir şair olduğunu, ama bu 'değer karmaşası' içinde şaire de ister istemez bir eleştiri görevi yüklendiğini belirtmek istiyor."[154]

Şapkam Dolu Çiçekle'nin ikinci baskısı, büyük bir aradan sonra, 1985'te, Çizgi Yayıncılık tarafından yapılacak ve yeni yetişen kuşak, onun bu kitaptaki denemeleriyle *Günübirlik*'tekileri bir arada okuma olanağına kavuşacaktır. Kara Kuvvetleri'ne bağlı erler hariç.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın kendi birlikleri için yasakladığı kitaplar arasında benim Günübirlik de var. Biraz tuhaf geldi bu bana; ayrıca sevindirdi. ...Sanırım adlar yasaklanıyor; ve herhangi bir kitap.
Bakarsın, Hava Kuvvetleri'nde de şiirim yasaklanır. Uçurumda Açan'da şöyle iki dize var:
Bay düzyazı
Sen ancak uçağa binebilirsin. (779. Gün)

Doğan Hızlan, Cemal Süreya'nın deneme yazarlığının, şiiri düzeyine çıktığına işaret eder:

"Günübirlik'teki yazıların çoğu Türk edebiyatının en önemli ve en güncel sorunları üzerine çeşitlemeler. Süreya'nın akıcı, baştan çıkarıcı ve her bilineni yeniden düşündürücü anlatımı övgüye değer.

"Şair Cemal Süreya'nın Türk şiirindeki yerini bilenler denemeci Cemal Süreya'nın da aynı oranda yeri olduğunu kabulleneceklerdir."[155]

154 *Varlık*.
155 "Günübirlik'ten Kalıcılığa", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1982.

Şair Cemal Süreya, denemeci Cemal Süreya'yı kolay kabul etti mi; ya da bu iki Cemal Süreya birbirini nasıl etkiledi?

Denemeci Süreya şair Süreya'nın sözcük tutkunluğuna, hatta çılgınlığına şaşırıp kalıyor. Çünkü şair hem az yazıyor, hem de o az içinde çılgınca sürekli dolanıp duruyor. On yedi dergi, birkaç evlilik, bir meslek bir banka batırdı... Öbürü için şöyle diyor denemeci Süreya: "Bu adam beni etkiledi elbet. Ama benim de onda çok emeğim var. Şaşıyorum, en çok anı kitapları okuyor. Kötü şeyler okumayı da seviyor. Yolculuk duygusu sıfır. Efendim, gençliğinde hep görev yolculuğu yapmış da ondanmış... İstanbul'u bile tam kullanmıyor...."

Otobüse binseler, denemeci olan Süreya hep ileri bakar, öbürü ise geçtiği durakları, dün akşamı vb. düşünür.[156]

Aslında bu iç tartışmanın, kökleri, 1960'lara uzanıyor. "Şair yağmurdan söz etme bize o yağmuru yağdır" başlıklı yazısında şairle yazar, şiirle düzyazı arasındaki ilişki ayrıntılarıyla sergileniyor.

Düzyazı yazarı düşünürken yazar. Hatta sanki önce düşünür sonra yazar. Kavramlar kelimelere bitişiktir orda. ...Önce kavram, sonra kelime. ...Şiirde ise ayrı. Şair yazarken düşünür. Hatta sanki önce yazar sonra düşünür. ...Önce kelime sonra kavram.

...Düzyazıda kavramlar ve onlara sımsıkı yapışık kelimeler birbirlerini usun ilkeleri içinde çağırırlar. Çağrışımların az çok belli bir yönü vardır. Şiirde çağrışımlar daha oynaktırlar, daha lastikli, daha geniş olanaklarla çevrilidirler.

Düzyazının yerine getirilen ve bozulan kuralları oluyor. Şiirin yerine getirilen kuralları hiç yoktur.
Şiirde öncedenlik, düzyazıda sonradanlık.

Şiirde insanın evren ve dünya içinde, insan ve eşya karşısında kendini ayrı bir denemesidir. Törelerden daha doğaldır. Törelerle çatışma içindedir bu yüzden.. Sanatın töreleriyle çatışır, kentin töreleriyle çatışır, şiirin düzyazının töreleriyle çatışır, her şeyin

156 "Cemal Süreya Şiirini Anlatıyor", *Cumhuriyet*

töreleriyle çatışır. Töre, yüzde elli kişioğlunun doğal gereksinmelerinin biçimlenmesi ise yüzde elli de belli bir insan grubunun gücünü kullanarak, çıkarını kollayarak topluma kabul ettirdiğidir. Şiirde törenin çatışması doğa ile törenin çatışmasıdır. Şiirin bazan doğruları kalkındırması bundandır. Eşkiyaların tüfeklerini türkülerine çapraz asmaları bundandır. Jandarmanın daima düzyazıda kalacağı bundandır. Aslında şiirin doğruları değil, belki koşulları vardır. Düzyazının ise doğruları: şu bu.
Düzyazı töreleri yüklenir ya da iter. Şiir sadece itiyor.

Düzyazı adamı ve yağmuru söylüyor. Şiir de öyle. Ama ne diyor şiirsever: "Şair! bize yağmurdan söz etme. O yağmuru yağdır." Böyle diyor.

Şair yağmuru yağdıran mı oluyor yani. Belki. Değilse bile yağdıracakmış gibi olandır.
Şiir bizde olandır. Düzyazı bizde kalandır.[156]

Bu yazıya kaynaklık eden saptamalar, daha geniş olarak kaleme alınmış. Bir klasör içinde arşivinde duruyor. Son yıllarında bu dosyaya yeniden baktığında şöyle bir eleştiri yöneltiyor kendisine:

Düşünceyi biraz küçümsemiş, düzyazıyı horgörmüşüm. Üstelik yazmayı da daha az biliyormuşum. (465. Gün)

Yeniden Zuhal

Mutlulukta ve mutsuzlukta, gecede ve gündüzde, karada ve denizde, hayatta ve ölümde beraberiz.

31 Aralık 1975

Cemal Süreya, yeniyılı oğluyla karşılamak ister. Onu almaya gittiği Zuhal Tekkanat'ın evinden üçü birlikte çıkarlar. Yılbaşı gecesi, dört yıl sürecek bir çabanın başlangıcı olur. Karışık duyguların, kararsızlıkların yaşandığı bir dört yıl...

157 *Yeni İnsan*, Aralık 1963.

Yine o temel güdü harekete geçmiştir. Yanlışlığı düzeltmek, geçmişi onarmak, anıları düşe dönüştürmek. Ama bu kez eski coşkusuna ulaşamaz. "Gizil şans" yorulmuştur.

O dürtüyü harekete geçiren asıl etken Memo'dur. Ayrılıktan en çok o etkilenmiş, değişik evler, değişik anneler, değişik hayatlar arasında bocalamıştır. Annesiyle babasıyla birlikte olmalıdır artık oğlu.

Nişan yüzüğü takar, evlerini birleştirirler.

Eylül ayında Darphane'deki görevi sona eren Cemal Süreya, Ankara'ya dönmek zorunda kalınca ev yine ikiye bölünür. Karısının işi İstanbul'da, oğluysa Göztepe Pansiyonlu İlkokulu'na başlamış. Mektup yazar, fırsat düştükçe İstanbul'a gelir.

Zaten buruk gittiği Ankara'da ilk aylar sıkıntı içinde geçer. Ne Tetkik Kurulu ne de kent bıraktığı gibidir.

Kaç gündür burdayım. Bakanlığa gidip geliyorum. Bir iş vermedikleri gibi oturacak bir masam da yok.

(...) Başkent tanımadığım adamlarla dolu. Yolcu değişiyor ama gemi aynı gemi. Oysa on yıl önce şu caddede rastladığım herkesi tanırdım hemen hemen.

9 Ekim 1976

Ankara Ankara
Ey iyi kalpli üvey ana[158]

Yine Müfettişler Evi'nde kalıyor. Oturup çalışacağı bir yeri yok. Çevirileri aksıyor.

Kahvelerde çalışmam gerekiyor. Onu da bugüne dek gerçekleştiremedim. Çalışmak için bir yere, bir masaya ısınmam gerek benim.

Dergisi yok. Oğluna hasret. Kızı uzakta.

Sürekli bir sürgün duygusu içindeyim.

Özlem bir yana oğluna ilişkin kaygıları var; dersleri iyi gitmiyor.

158 *Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.188.

Öğretmeni son aylardaki gevşeme durumu için kendisine bazı sorular sormuş, o da "Annemle babam çok münakaşa ediyorlar, üzülüyorum" demiş.

Çarpım tablosunu boyuna sor ona. Çarpma ve bölme yaptır cumartesi pazar günleri.

6 Mayıs 1977

Mali sıkıntı malum. Kira gecikmiş, evsahibine karşı mahcup. Tek maaş üç eve yetmiyor.

İki gün önce 2000 lira postaladım. Pazartesi günü elinde olur. Kirayı verirken özür dile, bunun bir daha tekrarlanmayacağını da söyle. Burda Sol Yayınevi'nde sürekli çeviri olanağı var. Ücret de iyi. Bu bakımdan bundan böyle –özellikle Kasım'dan sonra– mali güçlüklerin yavaş yavaş ortadan kalkacağına inanabiliriz. Borçları da rahatça ödeyebiliriz.

9 Ekim 1976

Ankara'da beşinci ayı. Hâlâ masası yok, iş de vermiyorlar. Ama kahveyi bulmuş.

Bakanlığa sabahları iki saat uğrayıp, arkadaşlarla çene çalıp gidiyorum: Önce basımevine ordan da Zafer Çarşısı'ndaki kitapçılara. Orda köşede bir kahve var; hep o kahvede oturuyorum.

18 Mart 1977

Ekim'de *Emeğin ve Emekçilerin Tarihi*'ni yayımlar.

1977 Mart'ında da bir dergisi olur: *Türkiye Yazıları*. Kendini yine dergi coşkusuna kaptırır, morali yerine gelir. Mektuplar yazmaya başlar, yazarları bildirir, konuları anlatır, yazı, resim ister. Hep dergi..

Şu sıralar Türkiye Yazıları'nın işleriyle uğraşmam gerekti. Başka şeylere pek bakamadım; elimdeki çeviri de olduğu yerde kaldı.

Türkiye Yazıları güzel oldu. Tutunacak sanıyorum.

18 Mart 1977

O coşkuyla karısını da sevindirmek ister.

"Kış Etkileri" adından başlayarak, işlenişiyle, özellikle de kurgusuyla güzel. Ancak üstünde biraz daha durulsaydı daha da güzel olabilirdi. Geç geldiği için birinci sayıya atamadık. İkinci sayıda yayınlanacak. Telif hakkın olan 100 TL'yi sana elden teslim ederim.

***18 Mart** 1977*

İkinci şiirini de *Türk Dili*'ne vermiş ama küçük bir redaksiyondan geçirerek.

"Kuşa çevrilmiş" filan diye üzülme. Ben onun gereksiz kısımlarını çıkardım, o kadar. Biliyorsun, şiir her planda büyük bir aydınlama işlevidir. Aydınlamadan, atmadan soylu şiir ortaya çıkmıyor.

***19 Mayıs** 1977*

Mayıs'ta, sevincin yerini hayal kırıklığı alır. İki sayı çıkarıp ayrılır *Türkiye Yazıları*'ndan.

Bir yıldır gelip derginin başına geçmem için yalvarmalar daha ikinci sayıda, satışın ve gelen paranın gözlerini kamaştırması üzerine, seçtiğim yazarlara vb. karşı çıkmaya başladılar. Oysa her dediğimin yapılacağı konusunda söz vermişlerdi. Bunu kasten yaptılar. Ben de çekip ayrıldım. Çünkü derginin "sahibi" onlar görünüyordu. Ali Püsküllüoğlu da benimle birlikte ayrıldı. Tam bir ihanet gördüm yani. Boşver...

***6 Mayıs** 1977*

Boşver der ama boşveremez. Kırgın. Derinden sarsılmış.

Canım çok sıkılıyor. Ama her acıya alışmayı öğrenmişimdir ben. Asıl üzüldüğüm, Vecihi'nin de Ahmet'le ve Sırrı Ömer'le birleşerek bana cephe almasıdır.

***6 Mayıs** 1977*

Belki de hayatında ilk ve son kez bir derginin başarısızlığının pususuna yatar.

Türkiye Yazıları'nın her ay derece derece kalitesizleşerek sıfıra bitişeceğini göreceksin.

6 Mayıs 1977

Günlüklerinde, ilk iki sayıdan sonra bu dergiyle bir ilgisi olmadığını özenle belirtecek.

Türkiye Yazıları yönetmenliğim iki sayı sürmüştü. Derginin çift kapak gibi sunulan renkli sayfalarındaki bütün yazılar benimdir. İkinci sayıdan sonra da hiç yazmadım oraya. "Adamlar Adamlar" genel başlığı altında yayımlanan imzasız yazıların da sadece ilk ikisi ("İlhan Selçuk", "Burhan Felek") benim. Dergide ben ayrıldıktan sonra da o başlık altındaki yazılar sürdürüldü. (129. Gün)

Türkiye Yazıları'nın bıraktığı boşluğu *Oluşum* dergisi doldurur hemen. 1974'lerde başyazılarını yayımladığı bu dergiyi, 1977 Haziran'ından itibaren o düzenler; Ceyhun Atuf Kansu için yazdığı şiiri de başyazı olarak yayımlar.

Hüseyin Atabaş adlı bir arkadaş yönetiyor. Benimki daha üst düzeyde bir yönetim. Transatlantik bir dergi olacak. Oluşum'da ayda iki yazı yazacağım her sayıda: imzasız bir başyazı ve benim "Ankara Yazıları"

19 Mayıs 1977

Oluşum'la bağı 80 sonrasına kadar sürecek.

O sırada bir öneri de Ferit Edgü'den gelir. İyi kâğıda basılmış, *Nouvelle Observateur* boyutunda, 52 sayfa, aylık bir dergi olacak. Ne var ki bazı konularda anlaşamazlar, tasarı gerçekleşmez.

Tarık Dursun, yeniden çıkarmayı düşündüğü *Kitaplar* dergisinin eki olarak dört formalık bir *Papirüs* önerir. O da olmaz.

Onun asıl istediği her şeyiyle kendine ait bir dergi. Hele *Türkiye Yazıları* serüveninden sonra iyice şart olmuştur bu.

Elbet her şeyimi Papo'ya saklamaktayım.

Haziran başında oğlu tatil için yanına gelir. Tam seçim öncesi. Bir iyimserlik duygusu kaplar içini.

Bütün umudumuz Ecevit'te. Kaderimiz bu seçime sıkı sıkıya bağlı. Kişisel kaderimiz de. Onun için çok heyecanlıyım ben de. Bu gece, bu gece faşizmin son gecesi mi?
Yarın akşam, daha doğrusu yarın gece kurtulmuş olacağız. Öyle mi olacak? Ben inanıyorum buna.

4 Haziran 1977

Şimdi karısını daha çok seviyor. Seviyor mu?

Elif'sin sen, anısın ve geleceksin, gerçeksin ve düş. Şiirin takma adı, devrimin ağaç altı, alnının yazısı. Evet sende ıhlamur kokusu, bende tarçın kokusu.
Yapıtlarını deniz kıyısında birbirine karıştıran iki eski uygarlık gibiyiz.

4 Haziran 1977

Bir mutluluk hastalığıdır şiir. Kırılan dalın türküsüdür. Ne roman ne öykü, bana her çeşidinden şiirler getir yolcu! Temiz tertemiz olayını; serin sepserin olayını; burkulursam burkulayım...
Saparsan sen sap ey iç temizliği!

10 Haziran 1977

Seçimin kişisel yanı, yeni bir görev olasılığı. Ancak, umudu çabuk kırılır.

Hükümet güvenoyu alsa bile yeni bir görev koparmak pek kolay olmayacak galiba. CHP karışık bir parti. Birçok postu daha bir ay önceden paylaşmışlar. Bu yüzden pek fazla bir şeyler ummamaya başladım. Bu işin raconu başka: ortalarda döneceksin, araya adamlar bulup koyacaksın, talip olduğunu kesinkes göstereceksin. Bizde de bu yetenek(!) yok, bilirsin.

23 Haziran 1977

Memo'yla geçen günler, oğluyla ilgili beklentilerini canlandırır. Ondaki fantezileri heyecanla izler.

İlerde uzay bilgini olup bir füze yapacakmış, eşyaları, bir de annesiyle babasını içine koyup hiç ölüm olmayan bir gezegene gidecekmiş. Ve orada anılarını bir kitap halinde yazacakmış. "Ama diyor, dünyadakilerin bundan haberi bile olmayacak."

10 Haziran 1977

Temmuz'da, o güne kadar yaptıklarından çok farklı bir iş çıkar önüne.

Hasan Basri Danıştay üyesi oldu ya, bana bir bilirkişilik bulmuş: sansürden geçememiş bir filmin müstehcen olup olmadığı konusunda. Bakalım, filmi özel olarak bana oynatacaklar. Bu da bir iş işte. Filmin adı Çıplaklar'mış. 1000 TL kadar bilirkişi ücreti umuyorum.

Emmanuel filmi üzerindeki yasağı da kendisi kaldırmış. "Ben olmasaydım, o film serbest bırakılmazdı" diye övünür ileride.

1977'de *Politika* gazetesinin sanat sayfasında yeniden yazmaya başlar.

Pazar akşamı TV'de, reklamlarda, Politika için benim adımı da anons ettiler, bilmem dikkatini çekti mi?

10 Ekim 1977

Bu arada *Oluşum*'un yeni biçimi ve içeriği çok beğenilir. "Oteller Hanlar Hamamlar İçin Sürekli Şiir"i orada yayımlamaya başlar.

Yani bir çeşit şiir tefrikası. Her sayı devam edecek o şiir; belki de 20-30 ay sürecek.
Şiire yeniden döndüm. Bir dertten kurtulmuş gibi oldum.
Artık kimse beni tutamaz.

13 Kasım 1977

Bu coşkuyla 20-30 ay değil ama 4 bölümlük, "kalın kalın akan" bir şiir yayımlar.

8 Ocak 1978 günü, *Ulus* gazetesinde de yazıları çıkmaya başlar; haftada 6 gün.

İkinci sayfanın sağ üst köşesinde bir sütun açtılar. Yalnız para sorununu henüz konuşmadık. Bir ay sonra ne verdiklerine bakacağım. El vermiyorsa yazıları keseceğim.

8 Ocak 1978

Bu arada Haldun Taner aracılığıyla *Milliyet* gazetesine bir öneride bulunur. Ordan gelen yanıta göre ya tamamen bırakacak *Ulus*'u ya da haftada iki güne indirecek. 15 gün geçmeden *Ulus*'taki yazılarına olumlu tepkiler almaya başlar.

...Yazılarım tutundu. Bu belki bana biraz pazarlık gücü kazandırabilir ücret konusunda. 2000'den az verirlerse yazmayacağım.

17 Ocak 1978

Ocak sonunda, Abdi İpekçi'den beklediği yanıt gelir.

...Çok güzel şeyler yazmış benim için. Haftada iki kez yazmam için Milliyet'te iki sütun ayıracaklar. Biri kitaplar sütunu (kitap eleştirileri ve tanıtmaları) sütunu, öteki de edebiyat, kültür sorunları üstüne deneme-fıkra tadında bir yazı. Böyece Mutluay'ın Cumhuriyet'te yaptığının Milliyet'teki karşılığını yaratmış oluyorum, aşağı yukarı. O ki sütundan dürüst, namuslu bir eleştiriyi, okura okuma beğenisi kazandıracak söz bütünlerini ve düşüncelerini akıtabilirsem, çok iyi olacak.

24 Ocak 1978

Nasıl sevinçli!

"Acı Ben"i çıkar da, Milliyet'in kitaplar sütununda eleştirelim arkadaş.

İşler çoğaldıkça içki dozu düşer.

Bugünlerde Milliyet için hazırlıklara girmem şart. Ay sonuna dek dört yazı hazırlamalıyım ki, hiç değilse yedeklerim olsun elimde. Bunun için de içkiyi iki günde bire düşürmem, o günlerde de iki dubleden fazla kaçırmamam gerekiyor. Gerçekten kafa verimini düşürüyor içki.

5 Şubat 1978

Aynı günlerde çok başka bir öneri gelir. Bir yüksekokulda haftada on saat ekonomi dersi vermesi istenir. Kabul eder. Ama bir gün bir

terslik sonucu dersi aksatınca iş yarım kalır. Bu da onun tuhaflıklarından biri. Teftişlerinden birinde, belki zamansızlıktan, belki bulunduğu yerdeki olanaksızlıktan, belki çekingenliğinden saç traşı olamaz. Döndüğünde gittiği berber, "abi seferden mi geliyorsun" diye sorar. Cemal Süreya alınır, ömrünün sonuna kadar bir daha berbere gitmez! Saç traşını eşleri yapar.

Çocukluğunda kaptan olma hayalleri kuran Cemal Süreya'yı bu kadar inciten ne? Fiziksel ya da içsel bir kusurunun yüzüne karşı söylenmesine gösterdiği tahammülsüzlük mü? Belki kendisinin de sık sık değindiği gibi, zamanında yapamadığı bir şeyi, bir daha hiç yapamaması. Örneğin bir eve birkaç kez gitmemişse, bu kızkardeşinin evi de olsa, bir daha gidemez.

Bu özelliğini, mektup yazmakta geciktiği bir dostuna şöyle açıklıyor:

Işin tuhafı, bu hep yakınlarıma karşı oluyor. Ne bu? Sorumsuzluk mu? Birikmiş utancın varlıkta açtığı yüzkızarması uçurumları. Bende böyle.

Karısına yazdığı mektupta biraz daha deşiyor konuyu.

Düşünüyorum da bu duygu çok zaman ağır basmış benim gidişatımda. Kırık bir yanım var. Hiçbir cüretim onu düzeltemez.

Her şey güzel de Bakanlık'taki havadan hoşnut değil. Yeni hükümetle birlikte Bakanlık'ta kurulan "cunta"nın kendisini hesaba katmaz tavrı canını sıkıyor.

Keratalar aldılar Bakan'ın ve Parti ilgililerinin çevresini. Öyle bir alış ki, deme gitsin. Kuş uçurtmuyorlar. Biliyorsun öyle fazla cart-curtcu, çok önemli, her an göz önünde bir görev de istiyor değilim. Ama, kimi zaman, çok zaman bayağılıklar ağır geliyor insana.

24 Ocak 1978

Yine aynı günlerde Kültür Bakanlığı'nın 9 kişilik Kültür Kurulu'na seçilir. Bakanlığın satın alacağı ya da bastıracağı kitaplara bu kurul karar verecek. Fena değil; haftada bir toplantı ve toplantı başına ücret.

Kırk Yıl Sonra Erzincan

Ankara-İstanbul gidiş gelişleri, Zuhal'le yolculuğun da sonuna yaklaştırır Cemal Süreya'yı. Bir hafta sonu ziyaretinde, Zuhal Tekkanat'ın anlatımına göre, evlerinde konuk olan Mehmet Seyda ile çıkan tartışma, işe şiddetin de karıştığı büyük bir aile kavgasına dönüşür.

Zuhal Tekkanat'ın o akşamdan aklında kalanlar:

> "Bir pazar günüydü. Cemal, Seyda'yı çağırmıştı. Şarap içiyoruz. Oğlan yüzünden daha önce biraz birbirimizi kırmıştık. Yersiz bir zamanda gözlerim boşalıverdi. Seyda ne olduğunu sordu ve birdenbire bir tartışma patlak verdi. Cemal, Mehmet Seyda'yı evden kovdu. Uzun süre küs kaldılar. Bana gelince, ağzım burnum kan içinde kaldı."

Cemal Süreya oğlunu da alıp evi terk eder. Önce Ankara'ya kız kardeşi Ayten'e gider; oradan da Erzincan'a, Şeker Fabrikası teftişine.

Karısına on günlük rapor verir doktor.

Erzincan!

"41 yıl sonra bir ilk geliş duygusu içindeyim. Karıncalanmalar içindeyim" diye yazar bir dostuna.

Memo'ya doğduğu yeri gösterir.

> *Doğduğum yerde, doğduğum günkü ilk hayretle bakıyorum her şeye.*[159]

Çocukken birlikte eşeğe bindikleri arkadaşı, oğluna Cemal adını vermiş.

Güngör Demiray'a yazdığı mektup, gecikmiş bir özür gibi.

> *Türkiye'deki mutluluk kavramının uyandırması gereken duyguyu andırır bir yanı var Erzincan'ın; kendini toparlamayı bir türlü göze alamamış, biraz bakımsız, çok uzamış bir nişanlılık döneminin sadece trajik tadlarını bilmeye başlamış, yine de iyi niyetli ve utangaç bir doğu bahçesi... Yahu bu biraz da benim tanımım olmuyor mu?*[160]

159 Arif Damar'a mektup, Cemal Süreya Arşivi.
160 Cemal Süreya Arşivi.

Kaç mektup yazar ordan... Nuran Hariri'ye, Sârâ Uğur'a, Feriha Grand'a, Edip Cansever'e, Arif Damar'a, İlhan Berk'e...

Feriha Grand, Mülkiye'den kalma bir dost. Nuran Hariri'yle arkadaşlıkları ise 24 Mayıs 1977'de Mülkiyeliler Lokali'nde tanıştıkları günden beri sürüyor. Hariri, Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde öğretim üyesi. Aynı zamanda şair, yazar. Yazıları da aynı dergide, *Oluşum*'da çıkıyor. İçini rahatlıkla açabileceği biri.

Müfettişler yalnız hissederler kendilerini teftiş turnelerinde.
Çıkmamış bir derginin kâğıdına yazıyorum sana. Şiirlerim de öyledir benim:
Çıkmamış piyango biletlerinin kenarına yazarım onları
Buzun üstüne yazarım
Tetiği bilinmeyen bir zamana kurulmuş bir tabancanın kabzasına yazarım
İncir yaprağına yazarım
Kâğıt peçetelere yazarım
Sen bir sümbül değilsin, leylaksın: sümbüllük taslayan bir leylak adın ise:
zambak
Dersimsin, canımsın daha ne diyeyim?[161]

Cemal Süreya, Hariri'yle tanıştığı günlerde dişlerinin çürümesinden şikâyetçi. Şikâyetin de ötesinde sorun haline getirmiş. Ece Ayhan, Tünel'de bir meyhanede otururlarken, bu yüzden nasıl alındığını anlatır:

"Benim sağımda Ömer Uluç, solumda Doğan Hızlan var. Ömer çok güzel gülerdi, çın çın. Hâlâ öyledir. Cemal de kendine gülüşünü sandı. Tabii hiç alakası yok. Ben de 'Cemal okuldayken senin ne güzel dişlerin vardı' dedim. Cemal kızdı. 'Siz üçümüz bir resme benziyorsunuz' dedi. Ben de 'Cemal önündeki tabak uçar, oradaki oyuncak gibi batar' dedim. Cemal telaşlandı. 'Herkes oyuncak gemi' diye kapattı.

"(...) Cemal çok kolay evlenirdi. Hatta dedikodusu çıkmıştı, 'her düğmesini diken kadınla evlenir' diye. O sırada kadın anlattı

161 Cemal Süreya Arşivi.

bana. Cemal kadına evlenme teklif etmiş. Kadın da şımarık, 'Sen önce dişlerini yaptır ondan sonra evlenelim' demiş. Meğerse dişleri dökülüyormuş Cemal'in, nereden bileyim ben dişlerinin döküldüğünü."[162]

Diş sorununu Nuran Hariri çözer.

Bayan En Nihayet

Manken bacaklarıyla
pehlivan adımı atan Arnavut kızı
Bir-so
One-you
Une-toi

Erzincan'dan yazdığı mektuplarda, Zuhal Tekkanat'tan kesin olarak ayrıldığını bildirir dostlarına. Memo onunla kalacak. Oturdukları ev, ikisi için oldukça büyük ama olsun.

İstanbul'a dönüşünde evin büyüklüğü sorun olmaktan çıkar. Aklına yeni bir evlilik düşmüş; Darphane Müdürlüğü sırasında, Şevki Akşit'in evindeki bir akşam yemeğinde tanıdığı Birsen Sağnak.

Birsen Sağnak, eşi Özer Sağnak'ı birkaç yıl önce kaybetmiş, dört çocuklu bir hanım. Çocuklarının üçü evli. Kendisi küçük oğlu Özgür'le birlikte yaşıyor. Suadiye'de bir kitabevi var. Arif Damar ve eşi Tülin Damar eski aile dostları. Onlar da o akşam davetliler arasında.

Geç vakitlere kadar süren toplantıda Cemal Süreya ile Birsen Sağnak baş başa kalırlar. Cemal Süreya, eşinden yeni ayrıldığını, oğluyla yalnız oturduğunu söyler. Kadın sorunları, evlilik kurumu gibi konular üzerinde tartışırlar. Onun bazı sözlerinden kadınlara karşı güvensizlik içinde olduğunu hisseder Birsen Hanım.

O geceden sonra bir daha karşılaşmazlar. Cemal Süreya, adını daha önceden bildiği ama rastlantıyla tanıdığı bir şair olarak orda kalır Birsen Sağnak için. Bir iki ay sonra Oktay Akbal'ın köşe yazısından Ankara'ya sürüldüğünü öğrenir.

162 "Sivil Şair", *Şiirin Bir Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 1993, s.144.

Cemal Süreya açısından durum biraz farklı. Birsen Hanım, daha o akşamdan ilgisini çekiyor. Özellikle eşi Özer Sağnak'tan dolayı devrimci çevrelerde yaşadığı hayatla merak uyandırıyor onda.

Erzincan teftişinden dönüşte, belki de gecikmiş bir girişimi uygulamaya koyar.

Birsen Hanım, Arif Damar'ın Cemal Süreya'dan getirdiği mesajı bugün gibi anımsıyor:

> "Bir sabah dükkânı açıyorum, Arif geldi. 'Sana bir şey söyleyeceğim; Cemal Süreya vardı ya, o seninle evlenmek istiyor, sen bir düşün, ben sonra yine uğrarım' dedi. Nasıl olur, bir kez karşılaştık, birbirimizi tanımıyoruz dedim. O hafta üç kere daha geldi Arif, sabah sabah. Sonunda sinirlendim. 'Niye seni gönderip duruyor, istiyorsa kendisi gelsin, sen aradan çekil' dedim."[163]

Arif Damar, Birsen Hanım'ın tepkisini iletince Cemal Süreya çok utanır. Bir yanlış anlama olduğunu, kendisinin böyle bir istekte bulunmadığını söylemek üzere kitabevine gider. Gidiş o gidiş. Bir daha ayağı kesilmez. İlerde bol bol şakasını yapar: "Bir yanlışı düzeltmeye gittim, evlendim!"

Bir başka şaka konusu da Birsen Hanım'ın çocukları. Arif Damar, iki çocuğu olduğunu söylemiş. Çocuk sayısı dörde çıkınca şaşırır ve "dört olduğunu bilseydim kapından geçer miydim!" diye takılır.

Şakalar bir yana, Bayan "En Nihayet"tir o.

Aslında bütün kadınlar rastladığı anda "Bayan Nihayet"tir niyet olarak. Hep aynı içtenlikle girer ilişkiye: "Sonsuza dek!" Sonra bir de bakar ki, "son" gelivermiş. Birsen Hanım için eklenen "en" pekiştirmesi, bir kararlılık ifadesi, aynı zamanda özeleştirel bir tavır olarak yorumlanabilir. "Nihayet" sözcüğüne ne kadar bağlı kaldığı tartışılsa bile, o "en"in bir anlamı olmuş. Mektupların tarihi 20. yy diye atılmış.

50'sine yaklaşan Cemal Süreya için Birsen Hanım, kişiliğiyle, hayat tarzıyla, sahip olduğu değerlerle yeni bir olanaktır. Kendi gel-gitleri içinde, bütün çelişki ve bunalımlarıyla, Birsen Hanım'ın sabrından, olgunluğundan güç alarak sonuna kadar kullanır bu olanağı. İstediği kadar hata yapabilir; çünkü affa uğrayacağını bilir. Kıskançlık nöbetleriyle hayatı zorlaştırmaya devam eder ama özür mektubu cebinde.

163 Biyografi görüşmesi.

Güzel hayaller kurdum hepimiz için
Bağışla!

Birsen Hanım, hiçbir mantığa sığmayan kıskançlıklarını şöyle anlatıyor: "Umulmadık insanları kıskanırdı. Akla gelmeyecek kıskançlıklar...Verecek cevap bulamazdım. Öfkesi geçince de, aslında öyle düşünmemiştim, öyle düşünmediğimi de bilirsin, diye özür dilerdi.

Öfkelenir, incitir, kırar... Pişmanlık anlarında ise bir çocuk saflığıyla hoşgörüsüne sığınır.

"Bir münakaşa sonucunda evden ayrıldım. Telefon ettim, yarın gelip eşyalarımı alacağım, evde olma, dedim. Sanki tersini söylemişim, gittim ki evde bekliyor. İlle konuşalım demeye başladı. Otur biraz diye ısrar ediyor, ne yapacağını bilemiyor, ben yumuşayınca da gidiyor, banyonun kapısını açıp sesleniyor, 'Banyo haberin var mı, Birsen geldi'. Gardrobu açıyor, 'Gardrop haberin var mı, Birsen geldi' Bu şekilde bütün odaları dolaşıyor."

Hep özlediği ve hep elinden kaçırdığı aile sıcaklığı için son fırsat!

Önce kabul etmekte zorlandığı çocuklar sonradan mutluluk kaynağı olur. Oğullar kızlar, gelinler damatlar, torunlarla ayda bir yapılan toplantıların ayrıcalıklı konuğu. Uzun masanın başına geçer ve sürekli konuşur. Konuşur gibi türkü söyler, biraz daha keyiflenirse hafiften oynar.

Türkülere katılırım. Her türkü değiştirir beni. O an bulunduğum konumu perçinler ya da ondan sıyırır beni. Üç beş çağrışım zinciri birden uzamaya başlar. Canlanırım.

Şarkılar mutlaka hüzün getirir en neşelileri bile
Türküler mutlaka umut, en acıklıları bile

Dikkat ettim, şarkılar benim yalnız kişisel yanıma sesleniyor. Türkülerde ayrıca başkalarını, tanımadığım kimseleri de görüyorum. Başka yüzler de var. Bu biraz da şundan ileri geliyor belki: Benim için, türkülerde söz ezginin çok önünde. Ama şarkılarda da öyle değil mi? (744. Gün)

Birsen Hanım'ın torunları Ceren, Ekren ve Eren'in "sevgili dedesi" Onlar da onun "bedava torunları"!

Son yıllarında *Göçebe*'nin yeni baskısına hazırlanırken, bütün hayatını bu üç küçük çocuğa anlatır. Eren ve Ekren'den, anlattıklarını resimlemelerini, Ceren'den de her karenin altına yorum yazmasını ister. Böylece *Göçebe*'nin görsel malzemesi oluşmaya başlar. Bu da yarım kalanlar dosyasına girer.

Küsüp barışmaların yanı sıra arkadaşlık ve dayanışma duygusunun yaşandığı bir beraberlikleri olur Birsen Hanım'la. Günlük işlerden kitaplara, filmlere kadar paylaşılır her şey. Biri çamaşır yıkarsa öteki ipe asar. Yemek birlikte pişirilir, badana birlikte yapılır. Konuşa konuşa. Taşınmalar da aynı şekilde. Biri tabak çanağı toparlarken, öbürü kitapları koliler.

> *Evini badana etmek bir sevinçtir diyorum. Bir hayata sarılma töreni. İçinizdeki kalıcılık kaygısı silinirken apartımanın da bir doğa parçası olduğunu sezersiniz. Mağaranız konuşmaya başlar.* (827. Gün)

Bayan Nihayet'li hayattan çizgilere günlüklerinde de sık sık rastlıyoruz.

> *Bayan Nihayet'le rıhtımı dolaştık. Sonra evde kırmızı soğanla rakı içtik. Celil Gürkan'ın anılarını konuştuk.* (374. Gün)

Geceyarısı sohbetleri hiç bitmez. Dizeler olgunlaştığında, yazılar bittiğinde, günün hangi saati olursa olsun Birsen Hanım'a okunur, eleştirisi alınır. Bunun için her türlü numarayı yapar.

> "Uyumuşsam doğrudan uyandırmaz. Banyonun elektriğini yakar. Banyo yatak odasına bitişik. Benden ses çıkmazsa, döner kapıyı açar. Tekrar gelir, gider. 'Ne oldu Cemal?' diye kalkarsam, 'a... uyandın mı, kalk iki satır konuşalım' der. Uyandırana kadar uğraşır. Daha da olmazsa, gelir odanın ışığını açar. Bazen sabahın 5'ine, 6'sına kadar otururuz."

Çeviri çalışmaları genellikle gündüz programında. Jean Charles de Fontbrune'un *Yarını Bilen Adam Nostradamus*'u 1982'de Milliyet Yayınları'ndan çıkar. İmza: Birsen Sağnak.

Said Duhani'nin *Eski Evler Eski İnsanlar*'ı da bu dönemin ürünlerinden.*

Fethi Naci için *Edebiyat Kuramı.*

Yarım kalanlar da var; *Tito'nun Anıları, Dostoyevski'nin Mektupları*, Sade'dan birkaç metin, *Justine*, C. de Segure'ün *Kambur François*'sı..

Okumalar, yazı ve şiir geceye kalır. İçki yok ama kadeh dolu olarak durur masada. Bir tarafında da çay Ve mutlaka müzik.... Konuk istemez.

Yazıya hazırlık aşamasında belki on kitap iner kitaplıktan. Bir sözcüğün Türkçesi, İngilizcesi, Fransızcası, Osmanlıcası karşılaştırılır, yetinmezse dostlarına telefon eder. Yazdığından emin olmalı.

Çok dağınık görünmekle birlikte kendine göre bir düzeni var. Dosyalar, konusuna göre üst üste durur. Aradığını hemen bulur. Örneğin, telefon faturası kaybolsa şu dosyanın, şu kitabın arasında, diye yerini o söyler..

Özel bir çalışma odası, oda bir yana, masası bile yok. Salondaki yemek masasının bir ucu çalışma yeri. Konuktan hoşlanmamasının bir nedeni de bu. Masanın düzeni bozulacak.

Özlemlerinden biri elektrikli daktilo. Tükenmez'in en ince uçlusunu seviyor. Kâğıtların marjı, çalışırken yaptığı desenlerle süslü.

> *Elle yazdığım bir metin tape edilirken mutlaka yarısı kadar uzar, değişir. Makinede ise çok başka bir metin çıkar ortaya. Demek ben yazma konusunda tam makineleşmemiş biriyim.*[164]

Düzyazılarını hazırlarken Birsen Hanım da masanın yanındaki koltukta oturmalı. Arada iki laf edecek. Şiirine gelince iş değişir. Yoğunlaşma anında, "Hadi sen bu sabah erkenden git" diye yollar. Şiir ortamı oldukça gergin.

> "Etrafında dolaşılmasını istemez. Masaya oturup yazmaz. Sürekli gelir gider. Orada kadehi yine duruyor. Arada içer. Aklına bir şey gelir, anında daktiloya geçirir. Okur, olmamışsa çıkarır atar kâğıdı, yenisini takar. Kendi kendine konuşur bir şeyler söyler. Şiirinin mısraları değil başka şeyler. Gazetede okuduğu

* Çelik Gülersoy, Turing yayınlarından çıkan bu kitabın 2. basımını başkasına yeniden çevirtir. Bu da bir alınganlık konusu olur Cemal Süreya için.

164 Celal Üster-Yurdagül Erkoca, "Nasıl yazıyorlar?" *Cumhuriyet.*

bir haberdir, TV'de gördüğü bir şeydir. Kendi kendine düşüncelerini söyler. Ordaysanız, lafa karışsanız, sizi duymaz. Böyle durumlarda evdeysem öbür odaya geçerim. Bazen seslenir çay ister. Şiir bittiğinde çağırır, oku der."

Gezgin hayat entelektüel birikimine uygun bir kitaplığa sahip olmasını önlemiş. Kitapların çoğu, armağan. Bazılarının sayfası bile açılmamış. En çok Fransızca bölümünü benimsiyor.

Kitaplarımın bir bölümünü ben seçmemişimdir. Karışık bir kitaplık benimki. İçlerinde, para verip almayacaklarım da var. Yabancı dil bölümü ise beni açıklar. Kitaplığım birkaç kez de kaza geçirmiştir; ama eski yıllarda oldu bunlar. Fazla olan kitaplardan, başta yakınlarıma birçok kişiye kitaplık kurmuşumdur. Yerleşik düzene geçtikten sonra çiçekler de kitaplar kadar önem kazandı diyebilirim. Evimizin vazgeçilmez öğeleri. Onlar susuz kalacak diye evden uzak kalamıyorum.[165]

Beraberliklerinin birinci yılında Kadıköy Rıhtımı'na paralel arka sokaktaki evde otururlar.

Bu sırada Birsen Hanım, kitabevini sürdürüyor. Acıbadem'e* taşınırken, Cemal Süreya'nın ısrarı ve 80 öncesi olaylar nedeniyle kapatıyorlar dükkânı.

Cemal Süreya Başmüfettişliğe yükselmiş. Görev yeri Karaköy Maliye Dairesi. Akşamlar her zaman olduğu gibi dostlara ayrılmış. Yazılar da kahvelerde yazılıyor. Birsen Hanım evde iki erkek çocukla baş başa. Üstelik sorunlar var.

Başlangıçta, aynı yaşlarda olan Memo ve Özgür'ü birlikte büyütmenin bir avantaj olacağını düşünürler. Kardeş gibi bir arada yaşamaktan mutlu olacaktır çocuklar. Ne var ki, çok geçmeden yanıldıkları anlaşılır. İkisinin yetiştirme yöntemleri o kadar farklıdır ki! Özgür o güne kadar kuralları olan, sevecen bir ortamda yaşamış. Memo'nun durumuysa belli. Cemal Süreya'nın başından beri ilkeli davranamayışı ergenlik çağına gelen Memo'nun sorunlarını iyice ağırlaştırmış.

165 Necati Güngör. "Bir pula yazanlar", *Hürriyet*. 8 Eylül 1988.

* Falay Sok No: 78/5 Daire 8.

Tepkileri eskisi gibi anlık. Çatalı niçin öyle tutuyorsun diye dayak atıyor, ciddi bir hatası olduğunda ise hiç üzerinde durmuyor. Yakın çevresindeki her ilişkide olduğu gibi, bunda da kendi duyguları belirleyici. Zaaf ve tahammülsüzlük yan yana. Öfkelenir, ceza olarak odasına gönderir; on dakika sonra seslenir: "Memo gel, babanı öp, özür dile.

Birsen Hanım'ın da kendisi gibi davranmasını ister. Oğluna karşı yumuşak olduğu, onu dövmediği için eleştirir. Aslında Özgür'deki olumlu özelliklerin farkında. Ne var ki, ister istemez Memo'yla karşılaştırdığı için rahatsızlık duyuyor bundan. Özgür'e ve annesine hırçın davranarak kapamaya çalışıyor açığını.

Memo'nun küçüklüğünde baldızının oğlu Sakıp'la yaşanan çelişkiler, farklı boyutlarda, bir kez daha çıkmıştır ortaya. Aynı yaşlarda çocuğu olan arkadaş çevresinden yavaş yavaş uzaklaşır. Onların da benzer karşılaştırmayı yapacağından kaygılanır ve buna dayanamaz.

Çocukların bir arada olamayacağı anlaşılınca Birsen Hanım, Özgür'ü büyük kızının yanına gönderir.

Suç-ceza, başarı-ödül, öfke-sevgi dengesinin olmayışı Memo'yu da şaşırtır. Aşırı düşkünlüğün yanı sıra babasına karşı, içindeki korkuyla birlikte öfkede giderek büyür. Annesini ve kendisini terk ettiği için kırgın. Baba özlemi hırçın yapmış onu. Yanında olduğu zamanlarsa, düzensiz hayat, geçici ilişkiler, içki sorunu güvensizlik yaratmış çocukta. Her an babasını kaybedeceği korkusu içinde. Akşam 9 oldu mu, yolunu gözlemeye başlar. Birsen Hanım'dan habersiz pencereden kaçar, babasını aramaya gider. Adres belli, çoğunlukla meyhanede bulur.

Hiç kimseyle hiçbir şeyle paylaşmak istemez babasını. Kendisini yazı uğruna ihmal ettiğini düşündüğünden tuhaf hikâyeler uydurur:

> "Memo, ortaokul birinci sınıfa gidiyordu. Öğretmeni bir gün, 'Cemal Bey şiiri bırakmış, bakkal dükkânı açmış, çok üzüldüm' dedi. Şaşırdık. Meğer öğretmene 'Babam bu yazı çizi işlerinden bıktı artık, bu işlerden nefret ediyor, bakkal dükkânı açacak' demiş. Zaman zaman babasının yazılarını, kitaplarını saklar, sonra 'sana şaka yaptım' derdi."[166]

166 Birsen Sağnak, Biyografi Görüşmesi.

Bu şakalar, giderek masumiyetini yitirecek, daha büyük boyutlarda tekrarlanarak, trajik sonuçlara yol açacak.

Memo'nun fiziksel ve ruhsal sorunları on yaşındayken belirmeye başlamıştır. Hormonal bir bozukluk olduğu sünnet sırasında anlaşılır. Sünneti yapan sağlık memuru, çocuğun doktora götürülmesi, tedavi ettirilmesi gerektiğini söyler. Cemal Süreya, sinirlenir, "sen benim oğlum için nasıl böyle söylersin!" diyerek adamı evden kovar. Daha sonra da bu konuda tek laf ettirmez. Pansumanını bile yaptırmaz.

Memo okulda başarısız. Aşırı şişmanlıyor, davranış bozukluğu gösteriyor. Ama o gerçeği görmemekte, gördüğünü kabullenmemekte direnir. Olağanüstüdür Memo. Kusurları varsa bunlar olağanüstülüğe bitişik kusurlardır. Memo'yla ilgili beklentilerinde aşırı umutlara kapılır. Her hayal kırıklığını da onur meselesi yapar. Birsen Hanım'ın iyiniyetli çabaları ise sonuçsuz kalır.

Ne zaman müdahale etmeye kalksa ya da Memo'ya "şöyle yap, böyle yapma" diyecek olsa, hemen tersler: "Sen karışma!" Böyle anlarda mantığı değil, duyguları ve bilinçaltı yönlendirir Cemal Süreya'yı. Ve orda Esma vardır.

> *Bugün ölmüşsem, (Tolstoy 34 yaşından itibaren hep ölümü düşündü), oğluma şefaat isterim.*[167]

Oysa oğlunun Birsen Hanım'la bir sorunu yok. Tıpkı Güngör Demiray'a güvendiği gibi inanıyor ona da. Tutarlı ve anlayışlı yaklaşıldığında, sakin bir çocuk.

Son Papirüs

Aklından hiç çıkarmadığı "Papo"sunu (Papirüs) son kez 1978'de yeniden ele alır. Erzincan teftişi sırasında bile onunla uğraşır. Niyeti, 1979 Baharına yetiştirmek. Oradan dostlarına yazdığı mektuplarda yine uzun uzun abone hesapları yapar. Bu mektuplardan biri de eski dost Sâ'râ Uğur'a.

167 Birsen Sağnak'a mektup, Cemal Süreya Arşivi.

Papirüs en geç Mart ayında yayına geçecek. Derginin mutfağında çalışma dışında, bir yardım 500 abonenin baştan sağlanması, ya da hiç değilse sağlama alınmasıdır. Başka türlü o oylumda bir yayın organını çıkarmaya girişmem benim için olanaksız. Kısa bire süre içinde yenilerek utançlı duruma düşmek istemem. Derginin bir sayısı (bugünkü fiyatlara göre) 30-35 bin liraya mal oluyor. Ama 500 abone sorunu çözüyor. Bu konuda ayrıca yardımınızı rica edeceğim: 15 abone.[168]

17 Temmuz 1978

Bütün çabasına karşın dergi Mart'a yetişemez, yaza ertelenir. Mektuplarına gelen yanıtlar edebiyat çevrelerinin desteğini sergiliyor. Örneğin Mehmet H. Doğan, İzmir'den 100 aboneyi garanti eder. Necati Deliorman, Nuran Hariri, Turgay Gönenç, abone bulmak için paçaları sıvamışlar. Ali Püsküllüoğlu ve Mustafa Şerif Onaran kendi adlarına 10'ar abone sözü verirler. Cahit Külebi ve Tahsin Saraç, haberi sevinçle karşılar ve önerilerde bulunurlar. İsmet Sungurbey, abone bedelini hemen gönderir.

Ama yazışmalar ve söylenenlerin gerçekleşmesi zaman alır. Zaman geçtikçe maliyet yükselir. Dolayısıyla hem abone sayısını artırmak hem de derginin bedelini yükseltmek gerekir. 1000 abone, yıllık 300 lira.

Bu kez derginin sahibi Birsen Sağnak olacak. Yazışleri Müdürlüğünü de Sârâ Uğur'a önerir.[169]

Dergi ancak baştan 1000 abone sağlarsa çıkabilecek. Bunun için bir sürü mektup yazdım. Belirtiler daha şimdiden çok olumlu. Bu işin gerçekleşebileceği anlaşılıyor. Hiç ummadığım yerlerden küçük katkılar gelmesi, bir iki kişinin çevresindeki birkaç kişiyi de abone ederek bedellerini göndermesi çok sevindirici oldu benim için. Demek edebiyat alanında, editörlükte temiz bir ad yapabilmişim.

Papirüs üç aylık ve büyük oylumlu bir dergi olacak (144 sayfa); üç ayın sanat-kültür-düşünce panoramasını, değerlendirerek, bir bakıma paçal ederek verecek; sayfalarından dürüst bir eleştiriyi akıtma tutkusu taşıyacak; edebiyat ötesi alanları (sözgelimi cinsel sorunu) da yoklamaya çalışacak. İlk sayı Ekim'de.

168 Cemal Süreya Arşivi.
169 Cemal Süreya Arşivi.

Ne yazık ki ülkemizde bu tür yayın organları tek tek katkıları toplayarak, yani iğne ile kuyu kazarak (tam 250 mektup yazdım bir ayda) gerçekleştirilebilmekte. Ama bunun da güzel bir yanı yok mu?

Sevgili Sârâ Hanım, işte gün geldi, vakit erişti... Dergi için kolları sıvamalısınız. Çünkü bu alanda benim son deneyimdir bu. Başaramazsam, yani abone sayısını 1000'e ulaştıramazsam, gelen paraları iade edeceğim; bir daha da yayın işine bulaşmayacağım.

Temmuz'a kadar geçen süre derginin çıkabilip çıkamayacağı sorusuna karşılık getirecek. Bu arada abone sağlayamaz mısınız çevrenizden? Mektup yazarsam, abone olacağını kuvvetle umduğunuz kimselerin adreslerini de verebilirsiniz bana.

Temmuz sonunda gazete ilanlarını vereceğiz. Ondan sonra da sizin eski metinler üzerinde kitaplık çalışmalarınız başlamalı. Belgeler derlemelisiniz. Yaparsınız değil mi?
Yazışleri müdürü arıyoruz. Olur musunuz? Sahibi de Birsen olacak.

Bunca hazırlık ve çabadan sonra ancak iki sayı çıkabilir *Papirüs*. İlki 1980 Bahar sayısı.

Yazışleri Müdürü olarak kardeşinin kızı Berrin Bakır görünür. Kendi adı da Sanat Danışmanı olarak yazılır Özel bir büroları yok. Arkadaşı A. Remiz imdadına yetişmiş:

"Derginin açılış kokteyli Divan Yolu Caddesi üstünde Akbank'ın şimdiki üçüncü katında verildi. En dipte soldaki oda ona aitti. Turgut Uyar, Edip Cansever, Ece Ayhan, Refik Durbaş ve daha anımsayamadığım başkaları da bu kutlamaya katıldılar. (...)

"Dergi bu büroda hazırlandı, yayınlandı ve dağıtıldı.

"İdare yerine pek muntazam gelmezdi. Bazan da sabah gelir akşama kadar kalırdı, gelenlerle konuşurdu."[170]

İkinci sayı, bir yıl sonra 1981 Mart'ında çıkar.

Bu iki sayı da içerik ve biçim açısından 1965-70 arasında çıkardığı *Papirüs*'e benzemekle birlikte seçki niteliğindedir.

170 *Bkz.* Şubat 1990.

Dergi yerine "seçki" adıyla yayın yapma düşüncesini ilk kez ben uyguladım. (358. Gün)

Şair biyografisine ayrılan bölümler öncekine göre daha geniş. İlk sayının bu bölümü "Dağlarca'nın dedikleri demedikleri" başlığıyla Fazıl Hüsnü'ye ayrılmış. 1972'den kalan bir görüşme. Aralarında Cemal Süreya'nın da bulunduğu küçük bir grup, Fazıl Hüsnü'yle üç gün üç gece konuşmuşlar ve banda kaydetmişler. *Yanarca*'dan miras.

İkinci sayıda İlhan Berk'le yapılan konuşma yayımlanır: "İlhan Berk'in dedikleri demedikleri"

Son Papirüsler'deki imzalar: Selahattin Hilav, Fethi Naci, Muzaffer Erdost, İlhan Berk, Ferit Edgü, Özdemir İnce, Tuncer Uçarol, Güner Somtürk, Sait Maden, Süreyya Berfe, Güner Altıntaş, Ali Yüce, Doğan Yel, Mehmet Ergüven, Perihan Maden, Mehmet H. Doğan, Enis Batur, Ragıp Gelencik, Ahmet İnam, Burhan Günel, Faik Y. Başbuğ, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Can Yücel, Sadık Deniz, Turgay Gönenç, A. Remiz, Ahmet Ada, Vedat Üretürk, Behzat Ay, Ahmet Köksal, Oruç Arıoba, Oğuz Demiralp.

Cemal Süreya, "Behçet Necatigil Şiirlerini Nereye Yazardı" ve "Taşıran Damla" şiirlerini bu seçkilerde yayımlar.

Aynı sayıda, "Papirüs'ten Haberler"sütununda, derginin bundan böyle kitap olarak çıkacağı açıklanır; yayındaki güçlüklerden söz edilir:

> "*Papirüs*'ün elinizdeki cildinin başından birçok olay geçti. İçindeki yazıların kimisi Ağustos'ta, kimisi Kasım'da, kimisi daha sonra basıldı. Çeşitli nedenlerle, basılmışken cilde alınamayıp atılan formalar da var."[171]

Son yıllarında Atilla Özkırımlı ile yaptığı konuşmada, dergicilik serüvenine 12 Eylül koşulları nedeniyle nokta koymak zorunda kaldığını söyleyecek.

> *Abone yöntemiyle para toplamış, bir arkadaşın yazıhanesine sığınmıştık. Ama paramız iki sayı çıkarmaya yetti ancak. Üstelik bu sefer de 12 Eylül geldi. Oysa dergiye siyasi bir karakter de kazandırmak istiyordum. Bu yüzden ikinci sayıyı bir süre çıkaramadım. Kimi bölümleri attım ve orada durdum.*[172]

171 *Papirüs* 2. 15 Mart 1981, s.3.
172 *Cumhuriyet*, 9 Mart 1988.

1960'lardan beri süren *Papirüs* serüveni böylece son bulur. Bitmeyen özlemi Günlüklerinde satır aralarına sızar: "Sait'le bir dergi çıkarsak..."

17 dergi batırdım.
İşte Papirüs, üç kez batırdım. Türkiye Yazıları Dergisi'nin kurucusu ve yazı kurulu başkanıydım. İkinci sayıdan sonra ayrıldım. Sonra Maliye Yazıları Dergisi'ni kurduk. İkinci sayıda onlar beni tasfiye ettiler. TDK Dergisi'nin yazı kurulundaydım. Şaka bir yana, ben yalnızca kendi çıkardığım dergilerin batmasından sorumluyum herhalde.[173]

Dergiciliği, yayıncılığıyla sınırlı değil. "Dergiler edebiyatın laboratuvarıdır" sözüyle dergilere verdiği önemin altını çizen Cemal Süreya, aynı zamanda bu laboratuvarda ayrıntılı incelemeler yapan bir yayıncıdır. Yalnız büyük kentlerde çıkan dergileri değil, Anadolu'da çıkanları, hatta okul dergilerini tükenmez bir ilgiyle izlemiş; üzerinde önemle durulması gereken sonuçlara varmıştır.

Papirüs'ün uzun soluklu döneminde yerli dergilerin yanı sıra yabancı dergilerle ilgili yazılar yayımlamış, *Türk Dili*'nde yedi yıl "Yabancı Yayınlar Kroniği" yapmıştır. Daha sonra da *Milliyet Sanat*'ta sürdürür bu araştırmaları. Yarım kalan projelerinden biri de, bu çalışmaları kitap haline getirmek.

Günübirlik'teki "Edebiyatımızda Dergiler" başlıklı yazısında, dergilerle ilgili çalışmasını şöyle özetliyor:

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana ülkemizde çıkmış sanat edebiyat dergilerinin sayısı 300'ü bulmakta.

...Yedi yıldır eski dergi dermelerini inceliyor, incelediğim her dergi için tanıtıcı bir yazı yazıyorum. Bugüne kadar 100 dermeyi incelemişim. Bunları çalışma bittiğinde, sistematik bir değerlendirme yazısıyla birlikte kitap halinde bir araya getireceğim. ...İki yıl içinde tamamlayabileceğimi sanıyorum. Edebiyat sanat dergilerinin incelenmesi, bütünüyle bir arada görülmesi, Türk aydınının, Türk yazarının zaman içindeki tavırlarının, Türkiye'nin, cumhuriyet dönemindeki düşünsel iskeletinin ortaya çıkması bakımından çok önemli.

173 "Tırnağa Yazılan Ödül", *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1988.

Son 50 yılın dergilerine çok tepeden bakıldığında edebiyat sorunlarının altında bir Türk düşüncesinin ne olması gerektiğinin yoklandığı, uygarlık sorununun ele alınmak istendiği görülür. Edebiyat kavramlarının yanı sıra 1930'lara kadar tarih terimleriyle, 1940'lara kadar felsefe terimleriyle konuşulmaktadır; 1950'den sonra toplumbilim terimleri, 1960'tan sonra da ekonomi terimleri öne gelecektir. Nâzım Hikmet'in çıkışından sonra edebiyat dergilerinde toplumun maddi değerleri önem kazanmış, özdekçi toplumcu bir akım Resimli Ay'dan günümüze dek sürmüştür. Genel bir düşünce akımı niteliğindedir bu. Köktenci, marksist yayın organlarının dışındaki edebiyat dergilerini de az ya da çok, gizli ya da açık, bilinçli ya da bilinçsiz kavramaktadır. Son kırk yılda edebiyatımızı götürmüş olan hemen hemen bütün edebiyat dergileri, kimi zaman silik, kimi zaman belirsizmiş gibi de olsa, genellikle, toplum değerlerini savunmuşlar, eşitlikten, özgürlükten yana olmuşlardır. Elli yıllık evre içinde çıkmış 300 dergiden 270 kadarının ilerici planda yer alması da bu gerçeğin en önemli kanıtıdır.

Edebiyat dergilerinin hemen hepsinde hayatın değiştirilmesi isteği görülür. Özellikle Cumhuriyetin Onuncu yılı'ndan sonra çıkan yayın organları böyle. İnsan dergisinin ilk sayısında, 1938'de, şu cümleyi okuyoruz: "Bugün hakiki manada rönesans yapıyoruz." Onuncu yıl her türlü atılımın bir bilanço yılı olarak görülür. Bu dönemde bir güven ve büyük bir iyimserlik var dergilerde. 1940'tan sonra ise kötümser bir havaya girildiği, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde bu kötümserliğin büyüdüğü, 1950'den sonra bir inançsızlığa, bir nihilizme bitiştiği gözlemleniyor. Yine de bu dergilerin büyük çoğunluğu hümanisttirler; bir yerde hemen hepsinin toplumcu özlemler içinde oldukları söylenebilir. Köktenciler gibi doğrudan doğruya siyasaya, ideolojiye bağlı olmasalar bile, kurulu düzenin değişmesinden yanadırlar. İlginç bir gözlem de, 1960'tan sonra sağda beliren bazı genç yayın organlarının da böyle bir duygu içinde bulunmalarıdır. İlericilik ve sanatta yenilik bütün dergilerde yan yana, iç içe yürümektedir: Yücel, Varlık, Yaratış, Oluş, İnsan, Yeditepe, Yeni Ufuklar, Yaprak, Seçilmiş Hikâyeler, Dost, Yaprak, Yeni Dergi, Papirüs, Soyut, Yapraklar, Şiir Sanatı, Ataç, Mavi, Doğu ve Batı, Kaynak.

1930'lara kadar süren bir ergenekon duyarlığı içindeki ulusallık duygusu o günlerin dergilerinde henüz taptaze olan devrimlerin savunusuyla iç içedir; bu konuda Dergah'ta başlayan Türkçülük akımı Anayurt gibi dergilerde sürüp gider; 1930'dan sonra Atsız Mecmua'da, Orhun'da ırkçı bir nitelik kazanarak tıkanır. Sağ edebiyat dergilerinin bu dönemde ırkçı ve mukaddesatçı olmak üzere ikiye ayrıldığı görülüyor. Ağaç bir mistisizme, Çınaraltı yeni edebiyatı yadsımaktan doğan şoven bir gelenekçiliğe kayar. 1950'nin hemen öncesinde ise gelenekçiler Şadırvan'da bir Halk edebiyatı sevgisiyle toplanmak isterler. 1950'den sonra yayın hayatına girmiş gelenekçi dergilerin, ideolojiden kaçan bir yanları vardır: Hisar, Çağrı gibi. Bunlar sanatta geleneksel biçimlerin savunusuyla yetinirler daha çok. Bir süre sonra onu da bırakırlar.

Edebiyat kavgasını yenilikçiler, yayın hayatındaki entellektüel kavgayı ilericiler kazanmışlardır. Dergileri de sağ ideolojik yönsemelerin yeniden başlaması için 1960'ları beklemek gerekecektir. Ancak bu dönemde, Hisar gibi, Çağrı gibi salt edebiyat dergilerini saymazsak, sağ kanat dergilerinin sanattan çok ideolojiyle, siyasayla uğraştıklarını söyleyeceğiz. Edebiyat ve ideolojiyi birleştirenler daha çok her şeyi bir Islamiyet duygusunda, ya da bilincinde kaynaştırmak isteyen Diriliş gibi bir iki dergi olacaktır. Hisar'ı Çınaraltı'nın, Diriliş'i Büyük Doğu'nun, Çağrı'yı Şadırvan'ın çocukları olarak nitelemek mümkün. Edebiyat adlı dergiyi de Diriliş'in küçük kardeşi olarak görüyorum. Kubbealtı ise yalnız tepkileriyle varoluşu ve gençlere dayanmayışı ile günümüzde ilginç bir biçimde beliriyor: Yirminci yüzyılda Napolyoncu bir klüp havası var onda.

Soldaki köktenci kanat ise Resimli Ay'dan sonra Yürüyüş, Adımlar, Yurt ve Dünya, Ant, Yeryüzü, Beraber, Yaprak, Eylem gibi dergilerle gelişmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru çıkmış dergilerde Türkiye'deki ağır siyasal baskılara karşın, bir bölük genç aydının düşünce atılımını, özgürlük isteğini, eksik de olsa, gözüpek bir tavırla bu düşünceyi bir sanat ağıntısına dönüştürme çabasını

görüyoruz. Sanatçı gerçekçi olacaktır, ancak yapıtında onunla yetinmeyecektir; toplum planında düzeltici çalışmalar yapacaktır. Yürüyüş dergisi bu tavır içinde, sanatçıyı bir "ruh mühendisi" olarak görmektedir. Adımlar'da da hümanizmin toplumsal koşulları ele alınır; kültür ve sanat ağıntılarının toplumbilimsel, ekonomik koşullar içinde toplanmasına çalışılır; hümanizmin maddi ve tarihsel bir tabana dayanması gerektiği belirtilir. 1960'dan sonra yayınlanan genç toplumcu dergiler bu konuyu sınıf sorununa daha çok bağlıyorlar; sadece gerçekçi değil, devrimci bir sanatın çevresinde dolanıyorlar. 1960'a kadar gizlide, geride kalan ideoloji yeniden ön plana geliyor: Yeni Gerçek, Halkın Dostları, Yeni Adımlar, Militan, Yarına Doğru.

Dünyanın değiştirilmesi özlemi yanında kuşak kavgası, dil devrimi, halka yöneliş, Batılılaşma ve uygarlık sorunları elli yılın dergilerinde ortak konular olarak görülüyor.

1940-1955 arasında birçok dergide 40 kuşağının kendine yer açmaya çalıştığına tanık oluyoruz. Yenilikler, Yazı, Kervan, Beş Sanat, Nokta, Yeni.

50 kuşağı ise kendi dergilerini yaratıyor: Şimdilik, Açık Oturum, Dönem, Değişim, A, Şairler Yaprağı, Pazar Postası, Vatan, Çağıltı, Onüç, Evrim vb.

1960 kuşağının dergileri: Devinim, Alan, Yordam, Militan, Yarına Doğru vb.

Anadolu'da yayınlanan dergiler de (Kıyı, Güney, Salkım, Özgür, Su, Çıra vb.) aynı paraleldedirler.[174]

Onun dergicilik görüşü; yayımcısıyla, yazarıyla, okuruyla bir bütündür. Olaya tek cepheden bakmaz. Tezgâhın öbür tarafına geçmeyi bilmiş az dergiciden biridir. Mehmet Doğan'ın söylediği gibi edebiyat sosyolojisi yapar; okuru tanımaya, tahlil etmeye, anlamaya çalışır. Ondaki değişimi yakından izler. 20 yıllık bir birikimle, edebiyat okurunun sınıfsal, kültürel yapısını değerlendirir.

174 *Uzat Saçlarını Frigya*. Yön Yayınları, İstanbul, Mayıs 1992, s.61.

Dergi çıkarırken bazı okurlarla temaslarım, yazışmalarım oldu. Sayısı fazla olmayan abonelerimizin çoğunun adlarını bugün de anımsayabiliyorum.

Kendi deneyimde rastladığım veriler şaşmaz bir gerçeğin hiçbir bakımdan ölçüsü olamaz elbet. Ama şu izlenimler uyandı bende:

Ülkemizde, düşünce, edebiyat, sanat dergilerini okuyanların çok büyük bir çoğunluğu küçük burjuva kökeninden geliyor. Bunların içinde öğretmenler ve öğrenciler en başta. Onları memurlar, üniversite öğretim görevlileri, serbest mesleklerde çalışanlar (hekim, avukat, mühendis) izliyor. İşçi pek az. Büyük burjuvanın ise zaman zaman yalnız kızları arasından çıkıyor edebiyat okuru.
Ayrıca şunlara dikkat ettim:

Öğretmen abonelerin büyük bölüğü, öğrencilerinse hemen tamamı erkek, özellikle lise çağındaki öğrencilerin. Memurlar için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

Memurlar arasında da bir ayrım yapmak gerek: Yeni kamu kuruluşlarında çalışan memurlar, klasik kuruluşlardakine (Adalet, Maliye, İçişleri) göre daha çok dergi okuyorlar. Bankalarda çalışanlar ise hemen hemen hiç dergi almamakta. Yaşlı memurlar hiç okumuyor. Yöneticiler, daha hiç.

Üniversite öğretim görevlilerinden edebiyat okuru olanların hemen hepsi erkek. Asistanlar doçentlerden, onlar profesörlerden daha çok okuyor.

Serbest mesleklerde, eskiden hekimler başı çekmekteydi. Bugün mühendislerin onları geçtikleri söylenebilir. Avukatlar üçüncü sırada. Ama edebiyat okuru kadın avukatların oranı, kadın hekimlerden de, kadın mühendislerden de yüksek.
Yargıçlar ve savcılar arasında ayrım: Savcılar daha çok okuyor.

Yargıtay üyeleri arasında edebiyat okuru olanlar pek az. Danıştay üyeleri onlara oranla karşılaştırılamayacak kadar fazlaca ilgilenmekte edebiyatla, sanatla (neden acaba?)

Yeni kamu kuruluşlarında çalışanlarla klasik kuruluşdakiler arasındaki ayrım, yüksek öğrenim kurumları içinde aynı ölçüde geçerli: Yeni ve kırma öğrenim kurumlarının görevlileri daha çok okuyor.

Terziler içinden sanat dergisi abonesi çıkıyor da, berberler, emlak komisyoncuları, halıcılar arasından çıkmıyor.

Assubayların sayısı subaylardan fazla.
Er abonem çoktu. General hiç.

Gazetelerde yalnız fıkra yazarları ve teknik elemanlar edebiyat okuru. En çok da düzeltmenler.

Yurt dışında bulunan okur, yurt içindekinden, köydeki kent-tekinden daha titiz, daha tutkulu.

Örnek sayı isteyenlar daha çok öğretmenler arasından çıkıyor. Mimarlar, dergilere yol gösteren mektuplar yazıyorlar. Ama onların sanat düzeyleri oldukça yüksek.

Kitaplık görevlileri, bulundukları kitaplıklara gelen edebiyatla yetiniyorlar.

Kendileri de yazan okurların sayısı, yazmayanlara aşağı yukarı eşit.

Kendileri de yazan okurlardan çeşitli armağanlar da gelir zaman zaman.

Nüfusuna göre edebiyat okuru oranı en düşük kent İzmir.
Belediye başkanları, valilere göre daha sanatsever.

Saymanlık müdürlerinin ve vergi dairesi müdürlerinin yine de bir özel kitaplıkları var; defterdar gittikleri yere onu götürmüyorlar. Kaymakamlar ise götürüyor, ama olduğu gibi bırakıyorlar.

Parlamento üyeleri arasındaki edebiyat okuru oranı, yüksek bürokratlardakine göre yüksek.

Kamu iktisadi kuruluşlarının yalnız yeni elemanları dergilere abone oluyor.

Büyük şairler kendilerine bedelsiz gönderilmemiş bir dergiyi okumuyorlar.

Büyük romancılar, yalnız adlarının geçtiği yazıları (ve o bölümleri) okuma eğiliminde.

PTT'de kaybolan dergileri kimler okur acaba?

Dergi yöneticileri, kendi dergilerini, provalardan sonra hiç okumuyorlar.[175]

Hazırlıkları, çıkışı ve batışıyla iki yıla yayılan son *Papirüs* serüveni sırasında kendi dergisine akıtamadığı verimini başka yayın organlarında ortaya koyar.

1979'da en çok göründüğü dergi *Yusufçuk*... "Mezartaşı çiçekleri"ni burada yayımlar. Derginin Mart 1980 sayısı, Cemal Süreya özel sayısı niteliğinde.

Düzyazılarıyla en çok göründüğü yer de, yayın hayatına 20 Mart 1978'de başlayan *Aydınlık* gazetesi. Mart 1979'dan 11 Eylül'e kadar "Paçal" başlığı altında haftada iki gün düzenli olarak yazar. Gazetenin kapatılmasıyla birlikte onun köşesi de son bulur. Bu yazılar 1992'de Kaynak Yayınları tarafından *Aydınlık Yazıları: Paçal* başlığı altında kitaplaştırılır.

175 *Milliyat Sanat Dergisi*, 4 Aralık 1978.

IV BÖLÜM

ÇAĞDAŞ DERVİŞ

SEVDA SÖZLERİ
GÜNLÜK
İZDÜŞÜMLER-SÖZ SENARYOLARI
SICAK NAL
GÜZ BİTİĞİ

Emekli Oluyor

Cemal Süreya 25 yıllık çalışmasının sonunda 2 Şubat 1982'de, "yüksek" bir bürokrat olarak emekli olur. Bu süre içinde, müfettişlik, Darphane ve Damga Matbaası Müdürlüğü, Gelirler Kontrolörlüğü, Tetkik Kurulu üyeliği yapmıştır. Emekliye ayrılmasında en büyük etken bütün zamanını edebiyata ayırma isteği elbet. Ama bunun yanı sıra sıkılmıştır artık. Emeklilikten bir buçuk yıl önce *Aydınlık* gazetesinde yayımladığı "Bürokrat Tip"i irdeleyen yazısından da anlaşılıyor bu:

> *Büyük bir bakanlıkta, yıllardır yükselme yollarının neler olduğunu düşünür, bu arada yaptığım gözlemleri birleştirmeye çalışır dururum. Sonunda, bilginin, yeteneğin, hatta dürüstlüğün bir bürokratın yükselmesinde çoğu kez temel öğe olmadığı kanısına vardım. Başka bir çark; başka bir düzen işliyor bu konuda. Elbet bilgilerinin, birikmiş deneylerinin sonucu yükselmiş bürokratlara da rastlanmıyor değil. Ama sorunu genel planda alırsak, hele şimdilerde bunun ayrık bir durum olduğunu göreceğiz. Varabildiğim tek sonuç şu: Kim şuraya buraya çok telefon ediyor, kim daha çok ziyarette bulunuyorsa, kim buyruklar karşısında daha fazla ödün verici bir kimlikte görünüyorsa, o yükseliyor.*

Türk bürokratında (bürokrat diyorsam bundan daha çok yüksek bürokratı anlayın) ikiyüzlülük eskiden de bir zorundu belki. Sonra bunun bir spor haline geldiğine tanık olduk. Günümüzde ise ikiyüzlülük bir sanayi halini almıştır. Yüksek bürokrat yüreğinin bir köşesinde bir Ahmet Cemil duygusunun kıpraştığı sanısındadır. Gençlik, öğrencilik yıllarından kalma bir sanısıdır bu. Oysa o duygu artık yitip gitmiş, belki yalnızca özel hayat durumlarında duygusal ilişkilerde iz halinde kalmış bir şeydir. Toplumsal ve mesleki hayatta Dostoyevski'nin Cinler'indeki ünlü tipin dramını yaşamaktadır gerçekte. Tıpkı onun gibi, yalnız inandığına inanmamakla kalmaz o, aynı zamanda da inanmadığına da inanmamaktadır. Ücretlerin ölümü bü-rokrasinin alt kademelerine bir proleterlik duygusu getirirken, üst kademe üyelerini yabancı bir oportünizme yöneltmiştir. Hele özellikle son otuz yılda demokratik hayatın ülkemizdeki yanlış işleyişi bü-rokratı önce bir şaşkınlığa sonra bir cesaretsizliğe, daha sonra da dört başı bayındır bir ikiyüzlülüğe itmiştir.

Bütün doğrularını yitirmiş bir tip karşısındayız. Öyle ki onda artık yanlışlar doğruların tersi olmaktan çıkmış, başka yanlışların tersi olmağa başlamıştır.

Yüksek bürokrat Türkiye tarihinin yeni dönemini kavrayabilmiş irdeleyebilmiş değildir. Kapitalist gelişimle işçi sınıfının yükselişi arasındaki bağıntıyı da anlayamamaktadır. Okumamakta, düşünmemekte, ortaya çıkan yeni hayat değerlerini, kültür değerlerini, insan değerlerini görmemektedir.

Kavramlarla değil kendi özel alanının terimleriyle düşünür. Etken olmanın değil, iyi araç olmanın yollarını araştırır. Her şey anları, günleri kurtarmaktan ibarettir onun için. Uzmanlaşma hevesini yitirmiştir. Son yıllardaki, kaç yıl oldu, yayın patlamasından haberi yoktur. Toplumun yeni özlemleri karşısında düşünce yönünden iyice silahsızdır. Oysa vergi yasalarının da, kültür yasalarının da, güvenlik önlemlerinin de ilk taslaklarını kendisi hazırlamak durumundadır. Nasıl yapacaktır bunu? [1]

1 25 Haziran 1980, "Bürokrat Tip", *Aydınlık Yazıları Paçal*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1992, s.71-72.

Günlüğünde soruyor:

İyi bir maliyeci miydim? Sanmıyorum. Ama benim için maliye müfettişi olabilmek de büyük bir başarıdır. Üstelik ben bir rekor da kırdım: İki kez maliye müfettişi oldum. (222. Gün)

İki kez maliye müfettişi olmak oldukça az görülen bir uygulama. Müfettişlikte bir kural var; özel sektöre giden geri dönemiyor. Cemal Süreya'nın 1965'te istifa ettikten sonra tek işi olmuş, *Papirüs*'ü yayımlamak. Dergi çıkarmanın serbest sektör içinde ele alınması gerektiği kabul edilince sorun çıkmamış, Maliye'ye geri dönmüş.

Bir rekoru daha var.

İyi bir iş bulmadan Maliye Teftiş Kurulu'ndan ayrılan tek adamımdır.[2]

İyi bir maliyeci olduğunu sanmıyor muydu gerçekten? Yakın çevresi onun maliyeci olarak kendine güvenini bilir. Ayrıca güvenilmesini de ister. Uzmanlık alanına giren her konuda gösterdiği alınganlık ve duyarlılık maliyeciliğinde de geçerli.

Teorik ekonomiyle çok ilgilenmemiş ama çalışma arkadaşları onun mesleki bilgisinden ve yeteneklerinden övgüyle söz ediyorlar.

Müfettişlik sınavı zor bir sınav. Birinci kademede 6 grupta 6.6; onayda ise 8 grupta 7.7 ortalama tutturmak gerekiyor. 120 yılda bu ortalamayı 500 maliyeci tutturabilmiş. Maliye müfettişliği devletin en yüksek kariyerlerinden. Yılda, üç beş üniversite mezununun girebildiği bir memuriyet. Öbür adıyla Heyeti Mümtaze.

Nedir müfettişin görevi?

"Devletin kendi hesaplarının ve işleyişinin, kanun ve nizama uygun olarak yürütülüp yürütülmediğinin denetlenmesi.

Maliye müfettişinde iki temel nitelik aranır: Güçlü bir mantık ve adalet duygusu. Maliye Tetkik Kurulu eski üyelerinden, mesai arkadaşı Nazif Kocayusufpaşaoğlu, Cemal Süreya'nın bu niteliklerine özellikle dikkat çekiyor ve vardığı sonucun adil olmasına çok önem verdiğini belirtiyor. Menderes'le ilgili teftişi bu bakımdan çok çarpıcı:

2 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

60 İhtilali'nde Adnan Menderes'in çiftliği hakkında soruşturma açılır. Devletin getirttiği yeni cins, çok verimli bir tohumu, Menderes'in, kendi çiftliğinde kullanarak büyük imkânlar elde ettiği ve tohumun kimseye verilmediği yolunda ihbar var. Soruşturma görevi Cemal Süreya'ya verilir. 555 K olayının kahramanlarından, 555 K'nın şairi, DP iktidarının ve Menderes'in muhalifi, "Neler yapılmış" diyerek "hırsla" gidiyor çiftliğe.

> *Bir tohum geliyor. Verimli olacağına inanılıyor. Fakat çiftçi tutucudur. O tohumu kendisi denemek istemiyor. Eğer muvaffak olunmazsa bir senelik emeğinin kaybolacağını veya zarara uğrayacağını düşünürsek, bu tarım kesimine hak vermemek mümkün değil. İsteniyor ki, denensin, hakikaten verimli olacağı anlaşılsın, ondan sonra kullanayım. O zaman Menderes, "benim çiftliğimi alın hiçbir şey istemiyorum" demiş.*[3]

"Olumlu" raporunu verir ve soruşturma sonunda Menderes aklanır.

Cemal Süreya'nın meslek ahlakı ve adalet duygusu, siyasi görüşlerinin önüne geçmiştir. Bu tavrı meslek hayatı boyunca sürdürür.

Müfettiş, davranışından kılık kıyafetine, çalışma düzeninden üstlendiği işi ne kadar sürede sonuçlandırdığına, kaldığı yerden ilişki kurduğu insanlara kadar sıkı bir disiplin altında. Müfettişin önündeki riskleri, Nazif Kocayusufpaşaoğlu şöyle anlatıyor:

> "Kısa bir süre için bilmediğiniz bir yere gidiyorsunuz, insanları tanımıyorsunuz. Yanlış dostluklar kurarsanız yanlış sonuçlar doğar, kimliğinizle ilgili yanlış değerlendirmeler yapılır. Bunun için çok mesafeli yaklaşmak zorundasınız. Yakın dostluklar kurmanız çok güç. Ayrıca toplumda müfettiş tedirginliği ve korkusu var. Yoğun bir teftiş programı ve sınırlı süre. Bir de Cemal'in çekingen yapısını düşünürsek, davranışlarından dolayı kendisine söz geleceği endişesini her zaman taşımıştır."[4]

3 Agk.
4 Biyografi Görüşmesi.

Buna ilk "patron"unun "asık suratlı olun, hemen birer fötr şapka edinin" uyarısı da eklenince; Cemal Süreya'nın "Maliye müfettişliği yalnızlık mesleğidir"[5] sözü tam olarak yerine oturur. Bu, onun için daha da böyle. Daha da böyle olduğu teftiş anılarından izlenebilir.

Yıl 1958, Nazilli. Cemal Süreya ilk teftiş görevinde karşılaştığı olayları, matrak bir dille arkadaşı Muzaffer Buyrukçu'ya yazıyor:

> *Tarafımıza üç kere rüşvet teklif edilmiş, beş kere teşekkür edilmiş, bir kere önümüzde ağlanmış...*
>
> *N.Ç, namı meşhur bir zenne alet edilerek aleyhimize komplo tesis edilmiş, ancak bu uçkura hakimiyetimiz ve şiirin kelimelerle yazıldığını iyi bilmemiz ve de dikkatimiz sayesinde anlaşılarak son anda lüzumlu tedbirlerle maceraya tevessülden içtinap edilmiştir.*[6]

Her zaman da tedbirli olunmaz ki...

> *İstanbul'u kadınları düşünüyorum. Dudaklarını kelebek şeklinde boyayan bir kız var, her gün rastlıyorum. O bir kadın berberinde kalfa. Nişanlı ama iki avuçlarının içini öptüm. Şimdi her gün görünüyor. Yok diyor, bir daha olmaz.*[7]

Bir başka rüşvet teklifi Beden Terbiyesi'nden.

1964 kışı. İstanbul Bölge Müdürlüğü'nde maç biletlerinin basımı ve satışıyla ilgili yolsuzluk ihbarı alınmış. Bakanlık iki müfettiş görevlendirir; Cemal Süreya ile Numan Özsoy. Aslında müdürlüğün ikinci teftişi bu, birincide sonuç alınamamış. Numan Özsoy, oldukça soğuk karşılandıklarını, bir oda bile gösterilmediğini, pasif engelleme uygulandığını söylüyor:

> "Bu tutumla kendilerini ele verdiler. Kokuyu aldık, tamamen sezgilerimizle. Bulmak zordu, inatla bulduk. Sonuç, Darphane'de basılması gereken maç biletlerinin bir bölümü kaçak olarak basılmış ve satışından bazı görevliler o günün parasıyla 300-400 bin lira kâr sağlamış. Bu, yıllardır da böyle sürüyormuş."[8]

5 Güngör Demiray'a Mektup, Cemal Süreya Arşivi.
6 Cemal Süreya Arşivi.
7 Cemal Süreya Arşivi.
8 Biyografi Görüşmesi.

Teftiş dört ay sürer. Soruşturma derinleştikçe oda bile verilmeyenler telaşa kapılır. Her hafta L tribününden iki bilet müfettişlerin masasına bırakılır. Cemal Süreya ve Numan Özsoy, bedava tek bilet kabul etmezler.

Bir biletten ne çıkar denebilir. Ama bir bileti almak o günün parasıyla 300-400 bin liralık yolsuzluğu hasıraltı etmeye kadar uzanabilir.

Ya, bir öğün yemekten ne çıkar?

Cemal Süreya, Darülaceze teftişinde. Öğle yemeği için mükellef bir sofra hazırlanmış. Sorar: "Burada yaşayanlar da mı bu yemeği yiyor?"

"Bu size ikramımız efendim" yanıtını alınca "Ben bu yemeği yemem!" diyerek masayı terk eder.

Kuşkusuz bütün ağırlamalar, iki bilet ya da bir öğün yemek kadar "masum" değil.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın ilk yönetim kurulu üyelerinden biri de bendim. Vakfın kurucuları, vakfın senedine ilginç bir madde koymuşlar: İçişleri, Dışişleri, Maliye ve Turizm ve Tanıtma Bakanlıklarından genel müdür düzeyinde birer kişi yönetim kurulu üyesi olacak. Bakanlıklara yazı yazılmış, temsilcilerinizi belirleyip bildirin diye. O sıra ben Maliye Tetkik Kurulu üyesiyim. Bakan beni çağırdı, o işle de görevli olduğumu söyledi.

Vakfın ilk yönetim kurulu toplantısı beş on gün sonra.

Elime verilen belgelere baktım. Yasal dayanakları incelemeye çalıştım. Bir vakfın senedinde, devlet memuruna özel kişilerce görev verilmesi, hiçbir tutamağı olmayan bir şeydi. Üstelik bize yollanan vakıf senedinde kurucular tarafından "tahsis" edilen parasal kaynağın niceliği de gösterilmemişti. Tuhaf geldi bu bana. Vakıf demek, belirli bir paranın, bir amacın gerçekleştirilmesi için ayrılmasıydı. O para yoksa vakıf da kurulamazdı. Yoksa daha kurulmamış mıydı vakıf? Senet? Senet de bir ön senet miydi? Vakıf kurucuları hangi hak ve yetkiyle dört bakanlıktan adam çalıştırma kararı verebiliyorlardı? Amaç, nice güzel olursa olsun, açıklayamadığım, yerine oturtamadığım bir başlangıç vardı bu olayda. İlk yönetim kurulu toplantısına katıldım. Ertesi gün de bakandan bu işten alınma dileğinde bulundum. Çünkü katıldığım o tek top-

lantıda, işi anlamıştım: Kurucular, devletten para koparabilmek ve işlerini iyi yürütebilmek için, bizleri yönetim kuruluna sokmuşlardı. En kritik durumda olan devlet temsilcisi de bendim, paranın kaynağından geliyordum. (886. Gün)

Her ihtilalde bir vakıf düşmüş payına.

27 Mayıs'ta Konya'daki Vakıflar Müdürlüğü; 12 Mart'ta İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı; 12 Eylül'de İlim Yayma Vakfı.

Hiç mi hata yapmamış?

Memurluk hayatımda yaptığım iki büyük yanlıştan (düşüncesizlik desem daha iyi) biri Darülaceze'de oldu. Kendime karşı güç durumda kaldım. (395. Gün)

Darülaceze İstanbul Belediyesi'ne bağlı katma bütçeli bir kuruluş. Yüz yılı aşkın bir geçmişi var. Yatak sayısı ilk kez 1000'in altına düşmüş. Mali sıkıntı içinde olduğunu bildirerek devletten yardım istiyor. Maliye Bakanı da, durumu incelemek üzere Cemal Süreya'yı görevlendiriyor.

Şimdi saygınlığa bitişik bir izlenimle anımsadığım yöneticiyle Darülaceze'nin bütün bölümlerini dolaştık. Çok ilginç bir yer. Mescidi, kilisesi, havrası. Kahvesi.

Sıra sıra dükkânlar. Mutfak. Sokağa bırakılmış çocukların barındırıldığı bölüm. 8 bebek. 5'inin adı Garip. Karakolda, polisçe konuyormuş sokakta bulunan bebeklerin adları.

Sonra terziler, sakat elektrikçiler, eski ünlü kişiler.

Bir de "son yardım" pavyonu. Yaşamasından umut kesilmiş hastalar o pavyona alınıyor.

Gördüklerim bende ayrı bir ruh hali yaratmıştı. Bir yandan hesaplara bakıyorum. Bir yandan da o havra, o pavyon, 5'inin adı Garip olan 8 bebek, Abdülaziz, Abdülhamid, "Dilenciliğin Men'ine Dair Kanun", o kahvede çay içen sakat müzisyen...

Daha incelememi bitirmeden şöyle düşünmeye başladım. Devlet buraya yardım etmeyecekse nereye edecek? Yanlışımı da o zaman yaptım. Düşüncemi Darülaceze yöneticilerine sezdirdim. Onlar da, herhal, çok memnun oldular.

Sonra sıra kuruluşun sahip olduğu gayri menkullerin ve bunlardan elde edilen gelirlerin ayrıntılı bir biçimde incelenmesine geldi.

Baktım ki, Darülaceze gerçekten çok zengin bir kuruluş. Hemen hepsi bağışlarla sağlanmış çok büyük bir mal varlığı var. İstanbul'un her yerinde (Adalar, Şişli, Karaköy..) yüzlerce gayri menkul. Bunlardan alınan kiraların dökümünü yaptım: Hemen hepsi anormal biçimde düşük. Yöneticiler iyi niyetli kişiler; iyi de baktıkları söylenebilir Darülaceze sakinlerine. Ama işletmecilikten haberleri yok. Mal varlığını gereği gibi değerlendiremiyorlar.

Devlet yardımı konusundaki görüşlerim değişmişti.

Ama daha önceki düşüncemi yöneticilere sezdirmiştim ya, bu beni yıllarca rahatsız etti. Bir maliye müfettişi olarak kendimi kendime karşı savunamadım. Bugün de bağışlayamıyorum. (395. Gün)

Jokey Klüp, tarihinde ilk ve son kez Cemal Süreya tarafından teftiş edilir. O da yöneticiler tarafından yarım bıraktırılır.

Bir kişi aynı anda iki ayrı yerde olamaz. Jokey Klüp'te ise bir salha komiseri aynı anda hem Ankara, hem İstanbul, hem İzmir hipodromlarında görünerek üst üste üç yevmiye almıştır.[9]

Maliye ve Şiir

Kimilerine göre maliye ve şiir uzlaşmaz iki alan. Cemal Süreya'nın bu çelişkiyi nasıl çözdüğü hep merak konusu olmuş ve sorulmuş. Bir yanıtında şöyle diyor:

9 *99 Yüz*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1991, s.465.

Çoğu kez maliyecilikle edebiyat çalışmalarımı nasıl bağdaştırdığım soruluyor. Ama sanırım bu her meslek için aynı derecede bir sorundur. Dünyada 'ikinci uğraş' sorunu henüz çözülmüş değil, özellikle şiir için. Şiir para getirmediği için her şair ikinci bir uğraş arayacaktır. İkinci uğraşın şiirden çok uzak olması şair için daha iyi galiba. Çünkü o uğraştan, derin bir soluk alırcasına kopabilir.

Ayrıca maliyeciliğinin yazarlığı açısından yararlı olduğu görüşünde.

Bir yerde düşünceye yönelmemde bu mesleğin yararı olmuştur. Çünkü maliye müfettişi kusur bulmaya değil islah etmeye çalışır.[10]

Ya Darphane müdürlüğü?

Darphane'de kabartma sanatı uygulanır (Para, altın, madalyon); eh bizim şiirimiz de kabartma bir şiirdir eninde sonunda. Kabartma olan her şey erotiktir ayrıca.[11]

Hem, Nabi de Darphane müdürlüğü yapmamış mıydı!

Darphane, bir aşk sözcüğü bile olabilir onda. İşte sevgililerden birine yazılan bir mektubun son sözleri:

...bir tanem, altınım, darphanem...

Hilmi Yavuz'un dediği gibi, "şiirinin bir estetik hesabı vardır, bir de finans hesabı. İkisinde de kaç kişi söz sahibidir Cemal Süreya kadar."[12]

Teftiş yolculuklarına gelince...

Müfettişlik, her şeyden önce bütün bir Türkiye'yi tanıma olanağı vermiştir. Yoksa, "Tanrı'nın çocukluk günlerinde yarattığı şu uzun Anadolu" nasıl girerdi şiirine onca güçlü.

Bakarsınız Kargapazarı dağlarını dolanan yaşlı ve öfkeli bir otobüste, Amasya'dan Kars'a kaçmakta olan bir sayman yardımcısıyla Alevilikten konuşuyor. Bakarsınız, Sivas'ta, bir çerçide Kan Kalesi'nin taş baskısını buluyor; yüz yıllık eski bir kitap. Sekiz cenk bir arada; Derkenarda Hâverzemin ve Billûru Azam cengi baştan sona akıp gidiyor.

10 *Vizon*, Kasım 1988.
11 *Varlık*, Ağustos 1976.
12 *Maliye Yazıları*, Ocak-Şubat 1990.

Söke'de pamuğu tanıyor, Ağrı'nın eteğinde dağ görgüsü kazanıyor.

Denizli'de plaka değiştiren; Van'da güreşçi develer gibi süslenen kamyonlar... Varto'da Batı'dan gönderilen süttozuyla evini badana etmeye kalkışan adam, sütyeni kışın kulaklık olarak kullanmak üzere saklayan karısı...

Afyon garında trene binerken pabuçlarını çıkaran küçük kız...

Dicle kenarında yanakları çiban izli kadınlar...

Ve daha nice insan manzarası.

Mülkiyeli Şairler Antolojisi yapması boşuna değildir.

Maliyeci şair olarak tarihteki köklerini de bulur.

Maliyeci şairlerin ilki Bayburtlu Zihni;
Ve sürgün şairlerin ne ilki ne de sonuncusu[13]

Bir de teorik boyutu var mesleğin. Doğu Perinçek, bu yönünü vurguluyor: "Metayı anladığı için, metanın eleştirisini şiire getirmiştir. Maliye müfettişi Cemal Süreya, Adam Smith'i, Ricardo'yu ve Malthuss'u okumuş anlamıştır. Marx'ı bu yüzden Köroğlu okur gibi okumamıştır."[14]

1 milyon lira emekli ikramiyesi alan Cemal Süreya'nın bu parayla neler yapılabileceği hakkında gerçekçi bir fikri yok. Ev almaya niyetlenir, herkese sorar: "Nerde ne var, kaça?... Bakar ki, elindeki para oturulabilecek bir evin ancak ilk taksitine yetiyor, vazgeçer. Faize vermeye niyetlenir, enflasyonu hesaplar, o da uygun gelmez. Götürür bankaya yatırır. Daha sonra da taşındığı evin depozit ve peşinat tutarı olur bu para.

Emeklilik umduğu sonucu getirmez, geçim derdinden kurtulamaz. Üstelik bakımakla yükümlü olduğu ev sayısı giderek artmış; oğlu, oğlunun annesi, kızı, bir ara kız kardeşi.

Birinci dereceden emekli aylığı, ev kirası, yakıt parası, tüpgaz bedelini vb. ancak karşılar.

Paraya ihtiyacı olduğu için maliyecilikle bağını sürdürür. Odibank (Ortadoğu İktisat Bankası) yönetim kurulu üyeliğine getirilir. Başına çok dert açar bu iş.

13 *Beni Öp Sonra Doğur Beni! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.104.

14 "Sürgün-Efsane-Düş Materyalizm", *Gösteri*, Cemal Süreya Özel Sayı, Şubat 1990.

Ben gelince banka battı. Oysa beni bankayı kurtarayım diye getirmişlerdi. 6.5 ay sürdü.[15]

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden arkadaşı Prof. Cevat Geray ile müfettiş arkadaşı Numan Özsoy da yönetim kurulunda. Başkan, Cemal Süreya'nın boşanma davalarının avukatı Zeki Dölen. 1983'te bu kadro görevi devraldığında banka kötü durumda.

Temiz bir bankaydı Odibank. Hisarbank'tan 1 milyar (o güne göre iyi para) alacağı verilmediği için battı. Daha sonra Ziraat Bankası'na mal edildi. Ziraat Bankası ilgilileri, zaman aşımını kesmek ve olası bir sorumluluktan kurtulmak için, Odibank'ın geçmişteki bütün işlemleri için Cumhuriyet Savcılığına başvurmuş. Cevat'a diyorum ki, "Sen de aynı suçlardan sanıksın ya, demek ben temizim!" O da bana aynı sözleri söylüyor. (895. Gün)

Dava uzun yıllar sürer. Cemal Süreya da sanıklardan biri. Öbür sanık Numan Özsoy, olayın öyküsünü şöyle anlatıyor:

"1982'de Kastelli olayından sonra Hisarbank ve Odibank'ta nakit sıkıntısı baş gösterdi ve Bakanlık bu bankalara müdahale etti. Şöyle bir karar alınmış, Kafaoğlu dönemi. Bu bankalar iflas ettirilmeyecek, devlet destek sağlayacak. Destek sağlarken içerden kontrol gerekeceği düşünülmüş. Merkez Bankası'na gelen paralar da kontrol edilecek. Bakan'ın isteği üzerine biz Hisarbank'ın yönetim kurulu üyesi olduk. Murakıp dışardan biz içerden kontrol edeceğiz. İlk başta yasal dayanağı yoktu, sonra yasallaştı. Çok para çekildi bankadan. Odibank da, Hisarbank'ın yavrusu. Olay orayı da etkiledi. Orda da bir yönetim değişikliği oldu ve biz sonradan oraya geçtik. Altı ay sonra bankanın devamı imkânsız hale geldi. Bunun üzerine bakanlık geçici yönetim kurulu kurdu. Ziraat Bankası'ndan üç müfettiş, bir maliye müfettişi; beş kişi bankaya el koyduk. İncelemeler yapılıyor, banka kurtulacak mı, kurtulmayacak mı? Raporumuzu verdik. Odibank'ın yönetimi de değişti ve Cemal Süreya geldi. Kasım 1983'te geçici yönetim kurulunun görevi bitti ve biz Ziraat Bankası'na devrettik.

15 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.

"Kafaoğlu gitti Özal geldi. Tuttular bizi mahkemeye verdiler. Bir kararname vardı, devre sebep olanlar hakkında takibat yapılır. Biz inceliyoruz, biz çare gösteriyoruz, biz teklif ediyoruz, biz devrettiriyoruz, gelen hükümet bizim hakkımızda soruşturma açıyor. Hakkımızda ihtiyati haciz kararı alındı. Bütün bankalara ismimiz gitti. Bütün trafik şubelerine, bütün tapulara ismimiz gitti. Bankanın sahibi suçlu olmaz, yönetim kurulu üyesi suçlu olur. Sonra bizim hakkımızdaki iflas davasını hazine geri aldı. Kurtulduk diye sevindik.

"Bu arada *Sabah* gazetesi bir yayın yaptı, seçimlerden önce. Ziraat Bankası müfettişleri inceleme yapıyor ya, işçiler için teminat mektubu vermiştik, Libya işçileri falan.. Bankayı zarara uğrattı diye, emniyeti suistimal davası açtılar. Ankara, İzmir, Adana, Kocaeli ve İstanbul. Şubelerle ilgili olarak. Hakkımızda tonlarla dava. Her hafta polis geliyor kapıya. İcra davası da açıldı. Savcılığa taşınmaya başladık. Bir şirkette, herhangi bir yetkili kimse imza sahibi hakkında savcılığa ihbarda bulunursa, savcılık da bunu kabul ederse canını kurtaramıyorsun. Yurtdışı yasağı da kondu.

"Mahkemelere Cemal'le beraber giderdik. Sen ne yazarsan, benim için de yaz derdi."[16]

Mahkeme beraatle sonuçlanır.

Odibank'tan sonra maliyeyle ilişkisi kesilir. Bu serüven ona büyük üzüntülere mal olur ama yabancısı olduğu bu dünya hakkında ilginç gözlemlerde bulunur.

...o günlerde Ankara'ya uçakla gide gele, Türkiye'deki işadamı gerçeğini özel sektörün genç bürokratlarını, düşünce ve duygu dünyalarını biraz olsun kavrama olanağı buldum. Daha önceleri rastlanmamış bir insan tipi. Bazı konuları en iyi bilen, birkaç yabancı dille pusatlanmış, duyguyu adam akıllı dışlamış, bazı konulara (edebiyat, felsefe, tarih) hiç yaklaşmamış, kendine güveni şımarma noktasına getirmemiş kişiler Ayrı bir argoları, hiç değilse jargonları da vardır. Uluslararası deyimleri olduğu gibi, ya da Türkçede eğip bükerek kullanırlar. Sözgelimi "Raspuçkayı yedi" derler. Kişisel hayatlarında dürüsttürler

16 Biyografi Görüşmesi.

Yaşlıları ve gençleriyle, bir bütün olarak, nasıl şey bu? Tanımlayamıyorum. Bir uç noktaya vardırarak toptan bir görsel, daha doğrusu görselde ruhsal tanım yapabilir miyim? Istakoz kıvamı. Öyle bir ıstakoz kıvamı ki, Zeki Müren'in kolu bacağı gibi sağlıklılaştırılmış, ama katı görünen o kıvama dokunduğunuz zaman sanki kabuğun altında dışarıya fışkırmaya hazır bir sıvı var... (895. Gün)

Tüm parasal sıkıntısına karşın Yeminli Mali Müşavirlik olanağı çıktığında bu hakkı elde etmiş sayılı kişilerden biri olduğu ve parlak teklifler aldığı halde hiçbir girişimde bulunmaz.

Ama yayın dünyasından gelen tekliflere her zaman açık.

Yurt Ansiklopedisi'ndeki çalışmasını Necati Güngör aktarıyor:

...Emekli olduğunu duyan bir yayın kuruluşunun sahibi, ona haber göndermişti heyecanla: 'Cemal Bey gelsin, ansiklopedinin başına genel yayın müdürü yapalım!' diye. Yurt ansiklopedisiydi sözü edilen. Kuruluşun sahibi de Nazar Büyüm. Cemal Süreya'nın yanıtı şöyleydi: 'Abi, redaktörlük te yeter.!' Bunun üzerine, Cemal Süreya için başka bir görev bulundu: Çocuklar için yayınlanan Walt Disney Ansiklopedisi'nin yönetmenliği. Haftada iki üç gününü bu ansiklopedinin yayımı için ayıracak, geri kalan zamanlarını edebiyata verecekti... Ancak uzun sürmedi bu iş. Yayınevinin genel müdürü olan arkadaşının şu sözlerini sineye çekememişti: 'Cemal Bey, daha düzgün bir Türkçeyle yazamaz mısınız?'

"İş hemen o an bırakılmıştı. Gürültüsüzce.... Dedik ya, mütevazidir, hırsı yoktur ama Türkçesine toz konduramazsınız!"[17]

Bir yıl kadar *Meydan-Larousse*'un ikinci ek cildinin hazırlanışına katılır, o bittikten sonra da ANSA Omnis ansiklopedisine girer. 1984 yazından 1985 Ağustos'una kadar süren bu işi haftada üç günle sınırlar.

Bu çalışmalar sırasında sanata, sanatçıya ya da başka alanlara ilişkin dipte köşede kalmış bilgileri kurcalar, ayrıntıların peşine düşer, bunlardan yeni ürünler çıkarır. Paris'ten beri aklında olan ve 1984'te basmayı düşündüğü "Zulümler" kitabının özellikle Meydan Larousse'taki çalışmasıyla beslendiğini söyler.

17 "Bir pula yazanlar". *Hürriyet*, 9 Eylül 1988.

Günlüklerini de bu arada yayımlamaya başlar, ilgisini çeken, kendisini etkileyen pek çok konuyu bu sayfalarda okurlarına da duyurur.

Emeklilikten sonra yazı hayatının verimliliğiyle gönenir. Öte yandan işsiz kalma kaygısıyla gölgelenir günleri. Bağlanmaktan kaçındığı halde bağlayıcı tekliflere hayır diyemez. Aynı anda birkaç işi birden üstlenir. Geniş zaman ve büyük emek isteyen projeler geliştirir, bir anda birkaç çeviriyi birden kabul eder. Bu kez de yetiştiremeyeceği kaygısıyla bunalır. 1980'lerin sonunda başladığı Memduh Aytür biyografisi onu en bunaltan işlerden biri. Aytür'ün kız kardeşi elindeki malzemeyi gösterip ağabeyinin biyografisini yazmasını istediğinde heyecanla sarılır işe. Saygı duyduğu bir bürokrattır Aytür.

Memduh Aytür'ün Mesajı'na birkaç sayfa daha ekledim. Aytür gerçek bir devlet adamı. Cumhuriyet'in ikinci bürokrat kuşağının olumlu temsilcilerinin prototipi. İşin içine girdikçe onun işlevini ve yerini daha iyi kavrıyorum.

Aytür'ün bir dramı var, bir de mesajı. Dramı mesajından doğuyor, mesajı da dramından.

Dramı mesajından doğuyor; çünkü bir bürokrat olarak 1961 Anayasası'nın düşünsel ve toplumsal girdilerini iyi değerlendirmiş, içeriğindeki nesnel ve maddi yanları görebilmişti.

Cumhuriyetle gelen değerlerin diri olanlarının savunucusuydu. İnsana güveniyordu. Türkiye'nin ancak müdahaleci yöntemlerle gelişebileceği kanısındaydı. Ödünsüz tavrıyla Türkiye bürokrasisinin simgesi oldu. Ne var ki hep kendi düşüncesine karşıt iktidarlarla birlikte çalışma durumunda kaldı. Yine de kendisine hep saygı duyuldu; zaman zaman da ürküldü ondan. Sonunda kendi alanında efsane değeri kazandı.

Hiçbir zaman ara rejim profesyoneli olmadı.

Düşüncelerini yazdı. Bir kalkınma hukukunun düzenlenmesini öneriyordu. 1961 Anayasasıyla hemen aynı günlerde öldü.

Koçi Bey, risalesini padişaha sunmuştu. Memduh Aytür halkına. (791. Gün)

Çalışma epeyce yol aldıktan, kitabın önemli bölümleri yazıldıktan sonra Cemal Süreya, Aytür'ün kız kardeşinin kendisini yönlendirmek isteyen tavrını kabullenemez. Öte yandan "işveren" beğenmemiştir yazdıklarını!

Daha sonra *Bir Büyük Bürokratın Romanı* adıyla Erhan Bener tarafından yazılır kitap ve 1991'de yayımlanır.

Son Ev
Son Durak

Ömrünün sonuna kadar yaşayacağı Kadıköy, Cihanseraskeri Sokak*, Başak apartmanına bu arada taşınır. En yerleşik düzeni kurabildiği bu 29 uncu ve son durağı** şöyle betimliyor Necati Güngör:

> "İçecekler, tablolar ve kitaplar... İşte şairin evini karakterize eden üç öğe:
>
> "Chagall ve Van Gogh'un röprodüksiyonları. Ayrıca, çağdaş Türk ressamlarının armağanı olan tablolar: Cihat Burak, Cihat Özegemen, Ruzin Gerçin, Kayıhan Keskinok, Muzaffer Akyol, Fahire Aksoy... Röprodüksiyonlar için şöyle diyor şair: 'Onlardan vazgeçmem; yirmibeş yıldır duyarlığımın bir parçası olmuşlar...'
>
> "(...) Kapıdan girince sağda bir mutfak. Tezgâhta şişeler, bardaklar... Salonda bir televizyon; küçük bir vantilatör, o da armağan!
>
> "Televizyonun üzerinde biblolar: İki Eskimo, küçük bir yazı makinesinin başında. Bir Bodrum evi... Bir de Birsen Hanım'ın portresi, duvarda asılı şairin kendi çizgisi..."[18]

Emeklilikle birlikte, bu kez Birsen Hanım'ın ısrarıyla takım elbiselerini yine çıkarır rahat giysiler giyer. Maviye boyadığı, kısa, üçgen bir sakal bırakır. Hilmi Yavuz, "son yıllarında yüzü Vlaminck Apollinaire'ini ansıtmaya başlamıştı nedense" diyor ve ekliyor:

* Ölümünden sonra oturduğu sokağa "Cemal Süreya Sokağı" adı verilmiştir.
** 26 yılda 28 ev değiştirmiştir.
18 *Age.*

"12 Eylül yılları, metaforları gerçek saydığımız yıllardı. Cemal de el kadar kadınları sevdiğini göstermek için sakalını maviye boyadı. El kadar bir sakalı vardı zaten. El kadar kadınların kirpiklerini, Cemal'in el kadar sakalıydı elbette tamamlayacak olan."[19]

Bu yeni dönemde bazı alışkanlıklarını terk eder. Örneğin, kahvelerde yazma alışkanlığından vazgeçer. Zaten onu kahvelere çeken oyun değil dostları. Kâğıt oyunu bilmez; tavladan biraz anlar; satrançtaorta sayılır.

1985 sonunda, ikinci önemli alışkanlığını terk eder, sigarayı bırakır. Cemal Süreya'nın sigarayla ilişkisini en güzel şu görüntü açıklar:

Lokantada çorba içiyor; bir elinde kaşık öbür elinde sigara. Bir kaşık çorba, bir nefes sigara.

Günde üç paket. Geç başladığı için "bu işin görgüsüne erememiş"ni söyler. Görgüsüne erememiş belki ama seceresini yazmış.

Yolculuk sigarası, Yeni Harman. Zehrini güzelce ve harbi öngören Bafra, siyasal içerikli Birinci, henüz on yedisinde Bahar, döküm-döşek Yenice, güllüm-kuşak Gelincik, kozmopolit ve kentsoylu Hisar, ürkünç Kulüp, serin Çamlıca, gömleğinin manşeti bir karış Sipahi, dut ağacı Maltepe, hayın Samsun. (133. Gün)

Tehlike çanları aslında bir yıl önce çalmış. Bir akşam üzeri ansiklopedi çıkışında, Cahit Kayra ile birlikte Cağaloğlu'ndan Gedikpaşa'ya yürür, oradan bir arabaya binip Kadıköy yakasına geçerler. Cemal Süreya tedirgin. Sonra yine yürüyerek Çamlıca yokuşunu çıkarlar. Kayra ondaki tedirginliğin giderek arttığını fark eder. Bir hafta sonra karşılaştıklarında, "Yahu ben enfarktüs geçirmişim" der.

O zamana kadar doktor yüzü görmemiş. Doktorun uyarılarına kulak asmadığı gibi kontrole de gitmez. Olayın duyulmasını da istemez. İlaçları kitaplığının bir köşesinde, kimsenin göremeyeceği bir yerde saklar. Ne zaman bir rahatsızlığı olsa gizlemiş zaten. Numaralı gözlük kullandığı halde, evin dışında onu gözlüklü gören yok.

İstediği kadar örtbas etmeye çalışsın, sigarayı bırakmak artık bir zorunluluk. Bu çabasında başyardımcısı Cahit Kayra.

Eski Bakan'la eski bürokrat, yazılı bir anlaşmayla, olayı törensel bir oyuna dönüştürürler. Birsen Sağnak'ın tanıklığında, "Sigarayı

19 *Sokak* dergisi, 14 Ocak 1990.

bırakma anlaşması" imzalanır. 1 Ocak 1986'da yürürlüğe girecek anlaşma; dili, formu, maddeleri, tarafların cayması halindeki cezai hükümleriyle bir resmi metin taklidi.

Cemal Süreya için, sözleşmenin en önemli hükmü, sigaraya başladığı takdirde borç hanesine yazılacak ödemelerdir. Alacak hanesine yazılan "fular"a ise Kayra'nın "duydum içiyormuşsun" atlatmasıyla hiçbir zaman sahip olamaz.

Sigarayı bırakır ama çantasında, çekmecesinde uzun süre bir paket bulundurur.

Eskiden birinci işimdi sigara içmek
Şimdiyse içmemek birinci işim[20]

Sigaranın boşluğunu rakıyla doldurur. Günlüklerinde özel bir takvim açar: "acının birinci günü, ikinci günü... Bir yandan da sigarayı bırakmakla ne kadar kârlı çıktığını hesaplar.

Zaman zaman içkiyi de bırakır. "Alkolsavar" adını verdiği yoğurt, soda, limon karışımı içecekle avunmaya çalışır. Kazanan hep alkol.

Memo Bir Kâbustur Artık

"Acının günleri" başka olaylarla da üst üste gelir. Memo okulu bırakmış, annesiyle yaşamaya başlamıştır. Ne yapacağı hiç belli değil... Birsen Hanım'ın sağladığı denge de ortadan kalkınca iyice denetimden çıkar. Annesinin içki içmesi sürekli sürtüşme nedeni. Saldırgan bir tavır içinde. Zuhal Tekkanat'sa onunla baş edecek durumda değil. Zaman zaman Cemal Süreya'dan bir çare bulmasını ister ama, aldığı yanıt hep aynı: "Kusur sende." Kızı İçsel telefon edip "Al şu Memo'yu, annemi öldürecek" dediğinde de yanıt değişmez.

Memo'nun sıkıntıları artarak sürüyor: Aşırı şişman, sakalı bir türlü uzamıyor. Kız arkadaş ihtiyacı içinde ama kızlarla diyalog kuramıyor. Cinsel tacize varan davranışlarda bulunuyor.

Cemal Süreya'nın tutumunda bir değişme yok. Doktora başvurmadığı gibi kendisi de bir yardımda bulunmuyor. İlgisizlikten çok, nasıl ilgileneceğini bilemiyor.

20 *Sıcak Nal/Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.247.

Sonuçta Memo, bunalımlarıyla baş başa kalır. Uygunsuz arkadaşlar edinir. Öfkesi de giderek masumiyetini yitirir. Çocuksu yalanların yerini tehlikeli zıtlaşmalar alır. Babasına inat İslamcılığa yönelir. Evi dini kitaplarla doldurur. Sağcı örgütlerle ilişki kurar.

Olayları endişeyle izleyen Birsen Hanım, sürekli uyarır Cemal Süreya'yı. Hiçbir yararı olmaz. İnanılmaz bir direnme halinde oğluyla ilgili hayallerini sürdürür. Memo'nun daldan dala konan bütün heveslerinden medet umar.

Aslında durumdan rahatsız olmuyor değil. Ama hep geçecek, düzelecek diye oyalıyor kendini. Oğlunu haklı çıkaracak gerekçeler buluyor. Genç diyor, anlayış göstermeliyim diyor...

Bu arada Memo Hendek'e yerleşir, iş kuracak orda. Umulanın tersine, sorunları daha da içinden çıkılmaz hale getirir bu yer değişikliği. Silah ve şiddet olayları karışır işe. Sağı solu tehdit eder ve bir ihbar üzerine evde yapılan aramada tabanca bulunur. Bir ay tutuklu kaldıktan sonra kefaletle tahliye edilir.

Olay Cemal Süreya için tek kelimeyle korkunçtur. Kimseye söyleyemez. Birsen Hanım'ı sıkı sıkı tembihler: çocuklar bile duymamalı, öğrenmemeli. Ziyaretine gitmez, gidemez. Tahliye olduğu gün cezaevinin kapısında biraz çıkışır ama eve gelene kadar yumuşar. Hiçbir olay, oğluna karşı kesin bir tavır almasını sağlayamaz.

Memo babasının zaafını sonuna kadar kullanır. Ondan gizli müzik setini satar, silah alır. Videoyu satar, parasını silaha yatırır.

Şiddet bir tutku halinde. Vurup kırıyor. Babasına karşı da fiili saldırı başlamış. Sözünü dinletemedi mi, gözü hiçbir şeyi görmüyor. Cebinde bıçakla dolaşıyor. Cemal Süreya her an tetikte. Bir gün telefon etmese, korkuyla haberini bekliyor: başına bir iş mi geldi!

Silahların önünü almak mümkün değil. Memo hapisteyken, yokluğunu fırsat bilip silahı kabzasından ayırır, naylon poşetler içinde değişik çöp tenekelerine atarak yok eder.

Yerine derhal yenisi gelir.

Bakar ki olmuyor, bari ruhsat alalım diyerek, gider o işi de halleder.

Sonunda gerçeği kabul etmeye başlar. "Bu çocuk gerçekten doktorluk" der Birsen Hanım'a. Bunun sonu nereye varacak? Kendisinden sonra ne olacak Memo'nun hali? Nasıl yaşayacak, karnını neyle doyuracak? Sorular

birbirini izler. Bir ara Ali Uğur'dan rica eder, Cem Yayınevi'ne sokar. Sıkıya gelemeyen Memo ancak birkaç ay dayanır. Ah, bir yerlerden para bulsa da, Memo'ya bir kitabevi açsa. Ah...Ah...Ah...

Memo, Cemal Süreya için bir kâbustur artık.

Hayatının her döneminde olduğu gibi, bu yılların da mekânları belli. Pazartesi günleri Gazeteciler Cemiyeti, Cuma günleri Mehmet Ali'nin Hatay'ı. Sahibiyle de dost olduğu bu meyhane kapandığında çok yakın birini kaybetmiş gibi olur.

Hatay öldü.

Dün önünden geçiyordum. Bomboştu. Oyulmuş bir gözü andırıyordu.

(..)Duvarlarına yazılar, sanatçıların fotoğrafları, dergi sayfaları asılan bir içkieviydi Hatay. Defteri olan tek meyhane belki de. Cevat Dereli, Burhan Uygur, gelir o deftere resim yaparlardı. Yüzlerce şairin dizeleri birbirleri için yazdıkları satırlar...

Bir kahveydi aynı zamanda: Çay içmek için de gidebilirdin.
Kıraathane: Birçok yazımı orda yazdım.
Posta kutusu: Mektuplar oraya gelirdi.
Emanetçi: Bavulunu on gün bırak.
İşyeri: Çok kişinin adresi.

Son beş yıl içinde her Cuma gittim Hatay'a. Bazen de haftada iki üç kez. Kendi ayinini kurmuş bir meyhane... Eski bakanla yeni üniversite öğrencisi aynı masada otururdu. Sihirbazı bile vardı; hani o parmağını koparan arkadaş... Tabelacı bayan, Lüleburgazlı avukat, Dük dö Cebeci, "Salının Cuması"

Zaman zaman Edip Cansever, Bebek'ten çıkar gelirdi. Patriyot, Pendik'ten; Mehmed Kemal Etiler'den; Behzat Ay, Mersin'in Aslanköy'ünden. İsmet Kemal Karadayı, Oğuz Arıkan, Aydın Cumalı.

(...)Mehmet Ali nasıl olsa başka bir yer açar. Ama benim için dostlukların kaynaştığı bir dönemin adı olarak kalacak Hatay. (328. Gün)

Kadıköy'de sokak sokak Hatay'a yer aradıklarını anlatıyor Behzat Ay.[21] Cuma toplantıları, bir süre sonra Hatay'ın Bostancı'daki yeni yerinde devam eder. Ama eskisi gibi katılamaz Cemal Süreya. "Kadıköy'de başka bir içkievi de çekmedi beni" diyor günlüklerinde.

Kadıköy İskelesindeki Merkez Kıraathanesi (sonraki adı Vagon), Olimpiyat, Fıçı; Moda'da Koço; Mühürdar'da Kıyı Balık; Re Cafe, Cağaloğlu'nda Gazeteciler Lokali, Yazarlar Sendikası Lokali, Yeni Çınar; Beyoğlu'nda Asmalı Mescit. Todori, Ankara'da Körfez Lokantası sıkça uğradığı yerler olmuş.

Aslında içkiyi evde içmeyi sever. Kendini meyhaneci olarak görmez.

> *Dostlar varsa başka. Kişi tek başına meyhaneye gidip kafayı bulmuyorsa; bunu zaman zaman yapamıyorsa, ya da yapabilecek gibi değilse, meyhaneci değildir.* (855. Gün)

Necatı Güngör, "Cemal Süreya'nın gittiği meyhanelerin müşterisi artar" diyor:

> "Masanın ekseninde daima o vardır. Sözü sohbeti tatlıdır; şakası, fantezileri hiç eksik olmaz. Harcamak istediğini överek de harcayabilir. Kişi hayatında hiç ata binmemişse, üstad, onun süvariliğini övebilir sözgelimi. Diplomattır, ama tevazu diplomasi gereği bir tutum değildir onda; gerçekten alçakgönüllüdür. Bir koşulla: Hakkını yemezlerse."[22]

Bu toplantıların havasını anlatanlardan biri de Ercüment Gençer:

> "Hatay lokantası haftalık toplantıları giderek Cemal'i görmek isteyen dostları yüzünden kalabalıklaşır, birbirlerini tanımayan, az tanıyan, hatta sevmeyenler de bir masa çevresinde oturmak durumunda kalırlardı. Böyle yerlerde herkes onu paylaşıyordu biraz. Çekim merkeziydi. "[23]

Edebiyat yaşamı; toplantılarla, konferanslarla daha da renklenir.

Gençlik Kitabevi'nde Cumartesi günleri, "Çocukluk ve İlkgençlik günleri" konulu söyleşiler düzenler. Konukları arasında Ferruh Doğan,

21 *Türk Dili* dergisi, Mayıs-Haziran 1992.
22 "Alıntılarıma Altın Bulaşmadı", *Hürriyet*, 9 Eylül 1988.
23 *Mülkiye Dergisi*, Şubat 1991

Ece Ayhan, Muzaffer Buyrukçu, Cahit Tanyol, Necati Cumalı, Cihat Burak, Adnan Özyalçıner gibi isimlerin bulunduğu bu söyleşiler, dinleyicilerin de katılımıyla kolektif bir nitelik kazanır. Kendi deyişiyle bir "happening" olur.

Kitabevi sahibi üç aylık bir tatil vermeyi düşününce, Cemal Süreya alınır ve işi noktalar. Daha sonra içeriğini biraz değiştirerek Altıneller Galerisi'nde sürdürür edebiyat toplantılarını.

Onun için topluluk önünde konuşmak, yazmaktan çok daha zor.

Çok utangaç bir adamım. Yaşım 55. Son derece utangaç bir adamım. Mesela gidip bir dükkânda bir şeyin fiyatını soramam, başkalarına sordururum çoğu zaman. Çünkü sorarsam almak zorunda kalacağımdır sanki. Bir şeyin yarım kilosunu alamam, adam kızar diye.

Yazarken öyle değil. Çünkü yazmak hem bir sıkıntı, hem de bir kurtuluştur benim için. Yakın çevremde, belli bir yakınlık kurduğum insanlar arasında yazarkenki gibi bir tavrım vardır.[24]

Bir toplantı ya da söyleşi için randevu verir, gün yaklaştıkça sıkıntısı basar.

Rüyalar görürüm; bir şey soracaklar, ağzımdan tek sözcük çıkmıyor.

Şöyle bir şey başlar, keşke yağmur yağsa.. Hatta bu, insanlık dışı şeylere gider; deprem olsa da tehir edilse, yok edilse. Oraya gidersin, korkunç. Korkunçluk nedir biliyor musun? Söze başlamadan önceki 15 dakikadır.[25]

Kendi deyişiyle her şeyin bir hilesi vardır; onun hilesi de, konuşmadan önceki son 15 dakika içinde alınan bir kadeh konyak ya da votka. Artık bu, birçok konferansta, söyleşide âdet haline gelmiş.

Onun asıl ortamı, mektuplar, iki kişilik söyleşiler, dost meclisleri..

..tek kişilik yatakta iyi konuşurum. İki kişilik odada çok iyi konuşurum. 8 kişilik masada... Bizimki masa başı sohbeti tekke havasıdır.[26]

24 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.
25 Agk.
26 Agk.

Yarattığı bunalıma karşın, son yıllarda kendinde gözlediği bir özellikle de örtüşür bu edebiyat sohbetleri: Konuşma tutkusu.

Son zamanlarda bana bir gevezelik gelmiş. Son zamanlarda diyorsam, birkaç yıllık hikâye. Fazla konuşuyorum. Özellikle içki içerken, kimseye ağız açtırdığım yok. Yalnız ben, sürekli ben konuşacağım. Başkalarında eleştirdiğim şey bende belirdi. Hem de en kötü yanlarıyla. Bir iki kez uyarıldım da. Karşımdakini hiç dinlemiyormuşum. Çok dokundu bana. Ben yalnız yamalı bohça yapıyorum sanısındaydım. Farkındayım aslında. Hele hele yeni tanıdığım kişilerin yanında cümleleri soluk alır gibi art arda fırlatırken daha çok ayrıntıya varıyorum bunun. Tam o sırada, işte yine o durum başladı diye bir alt konuşmayı da kendimle yapıyorum. ...O an için utanıyorum kendimden. Utanıyorum da ne yapıyorum, önlüyor muyum söz yayılımını? Ne gezer! Çarka girmişim bir kez. Yalnız kendimle olan alt konuşmada bir erteleme duygusu beliriyor. Bir daha yapmam. Yapmayacağım. Ama şu lafı bir bitireyim.

Yakınlarımın yanında ise, o utanç biçim değiştiriyor, yakınlarıma yönelen bir çeşit öfkeye de dönüşüyor. Ya da bir kırgınlığa.

Suskun kişi bilinirdim eskiden. Bu korkunç gevezelik nereden geliyor? Çok mu şımardım? Yazmanın yerini mi tutuyor? Yazmamanın bir belirtisi mi? Yaşın getirdiği bir şey mi? İşsiz kalma korkusundan mı kaynaklanıyor?

Son cümle, aykırı ve anlamsız gelse de, benim gerçeğim olarak çok önemli. (768. Gün)

Asıl zorluk kendini anlatmakta:

İnsan kendi yüzünü göremez. Kendi sesini değerlendiremez. Kişi aynada yüzüne bakınca bir görüntü görür ama bir yerden görür aslında; kendisini arkadan görme olanağına hiçbir zaman ulaşamamıştır. Bir başkası gibi bakamaz kendine. Onun için insanın kendini anlatmasında trajik bir yan vardır.[27]

27 Agk.

1984. Can Yayınları, Cemal Süreya'nın o zamana kadar çıkardığı kitapların toplu basımını yapar: *Sevda Sözleri*.*

Adnan Binyazar, *Sevda Sözleri*'nin üzerindeki etkisini şöyle özetliyor, Cemal Süreya'ya Berlin'den yazdığı mektupta:

> "Cemal'in şiiri kendini ele vermiyor;
> Şaşırtıcı bir imge düzeni: Hiçbir ozanın göze alamayacağı imgeleme yürekliliği;
> Söyleyişteki orijinalite
> Anlatılmaz gibi olanı işleme
> Şiirindeki matematiksel yapı, lirizmi engelleyemiyor;
> Sözcük seçimindeki çılgınlık"[28]

Metin Celal ise ta ilk kitaba geri dönerek; dili, ironik özellikleri üzerinde duruyor:

> "Şiirlerini adeta söyleşi üslubunda yazar, konuşma dilinin geniş yeri vardır. *Üvercinka*'nın oluşumunu belirleyen ince alay havası ister istemez Cemal Süreya'yı nükteye, şaşırtmaya yöneltir ve bu eğilim şiiriyle nükte arasındaki kıldan ince dengenin zaman zaman bozulmasına yol açar. Özün gerektirdiği en uygun biçimi bulmuştur şiirinde Cemal Süreya ve şiirin tadının alınmasında da bunun önemli bir payı vardır. Soyutluk, anlamsızlık, usdışılık, güç anlaşılırlık, toplumdan kopukluk gibi suçlamalar ise Cemal Süreya'nın şiirinde örneklerini bulamazlar."[29]

Aynı yazıda Cemal Süreya üzerindeki etkilere de değiniyor:

> "Hamza Süiti, Hür Hamamlar Denizi gibi şiirleri okurken nasıl Salah Birsel şiirini yoğun olarak anımsarsak, *Büyük bir ihtimalle ölmüştük/ Şehir kan kıyametti ayaklarımızda* gibi diz-

* "Uçurumda Açan"da yer alan "Bu Bizimki" başlıklı şiir, Cemal Süreya'nın ölümünden birkaç ay önce Zülfü Livaneli tarafından bestelenir. Cemal Süreya, besteyi çok beğenir ve "tam benim şiirim" der. Ama tıpkı şiiri gibi şarkısı da beş kez on kez dinlenmelidir. Güzelliğine öyle varılabilir ancak.

28 23 Temmuz 1985, Cemal Süreya Arşivi.

29 "CS Şiiri Sevda Sözleri", *Günümüzde Kitaplar*, Şubat 1985.

eleri okurken de Attila İlhan şiiri gelir aklımıza. Ama bu etkilenmeler geçicidir ve şiir yapısının harcında yer almazlar. Sonuçta okunan Cemal Süreya'nın kendi şiiridir."

Aslında Cemal Süreya, daha ilk kitapta açıklamış etkilendiği şairleri.

Melih Cevdet, Oktay Rifat.. Mısra kurmasını dile yaslanmasını onlardan öğrendim diyebilirim. Onların yanı sıra İlhan Berk'i, Turgut Uyar'ı, Sezai Karakoç'u da sayacağım. Bir ara Attila İlhan da etkilemişti beni. En önemli şair bildiğim halde Fazıl Hüsnü'nün mısralarıyla benimkilerin hiç ilişiği olmadı galiba.[30]

Cemal Süreya üzerindeki bu etkiler, İkinci Yeni'ye yöneltilen "köksüzlük" eleştirilerine karşı bir kanıt olur Enis Batur için:

"Üvercinka'nın öncülleri arasında Dağlarca'nın, Attila İlhan'ın, daha geriden Orhan Veli'nin yer tuttuğunu görmezden gelmeyi yeğleyenlerin sayısı az değil -Attila İlhan da bunlardan biridir.

...Orhan Veli'nin gündelik hayata dalışını izler *Üvercinka*, ama ondan imgeleri kullanışındaki geometrik örgüyle ayrılır. Aslında alayın bütün sıkalasını kateder Cemal Süreya ve kendi altın ayarında karar kılar."[31]

Turgay Gönenç de, "*Papirüs* kapaklarına bakmak yeter" der, Cemal Süreya'nın eski edebiyatla bağını görmek için. Onun kadar 40 kuşağını öne çıkaran bir ozan olmamıştır.[32]

Gönenç'e göre "Nehirler boyunca kadınlar gördüm" dizesi tam da öyledir:

"Niyazi Altınoğlu ile bir Ahmed Arif'le, Arif Damar'la, A. Kadir'le, Oktay Rifat'ı birbirinden ayırmazdı. Bunların homojen bir bütünlük oluşturduğunu gördü. Ne yaptı Cemal? Bir şiirinde kalktı şakır şakır 'Dün bir gölge gibi geçti yanımdan/Oydu bir bakışta tanıdım onu' dizesini olduğu gibi alır ve tırnak içine almaz. Ahmet Muhip Dranas'a şiirinde böyle yer verir."[33]

30 "Üvercinka dedi ki" *Pazar Postası*.
31 *Milliyet Sanat Dergisi*. Şubat 1990.
32 Altıneller Sanat Galerisi Anma Toplantısı.
33 Agk.

Ne var ki, Turgay Gönenç'in düşündüğü gibi bilinçli bir alıntı değildir bu dize. Ahmet Muhip Dranas, Cemal Süreya farkında olmadan konuk olmuştur şiirine. Erdoğan Alkan, bir ucu kendisine dokunan bu olayı şöyle anlatacak Cemal Süreya'nın ölümünden sonra:

> "Şiirindeki sesle Ağrı arasında bağlantı kurduğumda ummadığım bir tepki gösterdi. Baltayı taşa vurmuştum. Dranas'ın şu dizesinin şiirine girmesi, bilinçaltının bu ihaneti onu belli ki hâlâ üzüyordu. Ağrı'yı hiç okumadığını söyledi. Bu sözüne de şaştım. Ağrı'yı okumayan bir Cemal Süreya. Nasıl olur? Olur elbette. ...O gece kırgın ayrıldık. Ertesi gün Cemal'den uzak durdum. Sonradan üzüntüsünü açıkladı ve şunları söyledi: 'İnsan belleği. Dranas'ın dizesi bilinç altına takılıp kalmış işte, ben buldum sandım, şiirime koydum. Beni eleştirenlerin elindeki en büyük koz bu oldu."[34]

Erdoğan Alkan, Mülkiyeliler Birliği'nde yapılan anma toplantısında, bir adım daha atarak, Cemal Süreya'nın, Fransız şiirinden "çalıntılar yaptığı"nı öne sürecek.

Cemal Süreya daha ilk şiirleriyle etkiler dağıtan bir şair olmuştur. Mehmet H. Doğan, onun "ezen yıldıran değil de yüreklendiren bir etkisi olduğunu" söyler:

> "Kaç kişiden duymuşumdur şu sözleri: 'Cemal'in yeni bir şiirini okuyunca, benim de içimden hemen bir şiir yazmak geliyor.' Bu çok ilginç, gizi çözülemeyecek bir özellik... Cemal Süreya Üvercinka dönemini hep bu havada geçirdi. Yazdığından fazlasını yazdırdı. 'Yeni bir şiir'in topluca yazılış şöleninde coşkuyu ayakta tutan öncüydü."[35]

Memet Fuat da aynı görüşte.

Ataol Behramoğlu'na göre, bu kadar etkili olmasının nedenlerinden biri, "kendi şiirleriyle sınırlanmış bir şair olmayışı; eski yeni, yerli yabancı, çağında yazılmış ve yazılmakta olan şiirleri değerlendirmekten, yerine oturtmaktan sorumlu tutması"dır kendini.

34 "Biraz daha yaşamak hakkımız". *Broy*, Şubat 1990.
35 "Gerçekten Okumak", *Adam Sanat*. Mart 1990.

Özdemir İnce, bu saptamaya, "Cemal Süreya bilen adamdı, etkin adamdı" diyerek katılır:

> "Cebinizde yeni yazılmış bir şiirle karşı kaldırımdan geçin Cemal Süreya bu şiiri duyumsar. Cemal Süreya'nın şiirsel anteni ve radarları metafizik düzeyde duyarlıydı, bir şiir medyumuydu. Bir başka özelliği de neyi nereden alacağını bilmesiydi: Max Jacop'a, G. Apollinaire'e bir arı gibi yapışması, onların bal özlerini sindirmesi, Marquis de Sade'dan *Aşkın Suçları*'nı Türkçeye çevirmesi boşuna değildir. Özellikle Sade'a yaklaşımı oldukça ilginç. Gallimard yayınevi ünlü ve saygın *La Peliad* dizisine, Sade'ı ölümünden yüz yetmiş altı, kitabın ilk yayımlanışından elli beş yıl sonra 1990'da almıştır. Ama Cemal Süreya, 1967 yılında Türkçe'de Sade'ı yayımlamıştır. Sade'ı saran erotik, pornografik ve müstehcenlik sıfatlarını aralayarak ondaki yazınsal ve felsefi özü sezmiştir. Ama Sade'ı keşfedişinde bir başka dostun, Sade için "Şimdiye dek yeryüzüne inmiş en özgür zekâ" diyen Apollinaire'nin payı yok mudur? Olsun. Cemal Süreya hiçbir zaman yanlış adresi yutmamış ve kimseye yanlış adres vermemiştir."[36]

Cevat Çapan, Cemal Süreya'nın yalnız başka şairler üzerindeki etkisinden değil çok daha geniş çevrelere yayılan etkisinden söz ediyor ve ilgi alanının genişliğine bağlıyor bunu:

> "İlgi alanına girmeyen hemen hemen hiçbir şey yoktu Cemal Süreya'da, çünkü hayatın birçok parçası, yaşanılan güzellikleri, güçlükleri, çirkinlikleri onun o büyücü ustalığıyla bir yaşama gücüne dönüşebiliyordu. Bu yüzden kötümserliğe yer yoktu, bu yüzden kendi içinde o diyalektik çatışmadan bir çeşit özgürlük fışkırtabiliyordu.
>
> ...Her şeyden önce Cemal Süreya'da bir paylaşma ve bu paylaşmada öğrenmeyle bilginin önemini unutmadan paylaşacağı şeyi çoğaltma tutkusunun var olacağını söyleyebilirim.
>
> "...Cemal Süreya'nın basit okurları bile onun şiir kaynağıyla karşılaştıktan sonra nitel bir değişiklik yaşamışlardır sanıyorum.

36 "Cemal Süreya: Gözleri Görmekten Doymayan Kulakları İşitmekle Dolmayan", *Gösteri*, Ocak 1991.

"...Cemal Süreya'da 'değer' dediğimiz kavram hiçbir zaman aşınmamıştır. Değerlerin ne olduğunu çok iyi bilebilen, onları sıralayabilen bir yazar, düşünür, yaratıcı olarak çıkıyor karşımıza. Hem denemelerinde, eleştirilerinde hem de şiirlerinde. Çünkü Cemal Süreya'nın şiiri yalnızca bir duyarlığın dile gelmesi değil, çok derin bir düşünce ve duygu bileşiminin, bir felsefenin de şiiri. Tutkuyla coşkuyla dolu bir felsefe bu. Bu yüzden Cemal Süreya'nın şiirinin, ilgi alanının genişliğinden beslenen fakat bu şiirin öneminin de onun ilgi alanını bir sevgi alanına dönüştürmesinden doğduğunu belirtebilirim."[37]

Cemal Süreya'nın antenleri yalnız iyi şiire değil, iyi kötü bütün şiirlere açıktır. Gençleri izlemeyen şairlerin bir süre sonra tıkanacağı görüşündedir. Kendisi de gençler üzerindeki etkisinin farkındadır.

Bakın, bugün yaşayan sanatçılar arasında gençleri en çok etkileyen iki şair var. Biri ben, biri de Ece Ayhan. Şiirime bakıyorum, bir de yazılan şiirlere bakıyorum. Benim şiirimi sevmiş olduklarını anlıyorum. Bütün şairler için söylemiyorum bunu. En çok diyorum. Belki bu yarın değişir. On yıl önce Ahmed Arif'in şiirlerinin daha çok etkisi vardı. Nâzım etkisi var; ama eskisi kadar değil. Attila İlhan etkisi.[38]

Pek çok şairin, özellikle gençlerin onun için yazdıkları şiirler Cemal Süreya etkisinin bir başka göstergesi. Adına en çok şiir yazılan şairlerimizden biridir. Kuşağının başka hiçbir yazarına nasip olmamış bollukta yazı yazılmıştır ardından.

Dergiler

Dergi hayatı son döneminde de her zaman olduğu gibi çok zengin. *2000'e Doğru*, *Saçak*, *Maliye Yazıları* gibi yayınına katkıda bulunduğu dergilerin yanı sıra *Milliyet Sanat*, *Gösteri*, *Şiir Atı*, *Gergedan*, *Argos*,

37 "İnsanca yaşama uzmanıydı". *Cumhuriyet*. 16 Ocak 1993.
38 Ali Koçman'ın röportajı, *Vizon* dergisi, Kasım 1988.

Çocukça, Gökyüzü (Gençlik dergisi), *Yazko Edebiyat, Somut, Oluşum, Bravo, Hürgün* (Günlük gazete), *Cönk, Gözde Kadın, Yeni Yapraklar, Beyaz Perde*'de şiirlerini, yazılarını yayımlar.

Milliyet Sanat-Gösteri
Günlük

Cemal Süreya'nın günlük yazma düşüncesi oldukça eski. 1973'te *Yanarca* dergisi için hazırlık yaparken, Sârâ Uğur'a gönderdiği bir mektupta şöyle diyor.

> *Yanarca'da ayrıca günlük biçiminde bir çalışmaya başlıyorum. Daha bir başlık bulamadım. "Ankara Yazıları" diyebilirim. Deneme-eleştiri-biyografi karışımı bir şey olacak. Bu yazı türünü yaşadığım sürece sürdürmek istiyorum. Her üç yılın verimini ayrı bir kitapta toplayacağım. Sanıyorum düzyazıda bana uygun bir türdür bu. Bakalım nasıl olacak.*[39]

Tasarısını ancak 10 yıl sonra gerçekleştirir.

Günlük'lerini 1 Ekim 1984'ten itibaren *Milliyet Sanat Dergisi*'nde yayımlamaya başlar. 651. Gün'den ölümüne kadar da *Hürriyet Gösteri*'de devam eder. 1. Gün'de günlüğün biçimi üzerine kısa bir açıklama yapıyor.

> *Biliyorum, sürekli yazmak bir serüven, yazmaksa bir tören. Günce değil. Tarihler belirsiz. "1 Gün" "2. Gün"...., ayırma çizgileri olarak da kabul edilebilir. Yine de günce. Çünkü her gün yazacağım. "3. Gün"den sonra "6. Gün"e geçmişsem, demek aradaki iki günü de yazmışım, ama yayımlamayı uygun görmemişim. Onlar* yayımlandığı gün ben hayatta olmamalıyım.*

36. Gün bir kez daha söz ediyor Günlüğünden.

> *Hep anılar çıkıyor karşıma. On yıllık, otuz yıllık, kırk yıllık. Bu da, bu sayfaları salt bir "anılar defteri"ne dönüştürebilir. Tersini yapıp "güncel"e sarılmak var. O zaman da bir eleştiri*

39 Cemal Süreya Arşivi.
* Ölümünden sonra yayımlamadığı Gün'ler bulunamadı.

günlüğü ya da bölük pörçük bir kronik çıkacak ortaya. İkisinden de kurtulamayacağıma göre, en iyisi, ikisinden de korkmamak. İş nereye varırsa varsın.

Geçmişle şimdiki zaman, özel hayatla dış gerçek, düşünceyle duygu, düzyazıyla şiir yan yana Günlüklerinde. Birinden öbürüne büyük bir rahatlıkla geçer. Düşüncesinin akışına, çağrışımlarındaki sıçramalara okurunu da ortak eder. Güçlü belleğiyle tanıklık ettiği zamanları ve Türk şiir serüvenini bir kez daha harmanlar. En ünlüsünden en az bilinenine yüzlerce şair yüzlerce kitap akar gider kaleminde.

151. Gün'e geldiğinde yazdığıyla hesaplaşması sürüyor hâlâ. Tam bir Cemal Süreya özelliği bu. Şiir, deneme, günlük... Hangi türde yazarsa yazsın yazdığının ne olduğunu iyi bildiği halde kuşku, tedirginlik saklı kalır bir yerde.

Yazdığım nedir? Yazmak gerektiği için mi yazıyorum? Öyle bir gerek gördüğüm için? Yol arıyorum, ama zaman zaman yolumu yitirmeli de değil miyim? Günlük-mektup-deneme-hayat öyküsü-anı-polemik karışımı bir şey bu benimki. Günlüğün kişisel günlük olabilmesi için hayat öyküsünün uç sınırında devinmesi, derinben'e iniş yapması gerek. Yapıtlardaki gibi gerçeği yeniden kurması değil, hayatın kesikliğinde var olması...

Yine de art düşünceyi dışlamayı sınıyorum. Şimdilik hiç değilse bu... Görüş açısından ise ha deyince sıyrılmak kolay değil. (151. Gün)

Derginin bir sayısında çıkan bütün günler bir günde yazılır. Numaralamaysa o günkü havasına göre değişir. Unutulmaması gerekenleri not alır.

Telif sorunu artık doğallaşmış. Ama yakınmaktan vazgeçmiyor.

Yazı yazıyorum oraya, telif ücretini almaya gittiğim zamanlar çok sıkılıyorum. Onurum kırılıyor. Bugün git yarın gele döktüler işi.

Hulki Aktunç'un dediği gibi bundan yüz yıl sonra okuyacak kişiler, günce olmayan bu güncede günün tarihiyle ilgili sayısız gönderme bulacaklardır; doğrudan, dolaylı, sayısız gönderme...[40]

40 *Cumhuriyet* Kitap eki, 9 Ocak 1992.

Çocukça
Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi

Çocukça, hayatı boyunca çocuklara yönelik yazı yazdığı tek dergi. Çocuklar için ayrı bir edebiyat olduğunu kabul etmez. Ona göre "Çocuk edebiyatı" sözünün arkasında çocukları küçümseme vardır. "Çocuk Süleymaniyesi, çocuk belediyesi, çocuk politikası" olamayacağı gibi ayrı bir çocuk edebiyatı da olamaz. Edebiyat vardır ve çocuklar da ondan koparabildiklerini alırlar. Ancak, bilginin çocuklara ayrı bir aktarış biçimi olabilir. Olmalı da.

"Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi" başlıklı köşesinde, şiirden reklamlara; ansiklopedik bilgilerden düşlere kadar hayatın içindeki her şeyden söz eder. Yazdıklarında "lacivert ipek helikopterler" uçsun ister ve uçurur. Bütün düzyazılarında olduğu gibi, sonradan şiirlerine girecek dizeler serpilmiştir satır aralarına.

Çocukça'dan ayrılmak zor gelir.

> *İki ay olmuş Çocukça dergisinden kovulalı. Oysa ben oradaki sütunumu çok seviyordum. On iki yazı yazmışım. Orhan Alkaya'nın isteği üzerine girdim bu işe, baştan, bayağı zorlandım. Kolay değil, yedi sekiz yaş düzeyindeki çocuklara, onların öğrenci olmayan yanlarına seslenebilmek. İki yazı çok zor çıktı. Giderek ısınmış ve kendime göre bir yol bulmuştum.*
> *Kapılıp gitmek isterdim o yazılara.* (185. Gün)

Maliye Yazıları

Meslektaşı İlhan Ersen'le birlikte, 1985 yazındaki ön hazırlıklarından çıkışına kadar tüm aşamalarında işe heyecanla sarıldığı *Maliye Yazıları*, biçimlendirdiği ikinci mesleki dergi. Meslektaşlarına gönderdiği mektupta (bu kez tek tip mektup), "Maliye ve iktisat sorunlarına hem zarif, hem ağırbaşlı, hem cesur bir tavırla yaklaşan, yatay olmaktan çok dikey olmaya hak kazanmış bir dergi" olarak tanımlar *Maliye Yazıları*'nı. İmzasının yer aldığı ilk bir iki sayıdan sonra bu serüven de noktalanır.

Maliye Yazıları benim için çok şeyiyle tıpkı Türkiye Yazıları serüveni gibi oldu. İkisini de yazmalıyım bir gün.
Bu sonuncusu daha dokunaklı. (776. Gün).

Saçak

Cemal Süreya, 1986 yılında *Saçak* dergisinin Sanat ve Kültür Yönetmeni olarak edebiyat dergileri incelemesini sürdürür. Tevfik Fikret-Mehmet Akif karşılaştırması yaparken, bu iki şairin tutkunlarının da nasıl bir değişim yaşadıklarını izler. Aydının toplum içindeki konumunu yine gündeme getirir.

Edip Cansever şiirinin iki dizesini ilk kez *Saçak* dergisinde yayımlar, kendi çizimi ve el yazısıyla.

Her şeyin fazlası zararlıdır ya,
Cansever de, işte, fazla şiirden öldü[41]

Devlet ve sanatçı ilişkisinde, Devlet yardımını tartışırken, Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nın sanatçının örgütlenmesine ilişkin maddeleri üzerinde durur.

Devlet kendi "takdir"ine göre yardım ediyorsa, şu ya da bu biçimde denetleme olanağını da elde tutacaktır. Ve denetleme iktidarın felsefesine uygun biçimde gerçekleşecektir. Son derece naturalist kanıtlarla kendini ortaya koyan ve devleti çok daha kısa yoldan gerçek kişilere bağlamaktan çekinmeyen bugünkü iktidarın tiyatroda mehter adımını özendirmeye çalışacağı açıktır.

...İçinde yaşadığımız toplumun mevcut hukuki koşullarında sanatçının, yazarın yapacağı şey mesleki örgütlenmeye gitmesidir. Devlet yardımı hız keser ve saptırıcıdır. Karşılıksız burs azdır.[42]

Cahit Irgat, Tevfik Akdağ, Rıfat Ilgaz, Ceyhun Atuf Kansu, Necati Cumalı, Feyyaz Kayacan, Ahmed Arif, Hulki Aktunç, Tuğrul Tanyol, Sunay Akın, Nâzım Hikmet, Sennur Sezer, Yunus Koray'ın el yazılı şiirlerini yayımlar.

41 Temmuz 1986, sayı 30, s.54.
42 Eylül 1986, s.56.

"Sanatçılara üç soru" başlığıyla bir dizi röportaj yapar. Cemil Eren, Necdet Ökmen, Behzat Ay, Necati Cumalı, Tarık Dursun K., Nursel Duruel, Naim Tirali. bu sayfanın konukları.

Son olarak kendisine yöneltir o üç soruyu. Tiyatro, resim, öykü, roman, şiir... kısa kısa değinir hepsine.

Cemal Süreya'nın dergicilik çizgisinde *Saçak*'ın özel bir yeri var. Belki de ilk kez, ideolojik ve siyasal bir derginin yöneticileri ara-sında görülür. Aslında bir süredir, Doğu Perinçek'le birlikte bir der-gi çıkarma isteğinde. Perinçek, o sıra cezaevinde. Düşüncesini, *Sa-çak* dergisi Yazıişleri Müdürü İlhan Kırıt'a açar: "Doğu çıksa da, onunla bir dergi çıkarsak!"

Saçak 'taki çalışmasını Doğu Perinçek şöyle anlatıyor:

> "Cemal Süreya, 12 Eylül generaller rejiminin yasadışı ilan ettiği bir partinin önderliğinde çıkan *Saçak* dergisi Yazı Kurulu'nda yer aldı. Bu dergiyi TİKP'nin çıkardığını biliyordu. Yazı Kurulu'nun en disiplinli, işini özenle ve ciddiyetle yapan üyelerinden biriydi. Kimi zaman 10 saati geçen Yazı Kurulu toplantılarında baştan sona çalışır, derginin yayın çizgisine ilişkin tartışmalara derinlik katar, yazıları dikkatle dinler, yalnız edebiyat alanında değil, çok yönlü birikimiyle her alanda görüşlerini belirtir ve katkıda bulunurdu. Onunla birlikte çalışmak, çalışma arasında çayları yudumlamak, genellikle fasulye pilavdan oluşan yemeği yemek, büyük mutluluktu hepimiz için. Çünkü zaman zaman bu yazı kurulu çalışmalarına eşsiz bir tad veren sohbetler izlerdi.
>
> "Hele bir de çalışmanın yorgunluğunu birer kadeh rakıyla attığımızda, Cemal Süreya sözü kimseye bırakmaz, birden açılırdı. Gerçekten destan gibi anlatırdı. O konuşmaları kaydetmediğimize nasıl yanarım!"[43]

43 Biyografi Görüşmesi.

2000'e Doğru
İzdüşümler-Söz Senaryoları

1986 sonları. *Saçak* devam ededursun Doğu Perinçek'in aklında haftalık bir dergi var. Bir akşam, Cemal Süreya evinde konukken projesini açar: "Var mısın böyle bir dergiyi birlikte çıkaralım?" Cemal Süreya, "Varım, her şeyimle varım" diye yanıtlar bu çağrıyı. Böylece, çıkacak derginin iki yazı kurulu üyesi belirlenmiş olur.

Hemen dergi üzerine sohbet başlar. İçeriği, konu başlıkları, kaç sayfa olacağı, boyu posu, her şey konuşulur. Sıra derginin adına geldiğinde; kendisinin yıllar önce düşündüğü dergi adını küçük bir farkla Doğu Perinçek önerir: 2000'e Doğru. 2000 mi, 2000'e Doğru mu, yoksa 2000'in üzerine 1 Mayıs ya da 23 Nisan mı yazmalı...

Doğu Perinçek'in gençlik yıllarından gelen dostluk, 1978'deki günlük *Aydınlık*'tan sonra yeni bir boyut kazanır. Aralarındaki sevgi bağı, az sonra, mutlu bir olayla mühürlenir: Cemal Süreya, Doğu Perinçek'in oğlu Mehmet'in kirvesi olur. O sabah ailece hastaneye gidilir, akşam da evde eğlence düzenlenir. Mehmet'in şerefine oynar ve Drama türküsünü söyler.

Çok arka planda kalsa da, bir yürek bağı daha var. İkisi de Erzincanlı.

Ve en önemlisi; Doğu Perinçek, karısı Şule'yi, Cemal Süreya'nın şiiriyle tavlamış!

İşte, dosyasındaki "Övünme" başlıklı not:

Ama Doğu Perinçek kimin şiiriyle tavladı Şule'yi[44]

Doğu Perinçek *99 Yüz*'ün sunuşunda şöyle anımsıyor, dergi çakırma kararının alındığı günü:

> "Cemal Süreya'yı o akşamki kadar coşkulu ancak birkaç kez gördüm. Politika yazmak istiyordu. 'Ben insanları yazarım' dedi."[45]
>
> *Portre ama tam öyle de değil: Toplumda o sıra öne çıkan insanların izdüşümleri olacak. O insanların belki yüzlerini bile gör-*

44 Cemal Süreya Arşivi.
45 Kaynak Yayınları, İstanbul 1991, s.11.

memişimdir ama bir izdüşümleri var. Onları belki asıllarından farklı tanıyoruz, ne ki toplum onları işte öyle algılıyor. Kendileri ile izdüşümleri farklı ama izdüşümleri de bir gerçek.
Aslında ben Türkiye'nin en iyi portre yazarıyım.

İlk portrelerini *Papirüs*'te yazmış; *Saçak* dergisinde ikinci adımı atmış. "Bazı Devlet Adamları ve Sanat Üzerine 10 Not"[46] başlıklı yazısında; Atatürk, Ziya Gökalp, Celal Bayar, Adnan Menderes, Osman Bölükbaşı, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Turgut Özal, Ülkü Söylemezoğlu ve Mehmet Yazar için düşülen notlarla, portre yazarlığına iyice ısınıyor.

Dergi bürosu tutulur, hazırlık çalışmaları başlar. Muhabirler için düzenlenen eğitim kursunda sıradaki yerini alır.

Bir yandan da maket hazırlanır, sayfa bölümleri saptanır. O, köşesinin adını koymuş: İzdüşümler. Her İzdüşüm'ün bir de karikatürü olacak. Semih Poroy'u önerir. "Türkiye'nin en iyi portre karikatüristi" der onun için. Semih Poroy'un dışında Tan Oral, Levent Kuruca, Turgay Karadağ da karikatürleriyle katılırlar bu sayfaya. Zaman zaman Charles Suarez imzasıyla kendisi de çizer.

İzdüşümler, 4 Ocak 1987 günü Turgut Özal'la başlar, 7 Ocak 1990'a kadar bir aylık izin dışında aralıksız sürer.

Kişi olarak tanımadığım kimseler. Portreleri yazarken, kişilerin toplumdaki izdüşümlerinden yazılı olan, olmayan basından bende kalmış izlenimlerden, fotoğraflardan, söylentilerden yararlanıyorum. Öyle derin bir araştırma yaptığım da yok. Geçende bir arkadaş söyledi. Deniz Baykal'ı çok yakından tanıdığını ileri sürmüşler. Oysa onu hiç görmedim. Maliye Bakanı olduğu günlerde de hiç karşılaşmadık. Sözgelimi Cindoruk'u yazacağım, nereden görmüş olabilirim ki onu?

Gerçek portremiz, toplumdaki izdüşümümüzdür. Gazetedeki fotoğrafımız, o söylentiler, söylediğim bir sözcük, söylemediklerimiz... Bizden beklenenler, beklenmeyenler... Biz asıl oyuz...

46 Haziran 1986, s.60.

"İzdüşümler"de anti-görsel ya da salt yazınsal diyebileceğim bir çalışma içindeyim. Daha doğrusu nicedir böyle bir çalışma içindeyim de, sonradan ayrımına vardım.

Yineliyorum: Aynı konuda yazılmış bin kitabın anlatamadığı şeyi, tek bir görüntü ortaya serebilir. Ne kadar güzel! Ama tek bir dizenin, tek bir cümlenin, bir şeyi on bin görüntüden daha iyi belirtebileceği de bir gerçek. Ben işte bu ikinci yolun gönüllüsüyüm. Bundan şiirin kapması gereken bir hisse var. (712. Gün)

Portrelerin iki koşulu var: Kişiler, Türkiyeli ve hayatta olacak. Ziya Ül Hak, Tahsin Saraç ve Baba Hakkı'da kural bozulur ama tam da öyle değildir ona göre. Çünkü, Ziya Ül Hak yabancı sayılmaz. Bir benzeri de Türkiye'de var! O benzerini, "Ziya Ül Evren" altyazılı yılan resmiyle, bir mektubuna kenar süsü yapar. İzdüşümünün başlığı bile hazır: "Yılan Paşa" Evren sözcüğü yılan anlamına geliyormuş.

Tahsin Saraç ve Baba Hakkı'ya gelince; öldükleri hafta yazıldıkları için yaşıyor sayılırlar.

Haftalık çalışma pazartesi günü başlar, o da aynı gün portresini bildirir. Bu, bazen birkaç isim de olabilir.

Gelecek sayı Maliye Bakanı Ahmet Kurtcebe Alptemoçin. Yalçın Küçük üzerine düşünüyorum. Kitaplarını yeniden okumalıyım. Kitaplarını yollayabilir misiniz? Okuduktan sonra hemen iade ederim.

Rasih Nuri İleri ile ilgili bilgiler.
Aybar'ın izdüşümü? Neden olmasın? Ama epey bilgi gerek.[47]

Bildirdiği isme göre, dergi arşivinde araştırma yapılır, çevreden bilgi toplanır ve Cemal Süreya'ya ulaştırılır. Bu bilgilere "duyumlar" da eklenir elbet. Portreler için, "derin bir araştırma" yapmadığını söylese de, kaynaklarının çok zengin olduğu bilinir. Bütün bilgiler ince bir süzgeçten geçirilir. Tek kaygısı, maddi hata olması.

Bu ön araştırmaların sonunda, cuma günü, bambaşka bir portre gelebilir yazılışlerine. Son anda bir olay olmuş değişmiştir ya da toplanan bilgiyi yeterli bulmamıştır. Ancak hiçbir çalışma boşa gitmez. Vazgeçilen kişiye de, sıra gelir bir gün.

47 Cemal Süreya Arşivi.

Cuma sabahı dergiden birisi evine uğrar, yazıyı alır. Genellikle bir buçuk daktilo sayfası. Sözcük sayısıyla hesaplanmış. Uzun ya da kısa geldiği görülmez. O iki sayfa kesinlikle toplu iğneyle tutturulur. Ataşa güvenmez. Kendi ifadesiyle "bu da bir saplantı"dır. Dizgicinin yanlış anlayabileceği kritik sözcüklere kenar boşluklarda ayrıca dikkat çeker.

Yazıyı baskıya gidene kadar izler. Telefon eder, "bir sorun var mı?" ...O akşam evinde olmayacaksa bulunduğu yeri bildirir. Son söz: "aman dizgi yanlışı olmasın!"

Dergi çıktıktan sonra yankılarını izler, eleştirileri değerlendirir. Gazeteciler Cemiyeti'ndeki Pazartesi toplantılarında heyecanla bekler aynı gün çıkan dergiyi. Bir şölen haline getirir ve tek tek sorar çevresindekilere. Aldığı yanıtlarla gönenir.

Okur mektuplarına değer verir. Portreler, *2000'e Doğru*'nun en çok okunan sayfasıdır.

> *İzdüşümler şiirim kadar önemlidir. Kendi yaptıklarım arasında şiirimden sonra ikinci doruğa İzdüşümler'de ulaştım.*

Bu saptamayı zaman zaman şaka konusu da yapar: "Beni *2000'e Doğru* meşhur etti!"

Yazılarıyla çok daha geniş bir kitleye ulaştığını sık sık vurgular ve bundan duyduğu sevinci dile getirir.

Edebiyat çevresinde de ilgiyle izlenir portreler. Hilmi Yavuz, İzdüşümler'i, kendisini çok etkileyen "Gül" şiiriyle eşdeğer bulur:

> "Nasıl Gül şiiriyle çok önemli bir değişimi, ya da 'folklor şiire düşman' yazısıyla Türk entelektüel hayatında bir dönüşümü gerçekleştirdiyse, portreleriyle de mizahta bir dönüşümü gerçekleştirmiştir."

Mehmed Kemal'e göre, şiirlerinden sonra portreleriyle özgürlüğün kapılarını zorlamıştır.[48]

Doğan Hızlan, portrelerin kitaplaşmasından sonra yazdığı yazıda, bir "başvuru kitabı" olarak niteler *99 Yüz*'ü:

> "Üstünlükler ile zaaflar, güzelliklere eşlik eden çirkinlikler, başarılı portrenin sırrıdır. Süreya, bu sırra erenlerden. ...Eğer bu kişiler

48 *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1991.

üzerine konuşacaksanız, yazı yazacaksanız, ya da bir yargıya varmak niyetindeyseniz Cemal Süreya'nın kalemle çektiği fotoğraflara mutlaka bakmalısınız. Eleştirinin hırçınlık gösterilerine, ince alayın hakarete dönüşmediği zarif yazılar."[49]

Hulki Aktunç, onun düzyazılardan (Günlük, Portre, Söz Senaryosu) vazgeçmeyişini, tükenmez gündem yorumculuğundan, gerçek bir aydının gündeme müdahale sorumluluğundan kaynaklandığını söylüyor.

İlk başta düşüncesi 99 portre yazınca kesmek ve kitaplaştırmak. Adı belli: 99 Yüz.* Düşündüğü gibi olmaz, portreler 100'ü geçer ve yazmayı sürdürür. Ancak kitabına yine de 99 portreyi alacak. İlanı bile hazır:

"Bu kitaba girmek isteyenden 100 lira, istemeyenden 3 milyon lira alınır.

Son portre Doğu Perinçek olacak. "Sen Aşilsin. Sende sihir var, vuramazlar. Ancak topuğundan vurabilirler seni" der ona.

Eleştirmek istemediği için Ecevit'i sürekli erteler.

Zaman zaman yazacak adam kalmadığından yakınır. Meclis Albümü'nde isim arar, *Kim Kimdir*'e bakar.

Son aylarında İzdüşümlerle dönüşümlü olarak yayımladığı "Söz Senaryosu"na da, portreleri kadar önem verir. Hatta, riskli bir deneme olduğu için tepkileri yakından izler. Planı, zaman içinde, tümüyle bu ikinci türe geçmek. Bu türü daha önce *Hürriyet* gazetesinin Pazar ekinde denemiş.

...benim için yeni sayılan bir yazı türü buldum: İki kişinin karşılıklı, daha doğrusu aynı kişinin kendisiyle yaptığı konuşmasından oluşuyor. Özel adlarla tıkabasa; kesik kesik, ama her planda güncelliğin içine dalabildiği için pratik; özdeyişleri, ünlü yazarların sözlerini parçalayarak, onların alt ve yan karşılıklarını üreterek geliştirdiği için kolay... Adı da onu belirliyor zaten; "Derleme Söz Senaryosu" (570. Gün)

Söz Senaryoları'nda kavramlardan, kurumlardan çıkış yapar. Gelir Vergisi'nden Anayasa'ya; habercilik anlayışından hayvanlarda kızlık

49 *Hürriyet*, 9 Şubat 1991.

99 Yüz, Cemal Süreya'nın ölümünden sonra Kaynak Yayınları tarafından basılır. Başlığı konmuş. Ancak, onun adına bir seçme yapılamayacağı için 125 portre de yer alır kitapta.

zarı olup olmadığına kadar her şey tartışılır. 12 Eylül yasaları, özgürlükler, sosyalizm... Sosyalizm bütün dünyada saldırıya uğrarken, o kendi safını bir kez daha belirler:

Sosyalizm dünyada kendini tazelerken biz de kendimizi sosyalizmle tazeleyelim! [50]

Hemen burada, Muzaffer Erdost'un bir gözlemini anmamak olanaksız: "Sosyalizm, onun ilkin açık, sonra gizli sevgilisi oldu. Yani sosyalizmi sevmenin yasak olduğu günlerde gizlemedi sosyalist olduğunu. Sosyalizmin 'moda' olduğu günlerde de çığlıklanmadı 'ben sosyalistim' diye."[51]

İzdüşümler, Cemal Süreya'nın yazarlık serüveninde politika yazarlığına doğru bir adımdır. Portrelerini daha çok politikacılar arasından seçmesinde, edebiyatçıları istediği gibi yazamayacağı kaygısının yanı sıra politika yazma tutkusu önde gelir.

Portrelerinden, Türkiye'nin siyasal panoraması izlenebileceği gibi, onun politik değerlendirmelerine de tanıklık eder bu sayfalar. "Özal'a intihar çağrısı" şairce bir protestodur. Muzaffer Buyrukçu'yu da kattığı bu fantezi bildiri geniş yankı uyandırır. Hiçbir şiiri kalmasa bile, bu eylemiyle tarihe geçeceğini söyler.

Ülkemizi sizden,
Sizi de kendi özel sıkıntılarınızdan
Kurtarmak için
Arkadaşım Muzaffer Buyrukçu'yla
Bir önerimiz var:

İntihar etmelisiniz!

Ben ve Buyrukçu bu konuda
Dostça omuz veriyoruz size.

Gelin, halkın önünde,
Üçümüz birlikte intihar edelim.

50 *99 Yüz*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1991
51 "Cemal Süreya için", *Anadolu Ekini dergisi*, Aralık-Ocak-Şubat 1991-2, sayı 16-18.

Yer: Kadıköy eski iskelesinin önü,
Gününü ve saatini siz saptayın.

Ülkemiz sizden kurtulsun,
Biz de bir işe yaramış olalım. [52]

Bir de grevi var. Ama bunda ciddi. Ve yanında şair arkadaşları var. Can Yücel, Arif Damar, Cemal Süreya, Cevat Çapan, Ataol Behramoğlu, Refik Durbaş, Erdal Alova, Turgay Fişekçi ve Küçük İskender, bir "bildiri şiir" yayımlayarak bütün şairleri birleşmeye çağırırlar.[53]

Bu ülkenin en has sanat türü olan şiire karşı
Saygısız ve hak tanımaz tutuma bir uyarı olarak
Gün geçtikçe yüzeyselleşen yaygın beğeniye rağmen
Türkiye'de yazıldığına ve sevildiğine inandığımız
Şiir ile okurun buluşmasını engelleyen ya da gölgeleyen
Bütün kurumları ve kitle iletişim araçlarını
Resmi, geçerli ve sıradan anlayışı
Bu beğeniye ve piyasaya uyarak şiir kitabı yayımlamaktan
Kaçınan yayınevlerini
Şiir kitabı dağıtmak istemeyen dağıtımcıları
İzin almadan şairlerin yapıtlarını kullanan tüm yapımcıları
Ve ödenen konuk telif ücretlerini protesto ederek
1 Ocak 1990'dan geçerli olmak üzere
Altı ay süreyle edebiyat dergilerine şiir vermeyeceğimizi bildiririz
Şiirin özgürlük
Şairin 'kurallara uymaktan çok kurallarını koyan kişi' olduğu bilinciyle
Devletten ve kimseden bir şey beklemeden
Şiirin hakkına öncelikle sahip çıkması gereken
Tüm şairlerin bu protestoya katılmasını istiyoruz.
Artık şiir yok beleşe
Şairler birleşin!

52 *2000'e Doğru*, 22 Ekim 1989; *99 Yüz*, Kaynak Yayınları. İstanbul 1991.
53 *Cumhuriyet*, Ocak 1990.

Gönlünde yatan aslan günlük gazetede köşe yazarlığı.

Doğu Perinçek, günlük gazete haberini verdiğinde Cemal Süreya'nın nasıl heyecanlandığını *99 Yüz* kitabının önsözünde şöyle anlatıyor:

> "1989 yılı yaz günleriydi. Dergide odasına girdim: 'Abi günlük gazeteye hazırlan, çıkaralım artık.' Yerinden fırladı, coşku içindeydi. 'Bırakacaksın her işi günlük gazetede çalışacağız' dedim. 'Sahi mi?' diyordu sevinçle. Tek günlük gazete çıksın, haftada dört gün gelirim, hatta beş gün bile. İstersen yorganımı bile getiririm.'"[54]

Her zamanki şakacılığıyla ekler: "Birsen'i de bırakacak mıyım!"

Günlük gazetede köşesi olacak. Nerdeyse her gün sorar: "Gazete ne zaman çıkıyor, ona göre işlerimi tasfiye edeyim. Türkiye'nin şu dönem benim gibi siyasi köşe yazarına ihtiyacı var. Siyaset yazmak benim gizli kalmış yeteneğim."

Cemal Süreya'ya göre, günün köşe yazarları kendilerini tekrar edip duruyorlardı, düşünce üretemiyorlardı. Yeni yüzlere ihtiyaç vardı. Yüzü eskidiğinde o da çekilecekti.

2000'e Doğru'daki yazıları portrelerden ibaret değil. Genco Emrah imzalı resim eleştirileri, "Bir nokta"lar onun. Önce "Gülün adı" başlığıyla çıkan sonra "İkibin"den olarak değiştirilen köşenin de yazarlarından biri.

Yazıları dışında bulduğu başlıklarla, *2000'e Doğru*'nun genel çizgisi içinde farklı bir hava estirir. Örneğin "Dedikodu sayfası"na "Rüzgâr Gülü" adı yakışır.

Derginin en disiplinli çalışanı. Pazartesi sabahları saat 9.30'da başlayan haftalık gündem toplantılarına geç kaldığı görülmemiştir. Kültür Sanat Yönetmenliği boyunca sayfalarının başında olur, yönetmenlikten ayrıldıktan sonra da, önerilerini ve katkılarını sürdürür.

> *"İLESAM" olayı var. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 37 yıl gecikmiş uygulaması için devletçe kurulmuş gerici örgüt! Bu, bir olay olarak işlenebilir.*[55]

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu yine uğraştığı konulardan biri. Aslında bu son yıllarında, yazarların hayat güvencesine ilişkin pek

54 Kaynak Yayınları, İstanbul 1991
55 Cemal Süreya Arşivi.

çok girişimi olur. Bir fon kurulmasını, her ay şiirden alınan telifl erin toplanıp ihtiyacı olanlara verilmesini önerir. Gerçekleşemez. "Ek şiirlerden telif almayalım, fona aktaralım" der, bu kez de ömrü yetmez.

Konu önerilerini ileten notlar birbirini izler:

Tiyatroda, ölçü vererek, Orhan Barlas'tan ve Turgut Erim'den yararlanın.
"Sahte tablolar" konusunu gündeme getirin.

Ankara'da Ahmed Arif'ten bir konuşma ya da benzeri bir şey koparabilirsem 2000'de kullanırız.

Yerini yitiren yüksek öğrenim kurumları (SBF, ODTÜ) ve yükselen yeni öğrenim kurumları (Boğaziçi, Hacettepe) diye bir araştırma yapılamaz mı? Anketlerle süslenir.[56]

"Bu derginin bana ihtiyacı var" diyerek talip olduğu redaksiyon sorumluluğunu da, yine aynı disiplin ve titizlikle yerine getirmiştir. Perşembe ve cuma günleri sabah 11'de gelir. Okunacak yazı birikmemişse oturur sözlük okur ya da çıkar biraz dolaşır. Boşluktan ve beklemekten sıkılır. İş yapmadan oturmak, aldığı parayı hak etmemek gibi gelir ona.

Disiplin sağlayamadığı tek konu, yazının teslim günü. Üç yıl boyunca, her hafta, yazısını pazartesiye hazırlama sözü verir, ama cumayı bulur. Huyunu bilir: "Tembel bir adamım, her şeyi son ân'a bırakıyorum. Ancak portrenin gelmediği ya da yetişmediği sayı olmaz.

Cemal Süreya'nın bütün dergilerde yaşadığı telif sorunu *2000'e Doğru*'da da yaşanır; bir farkla. Emeğinin çok altında bir ücretle çalıştığı gibi, *2000'e Doğru*'nun ekonomik durumunu bildiği için hoşgörüsünü ve sabrını esirgemez.

İlk aylığı 125 bin, son aylığı redaksiyon dahil 400 bin lira.

1987'de yarım milyonluk, ilerde daha yüksek ücretli teklifleri geri çevirmiştir.

Ciddiyetiyle maliyeciliğini, çekingenliği ve sessizliğiyle göçebeliğini anımsatır.

Öğle yemeği yemez ama Menşure'nin çorbasını geri çevirmez. *2000'e Doğru*'da kendini evinde gibi hissettiğini söyler ve

56 CSA.

Bugüne dek yazarken en özgür olduğum kendimi öyle duyumsadığım yayın organı 2000'e Doğru oldu. Özgür olmadığım yerde zaten yazmam. Ama kişinin kendini iyice öyle duyumsaması müthiş bir şey. (889. Gün)

Sıcak Nal-Güz Bitigi

I

Art çocuk, Muhyiddin Çelebi,
Molla Fenari'nin kısık fitili;
Okuduğu her beyitten sonra
Gülsuyuyla yıkardı ağzını;

Kirlidir şiir: ve söz, atılmazsa zehirdir;
Bunu bilirdi;
Acı bir gölge geçerdi bakışından,
Mesir macununun içindeki çivit gibi.

Karısı yanındaydı hep,
Çocukluktan kalma
Ve artık değişmezlik kazanmış
Yanlış bilgi.

Odalarda ışıksız iki aslan
Derinliğine iki atla sevişirdi.

Kerbela yası hemen her zaman
görünmez kılardı Mevlit sevincini;

Ölümü düşünen
Daha doğrusu anımsayan yüzü
Ilençler denizinde yüzerdi.

II

Dikenli tele takılmış çiçek,
Yüzyılımız çiçek diye seni getirdi.

Gökyüzüne çarpıp düşen kelebek,
Kumaşları mı diyeceksin şimdi?

III

Pencere silen kadınların
Uzaklarda bir yeri aynatmasından belli;

Giysilerden, bayraklardan, cenaze törenlerinden;
Ayakları dolaşan sandalyelerden;

Ağzı ağzına dolu telefonlardan
gözleri bozuk paralardan

Saplantılı duvar saatlerinden
İçkilerin giderek küçülmesinden

Belli, iyi şeyler olmayacak.

IV

Meyvelerin turuncu aktığı oynak oluk,
Ayrımlar eşiği.

Merhaba tahıl,
Yolun bilgisi işte bitti!

Evreşe,
Tek türküsüyle varolan ela gözlü kasaba,
Bir çocuğum olsun isterdim senden.

Adını değiştirmişler seninde mi?

V

Bir şey var şu bizim durumumuz ona benziyor

Umarsızlığı yüceltmek mi desem?
Renkleri beklemek belki...

Makbule geçmeyen armağan
Ya da
Zindanda gökbilim öğrenimi.

Ya da
Satın alınmak
Ezgiler tarafından.

VI

Yakup Cemil'in
Kurşuna dizilmeden hemen önce
Üst üste içtiği
Ömründeki ilk üç sigara.

VII

Ölü duvağı
Ak altın
Boz altın.

VIII

Kafes de, diyorlar, kuşu neden istesin ki!

Gözlerine mendil bağlanuş hocalar.

Nerden mi öğrendim, gazeteden mi?

Karaköy altgeçidinde bekliyor
Şemsiyesini tüfek gibi asmış omzuna
Ölüm meleği.[57]

1984'ten sonra yazdığı şiirleri *Milliyet Sanat*, *Gergedan*, *Gösteri*, *Şiir Atı* gibi dergilerde aralıklı olarak yayımlamayı sürdürür.

Günlük yazmaya başladıktan sonra zaman zaman yeni çalışmalarından söz eder ve "avucuna damlayan" bazı dizeleri aktarır. *Sıcak Nal* ve *Güz Bitigi*'ne girecek çalışmalardır bunlar.

57 *Sıcak Nal/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri). Can Yayınları. İstanbul 1994. 5. basım. s.227

Bu iki kitabın oluşum süreçlerini, basılmalarını, eline aldığında duyduğu sevinci, on ay gibi kısa bir sürede tükenmelerini, adım adım izlemek mümkün Günlüklerinden.

Sıcak Nal ve *Güz Bitigi*, 1988'de, Enis Batur'un yönettiği Dönemli Yayıncılık'ta peş peşe yayımlanır. *Sıcak Nal*'ın basım tarihi 31 Mart; Güz *Bitigi*'ninki 1 Nisan. Her ay bir kitap ya da bir gün arayla iki kitap yayımlamak, az yazan, uzun aralıklarla yazan bir şair olarak bilinen Cemal Süreya'nın kendisi için söylenenlere verdiği şakacı bir yanıttır.

Günlüğünde şöyle diyor:

> *Böylece bugüne dek ortalama 7 yılda bir şiir kitabı yayımlayan Cemal Süreya ilk kez her yıl, hatta her gün bir kitap çıkarmış olacak. Bir kereliğine olsa da.* (823. Gün)

Güz Bitigi adını *Saçak* dergisi yazı kurulu toplantısında bulmuş. Doğu Perinçek anlatıyor:

> "1986 yılı Nisan ayı ortaları. Yazıişleri Müdürü İlhan Kırıt'ın evindeyiz. 'Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları' başlıklı yazım okunuyor ve tartışılıyor. Daha sonra Mayıs 1986 tarihli *Saçak* dergisinde yayımlanacak olan bu yazıda, *Divan-ı Lügat-it Türk*'ten alınan 'Ay Bitigi' kavramı geçer. 'Ay Bitigi", Karahanlılar devletinde askerlerin adlarının ve azıklarının yazıldığı defterdir. Cemal Süreya, 'Ay Bitigi' ni duyunca hemen önündeki kâğıda yazdı ve 'Doğu' dedi, 'kitabımın adını buldum, bu sözcükleri bana ver' 'Sözcükler benim değil, Kaşgarlı Mahmut'un *Divanı Lügat-it Türk*'ünde geçiyor. Kaşgarlı'dan izin almanız da mümkün değil artık.' Böyle yanıtladım."[58]

Sıcak Nal'daki "Kısa Türkiye Tarihi II"nin doğum yeri de, yine bu yazı kurulu toplantılarından biri. Doğu Perinçek'in "Türk Anayasaları 27 Mayıs ve DP-AP Çizgisi" başlıklı yazısı okunduktan sonra küçük bir kâğıt uzatır Cemal Süreya.

Üç anayasa
ortasında büyüdün:

58 Biyografi Görüşmesi.

Biri akasya
Biri gül
Biri zakkum

Şiir, ilk kez, Doğu Perinçek'in, adı geçen yazısının girişinde yayımlanır.[59]

Gazete ve dergilerde çıkan röportajlarda, daha çok iki kitap arasındaki ayrım üzerinde yoğunlaşır sorular.

Sıcak Nal, Cemal Süreya'nın o güne dek yazdığı şiirlerin doğal uzantısıdır. *Uçurum'da Açan*'dan sonraki dört yılda dergilerde yayımladığı şiirlerinin toplamı.

Bir düzyazı, yirmi şiir, bir şarkı, on iki beyit, on altı dize ve beş işleyim'den oluşan *Güz Bitigi* ise Enver Ercan'ın sorularını yanıtlarken söylediği gibi tek bir şiir, tek bir yapıdır.

> *Güz Bitigi için yeni bir deney diyebilirim. O tür çalışma içine şimdiye dek hiç girmemiştim. En yalınla en kapalı öğeler yan yana. Elbet o da şiirimin doğal uzantısı ama onda değişme var.*[60]

Kitabın sihirli sözcüğü "keşke" ise bilinen anlamıyla elden kaçırma değil, her an yeniden hayata bağlanma, en ufak bir ayrıntıyla ya da her şeyle aynı durumun pekiştirilmesi anlamındadır.[61]

Güz Bitigi'nde giriştiği deneyi şöyle anlatıyor Atilla Özkırımlı'ya:

> *Güz Bitigi'nde başka yerlere gittim. Birçok bağımsız birimden oluşan tek yapı söz konusu onda. Her birimin bir yerde tohum kapsülü gibi patlayıverdiği bir "sıkı şiir" Güz Bitigi bana bu tür başka bütünler kurma yönünde cesaret verdi. Zulümler adlı çalışmamı yeniden ele alabilirim artık. Yine de boşalmış gibiyim. Sanki artık hiç şiir yazamayacağım. Her şiirden sonra başıma gelir bu.*[62]

Bir başka konuşmasında,"*Güz Bitigi*'nde görüş (düşünce) ağır basıyor, *Sıcak Nal*'da bakış var" diye açıklıyor aralarındaki ayrımı.

59 *Saçak* dergisi, Mart 1986, *Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.254.
60 "Şairlik dervişlik değil mi zaten", *Güneş*, 9 Mayıs 1988.
61 *Age.*
62 "Şiir Görüntüye Yenilmeyecek", *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1988.

Sıcak Nal'da toplumsal, hatta siyasal temaların daha öne geldiği saptamasına o da katılıyor.

Doğu Perinçek, "Özal Türkiye'sinde bütün değerlerin piyasaya düşmesine en derin şiirsel eleştiriyi getirmiştir" yorumuyla siyasal temanın özüne girer: "Boğaziçi Köprüsü'nün hisse senetleri satışa çıkarılınca, o da şiirinde 'Kızkulesi'nin düş getiren pay senetleri'ni dağıtır. 'Kısa günde kapış kapış gider' düş senetleri. Kâr ile düşün kavgasıdır bu. Kâr peşindekilerle düş peşindekilerin kavgası. Çıkar sahipleriyle ütopya sahiplerinin kavgası. Diyalektik ve tarihsel materyalizm bir Doğu efsanesi gibi gelir şiire."[63]

Ali Püsküllüoğlu, Cemal Süreya şiirini bir siyasal tavır olarak nitelerken *Sıcak Nal*'dan örnekler verir:

> ...Siyasa onun şiirinde alt bir akıntıdır; gür çayırın altında, gideceği yolu bilen su gibidir; bir sözcük, bir tümce, birkaç dize... Onun dünya görüşünün çağdaş olduğuna kuşku yok; bilimsel toplumculuğu çok iyi bilen Cemal Süreya, şiirini ondan ayrı tutamazdı. Ancak, onu egemen bir izlek, egemen öğe olarak sunmaktan kaçınmasını, sanatın, şiirin isterlerine bakışında aramamız gerektiğini sanıyorum."[64]

Püsküllüoğlu'na göre, güncel siyasayı da göz ardı etmemiştir Cemal Süreya. Üç anayasa şiiri gibi, "kahvede subay yok/ Bu nasıl iştir!" demesi gibi. Ya da geçmişteki olayları güncelleştirmesi gibi.

"Yakup Cemil'in
Kurşuna dizilmeden hemen önce
Üst üste içtiği
Ömründe ilk üç sigara

Cemal Süreya'nın şiirde günceli böyle, yalnızca anıştırma olarak yeğlediği, onu bir alt saptama olarak şiirine soktuğu, birkaç dizeyle bir dönemi anlattığı bir gerçektir. İşte bir anıştırması daha:

ADRESİMSEN
Mektupların doğru dürüst gelsin;
İki kişi telefonda konuşurken
Olmayalım hemen üç kişi

63 "Sürgün-Efsane-Düş Materyalizm", *Gösteri*, Cemal Süreya Özel Sayı, Şubat 1990.
64 *Milliyet Sanat Dergisi*, Şubat 1990.

Bunun dışında, Cemal Süreya'nın şiirinde siyasa, dar anlamda kalmaz; evrensel bir insan kavramıyla, insanca bir düzen kavramıyla birleşir."[65]

Cemal Süreya şiirinin tipik özelliği uzun soluklu geri dönüşlere bu iki kitapta da tanık oluyoruz. 60'larda Ahmed Arif'e yazdığı mektuptan bir cümle, önce Ortadoğu IV'te, 30 yıl sonra da *Güz Bitigi*'nde farklı dizeler olarak görülür

Mektuptaki cümle: "İki kalp arasında en kısa yolun uzatılmış bir kılıç olduğu çağlarda yaşasaydık."[66]

Ortadoğu IV'ten:[67]

Ama kardeşin kardeşe vurduğu hançer
Iki ciğer arasında bağlantı kurar.

Güzbitigi'nden:

İki kalp arasında en kısa yol:
Birbirine uzanmış ve zaman zaman
Ancak parmak uçlarıyla değebilen
İki kol.[68]

Tevfik Akdağ, *Güz Bitigi*'ni, şairin yeni bir evresi olarak değerlendirir. "Cemal Süreya Şiiri ya da Sözcüklerin Hınzır Dansı" başlıklı yazısında, "Yeni bir Cemal Süreya ile mi karşı karşıyayız; ya da bu şiirler Cemal Süreya şiirinin evriminin doğal sonucu mu?" diye soruyor ve şu yanıtı veriyor:

"Kitabın '1. Düzyazısı'nda, ...Henüz sözcük haline dönüşmemiş, ya da bir sözcük karşılığı oluşmamış durumlar yarattınız' demesi gibi, yeni durumların şiiriydi bu. Onların sözcük haline dönüşmesiydi. İnsanı aldatır gibi görünen, 'başka bir şiir' değildi asla; halis bir Cemal Süreya şiiriydi, son açılımı, yeni özün Cemal Süreya damgası taşıyan yeni biçimiydi. Ve 'Günü tam gelmemiş olarak bir yanını gizleyen duygu'ydu bu.

65 *Age.*

66 *Ahmed Arif Cemal Süreya'ya Mektuplar.* Kaynak Yayınları, İstanbul 1992, s.17

67 *Beni Öp Sonra Doğur Beni/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5.basım. s.191.

68 *Güz Bitigi/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri). Can Yayınları. İstanbul 1994, 5. basım. s.277

"Kitabı '1. Düzyazı'dan başlayarak sonuna değin sevdim. Son dizeleri hep 'keşke yalnız bunun için sevseydim seni' olan yirmi şiir, Cemal Süreya şiirinin bundan önceki dört kitabındaki şiirlerinden çok daha rahat kurulmuş, çok daha kolay söylenivermiş izlenimi veren şiirler. Bugüne değin kazanılmış büyük ustalığın, bunun sonucu elde edilmiş bilgeliğin getirdiği şiirler. Ama Cemal Süreya şiir çizgisini başından bu yana dikkatle ve büyük bir tatla izleyenler algılayabilirler bunu ancak: 'an ki fıskiyesi sonsuzluğun/ keşke yalnız bunun için sevseydim seni...

"Güz Bitigi'nde bundan sonraki 1 şarkı, 12 beyit ve 16 dize de, kapalı gözle ayrımsanacak kadar Cemal Süreya şiiri: Şaşırtıcı özgünlükte, parlak, şakacı, bir durumdan bin durum çıkaran, kıs kıs..."[69]

Tarık Dursun K. hevesle okumuş *Sıcak Nal*'ı:

"*Sıcak Nal*'da hem eskinin Cemal Süreyası, hem kendini aşma, ne pahasına olursa olsun eskinin Cemal Süreya şiirini yenileme çabasındaki bir başka Cemal Süreya vardı. Suyun altına indirilmiş bir başka çaba daha vardı o Sıcak Nal'da: Cemal Süreya'nın soluk soluğalığı. Bir o kadar da (inanmayabilirsiniz) tedirginliği!...

"Cemal Süreya'nın 'asıl' şiirinde hüznün, duyarlılığın, kendi şiirine uyumlu düşmenin yanısıra son derece fiyakalı bir ince alay da olurdu hep. *Sıcak Nal*'da da bulacaksınız bunu. Ama pahası konusunda kararı size bırakıyorum."[70]

Bu kitaplarda erotizmin geriye çekildiğini söyleyen Gülten Akın, "Şarkı"yı eski şiirlerine benzetir:

"Kimi kez geniş kimi kez dar dolayımlı imgelerle anbean, bir sevişme sonrasını işlemiş. Sıcak Nal, 'Uzun zaman dört nala giden bir atın ayağındaki nal'dır.

69 *Cumhuriyet*. Mayıs 1988.
70 "O yar uzun boylu ben cüce kaldım ...mı?". *Cumhuriyet* Mayıs 1988.

"Cemal Süreya, bu kitapta sabrının sonunda. Öfkeli. Göndermeler yapıyor, parmağıyla da imleyerek. Sokağına, adresine, kentine, tarihine, düşünceye, geçmişe ve yurduna. Tüm şiir sanki son iki dize için biriktirilmiştir: Yurdumsan/Söz ver Anadolu.

"Sıcak Nal'da geçmişten gelen, şimdiyle doğrulanan bir umutsuzluk, yanlışlardan yerinme var. Alttan alta da kara gülmece.

"Dikenli tele takılmış çiçek/Yüzyılımız çiçek diye seni getirdi.

"Şiirin sonunda, Bir şey var/Balkonlar... dese de umarsızlığın ağırlığını yok edemiyor."[71]

Güz Bitigi, "biçim ve biçemiyle" kimilerine yabancı bir yapıttır Behzat Ay'a göre. Bunu, şiir, düzyazı, işleyim gibi üç ayrı dalı içermesine bağlıyor.[72]

Enis Batur ise Cemal Süreya'nın son döneminin tadına henüz varılamadığı kanısında.

"Lacivert Bir Çıngıraktır Ölüm"

Ölümün rengini sonsuzluk rengi olarak düşünüyorum. O zaman da karşıma maviler çıkıyor.[73]

Sıcak Nal ve *Güz Bitigi*'nde öne çıkan bir tema da, ölüm düşüncesi.

Ölümle ilk karşılaşması çok erken. Çocukluğunda ölümden değil de ölüden korkar. Zaten o günlerde öleceğine inanmaz.

Daha sonra, ölüm karşısında katılır kalır.

Halası dahil cenazelere gidemez.

Başsağlığı dileyemez.

Son dönem şiirlerine kadar ölüm dibten akar; bir görünür bir kaybolur.

Kuran sayfaları satılan sokaklarda
Ölüm bir çeşit sevgiyle uçar
Ölüm uçar çocuk yüzlere[74]

71 *Çağdaş Türk Dili*, Nisan 1990.
72 *2000'e Doğru*, 18 Aralık 1988.
73 "Cemal Süreya'dan ölüme deyişler", *Hürriyet* Pazar eki, 20 Temmuz 1986.
74 "Ülke", *Göçebe! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, 1990, s.48.

İki Tanrı çeker arabasını
ölümün dağlara doğru [75]

sıfatıdır ölüm
kavrulan işçi arının
azgın peteğinin içinde[76]

Ölüm düşüncesiyle pekişir hüzünler, acılar.

Bir güvercin ben öldüğüm zaman
Nice hüzünlerden yaprak yaprak
Bir güvercin ben öldüğüm zaman[77]

Ellisine yaklaşırken, hüzünlerden sıyrılmış, çıplak; çıplaklığı ölçüsünde sarsıcı bir gerçektir ölüm.

Ölüm geliyor aklıma birden ölüm
Bir ağacın gövdesine sarılıyorum [78]

–Ölüme çıplak gözle bakılamaz.
–Güneşe de.
–Bazı gerçeklere de.[79]

1982-83 yıllarını biraz da 84'ü sayrılı günlerdi diye anımsıyor. İşte bu sayrılı günlerin hemen ardından kendisine bir ömür biçen ve "Kehanet 1985"i yazar.[80]

Lokman şair senin hayatın
Yedi kırlangıcın hayatı kadar
Altısını ardı ardına yaşadın
Bir kırlangıcın daha var

Lokman Hekim söylencesinden esinlenmiş.

75 "Arka Güneş", *Age*, s.69.
76 "İki şey", *Beni Öp Sonra Doğur Beni/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım, s.138.
77 "Mardin", *Beni Öp Sonra Doğur Beni/* Sevda Sözleri (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.130.
78 *Uçurumda Açan/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994 basım, s.210.
79 "Cemal Süreya'dan ölüme deyişler" *Hürriyet* Pazar eki, 20 Temmuz 1986
80 *Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım, s

Lokman Hekim'e uzun ömür verilmiş. Ne yapacak? Bunu kendisi saptayacak. Lokman Hekim çok yaşayan bir kuşun, kartalın yaşama süresini temel almış. O çağda kartalın 80 yıl yaşadığı varsayılıyormuş. Lokman Hekim, 7 kartalın hayatını art arda yaşamaya karar vermiş ve o kadar yaşamış. 7x80= 560 yıl.

Bu hesabı gördüğüm sırada 54 yaşındaydım. Ben de kendime başka bir kuş seçtim: Kırlangıç. Meğer kırlangıç dokuz yıl yaşıyormuş. 7x9=63. Evet 63 yıl çıktı. İşte böyle, düşüncesizlik ettim... Buna tam razı oluyordum ki, biri gelip 4 yıl daha zam yaptı. Efendim 9.5 yıl yaşayan kırlangıçlar da varmış. Hatta çoğu öyleymiş.[81]

Bir yerden, kırlangıçların 9 değil, 8 yıl yaşadığını öğrenir.

Hayat kısa,
Kuşlar uçuyor,

...bayağı sarsıldım ve dilimin ucuna bu iki dize geldi. Bu hesaba göre geçen yıl ölmüş olmam gerekir. Ama işin güzel bir yanı da var. Ölmedimse, kırlangıç hesabından da kurtuldum demektir. (963. Gün)

En yakınları hiç ölmesin ister. Ölürlerse de, ölümleri çabuk eskisin. Böyle anlarda bir köşeye çekilir, kendini avutur: "Üç beş yıl sonra bu da anı olacak."[82]

Edip Cansever'i duyduğunda, birikmiş bütün ölümler için de ağlar.

TV'de, sekiz otuz haberlerinde birden, Edip Cansever'in ölüm haberi verildi. Bu haber inanılmaz ölçüde sarstı beni. Rastlanmadık bir biçimde ve yüksek sesle ağlamaya başladım. ...Otuz yıllık arkadaşımdı. Yalnız sanat serüvenimiz değil, hayat serüvenimiz de iç içe durumlar yaşamıştır. (543. Gün)

Yeşil ipek gömleğinin yakası
Büyük zamana düşer.
Her şeyin fazlası zararlıdır ya,
Fazla şiirden öldü Edip Cansever.[83]

81 Zeynep Oral. "Edebiyatımızdan On İnsan Bin Yaşam" *Milliyet Sanat Dergisi.*
82 Zeynep Oral. "Kırlanıç Kanadında Gümüşığı", *Sözden Söze.* Cem Yayınları. İstanbul 1990. s.184.
83 *Sıcak Nal/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri). Can Yayınları. İstanbul 1994. 5. basım. s.235.

Edip Cansever'in ardından Turgut Uyar. İkinci Yeni'nin öncüleri 60'ı aşamıyor...

Ak odada oturur
Kapısı penceresinden çok

Gözlerinde yıldızlar
Serin yerde durur

Bir elinde kadeh
Öbürünü yarasına bastırır

İnşaattan ses gelir
Bir şeyi okşar gibidir

Uzanıp durmuş mahcup
Işığagöçerin şarkısı

Dönülmez dizeler içinde
Onunkiler gülaçılır

Öldüğü gün
Hepimizi işten attılar.[84]

Genç yaşta ölen sanatçıları bir bir not eder Günlüğüne. *İsimler Sözlüğü*'nde tanıdığı yazarlara bakar; 385 yazardan 53'ü ölmüş.

Hayat büyük bir "Özel ve Cins İsimler" sözlüğüdür.
Ölüm sadece "Cins isimler" sözlüğü. Ama daha büyük bir sözlük.[85]

Hiçbir tanıdığın, hiçbir tanımadığın olmadığı dünya ona göre değil.

Yüzyıl sonra şu anda yaşayan hiçbir insan, hiçbir kuş, hiçbir kedi, hiçbir yılan, hiçbir otomobil olmayacak dünyada. Başkalarının dünyası. Ne yapayım başkalarının dünyasını. (456. Gün)

İnsan yakınlarının yanında ölümü beklememeli diye düşünür.

Cupp diye belirsizliğe dalmalı.

84 *Sıcak Nal/Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri). Can Yayınları. İstanbul 1994. 5. basım. s.242.
85 "Cemal Süreya'dan ölüme deyişler". *Hürriyet* Pazar eki, 20 Temmuz 1986.

Ölürken bile şaka yapabilirim diyen Cemal Süreya'nın ironisi artık Azraili de İsrafili de kucaklar.

Çernobil olayı yeni yaşanmış, radyasyondan korkulan günler.

İsrafil'in Sur'u! Tek işi var diye önemsemezdim borazancıyı.
Azrail'in büyük memuru olduğu anlaşılıyor. Büyük firmanın biraz sevimsiz, ama doğrucu propagandistinden başka bir şey değilmiş Azrailcağız. Perakendeci.
Radyasyon, Cebrail'i de büyükelçilikten maslahatgüzarlığa indirdi bir anda.
Peki Mikail neci? Onun görevi "kozmik" En büyüğü o mu yoksa? Şu anda paravan firma halinde çalışıyor. İstihbarat. Kışkırtman.
Şeytan dinimizde iyice küçültülmüş, insanlaştırılmış kötülük tanrısı. Yahudi gibi bir şey, o kadar. Yurttaşımızdır.
İnsan, Tanrı'yı yaratmasaydı, belki ölümü de yaratmayacaktı. Ölüm kendi ürünüdür, çeksin! (512. Gün)

Cemal Süreya için ölümün suyla, suyun da çocuklukla bir ilgisi olmalı.

Lacivert bir çıngıraktır ölüm
Patlar sarnıçların eski suyunda
Kapaklanmış bir at resmi çizer
Havaleli çocukların kulaklarına.[86]

Ölümlerden ölüm beğenir.

Kimsenin ölümü, Çinli şair Li Po'nunki kadar güzel olmaz. Li Po sandaldaydı, yeterince içmişti. Hava açıktı. Günaçığı değil de, ayaçığı bir gece.

Li Po, ayın sudaki görüntüsünü bütünüyle kucaklamak istedi. Bunun için suya sarktı.
Kollarını gepgeniş açarak daha da sarktı. (45. Gün)

Bir memlekettir ölüm.

86 "Ortadoğu II", *Beni Öp Sonra Doğur Beni! Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.118.

Ölüm Güney yarımküre'de
Çok sığ ve sonsuz geniş
Bir ırmaktır
Ganj da derler ona.[87]

Denizler kaç para

diye sorar.

Bir yıl geçer. Bir kez daha sorar; nasıl bir şey ölüm?

Hiçbir şey yok ve kocaman su akıyor.

"Behçet Hoca Kalktı, Beni Alnımdan Öptü"

Sıcak Nal ve *Güz Bitigi*, 1988'de son ödülünü getirir Cemal Süreya'ya. Adalet Ağaoğlu, İlhan Berk, Doğan Hızlan, Rauf Mutluay, Fethi Naci, Hilmi Yavuz ve Tahsin Yücel'den oluşan Seçici Kurul'un başvurmadığı halde ödülü kendisine vermesini sevinçle karşılar.

Necatigil adı benim için sevinç oldu.(...) Necatigil sözcüğünde büyülü çağrışımlar var. Ayrıca jürisi çok iyi bir jüri. Belki en iyisi. (...) Dahası ödül daha önce hep değerli sanatçılara verilmiş. Sevincin harcı bunlardan geliyor işte.[88]

Behçet Necatigil adı, ayrıca onurlandırır onu. *2000'e Doğru*'da, Orhan Kâhyaoğlu'nun sorularına verdiği yanıtta bir öğrenci tavrıyla dile getirir bu duygusunu: "Behçet Hoca kalktı, beni alnımdan öptü!"

13 Aralık 1988 akşamı, Ortaköy Boğaz 120'de düzenlenen 60 kişilik yemekte, ödül plaketini Necatigil'in eşi Huriye Necatigil'den alır. (Ödül tutarı 600 bin lira.)

Necatigil'le ilgili anılarını canlandıran ödül, ertelenmiş bir açıklamayı yapmasına da fırsat verir

Tarihte, hayatta ve evrende yinelenmez bir adamdı. Çok zarifti, tuhaf yanları da vardı.

87 *Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.265.
88 *2000'e Doğru*, 18 Aralık 1988.

Son yıllarda bana karşı biraz mesafeli durduğunu anımsıyorum. Nedenini bir türlü çıkaramıyordum. Öldükten sonra Selim İleri anlattı bir gün. Ona söylemiş. Türkiye Yazıları dergisinde "Adamlar Adamlar" başlıklı bir bölüm vardı. O yazıları, ayrıca pembe sayfalardaki bütün yazıları ("küçük oturum"u bile) ben yazıyordum. Daha doğrusu yazacaktım. Ancak 2. sayıdan sonra dergiden ayrılma gereği duydum. Öbür arkadaşlar ben ayrıldıktan sonra da o imzasız yazıları sürdürdüler. 3. sayıda Behçet Hoca ele alınmış. Biraz kırıcı bir yazı çıkmış. Dergiden ayrıldıktan sonra, efendilik bende kalsın diye, bir süre hiçbir açıklamada bulunmadım. Behçet Hoca o yazıyı benim yazdığımı sanmış ve kırılmış. Selim'e söylemiştim. Ama bir yanlışın yol açtığı sanıyı anlatmak, o yanlışı düzeltmek için, aradan 12 yıl geçmesi, ya da Necatigil Şiir Ödülü'nü almamı mı gerekiyordu? Bu da beni anlatan bir gerçek. Gevezeyim, ama her şeyi anlatmam. Ve bazı şeyleri bir gün mutlaka anlatırım. (970. Gün)

Üvercinka'dan itibaren hemen her kitabıyla ödül alan, kendisi de sayısız seçici kurulda bulunan Cemal Süreya, son birkaç yılda ödüllere pek sıcak bakmaz olmuştur. Necatigil ödülünden iki yıl önce hiçbir ödüle katılmayacağını açıklar Günlüğünde.

..şiirimle hiçbir ödüle katılmamalıyım. Dilekçe vererek ödüle katılmak ağır geliyor bana. Yayınevlerinde aday gösterilmek de aynı şey. İzin vermemeliyim. (91. Gün)

Düşüncelerindeki bu değişimi bir röportajında şöyle anlatıyor:

Eskiden Türkiye'de ödüller yoktu. Son 10 yılda bunun tersi bir gelişmeye tanık olduk. Ödüller hızla çoğaldı. Bu da birtakım sorunlar getiriyor.

Bir ödülün değeri birkaç ögenin yan yana gelişiyle oluşur; ödülün parasal değeri; ödülü veren kurumun ya da kişinin ağırlığı; ödülü daha önce de hep değerli kişilerin kazanmış olması; ödülü kaybeden yapıtların da değerli oluşu ve jürinin kimlerden oluştuğu. İşte bu öğelerin yan yana gelişi ödülü değerli kılmaya yeter. Bu-

lunduğum birçok jüride şu gerçeği gördüm... Ödüllendirilen yapıt belli bir düzeyin üzerinde oluyor elbet ancak, mutlaka kendi yapıtların en iyisi olmayabiliyor. Ödüle karşı değilim, günümüzdeki gidiş ve gelişme şekline karşıyım.

Ödüller kadar, jürilerden de uzak durmaya karar verir. (91. Gün)

Bu kararının nedeni, oy vermediği kişilerin kırgınlığının yanı sıra, profesyonel bir iş olarak gördüğü jüri üyeliğinin maddi karşılığını bulamaması.

İmza günlerinin de pek bir farkı yok ona göre. "Satıcıyla alıcının arasına, yazarın oturtulmasında bir terslik var" diye yazıyor günlüklerinde. Yapıtları fazla alıcı bulamayan bir yazarın aynı kitap için her hafta aynı bir dükkânda "borsaya kote edilmesi"nde aşağılayıcı bir yan görüyor. (65. Gün)

Gençlik yıllarıyla ilgili bir anısı da, imza günlerinin içtenliğine gölge düşürmüş olmalı.

1956'lardaydı; bir gün Yeditepe'ye uğramıştım. Eflatun Cem Güney, yeni çıkan masal kitabını yazar arkadaşlarına imzalıyordu. Bir ara gözü bana ilişti. Adımı sordu. Sonra da,"Evladım, sen ne yaparsın?" dedi. Şiir yazdığımı söyledim. Bir kitap da benim için imzaladı. Sunu yazısı şöyleydi: "Çok ince ve hassas şiirlerini öteden beri hayranlıkla okuduğum doğuştan şair Cemal Süreya'ya en halisane duygularım ve başarı dileklerimle..." [89]

Yaşlılık-ölüm-aşk bağlamında bakıldığında, *Sıcak Nal* ve *Güz Bitigi*'nden sonra yayımlanan şiirleri arasında, "Dimitra ile Papandreu"nun özel bir yeri var. Bu şiiri için değişik bir yöntem izlemiş. Bazı insanlardan, "akıllarına gelen ilk cümleyi" istemiş.

Günlüklerinde, "coşkuyla attım kendimi o şiire" diyor.

Papandreu aşk adına çağa ve ülkelere yeni bir ışıltım getirdi. St. Thomas Hastanesi'nin bahçesinde çekilmiş fotoğrafa bakıp duruyorum. Şiir bende bir iki dizenin belirişiyle başlar. O bir iki dize, ya da kuruluş imgesi şiirin bütününü belirsizliğin içinden sürekli çağırıp durur. Bu kez öyle belirmiş dizeler ya da imgeler yok. Belki de yazamam; yazsam, bitiremem.

89 *Uzat Saçlarını Frigya*, Yön Yayınları, İstanbul 1992, s.225.

Olay biliniyordu gerçi; ama Papandreu'nun, Dimitra ile evleneceklerini ameliyat olmadan hemen önce söylemesiyle o açıklama bir dramdan da geçerek mitolojik değer kazandı. Çünkü Papandreu 69 yaşında; ve her ameliyatta bir ölüm olasılığı vardır. Aynı açıklamayı ameliyattan sonra yapsaydı aşk kavramı bu kadar parıldamayacaktı. İlişki biliniyordu, ama bu kez dünyaya ilan etme durumu var. Aşk gizli ve yasadışıdır. Ama eşlerin ikisinde de ilişkinin herkesçe bilinmesi özlemi olacaktır. Bunu, aşkın, tersi düşünülemez bir koşulu olarak bellemişim. Her aşkta mutlaka böyle olması ya da bu kadar böyle olması gerekmez. Ama aşkın tanımında var gibi geliyor bana bu. Gizlidir aşk, yine de dünyaya ilan edilmek ister. Yasadışıdır, yine de yasallık peşindedir. Seven mutlaka birleşmek ister. Çelişki mi? Olsun, var böyle bir şey.

Olağanüstü olay bu kez Olimpos'un eteklerinde gerçekleşti. Papandreu cesur adam. İşi bir de bu yönden yırttı ve tarihte kendine Dimitra ile birlikte unutulmaz bir söylence köşesi açtı.

Sanırım birleşmeleri de evliliği aşan bir şey olacak. Hatta, evlilik değil aşk, aşk birliği olacak. İkisinde de bu sürpriz gücü var gibi. (943. Gün)

"Papandreu ile Liani",[90] *Sevda Sözleri*'nin son basımında da yer almamıştır.

Resifler üzerinde basık güneşler
Baş döndüre döndüre sönerler,
Bundan sonra mutlu olamasanız da
İnanın bu kadarı hepimize yeter.

Gizlidir aşk ama her an açıklanmak ister
Yasa dışıdır ama yasal olmak için çırpınır,
Siz ilan ederek aşkınızı bütün dünyaya
Nasıl da ışıttınız çok şeyi düzelttiniz bozdunuz.

El ele resminizi görünce gazetede
Gelişigüzel şeyler geldi aklıma
Bekâret nedir diye düşündüm sözgelimi
Yalnız kuşsütü ikram edilen sofra.

90 *Cönk*. Aylık Fikir ve Sanat Gazetesi. Aralık 1988.

Yalnızhane Sokağı'nı düşündüm, Gaziantep'te,
Çok daha eski bir kentin ön uzantısı,
Konya'da Osmanlı tahvillerinin arkasına yazılmış mektuplar
Coğrafya ve iç avlu.

Sizin için
Orda işte
Ayasofya'nız.

Acelesiz Zeytin ağacı ve yaprağındaki renk tozu
Alnının sağ yanında bir ağrı yıldız biçiminde,

Bütün bir Akdeniz kültürünü baştan çıkardınız
Yeni bir bahar noktası getirdiniz dostluğa
Bütün sayıları sadeleştirdiniz.

Olağan şeyler aranızdaki sırdır
Kışın kar yağması söz gelimi,
Akşamüstü ortalığın kararması, mendiller,
Artık söyleyecek daha çok şey var.

Asıl ne yaptınız biliyor musunuz,
Özür dilemeye
Anadolu'da da geçerlilik kazandırdınız.

Bunu yazan delisi güzel
Okuyana denizanaları fundalar dürtüler.

"Kısa", "Perdeli", "Bent Kapağı", "Kürtler ve Arnavutlar", "İntihar", "Hükümet", "Göller Denizler", "Park", "Şarap", "Üstü Kalsın" şiirleri çeşitli dergilerde yayımlanır.

Son aylarda bulduğu yarı dize yarı deyiş, biraz da şakacı şu sözleri dilinden düşürmez.

Bende bu eşeklik sende bu katırlık oldukça, bizim aşkımız ömür boyu sürer.

Eğer bir kadın söylüyorsa bunu, eşekle katır yer değiştirecek.

Ajandasındaki ve Dosyasındaki Notlar
1 Mayıs ve Ötekiler

Milliyet Sanat Dergisi ve *Yeni Yaprak*'ta yayımlananlar dışında, henüz dergilere ulaşamayanlar da var. Dosyasında elyazısı bir yığın karalama. Zamana ihtiyacı olduğu anlaşılıyor. Kimi, küçük ekler alarak döne döne tekrarlanmış; kimi, başka esintilerle birleşmiş yer değiştirmiş.

1 Mayıs.

Bir yılını alacak bu şiirin yazımı. Öyle söylüyor.

"**Bugün hava** çok güzel" diye başlayacak. Herkes kapı önünde, pencerede birbirlerine "bugün hava çok güzel" diyecek. "**Bugün hava çok güzel**" dizesi tekrarlanırken giderek büyüyecek, son satıra gelince koronan olacak.*

***Bugün** hava güzel diye bağırdı*
***Bugün** hava güzel dedi*
***Kadın** hemen onayladı: Bugün hava güzel*
***İki** adam tavla oynuyordu*

Bugün hava güzel dedi çocuk
Ablası hemen onayladı onu

***Bugün** hava güzel dedi çocuk*
***Ablası** hemen onayladı onu: bugün hava güzel*
***Piyango** bileti satıcısı şapkasını çıkardı*
***Bugün** hava güzel! Bugün hava güzel!*
***Postacı** her evin önüne kâğıtlar bırakıyordu*
***Şoför** dirseğini arabanın kapısının üstüne gererek*
***Bugün** hava güzel*
***Anılar** dedi ihtiyar anılar*
***Anılar** düş değeri kazanıyor*

Bugün hava güzel
Anılar dedi ihtiyar anılar
Bugün
Anılar düş değeri kazanıyor
Bugün hava güzel

* Bazı dizeler küçük değişikliklerle "Bent Kapağı" şiirinde kullanılmıştır.

"Bugün hava güzel" ve "1 Mayıs" çağrışımları "Övünme" başlıklı notta da var.

En büyük telif hakkım ilk okuduğun kitaptan aldın.
Kan Kalesi.
Ama Doğu Perinçek kimin şiiriyle tavladı Şule'yi
kim serbest bıraktı yasaklanmış Emmanuel filmini
Göz kırpma hakkını bile yitirmiş başkan
Tenis oynayanı getirdi takunyalı
Bizim ilişkimiz ne bileyim belki de hayatı
sürdürme ilişkisi
Sadece bu mu?
1 Mayıs bir de Ramazan'a rastladı iyi mi?
Müslüman işçiler namazdan sonra bağırdılar
BUGÜN HAVA GÜZEL
çiçektozu ne demek feministlere tek soru
Bugün hava güzel
Bilinçdışı gökbilimde bile
Sen, sıcak kazıbilim, geleceğini
anladım.
İlk'tin.

Telefon Kulübeleri, yine arkadaşlarına sözünü ettiği bir başka şiir çalışması.

o yaşta Ortaokul aşkı (Lise değil)
Ege'de
Nüfus 40 bin
Geniş zaman, evet geniş zaman istiyorum
Ama telefon kulübesinden konuşuyorsun
Süre doldu dolacak
Üç dakika
o dar zamanda
Bir başka açıklamıyor mu
Daha doğru hemen özetlemiyor mu
kişiyi ve durumu
Bir kişisellik kazanmıyor mu zaman
Üstü başın olmuyor mu zaman
ân diyorum, çocukluktur.

Ve yine tasarılar, tasarılar... Doğu Perinçek'ten Türkiye Komünist Hareketi'nin soyağacını ve kısa tarihini ister. Mustafa Suphi ve Şefik Hüsnü'lerden başlayarak bugünlere kadar komünist hareketin liderlerini anlatan uzun bir şiir yazacak.

"Göç", kalın kalın akacak.

"Fırat", ta ilk şiirlerinden.

"Zulümler"i, Paris'ten tanıyoruz.

Yalnız şiir değil. Dost çevresinde sözünü ettiği araştırma konularından da yoğun bir çalışmanın eşiğinde olduğu anlaşılıyor. Cenk kitapları yine birinci sırada. Dağ gibi bir proje. Çocukluğundan bu yana çoğala çoğala gelmiş. 70'li yıllardan beri dilinde: ...cenk kitapları kendilerini tutarlı bir biçimde toplayacak yazarı bekliyor."

Cenk kitaplarının Hazreti Ali'nin bıraktığı insancıl, bilge görüntüsünü yansıtmadığını, gerçek hayatından hemen hiçbir ayrıntıyı kapsamadığı, ayrıca o dönemin hayat sahnelerinden çizgiler taşımadığı görülüyor. Çeşitli cenklerin başka başka yazarlarca kaleme alınmamış olması da arada terslikler tutarsızlıklar yaratmış. Kitaplardaki resimler derseniz, onlar da çok değişik ve çok ilkel. Dinsel resimlerle, ya da Anadolu halk resmiyle hiçbir ilişkileri yok bunların. Bilmem, en eski baskılarda da böyle miydi bu.

Beklenen yazar kendisi. "Hz. Ali Uzmanı" o.

80'lerin sonunda, Cem Yayınevi yöneticisi Ali Uğur ile anlaşır ve hazırlığa girişir. Bu yüzden *2000'e Doğru*'daki redaksiyon görevini de bırakır. Cenk Kitapları, başka sevinçlerin de yolunu açar:

Artık bir yayınevim var. Bir masam da var artık o yayınevinde.

Uzun süredir Türkçeleştirmeyi düşündüğü, Fuzuli'nin *Bengü Bâde*'sini bir kez daha alır eline. Bu uzun şiir Kürtlerin ve Türklerin kucaklaşması olacaktır.[91]

Şiirde inandığım çeviri kuramı, yani öbür dilde eşdeğer öğeler ya da durumlar yaratma, bu kitapta geçerli olamaz mı diye düşündüm. Çünkü Türkçe'den Türkçe'ye aktarma söz konusu. Çeviri denemez buna, hatta. Nasıl bir şey?...

91 Doğu Perinçek, "Sürgün-Efsane-Düş Materyalizm" *Gösteri*. Cemal Süreya Özel Sayı, Şubat 1990.

Şeyh Galip'in şiirlerini Türkçeleştirmek ta 1960'ların ikinci yarısından beri aklında.[92]

Çeviri çalışmaları sürüyor.* Yeni kurulan Gece Yayınevi için Marquis de Sade'ın *Aşkın Suçları*'na birkaç öykü ekleyecek. Pierre Louys'in *Afrodit*'i de gündemde. *Binbir Gece Masalları*'nı, Dante'nin *İlahi Komedyası*'nı, *Define Adası*'nı, Marquis de Sade'ın *Justine*'ini çevirecek.

Şöyle bir not da var Günlüğünde: "Tek çevirmen imzalı Küçük Prens!"

Bir özlem, bir kırgınlık belki biraz da öfkenin Cemal Süreya'ca ifadesi.

Doğu-Batı Çelişmesi

Cemal Süreya, son kitapları *Sıcak Nal* ve *Güz Bitigi*'nde şiirinin tanımını da bulur: "Güneşten yırtılan caz, kavaldan akan gökyüzü.

Gençlik Kitabevi konuşmalarında bu tanımı şöyle açıyor:

> *Bir yerde cazla kaval alt alta geldi benim şiirimde. (...) Humor ögesiyle trajik öğe yan yanadır, iç içedir benim şiirimde. Öyle bir yüz düşünün ki, üst kısmı ağlarken, alt kısmı güler. Yahut böyle bir şiir yazmak istemişim aslında.*

Şiirinin Doğu ile Batının birleşmesi, uzlaşması değil, çelişkisi olduğunu söyler. Üzerinde yaşadığı coğrafyaya da "Kavimler Kapısı Cumhuriyeti" adını yakıştırır.

> *..ben hem batı edebiyatının hem eski edebiyatımızın kaynaklarıyla beslendim. Eski edebiyatımızın değerlerini elden çıkarmadım. Ala-*

92 Buyrukçu, 16 Nisan 1969, *Yeni Edebiyat*, Haziran 1970.

* Cemal Süreya'nın 40'ın üstünde çeviri kitabı var: Gelinlik Kız (Ionesco), Sade'ı Yakmalı mı? (Simone de Beauvoir), Günümüzde Sağcı Fikirler (Simone de Beauvoir) İhtilalin Özü(Mao Zedung), Aşkın Suçları (M. de Sade), Palto (J. Cosmos), Yeşil Papa (Asturias) Gök Cephesi (N. Thin Dre), Küçük Prens (A. de. S. Exupery), 32 Saat Özürlük (G. Hernadi), Amerika Birleşmemiş Devletleri (V Pozner), Emperyalizm (Lenin), Vadideki Zambak (Balzac), Goriot Baba (Balzac), Milli Kurtuluş Cephesi (D. Bravo), Dine Karşı Düşünce (A. Bayet), Bir Aşk Kırgınının Şarkısı (Apollinaire), Gönül ki Yetişmekte (G. Flaubert), Meyhane (Emile Zola), Nekrassov (J.P Sartre). Büyük Ahlak Öğretileri, Toplum Bilim Tarihi (Bouthalle). Bir Tanem (F. Morceau). Kırmızı Balon (Lamorisse), Çin Uyanınca (Alalin Peyrefitte), Mutluluk Getiren Seks, Emeğin ve Emekçilerin Tarihi (P. Birzon), Faşizmin Analizi, Zevk Alma Hakkı, S. İncelikleri, Homoseksüellik, Eski Evler Eski Adamlar, Kürtler (Nikitin), Nostradamus (J.C.de Fontbrune).

turka yanını ordan gelmektedir. Ben öyle bir insan grubu içindeyim ki, bir ayağını sosyalizme atmış, öbür ayağını feodaliteden kurtaramamış.

Yarattığım her imgenin hem çağdaş duyarlığı kavramasını hem de şiirimizin en eski örnekleriyle çağrışım bağı kurmasını özledim.[93]

Özdemir İnce, şöyle sıralıyor Cemal Süreya'nın kaynaklarını:

...biri Fransız şiiriydi. Guillaume Apollinaire, Max Jacob, Paul Eluard ve Jacques Prevert.

"Divan ve Halk şiirleri
Tanzimat'tan sonraki şiir
Kutsal Kitaplar Bilgisi
Mitoloji ve destanlar
Tarih, Coğrafya, Maliye bilimsel bilgi

"Bunların hepsi Cemal Süreya'nın keskin zekâsı, kıyısız imgelemi, sınırsız dili aracılığıyla gülen ve uçarı bir şiire dönüştüğünü biliyoruz."[94]

Hulki Aktunç, "Jacques Prevert'den etkilendiyse Kan Kalesi'nden daha çok etkilenmiştir" sözleriyle anıyor Cemal Süreya'yı bir konuşmasında.

Hilmi Yavuz'a göre, "Apollinaire okumuş bir Yunus Emre şiiridir" onun şiiri.[95]

Doğu Perinçek, Cemal Süreya'nın düşünsel kaynaklarını üç başlık altında inceliyor:

"Birincisi kendi gerçeğidir. Bir göçebenin hayatıdır bu gerçek. İkincisi, Mezopotamya'nın derinliklerinden gelen Ortadoğu kültürüdür. Cemal Süreya, efsanesini ve düşlerini buradan alır.

"Üçüncüsü, Batı'nın materyalizmidir. Paris'ten alınan gerçeklik duygusudur, özgürlük tutkusudur ve emekçi değerleridir.

93 *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1990.
94 "Ve şiirin gişesinde oturan şair", *Gösteri*, Şubat 1990.
95 *Sokak* dergisi, 14 Ocak 1990.

"Böylece coğrafya ile tarih, doğu ile batı, gerçek ile düş, efsane ile gelecek kesişir onun şiirinde.

"Cemal Süreya, Batı'nın gerçeğini alırken Batı'nın reddiyesini de almıştır. Orada Batı uygarlığının nesnel bir eleştirisini de bulmuştur. Naylonlaşan Batı'ya karşı hakiki şiirin direnişidir Cemal Süreya. Aynı zamanda bir cereyan göğüslemesidir. Fazıl Hüsnü'deki 'Batı Acısı'nı duymaktır.

"İki rüzgârı vardır: Hem Doğu felsefesinin düşleri, cemaat ruhu, komün ruhu diyelim dalgalandırır şiirini, hem de Batı felsefesinin ayaklarını yere basan yenilikçiliği."[96]

Perinçek aynı yazısında, hep tartışılan "Folklor şiire düşman" sözüne de değiniyor:

"Kanımca bu söz pek anlaşılmadı. Belki kendisi de bilincine berrak olarak çıkarmamıştı bu sözün anlamını. Şu önemlidir: 'Şiir folklora düşman' dememişti. İkisi arasında derin fark var, Cemal Süreya farkı. Tarih ve yerellik, folklorun ufkunu kapar. Cemal Süreya ise, tarihin ve Ortadoğu'nun kıyısından geleceğe ve evrenselliğe açılır, okyanusa açılır. Folklorda başlayıp folklorda biterek, denize hiç çıkmayıp Kayseri'ye deniz götürme kurnazlığıyla anlaşılamaz bu olay. Folklorcuların hiçbiri Cemal Süreya gibi derin kökler sürmemiştir Anadolu ve Ortadoğu kültürünün bin yıllarına doğru. O kökler, tek başına bir 'memleketçik'le, hatta Doğu felsefesiyle bile sürülemezdi. İşte orada Batı endüstrisinin derin kuyular açan sondaj aletleri gerekir. Bir gelecek boyutu ve evrensellik boyutu ile inebildi Cemal Süreya Mezopotamyalara."[97]

Ülkü Tamer'in Cemal Süreya için yazdığı şiir ise bir son söz değeri kazanır.

Atlas Okyanusu'nda Fırat'ın salı
Zap suyunda Alp çiçeği[98]

96 "Sürgün-Efsane-Düş Materyalizm", *Gösteri*, Cemal Süreya Özel Sayı, Şubat 1990.
97 *Age*.
98 *Broy*, Ocak 1990, sayı 51.

Türkçeden bir kıl kopar; içinde güneşler, dünyalar ırmaklar vardır. Ama Türkçeden koparacaksın.[99]

Bu dili miras aldığı ustalara, Türkçe'nin doruk şairlerine adadığı "Yunus ki Sütdişleriyle Türkçenin"[100] şiirinde kendisi de doruklarda.

Yunus ki sütdişleriyle Türkçenin
Ne güzel biçmişti gök ekinini,
Düşman müşman girmeden araya
Dolanıp bütün yukarı illeri
Toz duman içinde yollar boyunca
Canından sızdırmıştı şiiri;
Vasf-ı Hal'inde öyle esrikti
Acı dirliği Aşık Paşa'nın,
Günlük gibi havayı doldururdu
Sevginin ve kimyanın öğretisi;
Bursa'da otlar ağaçlar arasında
Kim yazdı günün aydınlığın
O diri o insan yüzlü beratını
Başka kim yazdı Emir Sultan'dan;
Ve Balım Sultan Urum abdallarından
Baba dostlarıyla kadınlarla
Birtakım ilişkilerden sıyrılarak
Çıkarak karıkocalığın dükkânından
Tuttu aynasında Kızıl Deli'yi;
Yağmur altında sicim gibi
Parasını serperken havuzlara
Aşık Garip unutmuştu kendini
Aklını fikrini takıp Mecnun'a;
Oralarda sevgili bir küfür gibi
Son yükselişi gibi bir sesin

99 *Yusufçuk*, Mayıs 1979.
100 *Beni Öp Sonra Doğur Beni/ Sevda Sözleri*, Can Yayınları, İstanbul, 1994, 5. basım, s.101

Demirin taşın yergisiyle dolu
O çimenleri yeşerten nârâ
O dalga dalga yayılan
Ananın içi gibi ovalara
Ve indi mi birdenbire inen
Sınısıcak bir şafak gibi dağlara,
Sütbeyaz Ayvaz Kankırmızı Köroğlu;
Sen ki şu kısacık hayatında
Sevdin ve yaşadın kelimeleri
Bir gün bile düşürmedin kalbinden
Yarana bastığın o büyülü deyimi
Niye mi koşarsın böyle ufka doğru
Pir Sultan mı ısmarladı seni
Kızılırmaktan öte Sivas'a doğru
Yeryüzü gökyüzü ve sabah vakti
Bilece uçarsınız hastanız ulu
Alnında göğsünde parmak uçlarında
Kan pıhtısının ısrarlı bakışı
Siyaset meydanı hıncahınç dolu,
Ustamın gözlerindeki son danıla mavi
Takılıp kalmış kirpiklerine,
Perçemi uysalca dolanmış darağacına;
Uzakta kavaklar kuşku sorulu
Bir tambur delişeti sazında
Hazırlar kaderini Kadı Burhanettin'in
Olsa da bir gün Sivas'a sultan
Fışkıracaktır kanı bir tuyuğ gibi
Azeri ağzıyla koçlara devran
Bir tuyuğ gibi elemsiz bir fıskiye gibi
Başı omuzundan kaydığı zaman;
Sen ki gözlerinle görmüştün 57'de
Babanın parçalanmış beynini
Kâğıt bir paketle koydular mezara
İstesen belki elleyebilirdin de
Ama ağlamak haramdı sana
O günler istesen de istemesen de

Boğazında buruldu kaldı Türkçe
Mevsimlerin tülüne sarılı halde
Yıllarca dinlendirdin acını
Utandın ondan korktun bir bakıma
Sakladın geleninden gideninden;
Ve sen daha nice rastlantılarla
Nice suçsuzun başında bulundun ki
Göğe urmak ister gözbebekleri
Nice şair nice duyarlık elçisi
Zehir Kazak zıkkım Gedayi
Bir buğday yüzlü zülfü dolaşığın
Özlemiyle karmış doğanın buyruğunu
Kütüğü nakıştan beter olmuş
Nar çiçeği Karacaoğlan;
Yaz kış yapraklı Dertli Boran;
Ezilmişin tutanakçısı Kabasakal;
Dördüncü Murad'ın çılgınlığıyla
Yeniçeri bedenine nişanlar vuran
Seyrek asker Kayıkçı Kul Mustafa;
İşgal acılarından mavi bir lirizm çıkaran
Maliyeci şairlerin ilki Bayburtlu Zihni;
Ve sürgün şairlerin ne ilki ne de sonuncusu
Yiğit ve açık Türkmen: Dadaloğlu;
Kamu kuşların yedi bin yıl
Tam bir danişmendlik içre uçtuğu
Ve gülün tek bir solukta
Köy köy dağılıp kahverengide
Kent kent kırmızıda toplandığı Gülşehri;
Kim bu Gülşehri öksüz Emrah kim?
Şems Banu ne olacak Kişverkişan nere kalesi?
Ya ulu Camiin ünlü romancısı
Yalvaçlara kimlik kâğıdı dağıtan
Çekidüzeni unutulmaz Süleyman Çelebi?
Sen işte bunlarla bildin Türkçeyi
Bunlarla
Gelen giden obayı sevdi

Ceyhun Atuf Kansu'nun deyişiyle

"Cemal Süreya'nın şiirleri ve Yunus Emre
Ne güzel yağıyorlar Türkçeye
Cemal Süreya'nın şiirleri ve Yunus Emre
Ne güzel yağıyorlar Türkçeye"

Şiirin bir dil işi, "dilde yangınlar yaratmak sanatı" olduğunu söyler.

Şiir dili, düzyazı dili, konuşma dili, bunların kesişme alanları, üzerinde sürekli düşündüğü konular. Ona göre, düzyazı için, sözgelimi romancı için dil bir araçtır, bir düşünceyi, bir durumu anlatmak için bir araçtır. Şiirde dil, hem araçtır hem de ortamdır. Şiirin bir yerde gövdesi gibidir, kuşun kanatlarıyla uçması gibidir.

Şiir dilinin konuşma dilinden kopmaması gerektiğini vurgular ısrarla.

Konuşma dili, düzyazının düşünce dilinin tuhaf bir argosudur. Şiirle düzyazı arasında bir bırakışma yeri desek yeri. Bu bakımdan şiirin de düzyazının da özelliklerini taşır. Şiir çemberini oradan geçirirken nesnellikler edinir. Şiirin ilk ve vazgeçilmez mayasıdır konuşma dili.[101]

Özdemir İnce, Cemal Süreya'nın, evrenin ve nesnelerin dilini insanların diline çevirdiğini, insanların dilini daha çok insanlaştırdığını söylüyor ve ekliyor: "Cemal Süreya insanlar arasında kendi lehçesiyle konuşuyordu ve insanlar anlıyorlardı onu."[102]

Doğan Hızlan, onun şiir işçiliğindeki gizin "dille oynamak, dile olabildikçe plastik biçimler vermek; sözcüklerin çağrışımlarını gidebileceği son durağa kadar izlemek" olduğunu söylüyor.

Cemal Süreya, dil devrimini baştan beri yürekten desteklemiş ancak yaşayan Türkçe'de ısrar etmiştir.

Osman Mazlum imzasıyla yazdığı yazılarda, "öztürkçeciliği" bir şablon olarak benimseyen şairleri eleştirir.

Dil devrimini yürütmek için şiiri feda etmek yerine, şiiri feda etmeden dil devrimini yürütmeyi benimsemek daha uygun olmaz mı acaba.

101 Can Kolukısa'nın röportajı, *Milliyet Sanat Dergisi*, 13 Ocak 1973
102 "Gözleri Görmekle Doymayan, Kulakları İşitmekle Doymayan" Cüneyt Uçak.

Sözcüğün bir süs aracı haline gelmesinden yakınır.

> *Şair birçok sözcüğü, kavramı "süs" diye yani salt şiir yapmak amacıyla kullanıyor. ...bir kavram olarak değil de süsleme olarak kullanıyor.*[103]

Dil yaşanan ânı yansıtır. Onun için geçmişe dönük düzeltmelere yabancı.

> *Bazı şair arkadaşlar önce yazmış oldukları şiirlerdeki eski kelimeleri yenileriyle değiştiriyorlar. Bakıyorsunuz bir şiirde, dergide yayınlanışı sırasında kullanılan kelime gitmiş yerine kitap haline konulurken başkası gelmiş.*

Dil konusunda baştanberi "orta yol tutturduğu, son yıllarındaysa öztürkçe'ye daha çok yöneldiği görülüyor. Nedeni, 25 yılı aşkın bir süre üyesi olduğu Türk Dil Kurumunun kapatılmış olması.

1980'lerde, Dil Derneği'nin bir özeleştiri yapması gerektiğini savunuyor. Savunuyor ama, kurumu kapattıran zamanın Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e karşı tavrını da alıyor.

> *Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in kabul resmi davetiyesi. Hemen verilen telefon numarasını arayarak gelemeyeceğimi belirttim. ...Gerekçesini de şöyle açıkladım: "Bir sürü neden var, sanata karşı tavır, insan hakları sorunu, 12 Eylül'le gelen siyasal değerler, insan değerleri. En hafifini söyleyeyim, Türk Dil Kurumu üyesiydim; Kurum'u kapattıran kişinin selamını almam.* (974. Gün)

2000'e Doğru'da yayımlanan Söz Senaryoları'ndan da anlaşılacağı gibi, son dönemde, yeniden ve daha da ayrıntılı olarak yöneliyor Türkçe'ye. Politikacılardan gazetecilere kadar Türkçe'nin yanlış kullanımından yakınıyor bu yazılarında.

Dosyalarında sayfalarca sözcük dizinleri, doğru ve yanlış öztürkçe karşılıkları. Dilbilgisi kurallarının dökümü...

103 Doğan Hızlan. "Cemal Süreya'ya giriş", *Soyut*.

"Şiir Hayatın Köpüğüdür"

Son on yıl Cemal Süreya için; kendi şiiriyle birlikte bütün bir Türk edebiyatının, şiirin felsefi boyutlarının, ona hayat veren siyasal zeminlerin, birey ve toplum ilişkilerinin, değişen dünya koşullarında yeniden gözden geçirildiği bir dönem olur. Artık "bilgelik" döneminde.

İlk sıralarda daha biçimciydim. Şimdilerdeyse insani özün peşinde...

Ulaştığı düşünsel boyutta, o hiç şaşmayan rotayı döne döne sınar.

Şiirin kurulu düzene karşı olduğu inancındayımdır.
Şiir bir karşı çıkma sanatıdır

Düzyazıları, mektupları, röportajları, günlük konuşmaları, hatta şiirleri; şiir için yaptığı tanımlarla doludur. Somut olandan, örneklerden yola çıkar ve her örnekle yeni tanımlara ulaşır.

Şiir hayatın alev halidir
Şiir hayatın köpüğüdür.

Cemal Süreya'ya göre şair, şiir yazan kimse değil, onun ötesinde bir varlıktır. Bir tavırdır ve şiirinin de üstünde bir yerdedir: "Rimbaud'un dediği gibi başkalarıdır da o. Hem en çok kendi, hem başkaları."

Ve o tavrı yaratması gerekir şairin. Şair her şey değildir.

Muhakkak ki, her şeyle beslenmeli ama hepsiyle de temsil etmemelidir kendini. ...Şiir de bir sürü şey olamaz. Mesela İlhan Berk'i alalım. İlhan Berk çok yenilikçi, çok delikanlı, her şeyi gören insan, büyük beğenisi var. Fakat nerde yanlış? İlhan Berk'te beş şair var. Bir süre anlamsızlık, üstelik de toplumcu. İnsan tek şeydir; hem gerçekçi hem gizemci, hem sürrealist hem natüralist olamaz. İnsanın bu kadar dönemi olamaz. Bir kere belki dönebilir gerçeği bulmak için, bir yere sarkabilir, ama yüz tane olamaz. O zaman ne oluyor? O adamın yüzünü tanıyamıyorsun artık. Bu yüzde amma çok boya var diyorsun.

Bizde bu özellikle yapılmıştır. Yenilikçi olmak, değişmek... Bir gün Nuri İyem'le konuşuyorduk. Soyut resim yapıyor, büyük

sanatçı, çok büyük sanatçı. Gerçekçi resmi bırakıp Soyut resme geçişini şöyle anlattı: Üzerinde baskılar oluyormuş. Yahu insan üzerinde baskı oldu diye konularını değiştirsin biraz ama sistemini değiştirmez. Ondan sonra tekrar gerçekçi resme geçti.

Bizim şairlere bakıyoruz. Mesela Oktay Rifat; en büyük şair bence fakat nasıl bakın, orda başka, orda başka. O yine de kaybetmiyor şair tavrını. Yahya Kemal, belki iki aşaması vardır. Melih Cevdet'i açın, hepsinden daha iyi biliyor bu işi. Bir yerde lirizme karşı savaşmış, ondan sonra lirik şiir yazmış.

Zaman içinde şair bir tavırdır dedik. Victor Hugo denince bir büst gelir akla, bir de onun tavrı gelir.[104]

Yakendisi?

Kendisi için ilk şiiriyle son şiiri arasında bir ayrım yok. Tek bir şiir **deneyini, onun** altında ezile ezile sürdürdüğü kanısında. Ama...

Fakat şöyle bir şey olabilir. Yaşla da insan değişebilir. ...Duygudan biraz daha düşünceye geçer. Bende şöyle olmuştur. Şimdi daha bilinçliyim. Yazarken daha bilinçliyim. Düşüncenin de şiiri olabileceği sanısı uyanmış içimde. Bir ara zaman zaman siyasi şiire yaklaşma gibi bir şey oldu. Sonra ondan vazgeçmişim.[105]

Kendisini "Cins şair" olarak tanımlıyor ve "Cins şair"le "Büyük şair" **farkını şöyle** açıklıyor:

Sözgelimi Baudelaire benim için cins şairdir, Victor Hugo ise büyük şairdir. Büyük şair, galiba kitlelerin duygularını veya onların isteklerini yansıtmış, büyük temalara yönelmiş kişidir. Cins şairler ise hayatı, dünyayı daha çok kendi imbiklerinden geçirmişlerdir. (...) Abdülhak Hamit büyük şairdir, Yahya Kemal hem cins, hem büyük şair. Nâzım Hikmet de öyle, hem cins, hem de büyük şair.[106]

Her şeyden önce bir yazgıdır şiir onun için.

104 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.
105 Agk.
106 A. Koçman'ın röportajı, *Vizon*, Kasım 1988.

Şiir ne benim için? Dramım, açmazım, kurtuluşum, batağım sevgilim, gözaltım ve kendi kendimi hiçlemeyi bilişim... Daha önemlisi yazgım olarak da görüyorum onu. Neden yazgım? İyi bir eğitim gördüm. Bunun bir rastlantı olmadığı kanısındayım. Şiire dadanışım da öyle rastlantı değil. Tek dayanağım bu. Yalnız bu, bu ikisi bende bir güç (elverişlilik desek daha iyi) sanısı uyandırmıştır. Bazen de öbür şairlere bakarım (hep bakarım ya) sanki bana ilişkin bir rol de var diye düşünürüm. Bazı şeyleri yalnız ben anlatabiliyorum gibi bir izlenim...

Borç öder gibi mi yazdım şiirlerimi? Biraz öyle. Şiir benim hem mesleğim, hem hayatımın özü olmuş. Kendimi riske etmişim onda.[107]

Belki de gizlenme duygusunun bir sonucudur yazmak.

Niçin yazdığımı kolay anlatamam. Kendim de pek anlamış değilim çünkü.

Bir düşünce adamı için, düşüncelerini yazarak ortaya koymak söz konusudur. Yazı onun için, düşüncenin doğrudan kalıbı, üstüne oturmuş giysisidir. Ama özgül tanımıyla yazmak başka bir olay. Pasternak'a sormuşlardı "Bizi doğruya götür!" Şöyle karşılık vermişti: "Benim işim rüzgârın ağaç yapraklarında yarattığı hışırtıdan öte bir şey değil." Tam anımsamıyorum ama, öyle bir söz söylemişti Pasternak. Yazmak da öyle bir şey olmasın?

Yazmak bana her zaman zor gelmiştir. Daha ilkokulda, ortaokulda adım "üstad"dı. Şanslarım oldu. Ama bugün, daha önce de belirttiğim gibi, elli yaşı çoktan dönmüş biri olarak, neye yetenekli olduğumu hâlâ çözebilmiş değilim.

Yazacaksın diye dürtüldüm sanki. Öyle dediler. Sanki dediler. Öyle de dediler, sanki de dediler.

Bunun dışında sanırım kendim nasılsam, yazma deneyim de öyle olmuş. Kimi zaman özellikle düzyazıda, düşüncemi ortaya koyma, çevremdekileri değerlendirme, sözü alma tavrı öne geçmiş. Okud-

107 Enver Ercan'ın röportajı, *Düşün*, Ocak 1986.

uklarından o türlü de yararlanmadan edemeyen bir adam var onlarda. Kimi zaman da düşüncesini yazdıklarıyla birlikte çaprazlı pırtı halinde eyine giymiş bir adam.

Sanırım ikincisiyim ben. Yazma edimimde bir av, bir başarı isteği, bir görünme tutkusu yok gibi geliyor bana. Varsa da farkında değilim. (800. Gün)

En önemlisi, elinde bulunan bir imge ya da bir ilk dizenin şiddetli dürtüsü... Bu dürtü yalnız sanat değil hayat dürtüsü de onun için.

Metnin ağardığı, şiirin artık ortaya çıkar gibi olduğu ân ve onu izleyen kısa süre ise öyle büyük bir sevinç getirir ki, galiba bugüne dek sadece o sevinci duymak için yazdım.[108]

Az mı çok mu yazdığı hep sorun olmuş. Az yazdığı yolundaki eleştirilerden etkilenir, "keşke daha çok yazsaydım" diye hayıflanır. Öte yandan önemli şairlerle karşılaştırarak az yazmadığı sonucuna varır.

Bir kere Yahya Kemal'inkinden fazla. Ahmet Haşim benimkinin üçte biri kadar yazmamış, şiir de düzyazı da. Baudelaire biraz daha fazla yazmış belki. Ben de daha ölmedim.[109]

Zaman zaman da, "keşke daha az ama daha ele gelebilir şeyler yazsaydım" diyerek, çok yazanları dolaylı yoldan eleştirir.

Çok az yazmak kötüdür, çünkü örnek ortaya çıkmaz. Çok yazmak da formülü ele verir, şiirin nasıl yazıldığı ortaya çıkar. Formül ortaya çıktı mı da, şair yitmeye başlar. Fazıl Hüsnü'nün formülü ortaya çıkmıştır örneğin. (740. Gün)

Türk şiirinin zaafı, ona göre, çok ve uzun yazmaktır. Şiirin okur yitirmesinde, toplumdaki yönelimler gibi şiir dışı etkenlerin yanı sıra, çok ve uzun yazmanın da olumsuz etkisi olduğunu düşünür.

Yazdığı her şeyi yayımlamamış, yayımladığı her şeyi kitabına almamış, çok sık da kitap basmamış. Geri dönüp baktığında, bazı şiirlerini kitaplarına almadığı için üzülür, aldıklarından bazılarının da kötü olduğunu söyler.

108 Enver Ercan'ın röportajı. *Düşün* dergisi.
109 *Vizon* Kasım 1988.

Üç şiirim taze kalsın, ilerde de okunsun yeter bana. (148. Gün)

Günde 24 saat şiir düşünür, her şeye şair olarak bakar. Kendi şiiri üzerine de bu kadar çok düşünüp yazdıktan sonra yine de ikircikli. Şair mi değil mi karar veremiyor!

50 yaşını çoktan dönmüş biri olarak neye yetenekli olduğumu hâlâ çözebilmiş değilim.[110]

Ve tamamlanmamış bir şiirdir onunki.

Bugün ölsem tamamlanmamış bir şiir olarak kalır. Ama zaten hiç tamamlanamaz nitelikte bir şiirdir de. Diyelim ki bir yolcunun gelişigüzel notları.[111]

Aşkta Vicdan Muhasebesi

Her ilişkinin ayrı bir uygarlığı vardır.

Edebiyatçı kimliği için yapılan "bilge tanımı", hayatının öbür alanları için de geçerlidir denebilir. Kendine bakışta da daha eleştirel bir tavır içinde olduğu görülür.

En derin zaafından başlar özeleştirisine: Kadına bakış.

Gergedan dergisinde yayımlanan "Bir Kadından Kurtuluşun İlk Düşsel Tasarımı" çok eskiden gelen bir vicdan muhasebesi (mi?)

Kalamış Koyu. 1956
Gece. Sandalda üç kişi var.
O, karısı ve bir buçuk yaşındaki kızı.
O kürekte. Açılıyorlar.
Birdenbire sandalın baş üstünde bulunan
kadın suya düşüveriyor.
O şeyi düşünüyor, hiçbir şeyi
düşünemiyor.
Karanlık sularda kadını arıyor sanki!

110 Gençlik Kitabevi Konuşmaları.
111 Enver Ercan'ın röportajı, *Düşün* dergisi, Ocak 1986.

Sonrası?
Sonrası yok. Bu düş ya da tasarı
onun hayatında yüz kez bin kez
yineleniyor.

Ali Koçman'ın röportajında, kadınlara saygı gösterrneyi son on yılda öğrendiğini söylüyor. Ya daha önce?

Pek saygım yoktu. Bekârsam, kadının bir evi olacak, bir pijamam da orda olacak, haftada bir gideceğim. Yani bir tür çapkın gibiydim ben de.[112]

Yine de çapkınlığı yakıştıramıyor kendine. Çapkınlık kötü bir şey. Kime denir çapkın?

Çok hanımla arkadaşlık eden, sık sık hanım arkadaş değiştiren, hoşuna giden bir hanım gördüğünde derhal ilgi gösteren demek bence. İşte bu kötü. Çapkın hemen ilgisini belli edecek bir davranışta bulunur, bir söz söyler.[113]

Cemal Süreya ne yapar?

Ben hiçbir şey yapmam. Şöyle söyleyeyim, kadın size yaklaşır, siz yaklaşmazsınız.[114]

Kuşkusuz bunu bir de kadınlara sormalı. Ancak, Günlüklerinde değindiği Don Juan ile Casanova karşılaştırmasında, kendini, Casanova'ya daha yakın hissettiği belli. Ajandasına bu iki tip arasındaki farklılıkları sıralamış:

Don Juan baştan çıkarır.

Tehlikeli Alakalar'daki Valmont odur. Güç kadına yönelir. Namus, erdem taslayan kadına.

Casanova güç kadına yaklaşmak istemez. Kopma, ayrılma istemez. (Don Juan ister, kendisi bozuşur. Zaferidir. Kadının bozuşmasına katlanamaz.)

112 *Vizon*, Kasım 1988.
113 *Age*.
114 *Age*.

Casanova'da ise hep kadın ayrılır. Kadın bilir onun güvenilmezliğini. İki günlük sevgili cömert, sevecen. Evlenme teklifi yapar, ama kadın bilir ki, onunla evlilik sağlam değil. Kin bırakmaz, öfke bırakmaz ardında. Don Juan'ın sevgilileriyse onu "yıkarak" içinde, öfkeyle anarlar.
Casanova eski sevgilisiyle yeniden buluşabilir, onlara yeni bir aşk ya da evlenme için maddi olanak da sağlayabilir.[115]

Cemal Süreya bir adım daha atar, ölümünden iki üç yıl önce, eski karısı Zuhal Tekkanat evleneceğini söylediğinde, nikâh şahitliğini kabul eder.*

89 yazında, ilk eşi Seniha Nemli'yle de barışarak küs kaldığı tek kadın bırakmaz arkasında.

Büyük bir tatla düşünürüm seni A
Ya sen B, inan ol hâlâ tatla.
C, eskisi gibi tatla seni
Eskisinden az olmayan bir tatla
Yeni bir tatla seni D
Eskimeyen bir tatla
Daha bir tatla seni E,
F,[116]

Bir şair fantezisi mi, Apollinaire'e** bir selam mı, her neyse; etkilendiği kadınların listesini tutmuş. 1955-1984 arasını kapsayan listede kadınlar daha çok takma adlarla anılıyor. Kendisi açısından yıllar ve mekânlar belirtilmiş. Şifre çözülemediği için ölçüsü anlaşılamayan bir de puanlama yapmış.

Kadınların haklı tepkisini çekecek böyle bir liste, bütün beraberliklerinde ortaya çıkan erkek egemen tavrıyla da örtüşüyor.

Aynı Cemal Süreya, Güngör Demiray'ın dil yeteneğiyle, Üvercinka'nın matematikçiliğiyle övünür. Kimse Demiray gibi çeviri yapamaz. Üvercinka'ya aşkını, onun uzmanlık alanına giren sembollerle dile getirir: "Sen beni epsilon kadar seviyorsan...

115 Cemal Süreya Arşivi.
* Zuhal Tekkanat'ın evlenmeyi düşündüğü kişinin ölümü nedeniyle bu tasarısı gerçekleşmemiştir.
116 CSA.
** Apollinaire'in hangi şiiri hangi kadınla birlikteyken yazdığını not etmiş.

Kadınları, insani özellikleriyle, donanımlarıyla da değerlendirir, kendisiyle eşitler ama aynı hızla yeniden en dibe gönderir.

"Kadının boyu erkekten bir santim kısa, kazandığı para bir lira eksik olmalı" ona göre.

Şiirinin mimarı Doğu-Batı çelişmesi, kişiliğinin de mimarıdır. "Bir ayağını sosyalizme atmış, öbür ayağını feodaliteden kurtaramamış" bir adamın tavrıdır kadınlara karşı tavrı.

Listenin 84'te kesilmesi, son on yılda öğrendiğini söylediği saygının ve özeleştirinin sonucu mu, yoksa sahiden isimler mi tükenmiş?

Şu bir olgu: Son zamanlarında, kadının erkeğe yazdığı aşk şiirleri özlediğini söylüyor. Aşk şiirini erkeklerin tekelinden kurtarıyor. Bir başka ifadeyle, kadınların da aşk şiiri yazabileceğine inanıyor artık.

Bu değişimin nedenlerinden biri, kadınların özgürlük mücadelesinden etkilenmesi belki.

Feminist devinim bir devrimdir. Şimdi Simone de Beauvoir'in bir yazısı geldi aklıma. Feminizmi desteklemiş bir yazar olarak şöyle diyordu: "Biz feminizm sorununun dünyada ancak sosyalizmle ve kendiliğinden çözüme kavuşacağı kanısındaydık; ama dünyanın hiçbir yerinde gerçek anlamda bir sosyalist toplum kurulamadığı için, ben, kendi payıma bu umudumu yitirdim." Simone de Beauvoir lafı "Lenin'in ahçısının karısı" öyküsüne getiriyor. Ama kızgınlığında haklı yan bulunsa bile, sosyalist bir toplumda bütün kadınların çalıştığı gerçeğini unutuyor. Yine de, tersten alırsak, şurası doğru: kapitalist bir toplumda kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşeceği düşünülemez. Bu yüzden, bu eşitliğin yine sosyalist ülkelerin gündeminde bulunması gerekir.

Feministlerin erkeklere çok ters gelecek çıkışları olacak elbet. Bunu doğal karşılamak gerek. Oysa kimi erkek, feminist kadını kadın olarak bile görmüyor. Kaç bin yıllık hükümdarlığının yıkılışını hissediyor da ondan. Bizim ülkede feminizmin başarı demeyeyim, büyük etkenlik kazanması başka yerlere göre zor. Çünkü Türk erkeği (aydını, yazarı bile) bir ayağını nice ileri bir noktaya atmış olursa olsun, öbürünü feodaliteden çekebilmiş değil. Ben demin kendimden söz ettim; ama, inan, düşüncem o yanda da,

acaba başarabilir miyim feminist olmayı? Öyle kolay değil. Binlerce yıl kadınları ayrı bir yaratık olarak yetiştirmişiz. Onlara layık gördüğümüz işler, yalnız beden yapılarında değil, belki kafalarında da belirleyici rol oynamış. Saplıo'nun kadın olmadığını söyleyebilecek kadar bencilliği ileri götüren erkekler çıkmış. Büyük bir kadın besteci, büyük bir kadın ressam niye çıkmamış? Biz çıkmasını istememişiz. Üstelik bunu büyük ölçüde onlara kabul de ettirmişiz. Zulmün en büyüğü.

Feminizm demiyelim gel; çünkü feminizm sözü, bir hareketin adı olarak, o hareketin biçimiyle, şimdiye kadarki biçimiyle de sınırlı kalıyor. Kadının insanca bir hayata kavuşması, erkeklerin de öyle düşünmesiyle gerçekleşebilir. Bu da günümüzde pek kolay değil.[117]

Fazıl Hüsnü Dağlarca, onun aşkı bilmediğini, hiç âşık olmadığını iddia etse de; Muzaffer Erdost, "aşk nedir bilmedi"; Mülkiyeli arkadaşı Hasan Basri, "Onun aşkları saman alevi gibiydi" deseler de; Atilla Özkırımlı, bütün kadınlara ihanet ettiğini söylese de; aşk, şiirinin de hayatının da vazgeçilmez öğesidir ve kadınları "1994 Eliyle Samanyolu"nu[118] yazacak kadar sevmiştir.

Yaşadım, Tanrım,
Yarım ve uluorta,
Bir dahaki hayatta,
Varsa öyle bir hayat,
Şiir yazar mıydım,
Bilmiyorum.

Ama kadınlar, Tanrım,
Öyle sevdim ki onları,
Gelecek sefer
Dünyaya
Kadın olarak gelirsem,
Eşcinsel olurum.

117 Cemal Süreya ile Her Şey Üzerine" *Günümüzde Kitaplar*, Haziran 1984.
118 *Sıcak Nal/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım. s.241

Ülkü Tamer'in "Cemal Süreya" şiiri, bütün söylentilerin ötesine geçerek kucaklar onun gerçeğini.

Tanrı
Binbirinci gece şiiri yarattı
Binikinci gece Cemal'i.
Binüçüncü gece şiir okudu Tanrı,
başa döndü sonra
kadını yeniden yarattı.

Aşkı tam bir Doğulu olarak yaşar ama teorisine gelince terazinin kefesi Batı'ya meyleder. Nazif Kocayusufpaşaoğlu'nun deyişiyle, aşkı karasevdadan kurtarır: "Doğu şiirinde sevgililer kavuşmaz. Batıda tersidir. Romeo Jüliet dışında kavuşur. Doğu şiirinde mezarda kavuşur. Cemal Süreya'da kavuşmayan aşk olamaz. Doğu şiirinde aşk kara sevdadır."

Onun defterinde aşk ve şiir yan yana. İkisi de, gayri meşru. Gayri meşru ama, ikisi de ilan edilmek ister. Şiir yazıldığında, aşk yaşandığında biter.

Aşkın içine yasallık girince o aşk biter.[119]

Ve yeni bir aşka doğru yol alır, yeni bir şiire doğru yol aldığı gibi. Gerçek aşk monogamdır.

Kişi aynı anda bir kişiyi sevebilir ve ona bağlıdır.[120]

Ve muhakkak birleşmek ister.

Birleşince de biter. Tıpkı şiir gibi.[121]

Mutluluğun şiiri olmaz, mutluluğun aşkı da olmaz.

Bir erginliktir aşk. Mutluluğun kendisi değildir.
Yine de en büyük kanıtıdır onun.[122]

119 Hülya Vatansever, "Aşkın Nesli Tükeniyor", *Elele*, Kasım 1989.
120 Zeynep Oral'ın röportajı, "Edebiyatımızdan On İnsan Bin Yaşam", *Milliyet Sanat Dergisi*
121 Hülya Vatansever, "Aşkın Nesli Tükeniyor", *Elele*, Kasım 1989.
122 "Yırtılan İpek Sesiyle". *Beni Öp Sonra Doğur Beni/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basını, s.93.

İki şey: aşk ve şiir
mutsuzlukla beslenir biri
biri ona dönüşür.[123]

Güzel şiirle güzel kadın da bir yerden akrabadır.

Güzel şiir? Bir yeri güzelse, o şiir güzeldir. Ama geri kalan bölümleri de ortalama düzeyi tutturmalı. Zaten öyle olur. O bir kıymık güzelliği yakalayabilen kimse, daha alt düzeye istese de inemez. Bu konuda rastlantı olamaz. Ama aynı şiirde.

Güzel kadın? Güzel kadın biraz başka benim için. Her şeyi güzel olacak, öyleyken bu ufak bir noktada aksayacak (burnun çok küçük ya da çok büyük olması gibi). Yani bir kıymık çirkinlik taşıyacak. (29. Gün)
Her ilişkinin ayrı bir uygarlığı vardır.

Pirandello'dan alıntıladığı gibi, "insan her durumda başka biridir"

Aşkta iyilik, kötülük içiçedir. Gözler bozulur. Kişi bir başkasında kendini sevmiş olur. Onun bir sürü adı vardır. Aynı masada mektuplaşırsınız. Şunun güzelliğine bak diye çırpınırsınız. Rüyalarınızı anlatırsınız. İkiye bölünmüşsünüzdür. Hastasınızdır, sadece gözler mi, çok şey bozulmuş gibidir.[124]

Açıklanamayan tek şey aşk: En büyük sayrılık ve en büyük sağlık.
Günü tam gelmemiş olarak bir yanını gizleyen duygu.
Denetçi anlamaz, tarihçi atlar, terzi bir araya getiremez, sanatçı elden kaçırır.[125]

İnsan hayatının binlerce yıllık serüveni içinde iki temel öğe olduğu görüşünde: Açlık ve aşk.[126]

123 "İki Şey", *Beni Öp Sonra Doğur Beni/Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.140.
124 "Aşık Olmanın İyi Tarafları", *Elele*, Eylül 1988.
125 "Siz Saatleri" Güz Bitigi/ *Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri). Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.273.
126 Zeynep Oral, *Sözden Söze*. Cem Yayınları, s.183.

Cinselliğin kenarda bir konu olmadığını vurgular. Ancak bizim toplumumuzda ağır ve dev boyutlu koşullar içindedir.

Bir Alman için cinsel birleşme, yemek üstüne yenen büyücek bir çikolatadır; yeri, konumu, bilinen bir edimdir; güzel bir şeydir. Bir Türk için ise güzelliğin çok üstünde, hatta dışında bir şey vardır: Bir felaket tadı, bir varlık-yokluk tartışması, bir mahvoluş duygusu...[127]

Erotizmi, "soylu anlamıyla dünyayı değiştirme çabası" olarak değerlendirir. Hatta müstehcen bir edebiyatın da olabileceğini söyler.[128]

Ancak, erotizmi bir kültür olarak düşünmenin yanlış olacağı kanısında.[129]

İsteğin güçlerini temel durumlarından adamakıllı saptırmış bir toplum içinde yaşıyoruz. Bu utanç cinselliği her şeye hâkim. Ve utanç cinselliğinin adı iffet.

Bu düşüncelere sonradan vardım. Humor ve erotizm, yapıtıma ben hiç farkına varmadan sinmiş iki nitelik. Hayatımın ve okuduklarımın yansıları demek bunlar. Ama her zaman bu nitelikleri tek tek ya da bir arada lirik, hatta trajik bir plana götürme özlemi içinde olmuşumdur. Görülebildi mi bilmiyorum.[130]

Çağımızda aşkın yok olduğu yolundaki görüşlere karşı. Kadın ve erkek varsa aşk da vardır. Günümüzde aşk yok olmamıştır. Ama biçim değiştirdiği söylenebilir.

Ona göre çağımızın aşkı evli aşkı.

Neden bu kadar çok evlendiği sorusuna yanıt da sayılabilir şu sözleri:

Evlenince aşk mutlaka biter. Çünkü aşk, yanlı, ilkel bir duygudur. Sanki aşkta bir savaş hali vardır. Masallara bakın, 'gerdeğe girdiler ve evlendiler' denir ve biter. Biter çünkü aşkın anlatılacak

127 Can Kolukısa'nın röportajı, *Milliyet Sanat Dergisi*. Ocak 1973.
128 Zeynep Oral. "On İnsan Bin Yaşam", *Milliyet Sanat Dergisi*.
129 Enver Ercan'ın röportajı. *Düşün* dergisi, Ocak 1986.
130 *Age*.

şeyi kalmaz artık. Toplumun önüne biz beraberiz diye çıkmak, ister evlilik olsun, ister beraber yaşamak olsun hiç farketmez aşkı öldürür. Bir de aşkta rekabet vardır. Çoğunca rekabetten doğar aşk. Her an elinden kaçırabilecek gibiysen ona tutkun büyür. O sadece seninse, onun için de, senin için de aşk yavanlaşır.

Evlilik ise toplumsal, kutsal bir kurumdur. Her kutsal kurumda olduğu gibi yalanları çok fazla.[131]

Evlenme güzel şey. Ama evlilik süreci, özellikle kasabalarda ve kentlerde bunalım içinde. Dünyada bir sürü değişiklik oldu. Gelenekler, bazı ülkelerde üretim biçimleri değişti. Çin deneyi var. Sosyalist ülkeler kuruldu. Kapitalizmin ilerlediği yerler, yoksulluk var. Afrika var. Değişmeyen tek şey evliliğin kuralları. Dünyalıların ortak tek ahlakı bu kurallarda. Ama bütün öbür değişmeler karşısında ve içinde evlilik bağlantıları yozlaştı. Özellikle büyük kentlerde bunalıma uğradı. Dişi aslanla erkek aslanın birbirine yalan söyleyebileceğini aklım almıyor. Ama biliyorum ki adam karısına, o da ona bir sürü yalan söylemekte. En küçük, en zararsız noktada bile. İki kişi önce dostturlar, sevgilidirler, sonra evlenmeye karar verirler ve evlenirler ama evlenme anından itibaren, erkek toplumdaki ortalama kocanın (bin yıllık) kadın da toplumdaki ortalama karının(bin yıllık) davranışlarını ediniverir. Oysa biz başka insanlardık. Oysa başta nasıl temiz duygularımız vardı. Ben bununla birleşmedim ki!.. O benimle birleşir miydi?

Köylerde biraz durum başka. Bundan birkaç yıl önce oğlumla birlikte Doğu Anadolu'da annemin yakınlarının yaşadığı bir köye gitmiştik. Kahvede yaşlı bir adamla konuşuyorduk. Adam çocuğa annesini sordu, ben lafa karışıp ayrıldığımızı söyledim. Çok şaşırdı. Nedenini sordu. "Anlaşamadık" dedim. Karşılığını hiç unutmam: "İnsan nasıl anlaşamaz?" Elbet bunu yalnız kendi adına söylüyordu. Ama belki karısı da öyle diyecekti.[132]

131 Can Kolukısa'nın röportajı. *Milliyet Sanat Dergisi*, Ocak 1973.
132 "Cemal Süreya ile Her Şey Üzerine" *Günümüzde Kitaplar*, Haziran 1984.

Cemal Süreya'nın evlilikleri söylence haline gelmiş edebiyat çevresinde. Sayılar üçle yedi arasında değişiyor. Sayılar yükseldikçe, tevatür de çeşitleniyor:

"Kendisini merak eden kadından korktu. Kahvesini pişiren, uyurken üzerine hırka örten, düğmesini diken kadınla evlendi."

Düğme hikâyesi o kadar yayılır ki, kadınlardan biri, gömleğinin düğmesini kopardığı gibi ta Amerika'ya götürür.

Kadınlar dostluklarıyla da önemli bir yer tutar hayatında. Hatta en sorunsuz arkadaşlık ilişkisini kadınlarla yaşadığı söylenebilir.

Bir benzerim varmış, kötü!
Ama o bir kadınmış, iyi![133]

Şu bir gerçek: Cemal Süreya'yı en çok kadınlar anlamış.

Erkekler arasındaki dostluklarda
Av anlaşması da var.

Kadınlar arasındaki dostluklar
Siyah ve yer yer yıldız ışınlı
Bir kumaşın arkasında
Usulca dönen bir çiçek düşünürüm.

Biri lambayı avucunun içiyle kapar
Dünyanın ucunda sözcükler düşünürüm,
Berrak burun delikleri havada biri
Savunma ve içdökü koklar.

Savunmanın binbir gizi
Düzgün açılmış sigara paketleri
Ayakta duran pantolonlar,
Anılar ortalıkta dolaşır ve karmaşır.

Kurtarılmış zamanların
Sonsuz çay içilen
Oturma yerlerinde onlar
Dayanıklı ve yaklaşılmazdırlar.

133 Cemal Süreya Arşivi, ajandasındaki notlardan.

Hele çocukluk dönemi dostluklarını
Güncel tutmayı bilen
Yaşlı kadınlar!

Kadınlarla erkeklerin dostluklarında
Kadın payı oldum bittim ağır basar
Dönmektedir yine o savunma çiçeği
Yine kumaş yine içdökü
İnsan ilişkilerinin doruğunda Patika erkencisi
Ve çekingen bir tılsım var,
Öğrenilse de hiçbir zaman çözülemez.

Kadınlar uçtadırlar,
hele evli kadınlar.[134]

Seçilmiş Bir Hayat

Hayatımı başka hiçbir hayatla değiştirmek istemediğime göre, demek ki mutsuz değilim.[135]

Yaşanan hayat, yalnızca bir devlet memurunun kaderi değil, bir şairin seçimidir.

Hayatımı küçük paralarla döner benim; arkadaşlarım da benim gibidir, çok para kazansam onları kaybederim, sevmezler, ben de onları sevmem. Çevrem değişir. Edebiyat çevresi bir tekke gibidir, güzel bir tekke.[136]

Tanıdıkça severim. Eski giysilerimi bile yenilerini aldıktan sonra bir süre daha giyerim. Sonra da hiç giymem onları. Yine de bir çeşit minnetim vardır onlara karşı; kurtarmışlardır beni. Bir pantolonum vardı yedi sekiz yıl önce. Eski, ağı yırtılmış, birkaç kez onarılmasına karşın yeniden yırtılmış bir pantolon. Ne severdim

134 "Dostluklar İçin Düzyazı", *Sıcak Nal/ Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994, 5. basım, s.248.
135 Enver Ercan'ın röportajı, "Şairlik Dervişlik Değil mi?". *Güneş* gazetesi.
136 Ali Koçman'ın röportajı, *Vizon*, Kasım 1988.

onu bir bilsen! Çünkü tek pantolondu. Yenisini alamıyordum, daha doğrusu almıyordum. O pantolona nasıl büyük bir vefa duygusu içinde olduğumu mümkünü yok, anlayamazsın şimdi. Tek pantolonum olduğu için daha çok benimdi de ondan mı? Belki ondan. Kişi sevinçlere teşne olmak için yaşama kadrosunu daraltmalı mı? Galiba öyle. Ya da ben öyleyim. Hep bir arkadaşım olmuştur, bir dostum, bir sevgilim olmuştur. Bir pantolonum, bir ceketim.[137]

Yazılarını, ödüllere katılanların yolladığı yapıtların arka sayfalarına yazar.

Binlerce sayfa. Üstelik çoğunca iyi kâğıt. Mektuplarımı da bunların arkasına yazdığım olmuştur. Böylece mektubu alan, arka sayfada da bir şairin şiirini okumuş oluyor.[138]

Kokteyllerden, davetlerden, törenlerden, uzak durur. "Vestiyer parasından kurtulmak" gerekçesiyle sadeleştirir bu tavrını ama ta Mülkiye'den beri yabancısı olduğu bu dünya ile arasına koyduğu mesafedir asıl olan.

Gazetelerin eklerinde, bazı haftalıklarda yayımlanan sosyete fotoğraflarına öteden beri bakarım. Zenginlerimiz, başarılı işadamlarımız, bunların yakınları kimlerdir? Nasıl yaşarlar? Kadeli nasıl tutarlar? Yan yana gelince nasıl dururlar? Merak ederim ayrıca, toplu fotoğraflarda tanıdık bir yüz var mıdır diye. Hiç bulamadım.

Dikkat ettim, çok gençleri saymazsak, genellikle çirkin insanlar bunlar. Özellikle de 30-50 yaş arasında görünenler böyle. Hele kadınlar... Büyük ölçüde yüz çirkinliği. Belki de fotoğrafta boy gösteren kişi kırk yaşında gibi, ama gerçekte altmışlık; çeşitli yöntemlerle daha genç görünmenin yolunu bulmuş. Öyle de olsa dinç bedende yaşlı surat daha çirkin duruyor. ...Amerikan filmlerindeki sporcu ihtiyarların suratlarını düşünüyorum: Canavar surat. Nursuz. Bizimkiler öyle değil. Üstelik bunlar şölen fotoğrafları. Yaşadığımız hayat yüzümüze vurur. (291. Gün)

137 Cemal Süreya Arşivi.
138 Celal Üster-Yurdagül Erkoca, "Nasıl yazıyorlar?" *Cumhuriyet.*

Bırakılmış gazete
Ayağını kestiğin ev
"Birinci hamura basılmış on punto beyaz karakter." Böyle derdim ona.
Dev serçe ve minik gergedan
Nesin sen kader misin? (376. Gün)

Aralık 1989.

Son tarih.

İlk sayfası gibi açılır, hayatının son sayfası da.

Cemal Süreya, 21 gün sürecek koyu bir karanlığa yuvarlanır. Bu kez 58 yaşında.

Memo, annesiyle oturduğu evi boşaltır, bütün eşyaları bir kamyona yükler ve babasının Kadıköy'deki evine taşınır.

Birsen Hanım annesinde o gün. Cemal Süreya'dan bir telefon alır: "Çabuk gel. Bazı olaylar var galiba, Memo kamyon tuttu gitti, eşyaları alıp gelecek. Bendeki para yetmedi, seninkini de verdim. Çabuk gel!"

O gün Birsen Hanım, bir yakınının nikâhına gitmek zorunda. Nikâhtan sonra geleceğini söyler. Önce "tamam" der, beş dakika sonra telefon eder: "Nikâha gitme, doğru buraya gel!"

Birsen Hanım eve gittiğinde panik içinde bulur onu: "Sinirlerim çok bozuk, çok kötü durumdayım. Arka odadaki eşyaları boşaltacağız. Memo'yu polis arıyormuş. Evde yakalarlarsa başı belaya girecekmiş. Birileri takip ediyormuş, öldürürlermiş. O evde bir dakika bile durmaması gerekiyormuş. Bir saat bile kalamaz orda!"[139]

Memo'nun yalan söylediği hemen ortaya çıkar.

Birsen Hanım'la Cemal Süreya'nın oturduğu ev, iki oda bir salondan ibaret. Odanın biri Memo'nun. Gelecek eşyayı koymak üzere odasını boşaltırlar. Onlara göre birkaç gün sürecek bir sıkıntıdır bu. Zuhal Hanım kız kardeşinde kalacak, bu arada bir ev bulunacak.

Her şeyi hazırlar, beklemeye başlarlar. Akşam olur, Memo'dan hâlâ ses yok.

139 Birsen Sağnak, Biyografi Görüşmesi.

"Cemal sürekli içiyor. İkide bir Zuhal'e telefon ediyor, nerde bu oğlan. Ya başına bir şey geldiyse. Kıvranıyor. Bana, gidin bakın ne oldu, diyor. Sonunda Zuhal'le birlikte gittik. Kamyon bağlanmış hareket etmek üzere. Kedi de var. Hep beraber geldik. Evden eve nakliyat olduğu için adamlar eşyaları da yerleştirecekler. Nereye koyalım diye sordular, ben arka odayı gösterdim. Memo girdi araya, 'kütüphaneyi kaldırın yerine büfeyi koyun' dedi. Şunu şöyle yapın bunu böyle yapın.... talimatı veriyor. Avizeleri taktı. Cemal, 'Ne oluyor Memo' dedi. Memo, 'Baba şimdilik böyle olsun da sonra bakarız' diye geçiştirdi acele acele. Eşyalar orta yere yığıldı. Bizim koltuklar arka odaya gitti. Cemal hiçbir şey yapmıyor, ben sinirleniyorum, dönüp beni yatıştırıyor: 'Dur yapsın Memo, üç gün sonra gidecekler.'

"Mutfak eşyaları mutfağa yığıldı, Zuhal'le yerleştirdik. Yatacak yer yok, bir şey yok. Zuhal de orda kalacak. Ben gidiyorum dedim. Cemal bırakmıyor. Memo kimin nerde yatacağını da tanzim etti: 'Ben sizin yatağınızda yatacağım. Siz de şu koltukta yatarsınız. Annem de o ardiye gibi yerde yatar.' Ben yatağımı kimseye vermem dedim, Memo, ben bir yere sığmam diyor. Cemal de hemen, 'tabii tabii oğlum, sen orda yatarsın!' dedi."[140]

Birsen Hanım, o akşam evden ayrılır. Cemal Süreya ertesi gün telefon eder, çağırır: "Gel, gelmezsen bunlar büsbütün yerleşecek.

Birsen Hanım'sa, tersini düşünüyor: "Gidersem Memo iyice yerleşir, gitmezsem, bunların düzenini bozduk diyerek belki ev ararlar."

Her gün, Memo bakkala gittiğinde telefon ediyor. 'Gel al beni burdan. Kurtar beni!'

Birsen Hanım annesine götürmek istiyor ama o kabul etmiyor: "Gelir basar bu oğlan. Öldürür. Seni de öldürür, herkesi de öldürür!"

Korku içinde. Evde kavgalar başlamış. Hiçbir yere bırakmıyor Memo. Sokak kapısını kilitliyor. Cebindeki paraya el koyuyor. İçkisini döküyor ya da saklıyor. Kimseyle konuşturmuyor. Okutmuyor, yazdırmıyor. Kâğıtlarını, notlarını yırtıyor. Zaten çalışacak bir mekân kalmamış. Aslında yatacak yer de kalmamış. Salondaki kanapenin ucuna kıvrılıyor.

140 Agk.

Tepede Memo'nun taktığı şıngır şıngır avizeler...Salonda bıraktığı tek kütüphaneye, babasının kitaplarını indirip kendininkileri yerleştirmiş. Din kitapları! Cemal Süreya'nınkiler, arka odaya saçılmış.

En dayanılmazı Memo'nun kedileri. Bir değil, iki değil, tam beş tane! Cemal Süreya'nın bir kediyle beş dakika bile aynı odada duramayacağı biliniyor oysa.

Yılan korkusundan beter.

Ajandasına son günlerde düştüğü birkaç not:

İnsan sesli kediler
Kedi aşağılık duygusu olan bir kaplandır.
Neden kişi sevdiğine köpek der, eşek der de, kedi demez.

Onun evine benzemeyen bir ev! Utanıyor. Kimseyi alamıyor içeri.

Hiçbir şeyim yok akıp giden sokaktan başka[141]

Birikmiş bütün öfkesini alıyor Memo, dövüyor babasını.

Şiddet bütün hışmıyla yine tepesinde. Şiddet ve Cemal Süreya. Etle tırnak gibi. Şiddetin kâh bu yüzünde kâh öteki yüzünde.

Anılar, doludizgin sökün ediyor. Erzincan, yük vagonu, Esma, çadır bekçiliği...

Ve Gülbeyaz.. Sürekli annesini anlatıyor. Aralık ayının son haftasında Kadıköy Kültür ve Sanat Merkezi'ndeki Behçet Necatigil'i anma toplantısında konuşmacı. Necatigil yerine kendi hayatını anlatıyor dinleyenlere. Üç saat, dört saat...

En yakın en uzak, en eski en yeni; birer birer çeviriyor telefon numaralarını: İmdat!

Geldiler. Her yeri dağıttılar. Benimkileri kaldırdılar, kendi eşyalarını yığdılar. Yazı masamı karıştırdılar. Kitaplarımı resimlerimi her şeylerimi mahvettiler.
Bir ev bulun bana!

Bir ev bulunmalı. Ya Memo gidecek ya kendisi!

Bilinmeyen bir ev. Memo'nun ulaşamayacağı bir ev.

141 "Eşdeğeriyle Yan", *Güz Bitigi /Sevda Sözleri* (Bütün Şiirleri), Can Yayınları, İstanbul 1994. 5. basım, s.278.

Aç ve uykusuz. Bazen bir simit, bir kahveyle geçiyor gün. Melisa Gürpınar'ın, Gazeteciler Cemiyeti'ndeki pazartesi toplantısına getirdiği patlıcan dolmasını çocuk gibi saklıyor, kimseye yedirmiyor.

Bu benim, veremem. Ben haklıyım. Ben açım. Birsen çıktı gitti. Memo sabahtan akşama dolaşıyor. Geldiği gittiği belli değil. Tüfek istiyor. Kimi öldürdüğü kimi öldüreceği belli değil. Ben yığılmış, yıkılmış bir evin içindeyim. Ve yemeğim falan yok benim. Bunu götüreceğim. Biraz akşam, biraz da yarın yerim. Onun için istiyorum, anlıyor musun?[142]

Cevat Çapan'ın Hatay Lokantasındaki imza gününde, çıldıracak derdeyse. Eve telefon ediyor, cevap yok. Ne Zuhal ne Memo. Sürekli telefon ediyor.

Memo mutlaka birini vurdu!

Melisa Gürpınar bir ev bulur ama Cemal Süreya karar veremez. Ev sahibi üç odanın birine kendi eşyasını koyacak. Cemal Süreya, Memo'ya güvenemez. "Adamların eşyalarını alır, satar, Melisa'ya rezil olurum" diye korkar. Para sorunu da var. Bir milyon kapora istiyor ev sahibi. Kira üç milyondan bir milyona indirilmiş ama bir milyonu da yok. Tek umut, Mart'ta alacağı emekli aylığı. Yılbaşı maaşı Memo'nun tüfek parası olmuş.

Ev sahibi Mart ayında ödenmek üzere senet verilmesini kabul eder, Melisa Gürpınar da evi tutar. Ocak ayının ilk günleri. 8 Ocak Pazartesi toplantısında Cemal Süreya'ya müjdeyi verecek. Memo kesmiş telefonu.

Cemal Süreya, 5 Ocak Cuma günü Birsen Hanım'a telefon eder: "Çok kötüyüm, göğsüm de kötü. Kendimi hiç iyi hissetmiyorum. N'olur sabaha gel!"

O gece sıkıntı gelir. Kimseyi uyandırmaz. Ancak sabah olunca söyler Zuhal Tekkanat'a. Birsen Hanım geldiğinde, Memo bir ara dışarı çıkınca, "Cumartesi-Pazar'ı geçirelim, madem onlar gitmiyor, biz gidelim" der. Bir milyonu ayarlayıp Melisa Gürpınar'ın bulduğu eve kendileri taşınmaya karar verirler. O akşam hazırlığa başlar. Birsen Hanım'ın annesinin evindeki çamaşır makinesi bozulmuş; bu-

142 Melisa Gürpınar, Biyografi Görüşmesi.

radaki Sempati'yi götürecek. Cemal Süreya da, fırsat bu fırsat, Memo'dan kurtarabildiği birkaç önemli dosyayı, kitabı doldurur makinenin içine. Jüri üyeliğinden armağan deri çantayı çıkarır, onun içine de bir şeyler koyar.

Tam o sırada Memo eve gelir.

Sonrasını yine Birsen Hanım'dan aktaralım:

"Biz banyonun önündeyiz. Çantayı gördü, 'bu çanta ne?' dedi. 'Birsen'in eşyaları var' dedi Cemal. En üstüne de sahiden benim gömleğimi, geceliğimi falan koymuştu. Mahsus koydu. Memo, 'bu çantayı vermem' diye tutturdu. Cemal, 'sana ne benim çantamdan' diyor, o ısrar ediyor. 'Geri getirecek, ayrıca getirmese n'olur' diyor, Memo, 'hayır bu çanta benim' diye çekiştiriyor. Karşılıklı, bir yandan o çekiyor çantayı, bir yandan öbürü. Memo tuttu bir yumruk attı babasına. Biz bağırdık Zuhal'le 'ne yapıyorsun!' diye. Cemal, onun üzerine yürüdü, yumruklaşmaya başladılar. Memo bir vurdu, Cemal başını köşeye çarptı, yatakla kapının arasına düştü. Kaldırdım ki, kafası şişmiş. Salona getirdim, buz koydum. O ara Memo, telefonun kablosunu kopardı. Birisi telefon etmiş, Zuhal, burada kan gövdeyi götürüyor demiş; polisi arayacağım demiş, annesine kızmış koparmış.

"Evde sürekli bir bağırış, küfür, kavga. Ben annemin evine dönemedim. Sabaha karşı kızım geldi, merak etmiş. Cemal yalvarıyor, 'n'olur gitme, beni bırakma' diyor. Kızım çekiştiriyor, 'anne kalamazsın'. Sonunda çıktım. Mutfak camında hâlâ yalvarıyor Gonca'ya, 'n'olur anneni bırak, kalsın!'"[143]

Birsen Hanım, Pazar günü hiç haber alamaz ondan.

Son Pazartesi

8 Ocak Pazartesi günü Cemal Süreya, cebinde bir tek vapur jetonu, çıkar evden. Muzaffer Buyrukçu, Halil İbrahim Bahar, İpek Tekül, Melisa Gürpınar (kiralanacak evden haber getirecek); kim varsa Gazeteciler Cemiyeti'nde onu bekliyor.

143 Birsen Sağnak, Biyografi Görüşmesi.

O Pazartesi'yi Muzaffer Buyrukçu, daha sonra *Gösteri* dergisinde ayrıntılarıyla anlattı. Cemal Süreya'nın bu son gününü, "Mahalle Arkadaşı"nın kaleminden, kısaltarak aktarıyoruz.

"...(saat 12.35'te) Cemal Süreya göründü. ...sürüklenircesine, yalpalayarak yürüyor, güçlükle ayakta duruyordu, belki de iradesini zorlamasa-oraya- yığılacaktı. Vurgun yemiş bir süngerciydi sanki; ayılamayan bir sarhoştu; düşmanların elinden canını raslantıların yardımıyla kurtaran ama bu arada adamakıllı hırpalanan birisiydi; her şeyini, ama bugüne kadar kazandığı her şeyini yitiren bir talihsizdi. Hayır, benim beğendiğim, sevdiğim, varlığıyla övündüğüm arkadaşım Cemal Süreya değildi. Reddedilen, hor görülen, yararsızlığı kanıtlanan, olumsuzluklardan olumsuzluk fışkırtan bir durum tarafından kuşatılmıştı; bin yumrukla onbin kez döğülmüş, sokağa bırakılmıştı. Birden fırladım, koştum, kucakladım, yanaklarından öptüm, 'Hasta mısın?' dedim.

"– 'Bir şeyim yok' dedi Cemal Süreya.
'Nasıl yok, çökmüş gibisin, titriyorsun' dedim.
'Büyük bir stres içindeyim' dedi yüzüme bakmadan.
Kaygılandım, yüreğimi bir sürü bıçak doğradı, içim kanla doldu. 'Ne oldu? Birisiyle kavga mı ettin'
'Sonra anlatırım' dedi.
Koluna girdim, sağına otururken seslendim garsona. 'Bize bir rakı, kapalı olsun, beyaz peynir, domates söğüş!'
Dirseklerini masaya dayadı. Geçenlerde sihirbaz sakalını andıran, vakit vakit maviye boyadığı sakalını kesmişti, bugün bıyıklarını da tıraş etmişti. 'Bıyıkların işini bitirmişsin.
'Heyecanlandım, ellerim titredi' dedi.
'Yanağında da derin bir çizgi var' dedim.
'Rakı söyledin mi?'
'Geliyor. Yiyecek bir şey ister misin?'
'Kendine söyle!' dedi.
'Birlikte yersek söylerim!' dedim.
Kırmak istemediğinden, 'Peki, yerim. Ama sen yedireceksin!' dedi.

'Memnuniyetle' dedim, 'Geçen hafta da yedirmiştim. Bardağına yarıya kadar rakı yarıya kadar su koydum.

İkinci yudumda Cemal Süreya'nın ellerinin titremesi azaldı. Güzel yüzündeki kara sarı renk dağıldı, bildiğim anlamlarla kaplandı. Rahatladım, sırtımdan bir ton ağırlık kalktı.
Davranışlarını incelercesine izleyen Bahar (Halil İbrahim Bahar-Y.N.), 'Ağacım senin durumunu iyi görmüyorum ben' dedi.
'Stres yüksekliği var bende tansiyon yüksekliği gibi' dedi Cemal Süreya bitkinlikten ve grilikten sıyrılmayı başaran bir sesle.
'Üç aydır zayıflıyorsun ama, kilo veriyorsun' dedi Bahar.
'Sen de tuhafsın doktor' dedim, 'Hem kilo verin zayıflayın diyorsun verince de eleştiriyorsun.
'Cemal'in kilo verişi sağlıklı değil', dedi Bahar.
'Ben verdiğim kilolardan şikâyetçi değilim', dedi Cemal.
'Hiç yemek yemiyorsun ama', dedi Bahar.
'Canım istemiyor', dedi Cemal Süreya.
'Sana yemek yedirmeyen alkoldür', dedi Bahar.
'Ben alkolik değilim', dedi Cemal Süreya bu sorgulayan tavrı delik deşik edercesine.
'Ben öyle demedim, yalnız sınırdasın', dedi Bahar.
'Ne istiyorsun? Köfte, menemen, patatesli yumurta', dedim.
'Patatesli yumurtayı beğeniyorum ama menemen daha güzel! dedi Cemal Süreya, geldiğinden beri ilk kez gülümsedi. 'Muzo kime benziyor?'
'Kendine' dedim.
'Sen karışma. Doktor söylesin.

'John Wayne'e benzemiyor mu?' dedi Cemal Süreya.

'Son vestern Buyrukçu', dedi Cemal Süreya.
'Son Prens olabilir ama son çoban olamaz', dedim.
'Ama ona benziyorsun', dedi Cemal Süreya, beni kızdırdığı için sevindi. 'Şu yüze, şu burna, şu ağıza, şu bakışlara bakın!'
'Tam bir Arnavut suratı var bende', dedim. 'Ben seni herkesin sevdiği birisine benzeteceğim.

'Kim bu?'
'Charles Boyer', dedim.
'Onun kadar yakışıklı mıyım?', dedi Cemal Süreya.
'Daha fazla... Sen de kimi vakit onun gibi gözlerini kısarak bakıyorsun' dedim.
Teşekkür ederim, dedi Cemal Süreya, rakıdan bir yudum aldı ama peynire el sürmedi, kestim bir parça tabağına koydum. 'Ye bakalım, dalga geçmek yok, tamam mı?'
'Tamam' dedi, çatalı peynire batırdı.
'Cemal abi telefon!
Cemal kalktı, geldiğinden biraz daha iyi ama gene tökezleyen adımlarla yürüdü.
'Cemal'in durumu iç açıcı değil', dedi Bahar.
'Ne yapmamız gerekir?' dedim.
'Hemen hastaneye yatması, tedavi olması gerekir, gecikirse kötü şeyler olur...Ben Cemal'i hiç böyle görmedim', dedi Bahar.
'Ben de görmedim' dedim.
'Cemal Bey'in sorunları var', dedi Ramazan Üren.
'Hadi gidelim de, sen söyle düşündüklerini' dedim.
Cemal Süreya, yavaş bir sesle bir şeyler söylüyordu telefondakine. Bekledik. 'Ayakta duramıyor' dedi Bahar, 'Buraya gelmemeliydi'.
'Ya gelmek zorunda kalmışsa', dedim.
'Karaciğer tükenme yolunda..' dedi Bahar. 'Edip gibi, Metin gibi, Turgut gibi, Atillâ Tokatlı gibi.'
Cemal Süreya ahizeyi yerine koydu. 'Napıyorsun burada?'
'Seni bekliyoruz' dedim.
Bahar, ellerini içtenlikle Cemal Süreya'nın omuzlarına bastırdı. 'Beni yanlış anlama, seni eleştirmek istemiyorum ama içkiyi bırakmalısın!'
'Benim içkiyle bir sorunum yok ki...'
'Bu sarsıntı, içkinin karaciğere yüklenme sarsıntısı... Ağacım hastaneye yatarsan sağlığına kavuşursun' dedi Bahar.
'Hasta değilim ben', dedi Cemal Süreya.
'Hani bir ara beş altı ay ağzına içki koymamıştın da hep sodalı ayran içmiştin. Ne güzeldi, çelik gibi olmuştun', dedim.

'O zaman zehirlenmiştim', dedi Cemal Süreya.
'Sen bilirsin ama hekim olarak söylüyorum, bir karaciğer testi yaptırmalısın' dedi Bahar.
Cemal Süreya, yanıt vermeden masaya doğru yürüdü, biz de onu izledik. Oturduk.

Menemenin çoğunu Cemal Süreya'nın önüne sürdüm. 'Hadi soğutma!'
Ekmeğini bandı suyuna, ağzına götürdü. 'Lezzetli!'
'Bir kırıntı bırakmayacaksın!' dedim.
Öner Ciravoğlu, 'Sizi biraz solgun gördüm' dedi.
'Halsizim' dedi Cemal Süreya. On gündür doğru dürüst yemek yemedim. O bir yanlışlıktı, şimdi anlıyorum.
'Neden yemediniz?' dedi Öner Ciravoğlu, 'Yemek yemek unutulur mu?'
'Çalışmaya dalmışım, unutmuşum' dedi Cemal Süreya.
'Rakıyı unutmadın ama...' dedim.
'O unutturmadı kendini' dedi Cemal Süreya.

'Derdin nedir?' dedim yavaşça.
'Sıkılıyorum, çok sıkılıyorum, bunalımdayım!'

'Sen benden bir şeyler saklıyorsun' dedim.

'Kolunu uzat da bir nabzına bakayım' dedi Bahar.
Cemal Süreya sol kolunu uzattı, Dr. Bahar bileğe yakın bir yerden geçen damarın üstüne parmağını bastırdı, bir süre öyle durdu, dudaklarını kıpırdatarak saydı. 'Taşikardin var.'
'Geçer bu çarpıntı, bir duble daha içeyim' dedi Cemal Süreya.
'Hayaller görüyor musun?' dedi Bahar.
'Arada bir.'
'Kulakların uğulduyor mu?'
'Uğulduyor.'
'Bir alkol krizi geçiriyorsun, sen mutlaka hastaneye yatmalısın!'
'İlk geldiğimde zor soluk alıyordun' dedim.

'Birkaç gündür öyleyim' dedi Cemal Süreya. 'Cağaloğlu yokuşunu güçlükle tırmandım.
'O zaman doktorun dediğini yapmalısın! Yat hastaneye! Yatmazsan ölürsün!' dedim.
'Yaşayacağım kadar yaşadım, ölmek istiyorum' dedi Cemal Süreya.
'Hoppalaa' dedim.
'Hani bir daha nabzıma bakacaktın' dedi Cemal Süreya.
Doktor Bahar, gene bileğini kavradı saydı. 'Şimdi normal.'
'Düzeleceğimi biliyordum' dedi Cemal Süreya.
'Ölümden söz etmek yok' dedim.
'Ölüm var ama' dedi Cemal Süreya.

'Ben gidiyorum' dedi Bahar, kalktı, bana işaret etti. İleride, kapıya yakın holde durduk yüz yüze. 'Durumu çok acil. Gözlerine dikkat ettin mi, gözleri boşalmış gibi, bakışları yok olmuş.
'Evet, o zekâ fışkırtan parlaklık sönmüş' dedim.
'Dinlemiyor ama hayatı tehlikede' dedi Bahar, gitti. Geriye döndüğümde Öner Ciravoğlu ile konuşuyordu Cemal Süreya. Yüzü gene değişmişti, toprak rengiyle karaciğer bozukluğunun belirtisi kızarıklıklar arasında gidip geliyordu. Doktor Bahar'ın sözleri kafamı iyice bulandırmış, yüreğime kavurucu bir ateş düşürmüştü. Bahar, bir psikiyatrist olmasına karşın öteki hastalıkları anlamakta, o hastalıkların uzmanlarından daha ustaydı. Şimdi Ahmet Necdet burda olsaydı, Melisa Gürpınar burada olsaydı, üçümüz birden yakalayarak hastaneye yatması konusunda inandırabilirdik belki.
...yalnız kaldık Cemal Süreya'yla. 'Anlatacak mısın?'
'Neyi?' dedi Cemal Süreya.
'Her şeyi.
'Bir şey yok ki.
'Ama üzüntülü olduğunu söyleyen sensin.
'Bazı sorunlarım var da...
'Onları söyle!' dedim, 'Belki bir çare bulurum.
'Ben atlatırım bu bunalımı, hiç merak etme. dedi Cemal Süreya.

'Ya atlatamazsan, ya ölürsen?' dedim, boynuna sarıldım. 'Ne olur yapma öyle bir şey.'
'Yapmam. Seni yalnız bırakmam. Biz kardeşiz, kader arkadaşıyız. Türk edebiyatında ilk kez bir başbakanı düelloya çağırır gibi intihara çağırıp hayatlarını ortaya koyan insanlarız' dedi Cemal Süreya... gözleri dolmuştu.
'Ölme!' dedim.
'Ölmeyeceğim. Altmışdört yaşına kadar yaşayacağım.
'Altmışdörte varınca bir on yıl daha uzatırız' dedim.
'Uzatırız' dedi Cemal Süreya, bu kez o beni kucakladı, yanaklarımdan öptü.
Birbirimizin gözlerine bakarak bardaklarımızı tokuşturduk. 'En kötü günümüz böyle olsun!' dedim.
'Böyle olsun... olmasın!' dedi Cemal Süreya.

...babasının bir trafik kazasında ölmesini, yaşamını çok etkileyen üvey anneler dönemini anlatmaya koyuldu.

'Senin çocukluğun da cehennemin ta kendisi' dedim.
'Ben de o cehennemde doğan bir şairim. Bak bunu ilk defa sana söylüyorum, yaz bir kenara' dedi.

'Kalkalım mı? Eve para götüreceğim. Memo telefon alacak daha.
Hesabın çoğunu -her zamanki gibi- o ödedi."[144]

Sirkeci'de Kadıköy Vapur iskelesinin ordaki üst geçide kadar birlikte yürürler. Muzaffer Buyrukçu, Cemal Süreya'yı İpek Tekil'e emanet eder.

Son kucaklaşmada, "Her şeye üzülüyorum ama bunu da atlatacağım" der Cemal Süreya.

..merdivenden çıkışlarını seyrettim. Ağır, yorgun, isteksiz adımlarla çıkıyordu Cemal Süreya, geçidin üstündeki düzlükte durdu, bana el salladı vedalaşırcasına, el salladım, gözden yitinceye kadar ayrılmadım, sonra döndüm, otobüs durağına doğru yürüdüm.

144 "Cemal Süreya ile Son Gün", *Gösteri*, Şubat 1990.

Son Vapur

Gömmeden önce biraz gezdirin beni

İpek Tekil, Cemal Süreya'nın bir yıl boyunca "Cumartesi Konuşmaları" yaptığı Altıneller Sanat Galerisi'nin yönetmeni. Eve dönüşü, *Gösteri* dergisinde anlattı:

"İskeleye geldik.
'Bak bakalım, Kadıköy İskelesi mi burası' dedi.
'Evet'
'İyi bak, Kadıköy İskelesi mi, yanlış vapura binmeyelim!'
'Baksanıza yazıyor!'
Bir kez daha sorunca hayretle yüzüne baktım. O an başka yerlerdeydi. Jetonu atıp geçti. Oysa başka zamanlarda, 'Jetonun var mı?' diye sorar; yoksa, çıkarıp verirdi. Bir görev gibi.. (Cemal Süreya her zaman yanında vapur, telefon jetonu bulundururdu. İhtiyacı olana vermek için!)
Çok yavaş yürüdüğü için, biz vapura girinceye dek her yer dolmuştu. Yukarı çıkıp çay ocağına yakın bir yerde, ayakta durduk. 15 Ocak'taki serginin davetiyesini verdim.
'Geleceksin, değil mi?'
'Belki..'
Davetiyenin üstündeki, Bedri Rahmi'nin, 'Ne bir haram yedin, ne cana kıydın./ Ekmek gibi temiz, su gibi aydın.' dizelerini çok beğendi. 'Keşke bunu ben yazsaydım!' dedi. Sonra çantasından *Broy* dergisini çıkardı.
'Bak, Ülkü Tamer, benim için şiir yazmış. Okusana. Yüksek sesle oku!'
Dergiyi aldım. Bulunduğumuz yer karanlıktı, gözlerim iyi görmüyordu. Bir iki yanlış yaparak okudum. Hemen düzeltti. Ezberlemiş.
'Dergiyi bana versenize' dedim.
'Bu bende kalsın, iskeleye çıkınca sana alırız.'
Alamadık, unutmuştuk çünkü..

O sırada piyangocu geçti yanımızdan.
'Bilet alalım mı?' dedi.
'Olur. Yarı yarıya,'
'Sen çek, benim şansım yok..'
Bir bilet çekip uzattım.
'Sende kalsın, bir şey çıkarsa bana haber verirsin.'

'Memo çok sinirli; beni arıyorlar diye kızdı, telefonun kordonunu kopardı. Çok üzülüyorum! Her şeye üzülüyorum... Memo'yla annesinin taşınacakları bir ev arıyorum. Aklınızda bulunsun.'
'Memo'yu bir doktora götürseniz, hiç olmazsa sakinleştirici bir ilaç verir.'
'Gitmez ki...
'O zaman, bir doktora danışıp yatıştırıcı verin. Almak istemezse çayına karıştırın. Gizlice. Bir tanıdığıma öyle yapıyorlardı. Örneğin Akeneton verebilirsiniz.'
İlgiyle dinledi. İlacın adını birkaç kez tekrarladı.
'Beni çok üzüyor. Ama gene de seviyorum. Ona bir şey olursa intihar ederim!'
Yüzünde ve sesinde tarifsiz bir hüzün vardı. Sık sık gözleri yaşarıyordu. Vapur, iskeleye yanaştı. Yavaş yürüdüğü için en son biz inebildik.
'Telefonu yaptırmak için nereye başvurmalı?' diye sordu.
'Sanırım, postaneye' dedim.
'Sen nereye gideceksin?'
'Galeriye. Geç kaldım aslında.'
'Ben de geleyim.'
'Hadi gelin...'
'Yok, eve gideyim. Beklerler.'
'Beni yarın ara. Belki telefonumu onarırlar...'
'Ararım tabii.'
Ağır adımlarla yine evine yöneldi."[145]

145 *Gösteri*, Mart 1993.

Memo, telefonu tamir eder. Cemal Süreya, hemen Buyrukçu'yu arar. Hâlâ Memo'yu savunma derdinde. "Yine de iyi çocuktur!"

Bir de Mehmed Kemal'i arar, izdüşümünü yazacak.

Abi senin portreni yazacağım, bana birkaç sivri nokta lazım. Birkaç sivri noktanı söyler misin?[146]

2000'e Doğru'nun ve *Beyaz Perde*'nin son yazılarını o sabah yetiştirmiş yerlerine.

Melisa Gürpınar, Cemiyet'e gidemediği için müjdeyi veremez. Birsen Hanım, üst üste Cemiyet'e telefon eder: "Gitme eve, buraya gel!"

Son gece, bu gece de kalacağım bir daha kalmayacağım.
Bilet mi bulursun, ne yaparsan yap, Ankara'ya mı kaçarız, nereye gideriz, uzaklaşalım buradan

"Geceyarısı telefon çaldı. Açtım, Zuhal. Cemal'i hastaneye kaldırdıklarını söyledi. Son konuşmamızda, daha iyiyim, yatıp uyuyacağım demişti. Zuhal'in anlattığına göre, yatmış. Sonra kalkıp rakı içmek istemiş. Memo gürültüye uyandığında, buzdolabının önünde yerde bulmuş Cemal'i. Salona taşırken, bir yandan da annesine seslenmiş. "[147]

Memo ise olayı şöyle anlatıyor halası Ayten'e:

"Bir tıkırtı duydum. Kalktım, babam buzdolabının önünde. İçki alacak zannettim, kolunu kıvırdım. Babam, 'hadi ordan sersem sen bana ne karışıyorsun, içki almıyorum, su içeceğim' dedi."[148]

Burdan sonrası Memo'nun anlatımında bulanık.

Ambulansın parası cebindeki 80 bin lira ile ödenir.

Göğüs Hastalıkları Hastanesi nöbetçi doktoruna göre, kalbinde bir şey yok.Ordan Haydarpaşa Numune Hastanesi Acil Servisi'ne sevk edilir.

Her zaman vasiyet eder gibi söylediği bir şey var Cemal Süreya'nın. Cenaze töreni istemiyor. Ölüm ilanını yazıp bırakacak: "Cemal Süreya şu gün ölmüştür, şuraya defnedilmiştir."

146 *Gösteri*, Şubat 1990.
147 Birsen Sağnak Biyografi Görüşmesi.
148 Ayten Seher Kazak, Biyografi Görüşmesi.

Hastaneye kaldırılması gerekirse de, "Cemalettin Seber" olarak geçilecek kayıtlara.

Öyle de yapılır. Haydarpaşa Numune Hastanesi görevlisi, Şair Cemal Süreya'yı arayanları, "Böyle bir hastamız yok efendim" diye yanıtlar.

Birsen Hanım hastaneye ulaştığında saat sabaha karşı 04. 00

"Baygın yatıyordu. Biraz sonra açıldı. Kendini evde zannetti. Adetidir, gözünü açtı mı, hemen kalkar oturur. Yine kalkmak istedi. Yat dedikçe biz, 'İşim var, kalkmalıyım, neden yatayım ki' diyor. Ama konuşması falan çok bozuk, dili dolaşıyor, şişmiş sanki.

Yeniden dalıyor.

'Neredeyim ben?' diye az sonra açıyor gözlerini.

Memo bir giriyor, bir çıkıyor. Sıkıntılı bir hali var.

Serum takıldıktan sonra daha iyi oldu. Pijamalarını, takma dişlerini istedi; kolonya getirin dedi. Zuhal ve Memo gitti.

Yeniden fenalaştı. Serumu çıkardılar, düzeldi. Durumu anbean değişiyor. Bayağı açıldı. Dilindeki peltelik gitti. Ama çok bitkin ve yorgun. 'Ne oldu bana?' dedi. Aklı hep ev meselesinde. 'Bu ev beni hasta ediyor. Buradan çıkmam lazım. Ne yaparız bundan sonra. Doğru annene gideriz. O eve bir daha hiç gitmeyeceğim. Akşama buradan gidelim. O eve artık gidilmeyecek!'

Kalabalık bir oda, başka hastalar var. Ziyaret günü de üstelik. Odayı değiştirmek istedik. Ziyaret saatinden sonra dediler. Bir ara dışarıda doktorlarla konuşuyorum, baktım kalkmış geliyor. Koridorun bir ucundan bir ucuna, nasıl yürüyor! Sarhoş desen sarhoş değil. Zor adım atıyor. Sallana sallana... Beni arıyor. 'Bıraktın gittin beni' diyor.

O ana kadar tuvalete gitmedi. Sonda takılmamıştı. Ördeğe de yapamıyor. Sandalye ile tuvalete götürdük. Kimseyi de sokmuyor yanına.

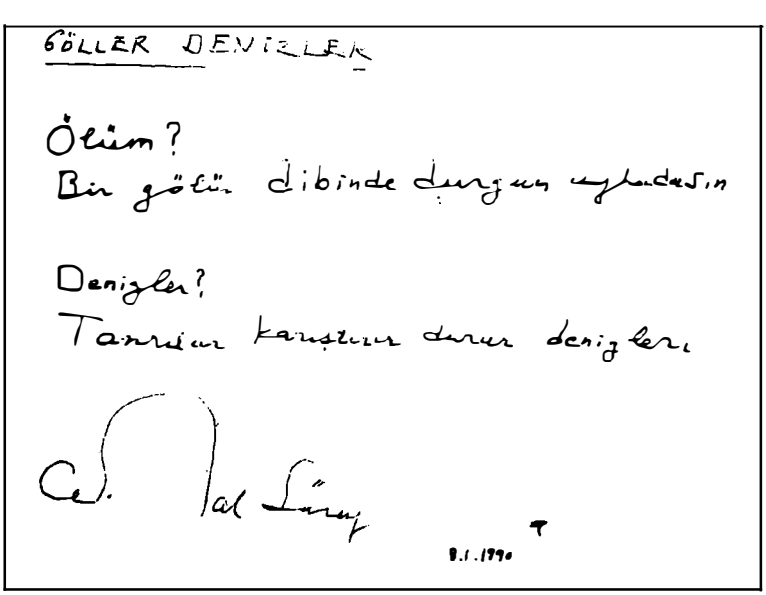
Hasan geldi, Perihan'ın kocası. 'Paran var mı?' diye sordu ona. Ev için para arıyor.

Konuşurken konuşurken, birden kötüleşti. Bir yandan da bağırıyor, yalvarıyor!

Kurtar beni, sen kurtarırsın beni!
Oksijen verin!

Doktorlar geldi, hepimizi çıkardılar. Az sonra öbür odaya taşıdılar. İğne yapmışlar. Sedyede oturuyordu. Hafif, çok hafif gülerek baktı bize..."

Ölüyorum tanrım
Bu da oldu işte
Her ölüm erken ölümdür
Biliyorum tanrım.
Ama, ayrıca, aldığın şu hayat
Fena değildir.
*Üstü kalsın..**

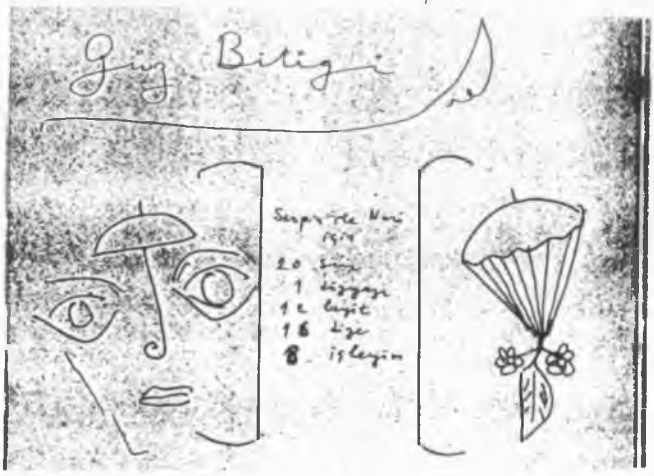

*** Bu şiirin yayımlandığı 13 Ocak tarihli Yeni Yaprak dergisi, ölümünden iki gün önce ulaşır eline.**

V BÖLÜM

DESENLERİ

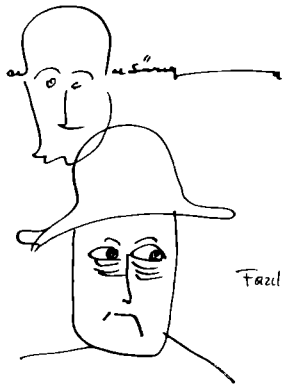

Ilk kitap.
Kapak düzeni: Sait Maden

Son kitap.
Sonunda anladım ki,
Bir kitapta resim şart

Fazıl Hüsnü Dağlarca

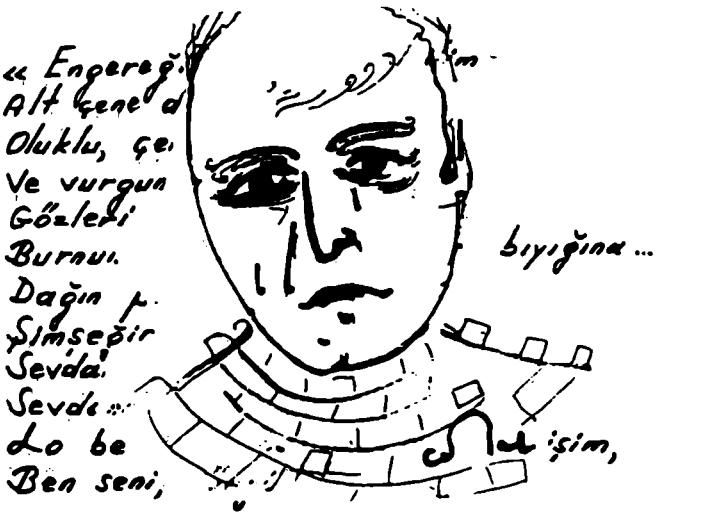

Edip Cansever

Ece Ayhan

Yurdum benim,
Şahdamarım,
Yücende buzul ve kar,
Maviş dağ tavşanları,
Gün vuranda alaran zemheri yılanları,
Ve yakut bir oyma gibi gökte balkıyan
Sonsuzluğun yakışığı kartallar...»

Ahmed Arif

AHMED ARİF
(1970)

50

Ahmed Arif

Cihat Burak

H. İbrahim Bahar

SEZAİ KARAKOÇ

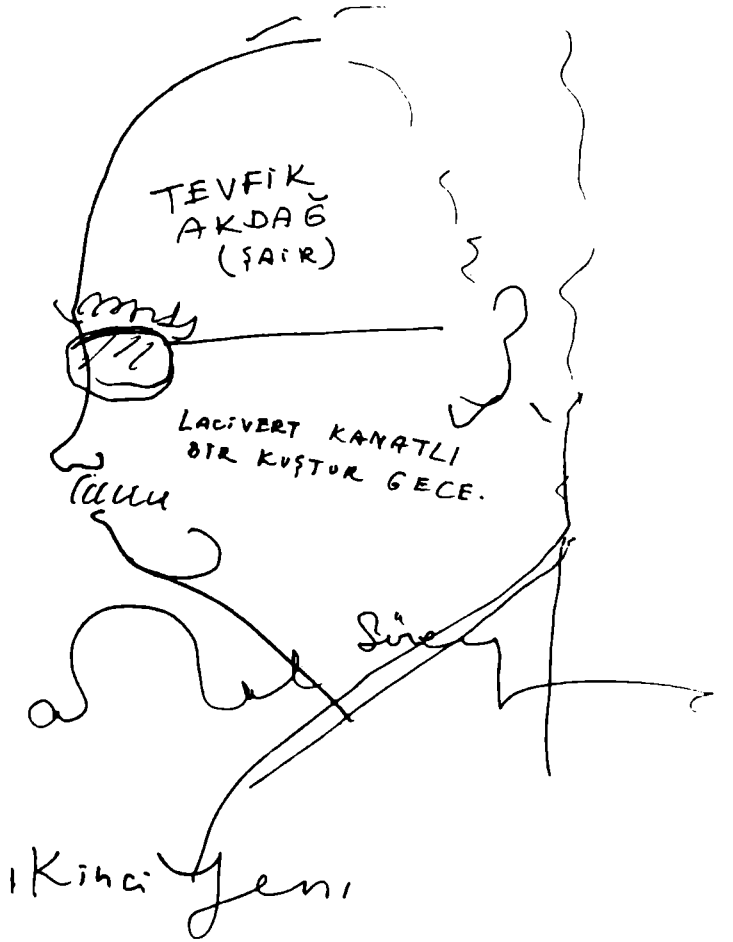
Bulgucu adam. Belki de ülkemizde tek bulgucu. Çok daha yetenekli bir Mehmet Akif'in tinsel görüntüsüyle adamakıllı dürüst bir Necip Fazıl'ınkini iç içe geçirin, yaklaşık bir Sezai Karakoç fotoğrafı elde edebilirsiniz.

Türkiye'de, özellikle sağın, özellikle de mukaddesatçı kesimin içinde yalnız. Bir başına. Hiçbir ortaklığa girmez. Dışarda ve yukardadır. Düşüncesini de, öfkesini de hemen ortaya koyar. Ama yalnız olması yalnız kalma anlamında değil, diyorum. Yapısı öyle.

Karakoç ve Şevket Eygi Ankara'dan geldiler. Bundan mı acaba? Aydınlar Ocağı tipiyle aralarında en küçük benzerlik yok ikisinin de. Özellikle Karakoç, bence, yaşama konumu olarak da tek ve benzersiz bir kişi. Tek ama, 1960'tan bu yana mukaddesatçı kesimde boygösteren sanalcı ve yazarları en çok o etkilemiş. İsmet Özel bile yeni yönelimlerinde ilk onu aramıştı. Özdenören kardeşler Anadolu'ya Kafka yaratıkları salarken ondan ışık almışlardı. Cahit Zarifoğlu'nun büyük inanç

306

Sezai Karakoç

Tevfik Akdağ

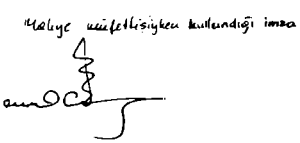
Ben Semiha Seher
Ben seni severim
Ben soba yaktım
Bulutlar güzel oluyor
Benim gözlerim var
Gözlerim iki tane
Ve yıldızlar
Ve şiirler
Ve Sen
Sen Ben
Niçin niçin
Niçinim
Biz
Ikimiz
Dünyada
Bir başımıza
Pour toi mon amour
Toi aussi des fleurs
Biz Cemal Ve Semiha Seher
Ve Yaşamak tanrı tanrı dallarda
Bu aşk var ya bu aşk
Bu her sabah umutla
Bu umutla dalı
Bu ikimizin bu
Bu aşk bu
Bu bizim
Umutlar
Hiç
ve
Dumanla
Ve sarhoşlarla
Sarhoşlar salkım
Aldım elime beyaz
Kar yağdı mı bilirsiniz
Bir merhep yüz 2,5 lira
Siyahın yanında ak
Kanunun yanında yaz
Mariçya ne oldu
Ben öldüğüm
Ben Semiha
Ben Cemal de seni
Ben tanıdıkları hatırladım
Beyaz da oluyor
Benim mercimeğim var
Mercimekler yaşasın
Senin yıldızların
Benim şiirlerim
Evet hem
Yapraklarla
Şarkılara ne olmuş
Sarhoşlar salkımmış
Beyaz olan karmış
Yollarda adım kalmamış
Merhepler hep siyah olmuş
Akın yanında kırmızı
Mariçe'nin aklı ak
Mariçe öldü
Beni yaşıyorum
Beni Cemal
Sayadımız
Seher

1954, Kanaviçe Şiirler

Birsen Sağnak

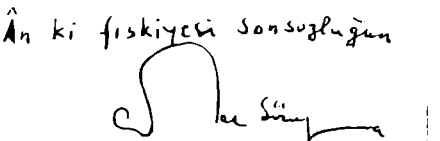
Müfettişken kullandığı imza *Parafı*

Son imza!

VI. BÖLÜM

FOTOĞRAFLAR

Babası Hüseyin Bey, üvey annesi Refika Hanım ve kız kardeşleriyle. Sağında Perihan, solunda Ayten (Aydınlık Arşivi- Milliyet ve Cumhuriyet dışındaki tüm fotoğraflar Aydınlık arşivinden alınmıştır)

Istanbul 1940, (Milliyet Arşivi)

Bilecik Birinci Ilkokulu, 1943-44 ders yılı, V-A sınıfı.
Ortada öğretmeni Afife Erinç.

Bilecik Birinci Ilkokulu

Bilecik Ortaokulu'nda, 19 Mayıs koşusu.

Istanbul, 1952. (Milliyet Arşivi)

Mülkiye yılları. Hasan Basi (solundaki) ve Emin Bayar.

Ankara 1959. 50. Dönem yedeksubay

Orhan Hançerlioğlu ile. Istanbul, 1966.

Fikret Hakan, Muzaffer Buyrukçu, Cemal Süreya, Arap Talat.
(Milliyet Arşivi)

Avşa. Yaklaşık 1968-1969

Zuhal Tekkanat'la.

Oğlu
Memo'yla

Cevdet Kudret, Cemal Süreya, Ceyhun Atıf Kansu
Vecihi Timuroğlu

Sağında Ece Ayhan

Muzaffer Buyrukçu ile. Ankara, 1974.

Istanbul, 1977 (Milliyet Arşivi)

Birsen Sağnak'la

2000'e Doğru dergisinde.

Darphane, 1988. Grevci işçileri ziyaretinde.

Behçet Necatigil ödül töreni. Huriye Necatigil'le. (Cumhuriyet Arşivi)

Tevfik Akdağ ile son yıllar (Hürriyet-Gösteri Arşivi)

FEYZA PERİNÇEK
NURSEL DURUEL

Cemal Süreya

"Şairin hayatı şiire dahil"

Bir doğum günü bile yok.
Babası bin yıl önce ölmüş, annesinden bir resim bile kalmamış. Ama şairliği ondan miras. Şiir duygusu annesinden dinlediği halk hikâyelerinde uyanmış ilk kez; ateş Kerem, tutuş Kerem, yan Kerem.
Bir yük vagonunda açmış gözlerini. İlk şair adını 13 yaşında bir dağın tepesinde çadır bekçiliği yaparken bulmuş: Cemalettin Süreyya Seber.
Koza fabrikasında, parasız yatılıda, Esma'nın zulmünde, kardeşlerinin hasretinde birikmiş dizeler.
İlk şiirin sancısı bir yıl sürmüş. 55 yaşına geldiğinde hâlâ karar verememiş şair mi, değil mi?
Ondan söz açıldı mı, hemen herkesin dile getirdiği bir gözlem var: "Cemal Süreya kendisinden söz etmezdi."
Oysa ilk şiirlerden başlayarak, ne çok ipucu veriyor kendisine, hayatına dair.
Elinizdeki kitap, Cemal Süreya ile okurunu başka bir bağlamda yeniden buluşturuyor. Hayatıyla şiiri arasındaki sımsıkı örgünün ilmeklerini sökmeye çalıştıkça, onu tanıdıkça şiirlerini daha mı çok seviyor insan?
"Şairin hayatı şiire dahil" sözü belki de en çok kendi hayatında doğrulanıyor Cemal Süreya'nın.